

REPUBLIKA

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST, UMJETNOST

I DRUŠTVO

KAZALO

Željka Lovrenčić: *Hrvatsko-kubanske književne veze* / 3

Tema broja

SUVREMENA KUBANSKA PRIPOVIJEST

(Sa španjolskoga prevela Željka Lovrenčić)

Ahmel Echevarría Peré: *Imaš petlju* / 5

Alberto Guerra Naranjo: *Vidikovac* / 13

Alexey Rodríguez Lorenzo: *Unukov posjet* / 27

Antonio Carballo: *Lubanja Adolfa Pözlza* / 33

Antonio Rodríguez Salvador: *Čvrsto* / 41

Arnaldo Muñoz Viquillón: *Lila* / 49

Carlos L. Zamora: *Ono što dolazi iz mora* / 53

Daneris Fernández: *Bog na parkiralištu* / 59

Dulce María Sotolongo: *Ulje na platnu za Palestinu* / 62

Edel Morales: *Sjećanje na maglu (zima 1993. – 1994.)* / 66

Eduardo Heras León: *Dolce vita* / 69

Elaine Vilar Madruga: *Otvori oči* / 79

Emilio Comas Paret: *Samoća uz još mnogo toga* / 81

Eric Flores Taylor: *Staklena kuća* / 83

Félix Mondéjar Pérez (F. Mond): *Epilog* / 95

Julio Travieso: *Galeb je letio u daljinu* / 99

- Ketty Blanco: *Disati ispod vode* / 109
Laidi Fernández: *Svi dragi* / 118
Lourdes de Armas: *Rosa* / 123
Lourdes Pasalodos Díaz: *Proizvedeno u Pakistanu* / 128
Malena Salazar Maciá: *Starenje* / 142
Marcial Gala: *Nikad ne reci nikad* / 155
Miguel Terry Valdespino: *Posljednja svlačenja Eve Braun* / 166
Mylene Fernández Pintado: *Objava* / 175
Pedro Pérez Rivero: *Na svoje mjesto, odmori se* / 179
Rafael de Aguila: *Krila leptira* / 184
Raydel Araoz: *Glava* / 196
Reinaldo Montero: *Šetnja Malecónom* / 207
Reynaldo Duret Sotomayor: *Don Quijote iz Havane* / 212
Rodolfo Alpízar Castillo: *Djed je otišao s kišom* / 215
Vírgen Gutiérrez Mesa: *Čarobnjak* / 221

KRITIKA

- Livija Reškovac: *Meditativno pretapanje Maderove proze* / 226
Priče za tišinu u kojoj te jedu sa svih strana / 228
Dunja Detoni Dujmić: *Tekstovi i konteksti* / 229
Ivica Matičević: *Okretaj kocke promijenit će svijet* / 232
Roman, ali najbolji / 234

- Maja Kolman Maksimiljanović: *Kronika DHK* / 239

Hrvatsko-kubanske književne veze

U okviru međunarodne suradnje Društva hrvatskih književnika, izaslanstvo DHK-a u sastavu Dubravko Jelačić Bužimski, član Upravnoga odbora DHK-a, Željka Lovrenčić, potpredsjednica DHK-a, i Božidar Petrač, predsjednik DHK-a boravilo je od 1. do 13. prosinca 2016. u Havani. Bili smo gosti Društva kubanskih književnika na poziv njihova predsjednika Alexa Pausidesa i njihova člana, talijanskoga i kubanskoga književnika Gaetana Longa koji je 2015. sudjelovao na manifestaciji DHK-a *Galovičeva jesen* u Koprivnici i koji sada živi u Havani.

Cilj putovanja i književnih susreta u Havani bio je uspostavljanje veza s kubanskim književnicima u sklopu kojih je bilo konkretnih dogovora oko prevođenja djela – kubanskih autora na hrvatski i hrvatskih na španjolski jezik.

Domaćini su bili ugledni kubanski književnici Alex Pausides, predsjednik Društva kubanskih književnika, Alberto Marrero, Gaetano Longo, Pierre Bernet i Alberto Guerra, a susreli smo se s nizom prozaika, dramaturga i pjesnika, primjerice s poznatim pjesnikinjama Nansi Morejón i Olgom Martom Pérez. Uz predsjednika kubanskih književnika Alexa Pausidesa, u prostorijama Udruženja kubanskih književnika i umjetnika (UNEAC) primio nas je predsjednik toga udruženja i jedan od najvećih živućih latinsko-američkih književnika dr. sc. Miguel Barnet.

Na našim vrlo posjećenim nastupima upoznali smo kubanske kolege s kratkom povijesti hrvatske književnosti i s panoramom suvremene hrvatske književnosti.

Održani su i susreti s Albertom Guerrom i Albertom Marrerom koji su na čelu odsjeka za prozu odnosno poeziju Društva kubanskih književnika i s njima je dogovorena daljnja suradnja dvaju Društava.

U međuvremenu, prevedena je i objavljena kulturna knjiga Miguela Barneta *Ispovijest jednoga roba* (Alfa, 2017.), a ovom prigodom prvi put hrvatskoj javnosti predstavljamo pripovijesti suvremenih kubanskih autora. Svi su članovi UNEAC-a i potječu s čitave Kube – od Havane do Santiaga de Cuba. Odabir potpisuje Alberto Guerra Naranjo, vodeći suvremeni književnik srednjega naraštaja. Pregledom suvremene kubanske proze predstavljen je 31 autor. Da sve bude u kubanskom stilu, pisci su navedeni po

abecedi, ali prema imenu. Sami su napisali bilješku o sebi i svome radu.

Generacijski, obuhvaćeni su autori rođeni četrdesetih, pedesetih, šezdesetih, sedamdesetih i osamdesetih godina prošloga stoljeća. Najstariji su istaknuti književnici Julio Travieso i Eduardo Heras León (1940.), a najmlađe autorice Elaine Vilar Madruga (1989.) i Malena Salazar (1988.).

U svojim se pripovijestima suvremeni kubanski književnici bave povijesnom, ljubavnom, socijalnom, fantastičnom i znanstveno-fantastičnom tematikom, intimističkim ispovijedima, nostalgičnim sjećanjima, čežnjama, a kadšto su im pripovijesti vješte igre riječima i značenjima.

Iz njih je razvidno da izabrani pripovjedači prate klasičnu i suvremenu svjetsku književnost, ali i da nastoje biti autentični te posebno istaknuti ono što obilježuje njihovu državu i narod.

Svaka književna panorama izvrsna je mogućnost za prikazivanje stvaralaštva pojedinog područja. Vjerujem da i ovaj odabir može poslužiti kao vodič kroz bogate književne labirinte Kube te omogućiti da se preko djela ovih autora bolje upozna ta zanimljiva zemlja i njezina književnost.

Časopis Društva hrvatskih književnika „Republika“ iznimno cijeli broj posvećuje suvremenoj kubanskoj prozi.

Željka LOVRENČIĆ

Ahmel Echevarría Peré

Imaš petlju?¹

Bio sam zahvalan kad sam začuo blaženi zvuk budilice. Namjestio sam lijepu melodiju i moje je buđenje barem bilo ugodno. U pet sati ujutro, glazbeni zvuci pjesme *The London Bridge is falling down* prekinuli su slijed slika i zvukova što su se gotovo čitave noći izmjenjivali u mojoj glavi.

Osjećao sam se iscrpljenim. Čekao me dugi radni dan sa Spužva Bobom i Meksikancem; trebao sam biti za volanom kombija i voziti 280 kilometara tako da sam prethodnu noć ranije legao. Otišao sam u krevet malo prije devet sati i bez tablete za spavanje pao u san težak kao blok od čelika i betona. No kad je čovjek uistinu umoran, nije dovoljno osam sati sna. Moraš razmotriti nepredvidive situacije premda je tvoj plan otići u krevet i spavati. A nepredvidiva situacija je vrijeme buđenja. Koliko god se pripremaš za buđenje, ono te iznenadi. Zbog toga sam na budilici odabrao melodiju *The London Bridge is falling down*. Blažena budilica. Pustio sam je da zvoní. Bilo je 5:00. Ostao sam ležati na leđima lupkajući prstima uz melodiju budilice sve dok me Janela nije udarila laktom.

– Imaj malo milosti, zaboga. Ugasi je.... danas je nedjelja.

– Unatoč tomu što sam sâm izabrao melodiju na budilici, kad je zazvonila, srce mi je kucalo sto na sat. Kao mnogo puta u životu, čitave sam noći sanjao. I kao toliko puta, mogao sam se prisjetiti sna. Ali jutros sam se probudio s glavoboljom – jednom od onih koja svrdla čitavu lubanju –, uz klasično znojenje što natapa tijelo kad si glavni lik u pravoj noćnoj mori. Bol je bila vrlo oštra. Kao da mi je konj kopitom udarao o sljepoočnicu.

Otišao sam u kupaonicu.

U ormariću sam potražio par tableta za smirenje i pogledao se u zrcalo. Pokušao sam se nasmiješiti, no uspio sam samo udvostručiti groznu grimasu. Umio sam se. S police sam uzeo svoju magičnu opremu: britvicu *Mach 3 Turbo*, vlažnu kremu *Gillete* i kolonjsku vodu *Nivea*. Nakon što sam se

¹ The Bucket List – film Roba Reinerja snimljen 2007. godine (op. prev.).

obrijao, pokušao sam se ponovno ispred zrcala nasmiješiti: izgledao sam kao govno, a da stvar bude još gora, u ustima mi je bio neki čudan okus.

Pijesak. Ozon. Trulo meso. Barut. Udišem. I izdišem. Nisam sam, tu je još jedan čovjek. Ruke su mu prekrížene. Čini se da me čeka. Na udaljenosti je od deset metara. Crnac. Na ruci mu visi neka odjeća, možda sako. Sivi sako. Nema kravatu i maše jednom rukom. Dok mu hodam ususret, čovjek ponavlja isti pokret. Čini se da me moli da udahnem, da duboko dišem. U znak odgovora, i ja mašem. Udišem, punim svoja pluća zrakom. I blago izdišem svu onu mješavinu. Pijesak. Ozon. Trulo meso. Barut. Poznajem boju, miris, čak i okus pustinjskoga pijeska. Ali nikada nisam mirisao barut; barem tako mislim, ni čuo da ga je netko okusio. Crnac hoda prema meni. Sako mu visi s ramena. Dani oluje mirišu na ozon, kažu. Taj se miris osjeća baš u trenutku prije nego što počne padati kiša. Kažu da struja miriše na ozon, na plavi miris strujnog udara. Pijesak. Ozon. Trulo meso. Barut. Psi se ne usuđuju jesti trulo meso. Crnac izgleda kao da ima više od šezdeset godina, odaju ga sjedine i malobrojne bore na licu. Kad crnac ima sijedu kosu i bore, prilično je star. Pozdravlja me namigujući i lagano me udara po ramenu. Odnekud ga poznajem. Šuteći, polako hodamo. Vidio sam da psi bježe skomadom mesa u gubicama. Primijetio sam da su ubrzali korak. Zatvaram oči; stari crnac i ja te nekoliko pasa nalazimo se u pustoj ulici. Podne je u Al-Jumhuriya al -'Iraqiyi. U ulici smo u kojoj se čuje samo zvuk vjetra. Donosi sićušna zrnca pijeska, prenosi lavež i prasak bombi u daljini. Dobar dio nastambi je razoren. Psi bježe s komadom mesa u gubici, ali to meso nije trulo. Mogu to potvrditi. Vidio sam kako se približavaju beživotnim tijelima civila, poginulim pripadnicima Snaga otpora, mrtvim vojnicima. Malo kruže, njuše po zraku i po tlu. Kad su sigurni da nema nikakve opasnosti, ližu krv prolivenu po asfaltu. Ližu i rane. Proždiru zgrušanu krv, dijelove mozga i otkidaju komade mesa s tijela mrtvaca. Kao šakali. Kao hijene. Ali, riječ je o mesu koje se na vrućini asfalta i suncu Al-Jumhuriye al - 'Iraqiye još uvijek nije raspalo.

- Jesi li pronašao sreću u životu...? - upita stari crnac; stoji ispred mene odjeven u bijelu košulju, sive hlače, a sako mu visi na ramenu. Taj je crnac Morgan Freeman; znam da sam ga negdje upoznao. Jesi li ju pronašao?

Dok se smiješi, gledam uokolo. Pijesak. Ozon. Trulo meso. Barut. Mi, Morgan i ja, sjedimo na jako udobnim foteljama. Sve je tiho. Samo su oblaci oko nas. Nebo, ili ono što se uzdiže iznad naših glava, mijenja tonove od sivoga do blago žutoga. Pijesak. Ozon. Barut. Duboko udišem. I izdišem. Kad kažem da krajolik u meni izaziva snažan dojam, ne mislim da je to baš zbog njegove ljepote. To je samo zbog visine. Iz moje fotelje čitava Al-Jumhuriya-al 'Iraqiya izgleda grozno. Oblaci se jedan za drugim spuštaju, što je sreća, i polako, jako polako napreduju. Kumulusi, nimbusi, cirusi? Svejedno, riječ je samo o jako debelim oblacima i prava je sreća što nam jedva dopuštaju vidjeti što se dolje događa. No do naših fotelja dopire miris Al-Jumhuriya-al 'Iraqiye. To znam zbog prodornoga mirisa baruta.

– Je li tvoj život drugim ljudima donosio sreću?– pita; moram okrenuti glavu unatrag. Morgan stoji iza moje fotelje, sako mu visi na jednoj ruci.

– Je li moj život drugim ljudima donosio sreću?

Mislim na Gunilu i jako oštra bol probada mi sljepoočicu. „Gunila“ – kažem –. Moja ogromna i slatka *mačka* koja u ponoć leži u nekoj dugačkoj ulici; suknja joj je poderana, na rukama i bedrima masnice, a rana na vratu. Poput nagloga bljeska, u sjećanje mi dopire slika te žene. Zbog čega je Gunilina smrt bljesnula u mojem sjećanju? Je li možda točno da za nju nisam ništa učinio? Bog ima plan za svakoga od nas i ne stavlja nas pred kušnje za koje zna da ih nismo u stanju savladati. Tako kažu. Osjećam da me netko lupka po ramenu, osjećam lagani pritisak. Morgan mi namiguje i smiješi mi se. Mislim na dragu Janelu i ista mi bol svrdla po glavi. „Janela“ – kažem –. Njezini dugi nokti obojeni u crveno, uvojci lažno plave kose, krvavi zametak u mojim rukama. Poput bljeska, u sjećanje mi dolazi slika te žene. Ponovo me hvata grč. Janela me je nazivala hijenom i ubojicom kad sam ju pokušao uvjeriti da u onom trenutku u našim životima nema mjesta za trećega i da je najbolje da pobaci. Je li čemu služilo da ju bijeli kajman s plavim očima pogleda izravno u oči? Janela me je zamolila da posjetimo Zemlju kajmana i tako je bilo. Neka prijateljica joj je rekla da se može steći veliko bogatstvo ako te jedan od tih kajmana pogleda u oči. Ako te pogledaju, moraš ih nešto tražiti i tvoja će se zamolba ostvariti. Molio sam Meksikanca da mi posudi svoj *Ford*. Odveo sam je u taj park. Tu su se nalazila četiri kajmana boje slonovače, dubokih plavih očiju. S četiristo kilograma čistih mišića i više od tri metra dužine. Očnjaci, kandže, koža s krljušti, nalik suhom i bijelom kamenu. Kako je moguće da ti tako lijepa životinja omogućiti veliko bogatstvo? Nismo bili jedini koji smo išli posjetiti bijele kajmane. Dugo nam je trebalo da dođemo i zaustavimo se ispred ograde s rešetkama koja okružuje ribnjak *Četvorica izuzetnih*. Jedna od tih zvijeri pokrenula se u našem smjeru i podigla svoju ogromnu glavu. Prvo je pogledala Janelu, a zatim mene. Vidio sam Janelino lice nakon što ju je kajman pogledao; izgledala je kao da je razgovarala sa samim Isusom. Zagrlila me je. Na povratku kući priznala mi je što je zamolila kajmana; da zauvijek ostanemo zajedno i da imamo dijete. Ali, onda kad budemo spremni za dolazak djeteta? Jednom sam bio zaljubljen u ženu tri godine stariju od sebe. I ona u mene. Ili smo možda živjeli unutar mjehurića halucinogenog plina malo manje od osam mjeseci iste godine kad sam se vratio u Al-Jumhuriya-al ‘Iraqiyu. Zatvaran oči i vidim da sam u nekom stanu izvan grada. „Jazmin“ – kažem i njezina slika bljesne u mom sjećanju. – Lijepa žena koja nosi ime po cvijetu; arapsko je ili perzijsko, u skladu s polovicom njezinih gena. No ona i ja nismo bili sami. Imala je dodatak: dvoje djece. Govorila mi je o Bogu, o svojoj obitelji, o svojoj stvarnosti – stvarnost joj je bio posao veterinarke u Institutu za nadzor i brigu o životinjama; posao joj je također bio dodatak –. Govorila mi je o žrtvovanju. Ja sam joj samo mogao govoriti o svojoj stvarnosti i o onome

što sam ja smatrao žrtvovanjem – moja su stvarnost bili moji prvi poslovi s Meksikancem, stakleno oko i Albatros; a žrtvovanje? Moji prvi poslovi s Meksikancem, stakleno oko i Albatros –. Bili smo zaljubljeni i rekla mi je da bi mi omogućila da imamo dijete ako bi naša veza postala ozbiljna. Jesmo li bili spremni da uvećamo svoje dodatke? U slučaju da se pokajem, ne bi se trebalo odlučiti za pobačaj. Jazmin mi je ponovila mogućnost da dobijemo dijete. Pitaoh sam je samo je li sigurna u to što mi predlaže. Žena se nasmiješila: „Imati dijete je Božji dar. Bog nije stvorio smrt, Bog nam daje obilje života – rekla je kad smo željeli utvrditi kakvu vrstu veze imamo i kuda ona vodi–. Bili smo zaljubljeni. No mjehurić halucinogenog plina je samo mjehurić plina. „Jazmin“ – kažem kako bi u mome sjećanju nakon bljeska ostao tračak svjetlosti.

Ruka Morgana Freemana blago lupka po mome ramenu, daruje mi i nježni stisak. Ali, što je ljubav? Je li ljubav odabir? Je li ona slobodan odabir? I preda mnom su se smiješile Janela, Gunila i Jazmin. A što je samoća? Je li ljubav slobodan odabir? Razmišljam o sudbonosnosti. „Janela, Gunila, Jazmin“ – kažem. Ljubav bi bila nešto kao slobodan izbor sudbonosnosti. „Sudbonosnost“ – kažem –. To je suočavanje s našom najtajanstvenijom, sudbonosnom i zajebanom stranom postojanja, našim uvrnutim bićem. Što je samoća? Ljubav je mjehurić plina. Halucinogenog plina. Ili naizgled halucinogenog. Ući u mjehurić. Napuniti pluća. Od toga se sastoji sreća? Jazmin, Gunila i Janela hodaju oko mene. „Jazmin, Gunila, Janela!“ – kažem –. Približavam im se. Kažiprstom pokušavam dodirnuti lice svake od njih. Ali, moja ruka prolazi kroz njih. Kao da su im tijela sačinjena od plina. Kad Janela prolazi ispred mene, skaćem do nje. Ulazim u nju. Duboko dišem. „Janela“ – kažem –. Puniti pluća tim plinom koji je moja voljena Janela. Mislim da je ljubav čista kemijska mješavina. Mislim da je sreća čista kemijska mješavina. *Ketamin* i pivo, ljubavi moja. *Specijal K* i *Heineken*, ljubavi moja.

– Zbog čega me pitaš? – kažem –. Što ti uzrokuje toliku sreću?

Morgan se smiješi. Stoji nasuprot meni, odijeva sako. Taj me starac pita izgleda li dobro i ne želi samo znati je li mu sako krojen po mjeri. Priznaje mi da mu je malo nedostajalo da popis udari nogom. Rak pluća u krajnjem stadiju. Ostaje mu još malo života i ima popis od osamnaest želja koje želi ispuniti. Morgan želi ispuniti svoj popis i čini se da će to učiniti na elegantan način. Jako elegantno. Trebao bi skoknuti do Zemlje kajmana i posjetiti Četvoricu *izuzetnih*. Četiristo kilograma čistih mišića, više od tri metra dužine, koža poput školjki, poput bijelog kamena, oči dubokoga i hladnog plavetnila. Nešto se događa kad te gledaju.

– Morgane, izgledaš sjajno. Zbog čega me ispituješ?

Kreće se plesnim koracima. Ne čini to loše za svoje godine, za rak koji mu proždire pluća. Zapravo, nije to Morgan Freeman nego Carter Chambers, jedan od glavnih likova filma *The Bucket List*, ali shvaća da je sam sa sobom. Sami smo on i ja.

Morgan podiže kažiprst, jednom me grimasom moli da pogledam oko nas: dvije jako udobne fotelje, oblaci i nebo ili ono što se uzdiže iznad naših glava.

Stari Egipćani vjerovali su da kad umru i kad duše dođu u nebo, bogovi pitaju dvije stvari – kaže, sjedeći na rukohvatu moje fotelje –. Odgovori su odlučivali hoće li pokojnik ići ili ne u nebo.

Smiješio se.

– Postoje dvije fotelje, oblaci i nebo – rekoh; također, pokušavam gledati prema dolje, ali ne uspijevam vidjeti preko oblaka.

Onda gdje smo Morgan i ja? Na nebu se izmjenjuju tonovi sive i nježno žute boje. Morgan si sređuje hlače, pa i sako, i pokretom me moli da duboko dišem.

Pijesak. Ozon. Trulo meso. Barut.

Pijesak. Ozon. Trulo meso. Barut. Duboko dišem. I polako se oslobađam svega što je bilo u mojim plućima. Nisam sam; tu je čovjek koji sjedi nasred ulice. Bijelac je. S njegova ramena visi sako bež boje. Dijeli nas nešto manje od deset metara. Čeka me. Kretnjom me moli da mu se približim. Ne znam kako može podnositi podnevno sunce sjedeći na ulici. Drugim me pokretom moli da duboko dišem. Pijesak. Znoj. Trulo meso. Ozon. Udišem. I polako izdišem. Ispred njega sam; crte njegova lica govore da ima malo više od šezdeset godina i da je to Jack Nicholson ili netko jako sličan njemu. Lagani podnevni vjetar Al-Jumhuriya-al 'Iraqiye ulazi kroz prozorčice na čitavom području. Hodamo polako. Povjetarac donosi pijesak, znoj, trulo meso i ozon. Vozimo se u malom konvoju koji napreduje pustom ulicom. Ostaci ruba ulice. Uništena pročelja. Nepomična tijela ispod sunca. Pijesak. Znoj. Trulo meso. Ozon. Čuje se psećji lavež, dosadan zvuk motora, prasak u daljini.

– Jesi li bio sretan u životu? – pita Jack; sjedi pored vozača, odjeven je u bijelu, napola raskopčanu košulju i hlače bež boje; sako je stavio na noge – jesi li pronašao sreću?

Pokretom ruke moli nas da šutimo i da promatramo što se događa svuda uokolo. Čini se da se borci Snaga otpora nalaze među ruševinama, na krovovima. Polagano napredujemo. Nemamo druge mogućnosti. Ako je nešto gore od bitke, to je prividni mir u vozilu gdje ima onih koji te više ne žele vidjeti, spremnih promijeniti ti kratku odjeću ili pak onu koja nije rađena po mjeri. I uključuje par dodatnih stvari: detonatore i eksplozive – savršenu kombinaciju da te se pozove na posljednji ples.

Gledam uokolo dok se Jack smiješi. Tri su vozila napuštena. Kroz prozorčić proučavam pročelja i ono malo što mogu vidjeti od krovova. Vjetar Al-Jumhuriya-al 'Iraqiye prodire mi u nos. Pijesak. Znoj. Trulo meso. Ozon. Nabrajam osam poginulih vojnika. Prema vozaču, devet ih je. Nekoliko je tijela raskomadano. Možda su na njih pucali s RPG-7² s krova ili početka neke ulice. Neka tijela trule unutar savijenog željeza na tri uništena

² RPG-7 – laki ručni raketni bacač (op. prev.).

vozila. Druga se nadimaju na suncu, na ulici. Od mrtvih vojnika, dvojica još uvijek čvrsto drže puške na grudima. Kao da nakon smrti, prije nego što zasluže nebo ili ono što su mislili da su zaslužili, čekaju novu bitku, drugu zasjedu.

Jack stoji nasred ulice i promatra krovove, nebo. Raširio je ruke i smiješi se. Duboko diše. I guta veliku količinu zraka. Sako mu je prebačen preko ramena. Moli me da duboko dišem; dovoljno mi je da mi to pokretom dade do znanja. Poznajem taj miris; vjetar ga ostavlja na koži koju prožima. Zatvaram oči i razmišljam o Al-Jumhuriya-al 'Iraqiyi – kažem. – „Sam“ – kažem. I kao da je riječ o bljesku, u mome sjećanju vidim sliku neke džamije u podne, prasak bombe u daljini i čujem onaj krik što odjekuje: „Allahu akbar...“ Je li Bog velik? Ali, tko sam ja da ga niječem? Ili, tko sam ja, tek jedan čovječuljak, da bih nijekao da smo stvoreni na njegovu sliku i priliku, da je On prihvatio svoju smrt kako bi nama dao život?

Mnoga grla uzvikuju „Allahu akbar“. Oštra bol odjekuje mi u glavi. Osjećam lagane udarce u lubanji. Zatim stisak na ramenu. Jack sjedi s moje desne strane unutar vozila; sako mu visi na jednom ramenu.

– Jesi li u životu druge činio sretnima...? – pita; jednim me pokretom moli da ostanem usredotočen, da obratim punu pozornost na krovove.

– Zbog čega me to pitaš?

Zapravo, taj šezdesetogodišnjak nije Jack Nicholson nego Edward Cole, jedan od glavnih likova u filmu *The Bucket List*. Shvaćam da se bavi sam sa sobom. Tako sam ga nazivao otkako me je zamolio da mu dođem ususret. Jack si uređuje kosu i ponovo se smiješi.

Je li moj život usrećuje druge ljude? Tada zatvaram oči i mislim o Samu. „Sam“ – kažem –. I iznenađuje me prasak. Bljesak. Možda je to bila mina posijana na ulici. Možda je pucanj iz RPG-a s krova. Jack me je upozorio. Morali bismo biti pozorni. Ni *Abramsi*³ ne izbjegnu pogodak tih pokretnih raketa.

Vozilo gubi smjer i udara u pročelje. Vozač je bezlična masa mesa, kostiju, ovojnica i krvi pomiješana s komadima čelika. I suvozač isto. Prasak dolazi u pratnji bljeska. Svrdlaju mi pamćenje. Osjećam lagano udaranje dlanovima i stisak. Okrećem se. Jack je pokraj mene:

– Jesi li u svome životu usrećio druge ljude...?

Jedva sam ga uspio vidjeti. Pošlo mi je za rukom malo odmaknuti tekućinu koja mi magli pogled. Krv. Krv je središte moga života – kaže Meksikanac –, krv se mora prolijevati: izgubiti krv znači izgubiti nešto od života. No ono oko vjere i vječnog života nije jasno. Ili je? Ovo je krv; možda je mlaz kapao iz vozačeve glave ili iz suvozačeva tijela. Osjećam oštru bol. To je moje oko. Sada znam. Jedna mi se krhotina zabila u desno oko. Laganim pokretom Jack mi daje do znanja da moram izaći iz vozila. Pokazuje na otvorena vrata i trčim prema njima. Ostatak konvoja je uništen. Nekolicina nas je uspjela izaći napola živa. Raspršeni smo, poluživi isvatko

³ M1Abrams – glavni borbeni tenk američke vojske (op. prev.).

od nas sklonio se na mjesto gdje se mogao zaštititi. Je li Bog s nama? Tko sam ja da to niječem? Bog nije stvorio smrt. Bog nam daje život, obilje života. Tako kažu. I Jack me gleda. Smiješi se. To da, prelazak iz života u smrt jako je bolan – tvrdi Meksikanac–. Pucnjevi. Pijesak. Znoj. Trulo meso. Ozon. Poznajem miris i okus pijeska Al-Jumhuriya-al 'Iraqiye. Mir u mjestu kakvo je Al-Jumhuriya-al 'Iraqiya ima čudan i blag miris. Tako sigurno miriše ozon. Mir kojega se narušava ima plavi okus električnog luka. Poznajem kiselkasti znoj kad sunce okomito pada i peče nas sve do crijeva. Znoj je jako slan. Mirišemo kao da smo već mrtvi. Tijela koja će čvrsto držati svoje puške čak i nakon smrti. Tijela koja čekaju svoju posljednju zasjedu, onu koja će nas možda spriječiti da zaslužimo nebo ili ono što vjerujemo da ćemo zaslužiti. „Sam“ – kažem dok me Jack udara laktom i ukazuje mi da se nešto u vozilu miče–. Sam vrišti. Pokušavam izaći kako bih ga izvukao iz vozila i poveo sa sobom, ali šezdesetogodišnjak i metci koji praskaju po pročeljima sprječavaju me u tome. Sam viče. Ne može se pomaknuti. Prikliješten je među željezom. Bog nam daje obilje života, ali izuzetno je bolan prijelaz iz života u smrt. Tako kažu. Čini se da je i Sam zaustavljen između života i smrti. Zar ne bi bilo pravedno da Otac, Sin i Duh Sveti učine nešto za ovoga dečka? Bila bi dovoljna samo kratka majstorija ruku Presvetoga Trojstva da se Sama izvuče s toga mjesta. Ali, Sam gleda mene. Njegovi su jauci upućeni meni. Zbog čega meni? Zbog čega ne moli Boga? Možda je to bio Božji plan za toga dečka? Možda nije bio poslušan, možda nije dopuštao da ga se vodi? Jadni Sam grješnik. Kaže Meksikanac da kršćani imaju zajednički stol, ali ne i postelju ili krevet. Što li je Sam učinio? Bog piše pravilno, ali redovi su mu uvrnuti. Baš je zajebana priča koju je Bog napisao za tebe, Sam. Što si učinio? Osjećam udarac nogom u list. Jack stoji. Metci udaraju u vozilo i u pročelje kuće gdje smo se sakrili. Jednim pokretom Jack me pita kako izgleda. Taj šezdesetogodišnjak ne želi znati samo je li sako skrojen po njegovoj mjeri. Priznao mi je da mu je malo nedostajalo da nogom udari popis. Rak na plućima u krajnjem stadiju. Preostaje mu još malo od života. Ima prijatelja koji je napravio popis s osamnaest želja koje želi ispuniti. Zove se Carter Chamber. Jack želi da se ispuni svaka želja njegova prijatelja. Pomoći će mu, bit će uz njega i čini se da će to učiniti elegantno. Jako elegantno.

– Izgledaš sjajno –kažem –, ali zbog čega si me pitao ono vezano uz sreću?

– Popravlja si kosu. Smiješi se. I kreće odlučno, plesnim koracima. U vašim godinama to nije ništa loše, ali rak vam proždire pluća. Pokazuje kažiprst i pokretom me moli da ponovo pogledam prema vozilu. Uzimam pušku. Bog piše pravilno, ali redovi su mu uvrnuti. A budući da sam ljevak i imam sjebano desno oko, ne moram se truditi dobro nanišani. To je dobra stara rutina. Zaustaviti disanje, kolimirati, nekoliko puta pritisnuti okidač. I raspukle su se glave dvojice Arapa koji su krenuli po Sama. Je li možda taj plan Bog smislio za toga dečka? Zaustaviti disanje, kolimirati, nekoliko puta pritisnuti okidač. I s nekoliko hitaca završavam Samovu agoniju.

– Stari Egipćani vjerovali su da su bogovi pitali duše koje su došle u nebo dvije stvari – kaže Jack. Stoji ispod dovratka na ulazu. – Pitanja su odlučivala o tome hoće li pokojnik ići u nebo ili ne.

Nasmiješio se. Gdje se nalazimo Jack i ja? Duboko dišem. Meksikanac kaže da se strah od Boga mora objasniti kao strah da se udaljimo i odvojimo od Njega, da zaboravimo Njegove savjete i da budemo nepopravljivi grješnici. Meksikanac kaže i da je grijeh čin smrti. I izdišem sav zrak nakupljen u mojim plućima. Bog koji nam je udijelio sreću sigurno je prava ljubav. Tko sam ja da to zaniječem? Ja sam samo malen i slab čovjek. Jack nije će kretnjom i ponovo se smiješi jer vidi kako pritišćem pušku na grudi.

Završio sam s doručkom: voćni jogurt, kava, dva jaja i tost. Čak sam pojeo i komad kolača od jabuka što ga je Janela ispekla. No za vrijeme doručka glava me je nastavila boljeti; i dalje sam mislio na dijelove sna i na Jackova i Morganova pitanja.

Krenuo sam u kupaonicu. Uzeo sam dosta paste za zube *Colgate* s okusom eukaliptusa i stavio je na jezik. Okus trulog mesa, pijeska, baruta i ozona što sam ga osjetio u trenutku kad sam ustao, bio je loša igra koju je moj mozak želio igrati. Čak sam dvaput očetkao zube i progutao malo *Colgatea*. Čekao me je dug put od 280 kilometara za volanom kombija i bojao sam se da ću opet početi osjećati svu onu mješavinu okusa koja će me podsjećati na svaki dio moga sna.

Ahmel Echevarría Peré (Havana, 1974.) prozni je pisac. Član je Kubanske nacionalne zajednice književnika i umjetnika (UNEAC) i Društva za latinsko-američke studije (LASA). Objavio je knjige *Inventario* (*Inventar*, nagrada *David* 2004. i *UNION* 2007.), *Esquirlas* (*Krhotine*, nagrada *Pinos Nuevos*, 2005. i *Letras Cubanas*, 2006.), *Días de entrenamiento* (*Dani treninga*, nagrada *Franz Kafka* za novelu, *Gaveta*, 2010. i *FRA*, Češka, 2012.), *Búfalos camino al matadero* (*Bizoni na putu u klaonicu*, Nagrada *José Soler Puig* za novelu 2012.), *Oriente* (Istok, 2013.) i roman *La noria* (*Kotač za crpljenje vode*, Nagrada Ítalo Calvino za roman 2012. i *UNION* 2013.). Roman je nagrađen i *Nagradom književne kritike* 2013. godine. Bio je kolumnist web stranice časopisa *Cuba a Contraluz* (*Kuba u pozadinskom osvjetljenju*). Suraduje u digitalnom časopisu *Hypermedia Magazine*. Trenutačno radi kao urednik na web stranici *Centronelio*.

Alberto Guerra Naranjo

Vidikovac⁴

Za Eduarda Kovalivkera

Ovoga ćeš puta ploviti uz više sreće, rekao je Hemingway. Stajao je u mokasinama na staroj antilopinoj koži, ispred svojega pisačega stroja marke *Royal*. Olovkom je zapisao broj riječi napisanih toga dana i završio sa svojim poslom. Obrisao je znojne ruke o bermude, sredio stranice i zaustavio se ispod zraka sunca koje su se sa strane probijale kroz prozore. Na zidu je visjela jelenja glava; zbog odsjaja zraka, zbirka bodeža, pušaka i udica blistala je punim sjajem. Krenuo je prema prednjem prozoru, naslonio ruke na njegov rub i pogledao van. Drveće je još uvijek pravilo veliku sjenu, a ono koje je bilo bliže kući, svojim je korijenjem i dalje podizalo beton i pločice u dvorištu. Pogledao je stolove u vrtu i prašinu na njima, a zatim stao i, ne čudeći se previše, promatrao pokrete mladića i dviju žena natovarenih paketima. Ulazili su u drvenu kućicu, ostavljali u njoj kutije i izlazili. Ruke drugoga mladića, znojnoga crnca bez košulje, uzimale su kutije s kamiona. Keramički su predmeti ostali za kraj i jedna od žena je molila da budu oprezni da ih ne razbiju. Hemingwayu je dosadilogledati ih. Rekao je: u toj su drvenoj kućici uvijek spavali jako čudni ljudi, ali nitko nije bio tako čudan kao Sartre i njegova bolja polovica, Simone. Zatim se opet vratio do svoga *Royala*. Ponovo je uzeo stranice, listao ih kao da su ono najbolje što je u jako dugo vremena napisao, i presložio ih. Bacio je pogled na jelena, na bezbroj predmeta i mrtvih životinja koji su visjele po zidovima i nasmiješio se. Na polici su se nalazile čaša i prazna boca viskija. Onda ću piti džin, rekao je i zakoračio prema stolicu gdje se nalazio red boca. Trebalo mu je nekoliko sekunda da nagnut i nasmiješen poput djeteta sa vrlo bijelom bradom i u ogromnim bermudama, pripremi piće. Ne ide

⁴Vidikovac (Finca Vigía) – kuća u kojoj je živio Hemingway kad je boravio na Kubi. Nalazi se u malom gradu s pretežito radničkim stanovništvom San Francisco de Paula (op. prev.).

mi baš nešto posao, pomislio je; namećem si prokletu disciplinu, ali bolje je da malo stanem kako bunar ne bi presušio. Uživao je u prvoj čaši i ispio je na iskap; zatim se vratio do stolića i ponovio radnje s drugom čašom. Svaki čas brisao je ruke o bermude, gledao prema *Royalu*, a zatim pogled usmjeravao prema van. Dok je ispijao četvrtu čašu džina, podrignuo se kao svinja, počeo zijevati i sjeo pored čuvarice.

Bila je od onih mulatkinja koje možete dugo vremena promatrati; dosadivala se. Prebacila je jednu nogu preko noge i kao da se zarazila zijevanjem, počela ponovo zijevati. Ništa nije tako dobro kao piće nakon obavljena posla – rekao je Hemingway. Sjedila je na mjestu s kojega joj se nazirao dio bedra i stari Hemingway mi je sumnjičavo davao znakove. Djevojka nije loša, zar ne? – upitao je. No čuvarice kao što je ona me ne podnose. Ostanu par mjeseci i zatim odu. Hemingway je ustao i, umirući od smijeha, bučno prdnuo. Djevojka me je pogledala kao da sam ja kriv za taj odvratani čin. Nisam znao što učiniti; odlučio sam se smijati zgodi koju je upriličio učitelj. Vidio sam da si zatvara nos, a zatim mi okreće leđa. Pisac je napravio nekoliko koraka prema vratima i pokazao staru odoru sličnoj onoj kakvu je nosila mlada mulatkinja. Ove se brzo mire sa sudbinom, rekao je još uvijek se smiješeći; rade petnaest ili dvadeset godina i provedu ih brojeći dane do mirovine. Nakon toga je ponovo pogledao bocu džina, opet obrisaoruke u bermude i rekao mi: ne znam što bi bilo sa mnom da nema tih trenutaka i ovih zraka sunca. Jesi li vidio kako osvjetljavaju jelena?

Ali, debeli me je spriječio da odgovorim. Jako žutih zubi, s fotografskim aparatom marke *Nikon* u rukama uporno je pokušavao fokusirati čvrsti kut na polici na kojoj se nalazio pisači stroj marke *Royal*. Malo je nedostajalo da me pritisne uza zid. Imao sam želju ugarati gau kuću, spotaknuti se na pregradni konopac i prevrnuti se u zraku. Bilo je vrlo vjerojatno da bi se kamera razbila na komadiće i da bi na podu *Vidikovca* ostavio par žutih zuba za uspomenu. Hemingway mi je pokretom ruke dao do znanja da želi ga pustim da fotografira i da odem na drugo mjesto. Kako li se samo promijenio, pomislio sam. Premda je on žarko nastojao to poreći, pedesetih je godina ipak Lisardo Otero⁵ svirao trubu usred bara *Floridita*⁶. Kad je stari želio opaliti, između njega i onoga što je fokusirao stala je čuvarica.

– Oprostite, gospodine – rekla mu je – jeste li platili da biste mogli ovdje fotografirati?

– Zar i to treba platiti? – upitao je on.

– Treba – odgovorila je djevojka i otišla ponovo sjesti.

Žena toga debeljka, još jedna nametljivica s kamerom koja nije čula razgovor, podigla je ruku. Mogao sam joj vidjeti duge dlake ispod pazuha s kojih je kapao znoj. Osjetio sam gađenje; nikomu ne bi bilo ugodno gledati te dlake, a najmanje onomu tko je već prije osjetio kiselkasti miris pazu-

⁵ Lisardo Otero (1932. – 2008.) – kubanski romanopisac, novinar i diplomat (op. prev.).

⁶ Floridita – bar i restoran u središtu Havane koji postoji od 1917. godine i u koji je Hemingway često zalazio (op. prev.).

ha njezina uzbuđena supruga iza fotografskog aparata. Osim toga, smetalo me je što zbog njegove krivnje nisam odgovorio na pitanje pisca kao što je Hemingway. Kaoda ima mnoštvo takvih mogućnosti.

No debeli me je jedva pogledao; samo je mokrim rupčićem brisao znoj.

– Znaš, Henry – rekla je debela prezadovoljno – Hemingway nosi isti broj cipela kao i ti, ljubavi. Dodi vidjeti.

– Marta, fotografiranje se plaća – kazao joj je. Ona je u nevjerici pogledala u čuvaricu koja je potvrdila lagano kimnuvši glavom.

– Spremit ću aparat – rekla je –, ali vidjet ćeš, Henry, nosi isti broj cipela kao i ti, ljubavi.

– Znaš – volio bih se popeti se na ovaj toranj – rekao je debeli mijenjajući temu nakon što je napravio nekoliko koraka prema stubištu. Marta je, zamišljena, uživajući u svakome od tih koraka, uzdahnula i rekla:

– Uistinu imate isti broj?

– Uistinu. Nosimo isti broj cipela.

– I iz istoga su mjesta, zaključio sam.

Zatražio sam čuvaričinu podršku, želio sam se na kubanski način naružati toj debeloj babi, ali djevojka je odvratila pogled.

– Bi li se odvažio popeti se s nama na toranj? – upitala je debela jako tiho. Cijene su ovdje jako visoke; gore bismo mogli neprimjetno fotografirati.

– Idite vi, ja ću radije ostati ovdje – rekao sam.

– Onda ćeš nas čekati.

Nikada nisam imao toliko posla s turistima. Od jutra sam hodao s njima uokolo i već mi ih je bilo dosta. Njihovo stalno: znaš, Marta; znaš Henry, jezivo mi je išlo na živce. Kad sam ih vidio na stubištu, osjetio sam olakšanje; oslobodit ću ih se na neko vrijeme. To me je tješilo. Ostao sam sam kako bih razgovarao s Učiteljem. Bio sam gladan, živčan i osjećao sam silan umor u nogama zbog hodanja po Havani. Htio sam odgovoriti na njegovo pitanje, reći mu da sam vidio zrake koje su vrlo dobro osvijetljivale jelena, ali odjednom mi se nametnuo drugi par turista. Odmaknuo sam se koliko sam mogao, želudac mi je kruljio i čuvarica me je ponovo pogledala. Za nju sam sigurno bio najveća svinja i najveći bijednik na svijetu – to mi je dala do znanja samo jednim pokretom. Želio sam kupiti jeftini kruh koji sam našao u starom dijelu Havane, ali nisam to učinio; mislio sam da će me moji debeli prijatelji pozvati na objed. Stajao sam ispred Učitelja, gladan i živčan; žrtva turističkih čaranja. Lijepa čuvarica gledala me je s mržnjom. Želio sam se riješiti dvojice tipova koji su se nalazili pokraj mene kako ne bih izgubio svoje mjesto pored prozora, ali već je bilo kasno: svojim su me znojnim tijelima u tom onemogućili, a Hemingway mi je davao znakove da ih propustim.

Ovoga ćeš puta imati više sreće na plovidbi, ponovio je kad sam uspio pronaći mjesto uz jedan prozorčić sa strane. U tom sam se kutku osjećao spokojno; nisam imao mnogo toga istražiti (kolekcija čizama, satovi, sitnija bižuterija) za razliku od glava antilopa, tigrova i leoparda što su visjele

po zidovima ili služile kao sagovi u drugim sobama. U ovom dijelu kuće najvažniju je ulogu imala hrpa karata na krevetu u vječitom neredu. Skupina turista lutala je vanjskim hodnicima poput miševa što traže prostor za život. Pojavljivale su se njihove raščupane glave dok su se oni, žedni i neumoljivi, pod svaku cijenu željeli malo zaraziti tim prostorom. Kroz razne otvore u staroj kući mogao sam vidjeti pokrete tih likova u zanosu; penjali su se stubama tornja, užurbano hodali u smjeru bazena, usmjerivali svoje aparate prema najmanjoj sitnici koja bi upućivala da im se približava Hemingwayov duh što je od njih bježao, a prema meni je bio prijateljski nastrojen i srdačan. Ovoga ćeš puta ploviti uz više sreće, rekao je. Te sam riječi znao napamet. Slušao sam ih pet godina svakoga dana. Izgovarale su ih usne iste osobe. Bila je neka vrsta komplimenta što mi je odvlačio pozornost od drugih stvari. Ploviti uz više sreće nije ovisilo o njemu ili o meni nego o jedrima, o vremenskim prilikama, o tjeskobi, sudbini, kakvu žiriju, porocima, klišejima. Unatoč turistima koji su dolazili u valovima, ovoga je puta to izgovorio isto kao i uvijek. Zatim je pogledao čuvaricu (mulatkinja je i dalje bila obuzeta zijevanjem), mjesto na kojem se nalazio njegov pisac stroj *Royal* i stolić s bocama, temoje oči nervozna čovjeka, prekrizio ruke i upitao:

– Što sada želiš, dečko? To je pitanje bilo postavljeno nakon komplimenta. Morao sam skrenuti pogled s njegovih očiju i pustiti da se usmjeri prema prašnim stolovima na maloj terasi.

– Ništa značajno. Ruke više nije držao prekrizanima; naslonio ih je na rub prozora kao da je bradata djevojka što pjeva serenadu i poput klasika izgovara:

– Za književnika je sve važno, nemoj to zaboraviti.

– Riječ je o onom što će se dogoditi na dodjeli nagrade – rekao sam mu kao da se to već događa.

– Ako je priča dobra, uvijek se može objasniti.

– Jedan se književnik godinama trudi pobijediti na tom natječaju. Opisao je dan kad su se dodjeljivale nagrade, to je sve.

– To si bio ti. Onda, što je tu tako čudno?

– Način kako to opisujem, Učitelju; opisivanje pojedinosti.

Jako je dobro pokazati zanimanje za način kako se piše; mora se pisati tako da izgleda kao da se piše o savršenim stvarima, rekao je dosadni Sartre. Ali, je li to sve?

– Uključujem i svoj razgovor s vama.

– I moja opijanja džinom zbog nedostatka viskija?

– Da.

– I moje prdce i podrigivanje pred čuvaricama?

– Da.

– Prisjeti se, prijatelju, da se mitskim osobama takve sitnice opraštaju. Mogli bi te optužiti kao ikonoklasta ako ih ne uvjeriš. To su učinili sa mnom. Napisao sam roman *Proljetne bujice* i nisu ga htjeli objaviti; samo

se dobri Scott odvažio to učiniti. Rugao sam se Sherwoodu jer je njegov roman bio tako užasno loš, pun zloće i izvještačen da nisam mogao učiniti ništa drugo nego ga ismijati u parodiji. Možda se ti meni rugaš?

– Nipošto, Učitelju.

– Onda je sve u najboljem redu. U redu je da se rugaš lošim piscima, ali ne i dobrima. Da barem uvjeriš taj prokleti žiri. Koliko ti je sada godina, dečko?

– Dvadeset i pet.

– I ja sam imao dvadeset i pet godina i živio od iluzija.

– Ali, to je bilo u drugo vrijeme, Učitelju.

– Jest; možda nije bilo natječaja kakvih ima danas, ali trebalo je živjeti od onoga što su za kakvu pričicu plaćali književni časopisi.

– To je sigurno jako teško.

– Misliš li da u moje vrijeme nije bilo tako? Nisu svi koji su pisali s dvadeset i pet godina objavljivali svoje stvari.

– Nije isto, Učitelju; na ovom natječaju nikada nisu proglasili pobjednika.

– Vidiš, to je jako loše. Objaviti nešto je najveća žudnja onoga tko piše. Mislio sam da je to značajni natječaj.

– Nosí vaše ime, zbog toga je značajan.

– Hvala.

– Ali, nije značajan jer se ne dodjeljuju nagrade.

– A koji su to prokleti natječaji koji ih dodjeljuju, dečko?

– Natječaji *Kubanskog lista*, *Revolucije* i *Kulture*, primjerice.

– To su časopisi?

– Jesu.

– A zašto, dođavola, ne pošalješ radove u te časopise?

– Šaljem ih, ali nikada ne dobijem nagradu, Maestro.

– A tko dobiva te nagrade?

– Neki Alberto Guerra, crnac koji misli da je veliki književnik, a piše grozne pripovijesti. Ili pak José Miguel Sánchez koji je toliko veliki narcis te se čini da je lud; stalno nosi nekakva užeta; da ga vidite, stvarno biste jako posumnjali u to da je pisac. Ili Ronaldo Menéndez, otkačeni tip koji misli da je Bogom dan jer je dobio nagradu *Casa de las Américas*. I neki drugi koje je bolje ne spominjati.

– Ne poznajem te likove, dečko, ali nemoj tako otvoreno pokazivati svoje nezadovoljstvo. Da bi dobio neku nagradu za pisanje, bolje je prikrihati nezadovoljstvo, samo zato. Uvijek je teško prokrčiti si put bilo gdje, ne zaboravi to.

– Ali, vi ste osvojili Pariz.

– Točno. Pariz je bio prava svečanost. Bili smo siromašni i jako sretni.

– Vi, Scott, Gertrude.

– Jadni Scott, ubila ga je njegova kratkovidnost, fatamorgana njegovih dvadeset i nešto godina i jedna prokleta žena koja se zvala Zelda. Scott je

bio jako dobar.

– A Faulkner? Kako stoje stvari s Faulknerom?

– Razgovaramo o dobrim ljudima, dečko, a ne o alkoholičarima i noćnim šetačima.

– Oprostite, Učitelju, ali Faulkner je isto bio jako dobar književnik.

– To je druga fatamorgana, uvrijeđeni južnjak nikada ne može biti dobar.

– Svojim je načinom pisanja utjecao na najbolje latinsko-američke književnike.

– Nemojme zajebavati. Ako si me došao zajebavati, bolje ti je da odeš odavde.

– I vi ste utjecali na njih.

– Vidiš, to je već bolje. Pričaj mi o tim utjecajima.

– Gotovo svi suvremeni književnici počinju čitati vaša djela.

– I proučavaju tehniku sante leda.⁷

– I ponavljaju ono s detektorom dreka.

– Radujem se.

– Ali, previše vas nastoje oponašati.

– Pretjerano nekoga oponašati je vrlo ozbiljna stvar, dečko.

– Da, uvijek.

– Zato nemoj nikada nikoga previše oponašati.

– Neću, nikada.

– U redu je.

Hemingway se zamislio kao da razmišlja o svakoj našoj riječi. Češkao se po glavi, gledao u čuvaricu, u skupinu turista koja je prolazila pokraj nas i bacio pogled na visoki toranj. Izgledao je neraspoloženo; nešto mu u razgovoru nije odgovaralo. Ni jednomu piscu koji je u životu stekao slavu ne bi bilo ugodno da godinama koriste njegovo ime na natječaju na kojem nema pobjednika. Osim toga, nisam trebao kritizirati one koji su oponašali njegov način pisanja; bio sam svjedokom kako je Hemingwayev duh sahranio darovitost mnogobrojnih fanatika *Ubojica*.

Ujedno, kod takozvanih književnika s prve linije, takva logika nije previše djelotvorna, barem ne u njihovoj prisutnosti. Ali nisam se uspio suzdržati. Previše je pisaca iz naše zemlje iskorištavalo njegove dobre zamisli kako bi u potpuno baroknoj zemlji postigli hemingwaysku ekonomičnost. Mnoge pripovijesti napisane pod utjecajem teorije sante leda bile su samo neprecizno i loše napisane jer su im dvije trećine bile nerazumljive. Ta je teorija na našim književnim susretima i radionicama prevladavala više od trideset godina i doslovno se primjenjivala. Od objavljivanja djela *Vidikovac* Učitelj je bio velik, opasan i previše blizak duh.

– Imaš li još koje pitanje vezano uz tvoju priču, dečko?– upitao je.

⁷ Theory of iceberg ili Theory of omission – Hemingwayeva teorija da možemo opisati samo ono što vidimo; sve ostalo ostaje nezapaženo kao da je santa leda. To znači da imamo svjesne i nesvjesne informacije (op. prev.).

– Rekao bih da sam nervozan, i da mi je u džepu brzjav. Oni koji dobivaju brzjave vjerojatno dobivaju i nagrade. Dolaze rano, sjedaju za neki od stolova i čekaju.

– Imaš li sada brzjav u svom prokletom džepu?

– Tako je.

– K vragu. Lijepo sam ti rekao da ćeš ovoga puta ploviti uz više sreće. Kad je riječ o književnosti, nagrade ne čine književnika dobrim, ali nije loše štogod zaraditi. A dobro je i dobitipriznanje od glupana koji imaju određenu moć. Tako je to među nama.

– Ovaj vam je savjet dobar, Učitelju.

– Kad sam završio *Fiestu*, znao sam da je to dobar tekst i trebalo ga je nekamo poslati. Moraš znati poslati svoj prokleti rad makar na natječaju i ne osvojiš nagradu. Ne smiješ se predati.

– Bistro kao voda, Učitelju, nikada se više neće predati.

– Sviđa mi se kad tako razmišljaš. Čovjek može biti slomljen, ali ne smije se predati. Jesi li čuo, dečko?

– To je nešto kao moto za borce.

– I za književnike.

– I za književnike, Učitelju.

– Kad mi je stara Gertruda rekla da je pripovijest *Tamo u Michiganu* nevjerojatna, već sam bio u tvojim godinama; možeš zamisliti moje lice u onom pariškom stančiću. Čovjek mora vrlo pažljivo pisati, s puno posvećenosti. Ali, dosta propovijedi, ti sigurno znaš što sam rekao o santi leda i o detektoru dreka. Nastavi, nastavi.

– Pišem i o debelom paru koji je došao sa mnom.

– Već sam ih vidio.

– Ona ustrajava u pronalaženju sličnosti između njenoga mužića i vas.

– Misliš li da mi taj prokleti debeljko u nečemu slični, dečko?

– On misli da da, ali to je moda; ona prati modu.

– Sva sreća da je finiji od debele.

– Mislim da ga mrzite njezinom krivnjom.

– To je već bolje, prijatelju, puno bolje. Hoćeš li mi otkriti gdje si ih pronašao?

– Upoznao sam ih jutros. On je pisac, a ona profesorica visoke kuhinje. Jedan mi je prijatelj poslao paket papira, išao sam ga preuzeti i usput su me pozvali da izađemo.

– Jesi li primijetio da nisu željeli platiti?

– I dalje ste dobar promatrač, Učitelju.

– I napišem petsto riječi dnevno, dečko.

– Išao sam na mjesta na koja ste i vi uobičajeno išli.

– U *La Bodeguita*?⁸

– I u *Floriditu*.

– Ispričaj mi sve, dečko. Od početka, sa svim pojedinostima; od početka.

⁸ La Bodeguita – poznati restoran u Havani u koji dolaze mnoge slavne osobe (op. prev.).

Htio sam odbiti i ispričati nešto drugo što može biti jednako neodoljivo kao i šetnja. Ali, Učiteljevo lice puno očekivanja bilo je jače od mene. Procijenio sam da dodjela nagrada počinje za sat vremena i popustio pred napasti. Čuo sam snažan glas s recepcije hotela *Vedado*. Spustio sam slušalicu i sjeo u predvorje. Vratari i neke djevojke s recepcije su me promatrali kao da sam zadnji bijednik. Nitko ne prezire bijednika više od bijednika u odori, prisjetio sam se da sam negdje pročitao. Dogovorio sam se s debelima da ćemo se naći rano ujutro, zatim se šetati starim dijelom grada i poslijepodne doći do *Vidikovca*. Razgovarali smo samo telefonom. Ona je bila iz Jalisca, a on iz Michigana. Tako su mi rekli dok smo napredovali kroz ulicu *Zanja* u potrazi za katedralom.

– To je jako daleko, dečko, morali ste uzeti taksi, zar ne? – upitao je Hemingway.

– Radije bismo išli pješice – napomenuo je debeli, a ona je kimnula glavom kao Indijanka u nevolji. Ja sam im, jednostavno, pokazao ulicu. Prošli smo čitavu ulicu *Zanja* u mom ritmu. Dobrom ritmu. Debeli neraspoloženi i znojni par u tišini me je proklinjao sve dok nismo stigli na aveniju *Obispo*. Žena više nije mogla hodati i zamolila je da malo priligne na zidu u parku.

– Znaš, Henry, rekla je, noge su mi nalik pršutu.

Henry nije odgovorio niti je pokazao ikakvu namjeru da pogleda par pršuta. Bio je u zanosu zbog natpisa na restoranu nasuprot njemu.

– Flo-ri-di-ta – rekao je i češkao se po glavi; volio bih popiti *mojito* kao i Hemingway.

– Zar ne da sliče jedan drugomu? – upitala me je debela. Imaju čak i isti ukus.

– Isti.

– Prokleta debela – rekao je Hemingway. Zar nema nikoga drugoga s kim bi ga mogla usporediti?

– *Mojito* se pije u baru *La Bodeguita*, rekao sam.

– A ovdje, što se pije? – upitao je debeli.

– *Daiquirí*.

– Hoćeš li, Marta? – upitao je Henry. Ona nije dugo razmišljala. Ušli smo u bar. Ponovo mi se učinilo da je vratar koji me je promatrao bio pravi bijednik. Uvjeren da moji prijatelji neće ništa naručiti, barem sam želio uživati u klima-uređaju i doći k sebi nakon šetnje. Sjeli smo.

– Piće koje je izmislio Hemingway je sigurno jako dobro – pripomenuo je debeli.

– Henry, on je bio genije i čak je izmišljao pića – rekla je ona.

– Prokleti glupani – kazao je Hemingway – jesi li im rekao da ja nisam izmislio to piće?

– On nije izmislio *daiquirí*; samo ga je malo popravio – rekao sam.

– Utom je njegova genijalnost, nasmiješio se Henry; geniji ne izmišljaju, oni samo popravljaju.

- A tko ga je izmislio? – upitala je Marta.
- Jesi li joj rekao da je to bio Jennings S. Cox, Sjeverno-Amerikanac, malo manje glup od tvoga prokletog debeljka –oglasio se Hemingway.
- Ne, ne znam tko je to bio, rekao sam.
- U svoje slobodno vrijeme taj je jadan inženjer koji je umirao od vrućine, pravio koktele u rudniku u pokrajini Oriente, objasnio je Učitelj. Sve dok jedne noći nije dobio savršenu mješavinu: limunov sok, rum, šećer i zdrobljeni led. Dao joj je ime po plaži Daiquirí; po plaži, zapamti to, dečko.
- A kako ga je Hemingway pio? – upitala je ona.
- Jesi li rekao prokletoj debeloj da sam pio dvostruku dozu i bez šećera? – rekao je Hemingway.
- Pio je dvostruku dozu i bez šećera – rekao sam. Kasnije sam otišao u zahod, a na povratku, debeli par me je čekao na vratima. Znao sam da neće ništa naručiti.
- To je piće jako skupo – rekla je Marta.
- Hemingway je bio milijunaš, ali mi nismo – dodao je on.
- Nisi ošamario toga debeljka u moje ime? – upitao je Hemingway.
- Nije vrijedno toga novca – odgovorio sam.
- Jasno da nije vrijedno – odgovorila je Marta naslanjajući svoje ogromno tijelo na svoga obožavanog Henryja; ovdje su cijene nerazumno visoke.
- A što su željeli to dvoje? – rekao je Hemingway; *daiquirí* je skup jer sam ga proslavio.
- Kad ti budeš slavan, Henry, također ćeš morati izmisliti koje piće – pripomenula je debela.
- Nazvat ćemo ga Marta, u tvoju čast – rekao je Henry i ona se zaustavila kako bi ga poljubila usred ulice *Obispo*. Polako smo hodali – oni promatrajući, a ja s rukom u džepu dodirujući brzozav. Univerzalnom ženskom znatiželjom, debela nas je prisiljavala da se zaustavimo ispred svakog izloga, na drvenim trijemima s nacionalnim ručnim radovima i na bilo kojem mjestu gdje je kakav prodavač izložio svoje proizvode. Opipavala ih je, propitkivala se za cijene, preračunavala, a zatim bi ih, zajedno s razočaranim vlasnikom koji je psovao, napuštala. Debeli me je pak, misleći da je veliki književnik, pozivao da uđemo u male privatne knjižare, govorio o siromaštvu kubanskih izdanja, pronalazio slavne autore i tekstove iz svoje zemlje, divio se mome književnom znanju, procjenjivao, govorio o velikom romanu što ga je pisao, ali isto tako nije ništa kupovao. Nikada nisam bio tako neraspoređen za vrijeme svojih šetnji ulicom *Obispo* kao toga jutra. Svi su mogli vidjeti da sam nezaposlen i da hodam u društvu dvoje jako debelih ljudi. Ogladnio sam od tolikog preporučivanja jastoga, škampa, zelenih banana i crne riže. Mogao sam potražiti kiosk na kojem se prodavao kruh s nogu, ali postojala je mogućnost da će i moje prijatelje savladati glad i da će odlučiti što god pojesti.
- To su *Dva svijeta* – rekao sam.

- Nemoj mi pomagati, dečko – izjavio je Hemingway.
- Ja se ne divim toliko tomu književniku – rekao je Henry, mrzim njegove romane. Smiješni su, loše napisani; draži mi je njegov lov po Africi nego njegova književnost.
- Glupan – kazao je Hemingway. Ponavlja ono što su drugi napisali. Nemoj to nikada raditi, dečko; uvijek misli svojom glavom.
- Nemoj mu vjerovati. Obožava ga – rekla je debela. Zna mnogo o Hemingwayu i svjestan je da mu je jako sličan. Zar nije tako?
- Jasno, Učitelju, uvijek moram misliti svojom glavom.
- Prestani više govoriti o to dvoje debelih – rekao je.
- Kako god želite.
- Nikada nisam bio škrti *gringo*, u to možeš biti siguran. A taj je debeli užasno škrt.
- Mrzi vas kako ne bi mrzio nju. Premda je netko debeo, nije lako prestat biti ono što jesi zbog hira svoje žene.
- Točno. Sigurno se osjeća užasno što ga uspoređuju sa mnom jer je tako debeo i tako loš pisac. Jer sigurno je loš pisac, zar ne, dečko?
- Nisam pročitao ni jedno njegovo djelo.
- Nastavi dalje pričati.
- Nakon toga smo došli do mora.
- Jeste li bili u zaljevu?
- Jesmo.
- I kako su podnijeli podnevno sunce?
- Bilo je jako, Učitelju, ali nisu se željeli pomaknuti.
- Jesu li gledali brodove, dvorac El Morro, tvrđavu La Cabaña⁹, Isusov kip na drugoj obali i jesu li te ispitivali?
- Jesu, ali kako vi to znate?
- A debela se odvojila i počela moliti dok te je on zvao?
- Tako je, Učitelju, tako je.
- Taj debeli je čekao da mu kažeš: jasno da mi se sviđa, ali čuo je nešto drugo – rekao je Hemingway.
- Ne podnosim more – kazao sam.
- Čudno je da ne uživaš u moru, nasmiješio se Henry pomalo zlobno; Hemingwaya lišavaš mora...
- A u restoranu *Casa Pilar* sam, prokleti debeljko, jeo najbolje iglice i tune što uopće postoje.
- Kažu da je vaš brod otkrio ratne podmornice, ali ja u to ne vjerujem – rekao je Henry.
- Ne da kažu, idiote, tako je bilo i imam svjedoke koji to mogu potvrditi.
- I da vas je nadglednik Gregorio nadahnuo da napišete djelo *Starac i more*.
- Taj Gregorio i mnogi drugi Gregoriji; u književnosti nikada ne postoji

⁹Dvorac del Morro, Fortaleza de San Carlos de la Cabaña – među ostalima, simboli Havane (op. prev.).

samo jedan lik. Mnogo ih je. Ali, reci mi, zbog kojeg klinca mrziš more?

- Jer sam izgubio brata, odgovorio sam.
- Žao mi je – rekao je debeli.
- To je jako teško, dečko – rekao je Hemingway. I ja sam izgubio prijatelje u moru.
- Dogodilo se onda kad su ljudi masovno odlazili u čamcima – odgovorio sam – , utopio se ili su ga utopili 1994. godine. Nikada se nije saznalo.
- Toje dobar razlog da mrziš more – zaključio je debeli i pokazao na prljavu vodu; ni ja ga ne volim.
- Bolje da odemo odavde – predložio sam.
- I otišao si odande s golemim čvorom u grlu – rekao je Hemingway. Nakon toga je pogledao prema maloj terasi. Za prašnim stolovima sjedila su nervozna i staromodna lica; oko drvene kućice počela je obilaziti brojna skupina ljudi. Mogao sam vidjeti neke prijatelje, ljude koji su prvi put sudjelovali i druge koji su izgledali kao članovi žirija.
- Tko je onaj s bradom i naočalama, upitao je Učitelj. Nije mi dugo trebalo da među mnoštvom otkrijem osobu srednjega rasta, malo pogrbljenu, blijeda lica i ruku koje su pokazivale da nemaju nikakve veze s poljoprivredom, osobu koja je pozdravljala stručnjakinju za književnost.
- Ovaj je sigurno član žirija, rekao sam.
- A ona?
- Ona je stručnjakinja za književnost. Zove se Ángela i gotovo je sve sama oko natječaja organizirala.
- Ángela, lijepo ime – rekao je. Vidio sam je prije par trenutaka kako nosi pakete s dvojicom crnaca.
- To su nagrade za pobjednike.
- Donosili su i sendviče i slatkiše.
- U ovom bi mi trenutku baš dobro došli ti sendviči – rekao sam.
- A darovi, jesu li dobri?
- Tako-tako, Učitelju. Onima koji osvoje *Nagradu mora*, primjerice, daruju koralje ili preparirane iglice i pozivaju ih na večeru u ekskluzivni restoran koju plaćaju organizatori.
- Onda ta nagrada nije za tebe, dečko. Ti mrziš more.
- Točno, ja mrzim more.
- I koje se još nagrade dodjeljuju na tom prokletom natječaju?
- Glavna je nagrada tisuću pesosa i spomenuta večera.
- Ali, ne objavljuju nagrađena djela.
- Ne, ne objavljuju ih.
- K vragu onda – rekao je.
- Bolje išta nego ništa, Učitelju. Rado bih bio par noći u *Marini Hemingway* makar mi i ne bi objavili priču. Poveo bih svoju curicu i bilo bi nam sjajno. Dobro bismo se napili u to ime.
- Je li *Marina Hemingway* dobro mjesto?
- To pitaj one djevojke koje traže boce u *Petoj aveniji*.

- Reci mi nešto o tome. Tko su te djevojke?
- O tome je bolje šutjeti, Učitelju.
- Gledaj, uvijek ispričaj ono što započneš jer u protivnom nećeš ništa postići.
- Ali, stvar je u tome da je bolje te djevojke pustiti na miru.
- Kako god želiš, ali imaj na umu moj savjet.
- Imat ću ga.
- Isto tako, ne mislim da je šetnja s debelima bila nešto tako strašno.
- Zamislite sebe na mome mjestu. Bila je to šetnja za vrijeme koje me nisu čak ni pozvali na piće. Nema potrebe dalje pričati. Osim toga, nervozan sam jer za nekoliko dana dodjeljuju nagrade.
- Želiš li reći da ćeš priču o debelima ostaviti nedovršenom?
- Za debele ste me vi pitali; nisam vam ju ja želio ispričati.
- Znaš li u kakav se rizik upuštaš?
- Pokušavam zamisliti, Učitelju, ali ne mogu.
- Potrudi se. U džepu ti je prokleti brzojav i možda si osvojio prvu nagradu.
- Bolje da ga tu ostavim. Mi razgovaramo, a oni su tamo gore.
- Kako god želiš.
- Hvala, Učitelju.
- I ovi mogu biti članovi žirija, rekao je i pokazao na vitku ženu na pragu četrdesetih, jako našminkanih usta, što je pozdravljala srdačnošću nekoga tko zna sve pojedinosti vezane uz natječaj. Pokraj nje se pak niski i trbušasti nasmiješeni mladić trudio pozdraviti sve živo. Djelovao je kao dobar činovnik.
- Ne poznajem ih, ali vjerojatno su članovi žirija – rekao sam.
- Ona izgleda kao dobra osoba iako šminka usta na takav način.
- Da, ima pogled dobre osobe.
- A mladić se trudi biti dobra osoba.
- Zbog čega to kažete, Učitelju?
- Nemoj vjerovati onima koji previše pozdravljaju.
- Ali, barem je mlad. Nije loše što su mladi ljudi članovi žirija – napomenuo sam.
- Da je barem dobar pisac; ako jest, nije jako važno je li dobra osoba.
- Zašto?
- Jer ni jedan pisac nije dobra osoba, dečko. Ni jedan. Presnažni smo pojedinci da bismo to pokušali biti. Jako smo dobri s jednom skupinom i jednako tako mrzimo neku drugu.
- Vi znate više o tim stvarima. Imat ću to na umu.
- Ako pobijediš, bolje je da ne poznaješ žiri. Nećeš imati grižnje savjesti.
- U džepu imam brzojav i ne poznajem članove žirija.
- Kad sam dobio Nobelovu nagradu, ni ja nisam poznavao članove žirija.
- To je bilo 1954., Učitelju.
- Pedeset i četvrte, dečko.

– Jako je padala kiša.

– Sjećam se da sam nakon gozbe priređene upravo ovdje, rekao: kao što znate, ima nekoliko Kuba. Ali isto kao i Galiju, može je se podijeliti na tri dijela: na dio u kojem ljudi gladuju, dio u kojem jedu umjereno i dio u kojem jedu previše.

– Vi ste pripadali posljednjoj skupini, Učitelju.

– A ti pripadaš prvoj, dečko.

– Zakasnit ćeš na dodjelu nagrada– rekla mi je Marta dodirnuvši me po leđima. Debeli par me je zadovoljno promatrao i pokazivao na drvenu kućicu. Osjetio sam da me nešto probada u želucu, a srce mi je ubrzano lupalo. Jedva da je ostalo nešto ljudi vani.

– Jako smo puno fotografirali – rekao je Henry. Marta je pametna, jako pametna.

– A ti ćeš, ljubavi moja, biti jednako slavan kao i Hemingway – odgovorila je ona.

– U Božje uši – rekao je on, idemo već jednom.

Hodali su. Zastao sam; noge su me jedva slušale. Pogledao sam čuvaricu, *Royal*, jelena i posljednji put Učitelja kojemu sam rekao:

– Šretan vam rođendan; poželite mi sreću.

– Već sam to ranije učinio, dečko – odgovorio je. Ovoga ćeš puta puno bolje ploviti, ali prisjeti se činjenice da natječaji nisu važni. Piši iako ne dobiješ nikakvu nagradu.

Gledao je kako silazim stubama iza debelog para, kako dolazimo na pločnik i ulazimo u kućicu. Pogledao je čuvaricu koja je i dalje sjedila s napola otkrivenim bedrom i počela se pripremati za završetak posla. Na njenim se nogama nalazila ručna torbica i maleno zrcalo; češljala se, šminкала i s vremena na vrijeme malo zijevnula. Hemingway je pomislio: dobra ženka. Krenuo je do stola s pićem, natočio si jedan džin i stao nasuprot pisaćem stroju *Royal*. Naravno da mogu pokušati, pomislio je; ima još dovoljno vode u tom bunaru. Ostavio je napola ispijeno piće na polici, obrisao ruke u bermude, uzeo olovku i zapisao da si je u društvu debeloga para i dvadeset i pet godišnjeg mladića s brzojavom u džepu, krčio put među mnoštvom. Nisu mogli previše napredovati, ali su uspjeli nazrijeti ono što se ispred njih odvijalo bez puno zastoja. Pred publikom koja je žudjela doznati rezultate toga nepredvidivog natječaja, osobe koje su predstavljale razne institucije već su u svojim rukama držale keramičke predmete, slike, preparirane iglice i priznanja što će primiti izabrani koji su dobili brzojav. U međuvremenu, troje članova žirija raspravljalo je o čitanju pravilnika i Ángela, stručnjakinja za književnost počela je izgovarati pozdravne riječi. Rekla je da je ovogodišnji natječaj dobio potporu uglednih institucija: Kubanskog instituta za knjigu, Društva književnika i Gradskog vijeća te da je žiri uložio velik napor jer je pristiglo više od dvjesto radova, većinom izvrsnih i s puno smisla za književnost (sic), iz svih krajeva zemlje. Pokazala je prema kutu gdje se i dalje mrmljalo o sadržaju pravilnika i zatražila

snažan pljesak. Članovi žirija su se pred tako snažnim pljeskom nervoznih ljudi osjećali kao porota i lijepo su se smiješili. Hemingway je bio iscrpljen; nikada u svojoj književnosti nije opisao tako jedinstvenu svečanosti. Jedva jedvice uspio je staviti pravilnik u ženine ruke jer mu ga je mlađi član žirija, kao vrhunac egocentrizma kojega nije mogao nadvladati, gotovo istrгнуo iz ruku. Ali, Učitelj je bio ustrajan i snagom riječi zbunio mladoga trbonju. Sudionici natječaja željeli su po stoti put da baš ta usta izgovore njihovo ime. Neki su zatvorili oči da ne gledaju. Drugi su razmišljali o tome da su imali sreću i dobiliček od tisuću pesosa te sjedili za stolom punim hrane za kojom su čeznuli. Ženine usne su se opet razvukle u osmijeh i zatim izgovorile: Pravilnik. *Finca Vigía*. Dana dvadeset i prvog srpnja tekuće godine sastao se žiri koji su sačinjavali... Mladić je zgrabio brzjav, u trbuhu mu je opet počelo kruliti, a debeli ga je par s iščekivanjem gledao. Žena koja je bila uvjerena da su joj lice i usne dobro našminkani, zaustila je kako bi izgovorila jedno ime, jednostavno ime, ime novoga pobjednika. Ali, dosta za danas, rekao je Učitelj pokazujući na čuvaricu. Priuštiti ću si ova bedra prije nego što ode.

Alberto Guerra Naranjo (Havana, 1963.) diplomirao je povijest i društvene znanosti. Profesor, književnik i scenarist. Objavio je sljedeće zbirke pripovijesti: *Pucnjevi u učionici* (*Disparos en el aula*, 1992.), *Paradoksi na sajmu* (*Aporías de la Feria*, 1994.) i *Bogohuljenje bilježnika* (*Blasfemia del escriba*, 2000., 2002.) te roman *Samoća vremena* (*La soledad del tiempo*, 2010.). Pripovijest *Pucnjevi u učionici* zastupljena je u antologiji *Od kamena do atoma* (*De la piedra al átomo*, 2003.) uz pripovijesti Jorge Luisa Borgesa, Juana Rulfa i Augusta Roa Bastosa. Trenutačno je predsjednik Odbora za prozu Udruženja kubanskih književnika (UNEAC).

Alexey Rodríguez Lorenzo

Unukov posjet

Kad je Benigno toga dana otvorio oči, kuća, njezina unutrašnjost, dan, sve mu je djelovalo kao da je dugo spavao. Boljeli su ga zglobovi i teško je disao. Ipak, okrenuo se k zidu kad se pojavila Nijema.

– Čuo je kako pere suđe, zalijeva cvijeće u teglama, priređuje jelo u kuhinji i ostavlja mu mali tanjur na stolicu blizu kreveta.

Nakon udarca vratima, uz poteškoće se pridigao. Bacio je pilule u umivaonik. Zapalio je cigaretu – držao ih je skrivene ispod pokrivača – i udahnuo dugački dim što je završilo napadom kašlja.

Vukao je noge do male kupaonice. Umio je lice izbjegavajući pogledati se u zrcalo.

Upalio je televizor i sjeo za doručak, spokojno gledajući vijesti.

Voditeljica, neka neuravnotežena žena, možda stalno ista, svojim proračunatim tonom nije izgovarala vijesti koje je u takvim slučajevima očekivao čuti. Starac se skamenio. Žena ga je jednostavno gledala.

Nije mogao učiniti ništa drugo nego, poput kakva glupana, gledati u ekran. Oponašala je njegove pokrete. Spuštala glavu. Otvarala usta. Odjednom se jako uozbiljila i zbogneočekivane promjene počela se neumjereno smijati.

I starac se smijao jer ga je zarazila smijehom. Ali, kasnije, određena neugodnost vezana uz mišiće na licu, potaknula ga je da se prestane smijati. I nju, koja je tada počela govoriti.

– I tako.

– I tako, što?

– Kakvu vijest želiš?

– Molim?

– Kakvu vijest želiš čuti ovoga jutra?

– Tko si ti?

– Prvo mi reci kakvu vijest želiš.

– Ne znam, ratuje li se negdje?

– U redu. Dragi gledatelji – zauzela je tipičnu pozu voditelja dnevnika –, u današnjim vijestima s tugom ističemo nedostatak bilo kakvih novosti vezanih uz rat u područjima udaljenim od naše zemlje. U našu redakciju stigla su grozna izvješća o razaranjima, smrti nevinih ljudi i prije svega, o nedostatku dogovora između vlada uključenih u svaki put sve dalje rješnje sukoba.

Napravila je stanku i upitala:

– Što još želiš znati?

– Ave Marija, ne znam... Ima li negdje kakve katastrofe?

– Svakako. I ovoga smo jutra upoznali nove posljedice klimatskih promjena. Kao što su najavili razni znanstvenici, one će postupno postajati sve učestalijima. Posljednjih sati došlo je do groznih poplava koje prijete otočićima u Pacifičkom oceanu nakon mjeseci suše. Mrtve žrtve i jednoga i drugog događaja leže nepokopane jer vlade nisu u stanju suočiti se sa situacijom. U našim su arhivima pronađeni jezivi prizori raskomadanih tijela što je neumoljiva posljedica djelovanja osvetoljubive prirode. U nastavku ćemo vam pokazati nekoliko primjera...

Starac je okrenuo glavu od mase truloga mesa:

– Ne moram ovo gledati!

– Ne želiš vidjeti stvari onakvima kakve jesu?

Napravio je grimasu i želio ustati, ali žena ga je zaustavila:

– Nisam ti rekla ni jednu vijest vezanu uz našu zemlju. Ili te ono što se događa u tvojoj domovini ne zanima?

Odgovor je bio njegovo lice prožeto dosadom.

Ona je recitirala:

– Naši kolege iz istočnih pokrajina izvješćuju da je uspješno obnovljeno dvadeset posto žetvi uništenih ciklonama prošloga ljeta. Tvrde da će, ako se nastavi tim ritmom, u roku od pet godina uspjeti doći do uobičajene proizvodnje. Kako ti se čini?

– Grozno. Ionako se malo želo, a sada ćemo se morati pomiriti samo s dvadeset posto.

– Petina je bolje nego ništa. Činilo se da se ništa neće obnoviti. Sve ovisi o tome s koje se strane stvar promatra.

– Sve ovisi o tome.

– Dobro, poštovani gledatelji, vidimo se u idućoj emisiji.

– Nisi mi rekla tko si.

– Sada ću. Izvijestila vas je Olga Reilly.

– Olga Reilly, ponovio je starac.

Žena mu je domahnula i krenula prema znanstvenoj redakciji.

Panorama mu je budila uobičajen osjećaj praznine. Uz njega je prijateljica Tuga. Zadivljen, prinio je ruku ustima. Ona ga je ludost učinila sretnim; omogućila mu je da se, poput bljeska, prisjeti jedne zaboravljene riječi koja mu je sada padala napamet i usudio se, premda još uvijek boja-

žljivo, šapnuti njezino ime: Nada.

Ponovo je začuo zvuk vrata. Zbog povratka Nijeme u nezgodno vrijeme bio je prisiljen zgrabiti neke karte i držeći ih u ruci, sjesti na mali stolac u kutu, leđima okrenut svemu.

Te su karte bile ostatak njegova profesorskog života, puna čudnih naleta bijesa i sukoba koji ga sada nisu zanimali, ali koji su nekada bili središte njegova života. Nakon što je vidio kako strmoglavo propadaju teorije o kojima je s toliko žara nekada predavao, nije pronalazio smisla u drugima koje su postajale dogme neupletanja i možda žive legende.

Njegovu pozornost izazvao je prijatelj s kojim se nekada sastajao. Sada je žalio za time. Budući da su mu dosadile, ostavio je karte i počeo promatrati Nijemu.

Ona je bila užurbana, kao da je u bijegu. Kao da služi kaznu.

Procijenio je da je još više želi gledati. Ustao je i iz blizine počeo slijediti svaki njezin korak.

Budući da ju je na taj način uznemirivao, brzo je isparila.

Tada je potrčao do televizora i na svim kanalima tražio Olgu. Pronašao ju je kako intervjuira jednog astronauta.

– Je li ti dugo trebalo da se vratiš na zemlju? – upitala ga je.

– Koji su tvoji planovi? – pitala je čovjeka s kojim je razgovarala, ali gledajući starca.

– Malo razgovarati – odgovorio je ovaj.

Može se reći da je od toga trenutka donio drugačiju odluku: izvući se od prisjete Nijeme i prijateljevati sa ženom s televizije. Ona je uspijevala u onom u čemu nisu ni karte ni liječnici – bolest je nestajala i pojavljivala se želja za životom.

Zbog nje je izgubio uravnoteženost.

To se dogodilo u trenutku kad je Olga u glazbenom programu u kojem su se prisjećali starih melodija, predstavila jednu njemu previše dragu pjesmu. Kao da ide na sastanak, odjenuo je odijelo, obrijao se, namirisao, i u ritmu glazbe, zatvorenih očiju, grlio zrak dok mu je na ekranu, elegantna kao nikada prije, Olga obavila ruke oko vrata i naslonila glavu na njegovo rame.

Uspomene, mirisi, sve je to obuzelo starca u tami. Ples se, nakon toliko vremena, pojavio kao svijest o vremenu izgubljenom u čvrstim dogmama, ali prije svega kao mogućnost da se obnovi jedan njegov dio; nije važno koliko, barem dvadeset posto; uvijek je bolje išta nego ništa. Pojavila se suza zahvalnosti, oči su se otvorile kako bi izrazile priznanje u trenutku kad je starac zbog snažnog propuha pogledao unatrag i postalo mu je hladno jer je Nijema tiho ulazila i glupavo stajala u kutu promatrajući prizor.

Olga je uzviknula. On je brzo reagirao i krenuo prema onoj drugoj koja je, uplašena, otišla.

Idućega dana, kuća, njezina unutrašnjost, doručak u ruci; starac se ponovo pojavio pred Olgom. Bio je drugačiji. Na odstojanju. Ona je odlučila kako će se praviti da to ne primjećuje. Tražila je neku laganu temu:

– Danas ti predlažem da posjetiš lijepe kineske krajolike, planine sa snježnim vrhuncima, mahovinu blijedo zelene boje i hladne potoke.

– A zbog čega me želiš povesti tako daleko?

– Na televiziji ništa nije daleko.

– Na televiziji ništa nije...

– Što?

– Ništa.

– Želiš filozofirati.

Olga mu je mislila prikazati dokumentarac u kojem je neki debeli kritičar na malom ekranu objašnjavao objektivne uvjete, duhovnu korist od određenih umjetničkih djelovanja te sporazum s gledateljem, što su u konačnici žanrovi fikcije; govorila je o uvjetima koje sudionik, to jest on, Benigno, mora poštivati u njezinu svijetu. Ali, odlučnost kojom ju je starac žvačući kruh gledao, potaknula ju je da napusti tu zamisao. Pomirila se s pitanjem:

– Nešto se događa?

– Primio sam pismo.

– Pismo?

– Unukovo pismo. Doći će mi u posjet. Stiže dvadeset i trećeg.

– Nisam znala da imaš djecu.

– Jedno. Otkako je otišla, o njoj ne govorim.

– Upravo govoriš.

– Sada je drugačije. Unuk dolazi dvadeset i trećeg.

– Koliko mu je godina?

– Toliko.

– A tvoja kći ne dolazi?

– On nije kriv. Dolazi dvadeset i trećeg.

– Već si rekao datum.

– Toga će dana konačno netko doći.

Olga je tiho djelovala. Ali, poduzela je mjere predostrožnosti.

Željela je biti prisutnija, maštovita, karizmatična.

Predložila je da vidi neku znatizeljnu životinju, da čuje neku dojmljivu priču. I prikrivala bol kad se starac prvom prilikom prestao zanimati za dokumentarce i počeo promatrati zidni kalendar.

Olga je kasnije pokušala s taktikom prikazivanja stvarnosti, činjenica, objektivnosti vijesti, tko bolje od nje poznaje svijet; ali, odmah se ponovo našla u pakosnom krugu uspjeha, ratova, katastrofa; najzad, sa starcem i njegovim kalendarom. Dvadeset i treći, dvadeset i treći.

Žena je mrzila taj broj. I program je postao dosadan; opći planovi i sama Olga u prvom planu. Neprestano je govorila, čitala vijesti i beskonačne

komentare, ponavljala jedno te isto, bez promjena, bez pokretanja kamera, praveći nespretne pokrete, izgovarajući nesuvisle rečenice, prikazujući prizore s nejasnim slikama koje su nekada bile slike krajolika ili komične povijesne dokumentarne filmove i tropske ribice. Sve se to pretvaralo u grozne snimke epidemija, požara, vulkanskih eksplozija, vihora, bombardiranja. Činilo se da starac ne shvaća ozbiljno ta svjedočanstva neizvjesne ljudske sudbine, potrebu za dogovorom, za aktivnim sudjelovanjem; u konačnici, zanimanje za ljude.

Samo je noć prije ženina posjeta dao znakove života. Uz nekoliko tihih udaraca po ekranu, prekinuo je dokumentarni film o ratu u kojem su se objašnjavale posljedice eksplozije atomske bombe. Kad se Olga oporavila od straha, starac ju je zamolio:

– Prošećimo malo, ne mogu spavati od uzbuđenja.

– Prošećimo – odgovorila je ona, blistajući.

– I u tim prizorima u kojima je grad izgledao kao nov, sa svojim nedavno osvijetljenim avenijama, ulicama blistavim od rose, svojim besmrtnim zgradama koje su brzo obnavljale život što im ga je sudbina namijenila, činilo se da će se Olga i Benigno pomiriti.

Ujutro je udarac vratima Nijeme koja je izlazila, probudio starca u unutrašnjosti kuće. Otkako se dogodila nezgoda, bojala ga se. Izbjegavala ga je.

On je sjedio na krevetu i zamišljeno gledao u vrata. Konačno je ustao, uzeo doručak i krenuo prema televizoru uporno razmišljajući: danas je taj dan.

Čekala ga je grozna vijest.

Olgu, koja je jecala, zapalo je obavijestiti o zrakoplovnoj nesreći s tragičnim posljedicama.

Na ekranu se pojavio požar. Crni dim. Vatrogasci i kola hitne pomoći. Bučne sirene.

– Benigno, pao je; zrakoplov je pao. Tvoj unuk neće doći.

U prvom planu bio je karbonizirani leš.

– To je on, pogledaj ga, on je.

Oči su mu se napunile suzama. Automatski je stavio doručak na stolicu i pogledom prošao sobom, gledajući i prepoznajući sve. Otkrio je rahitičnu paprat, stavio fotografiju na njezino mjesto na zidu, obrisao prašinu s hrpta jedne knjige. Došao je do televizora i pomilovao ekran.

– Jadna Olga – konačno je izgovorio.

Žena je bila u panici.

– Jadna Olga – ponovio je.

– Ne gledaj mene, gledaj nesreću. Kako neočekivano, kako grozno, molim te, gledaj nesreću.

Starac je ugasio televizor.

– Ta se nesreća nije dogodila.

Starac je plakao, milovao ekran. Odjednom je osjetio hladnoću na leđima i pogledao prema vratima:

– Ipak, ti.

Prešao je preko praga i naišao na nju koja je drhtala u vrtu, kidajući latice maka.

Stao je ispred nje i pogledao je u oči. Obrisao joj je suzu s obraza.

– Da budem iskren – rekao je – to ne prestaje biti grozna televizijska drama.

Alexy Rodríguez Lorenzo (Las Tunas, 1982.) diplomirao je društvenu komunikaciju na Sveučilištu u Havani, gdje je bio profesor teorije komunikacije. Član je Zajednice književnika i umjetnika Kube (UNEAC), Udruženja braće Sainz (AHS) i Kubanskoga društva komunikologa. Sudjelovao je na jedanaestom natječaju u narativnim tehnikama koji je organizirao Centar za književno stvaranje *Onelio Jorge Cardoso*. Dobitnik je stipendije za stvaralaštvo *El Caballo de Coral* (*Koraljni konj*) te nagrade *David* za knjigu pripovijesti *Piso de tierra* (*Zemljani pod*, 2013.)

Antonio Carballo

Lubanja Adolfa Pözlza

Moja posljednja uspomena na Moskvu bila je vrlo osobita: u zračnoj luci Šeremetievo Dva, Anastazij Erifemov, moj punac, otvorio je veliku *matrjošku* čija unutrašnjost nije sadržavala druge lutke nego komad ljudske lubanje zbog čega je carinicima morao objašnjavati:

–To je dio lubanje Adolfa Pözlza, dobroga čovjeka iz Njemačke, moga prijatelja iz rata...

Zbog čega je nosio tu lubanju u Havanu? Nije se sjetio vjerodostojnog opravdanja, čak nikada nije ni čuo da netko govori o sličnoj relikviji kao što je lubanja toga Adolfa Pözlza, ali naši su problemi bili veći od bilo koje lubanje živa ili mrtva čovjeka i nisam se mogao brinuti o iznenadnim ekscentričnostima svoga punca.

S druge strane, nije bilo čudno da s dubokim poštovanjem čuva tu njemačku kost; premda je posljednje ratne godine gotovo poginuo u borbi, ipak je bio čovjek koji oprašta, reklo bi se, osobne uvrede. Unatoč tomu što je izgubio roditelje i tri brata u groznom požaru, Anastazij bi svaki put kad bi otvorio usta da progovori o toj temi, kritizirao dobrovoljni zaborav.

Za razliku od drugoga preživjelog brata, visokog časnika KGB–a, koji je odjednom stavljen na stup srama zbog navodnih maltretiranja nacističkih zatvorenika. On je i bio uzrok našega stampeda na Otok. Biće kojemu je kroz pore na koži izbijala mržnja, a iz očiju sijevala osvetoljubiva vatra.

Dakle, nisam posvetio preveliku pozornost zanimljivom događaju s *matruškom* i njezinim koštanim sadržajem. Malo prije toga, moja draga supruga Nataša okrenula mi je leđa ne oprostivši se od mene, ostavljajući mi u srcu neugodan osjećaj loših predosjećaja: njezino namršteno lice govorilo mi je da se vrlo vjerojatno više nikada nećemo vidjeti, da njeno vitko slavensko tijelo koje se bez oprostaja udaljavalo od nas, moje antilsko neće više grliti.

U ono vrijeme Berlinski zid pretvarao se u nesumnjivi izvor suvenira vezanih uz posrnuće suvremene povijesti i mnogi su se kubanski studenti

vraćali na Otok pokunjeni i zbunjeni. Ali, mislim da sam samo ja vodio svoga punca. To je bilo zato što je bio dobar čovjek. Optužbe usmjerene protiv njegova brata su ga definitivno slomile i jadni je Anastazij shvatio da nije u stanju boriti se s optužbama medija i s desetak zahtjevnih skupina koje su tražile da se oživi prošlost što se opirala umiranju u sjenama zaborava.

Pun sumnja i nostalgije, sletio sam s puncem i s lubanjom Adolfa Pözlza u Havanu. Svi troje bili smo primljeni sa suzama, uz smijeh i zagrljaje moje brojne obitelji u staroj velikoj kući mojih roditelja u Mulgobi, mjestu u blizini zračne luke i izvan grada.

– Bit ću neko vrijeme s vama... – rekao je Anastazij na svom nevještom španjolskom.

Ili je možda upotrijebio množinu bit ćemo, jer *matrjošku* s lubanjom Adolfa Pözlza nije ispuštao iz ruku.

Mojem ocu Rus je odmah postao simpatičan i složio se da ga se smjesti u najbolju sobu u kući, s velikim prozorima koji su gledali u vrt pun ljubicastih orhideja i raznobojne paprati. Biljke nisu razumjele svjetska previranja i ljudsku bijedu.

I iako je Havanu potreslo rušenje dalekih zidova, odmah je organizirana zabava s prascem na ražnju i obilnom količinom ruma nepoznata podrijetla. Da je umjesto onoga komadića lubanje na čije ćemo se postojanje na kraju naviknuti s nama u kući bila Nataša, mislim da bi povratak smatrao koliko neočekivanim, toliko i sretnim.

Prekinuo sam studij i vratio se u zemlju kojoj je prijetilo pretvaranje u ruševinu. Ali, u konačnici, bila je to moja zemlja: moj materinji jezik, vlažna klima s dva godišnja doba i toplina ljudi koje moraš samo nakratko pogledati u oči kako bi shvatio jesi li dobrodošao ili nisi. Puno neimaštine i puno prijateljstava.

Prolazili su tjedni. Premda su demoni s tisuću glava i dalje naveliko i naširoko pasli na nemirnim, nekada crvenim moskovskim avenijama, Anastazij je počeo svaki mjesec primati novčanu potporu koja se pretvorila u naš osnovni prihod. Svaki put kad bi automobil Ruskoga veleposlanstva napuštao područje gdje se nalazila naša kuća, Anastazij bi stavio omotnicu s dvjesto američkih dolara na stol u blagovaonici i odmah se vratio svome hobiju koji ga je zaokupljao i koji je bio vezan uz nautičke minijature. Stavljao je nevjerojatne jedrilice u boce votke koju smo pili (također zahvaljujući milosrdnoj ruci diplomatskog predstavništva) dosta učestalo kako plovila ne bi patila zbog nedostatka staništa. Tada je patio zbog uistinu zaslužene grižnje savjesti jer sam ga smatrao nepotrebnim teretom. Na dnu duše, i nakon mojih prvih dana provedenih ponovo u Havani, jako sam dobro znao da nam se Nataša nikada više neće pridružiti, što je i obećala uoči razvoda, i da se Anastazij nikada neće vratiti u svoju domovinu. Nisam čak ni pomišljao da bi za to mogla biti kriva lubanja Adolfa Pözlza, što je zapravo istina, ali nekako sam znao da će moj punac umrijeti u

krugu našega skromnog posjeda u Mulgobi i da se više neće vratiti u svoju ljubljenu Moskvu.

Moja je obitelj, oduvijek navikla na promjene, na Otoku jedva preživljavala, i padalo mi je napamet da je to što sam doveo ta ruska usta za naš skromni svakodnevni stol zapravo zločin. Ali, jasno, više nisam tako razmišljao kad su stigli prvi zelembači iz slavenskoga veleposlanstva.

Kao što sam već rekao, Anastazij je predavao svoje mjesečno primanje mojim roditeljima i vraćao se nasmijan u svoju sobu u kojoj, kako je davao do znanja svojim kratkim komentarima i podizanjem obrava, nije želio nazočnost drugih ljudi čak ni da bi ju očistili. Poslijepodne i noću pridružio bi se ostatku obitelji i poboljšavao svoje poznavanje jezika ili smo pak nepca natapali votkom.

Rijetko je kada govorio o ratu, a ako je to činio, uvijek je naglašavao svoju milosrdnost tvrdeći da se radilo o nesreći u kojoj nikada nije bilo pobijedenih i pobjednika, nego samo patnji i razaranja koje su svi doživjeli. Moj je otac bio zadivljen njegovom dobrodušnošću i velikom šaljivošću i ne bez izvjesne oštine govorio da je pristaša Zakona iz Taliona¹⁰ ili *Hladnih osvetoljubivih salata*, što je bio izričaj koji su u klevetničkim govorima rabili njegovi vlastiti bezopasni neprijatelji iz susjedstva. Ali, Anastazij, niječući glavom kao netko tko ne posvećuje puno pozornosti riječima djeteta, nije se dao izazvati.

– Znaš već što kažu – mrmljao je nakon što je pročistio glas dobrim gutljajem votke –, mržnja uistinu škodi samo onomu tko se njome hrani. U tom je trenutku moj otac odlučio upitati za Pözlovu lubanju koju je ovaj donio sa sobom i o kojoj je razgovarao s mojom majkom.

– Dobro, Anastazij, jedna je stvar oprostiti nanesene uvrede – uzviknuo je otac očiju uprtih u sobu u kojoj se nalazila *matrjoška* s Nijemčevim kostima –, razumijem da tako mislite, ali čuvati ostatke neprijatelja kao da su od kojeg vašeg...

Budući da je moj punac i dalje bio neosjetljiv na tu primjedbu i pravio se da je ne razumije, tata je znatiželjno nastavljao:

– Hoću reći, taj Nijemac odande – pokazivao je bradom u spomenutom pravcu – vam je sigurno spasio život ili nešto slično, zar ne?

– Zapravo, spasio je moga brata – lagao je Anastazij kako bi zadovoljio moga oca i odagnao njegove sumnje.

Svi smo u to povjerovali. Visoki časnik KGB-a, optužen da je zlostavljao nacističke zatvorenike, želio je izbjeći tu optužbu i daljnje pravne komplikacije.

Ali ubrzo je Anastazijev brat bio uključen u, recimo to tako, nove strukture moći u Rusiji. I njegova je osobnost ponovo postala zanimljiva onima koji rade kao uhode. Moj je punac prvi put razmatrao mogućnost povratka. Plakao je zbog nostalgije za domovinom i premda se dobro osjećao u otočkoj obitelji i neprestano očekivao da mu kći konačno odluči obno-

¹⁰ Zakon iz Taliona (Lex talionis) – oko za oko, zub za zub (n. prev.).

viti brak sa mnom, povratak u svoju ljubljenu Moskvu odjednom mu je postao savršeno poželjan. U jednom oproštajnom pismu sama ga je Nataša od toga odvratila. „Glavu tvojega brata sada traže nacionalisti... U ovom trenutku tvoj bi me povratak mogao izložiti opasnosti.“ Oči moga punca ispunile su se suzama, a članovima moje obitelji u očima se pojavio bljesak olakšanja koji smo, gledajući u stranu, pokušavali sakriti. Iako nismo izmijenili ni jednu riječ o groznoj mogućnosti da Anastazij otputuje u Moskvu i zauvijek ostane tamo, svi smo se tresliznajući da će u tom slučaju ruski dolari otputovati zajedno s njim i mi s njima nećemo moći raspolagati.

S druge strane, Nataša nije rekla ni jednu riječ o tome da će doći k nama. Bila je jednako strastvena kao žena i kao neprijateljica svakodnevnih neimaštine. Ja sam joj samjednom ispričao kako smo se na Otoku snalazili s prijevozom, ograničenom hranom, neprestanim isključivanjem struje... Nije mi bilo baš sasvim jasno kako bih to mogao učiniti, ali toga sam trenutka odlučio nastaviti sa svojim ljubavnim životom, a da mi Anastazij i dalje bude punac. Budući da su Rusi otvoren narod, jedne sam noći doveo kući Elenu, ženu s kojom sam izlazio već nekoliko mjeseci i vrlo je svečanim tonom predstavio. Izgledalo je kao da će ona zatražiti ruku moga punca.

– Kakva krasna mulatkinja! – uzviknuo je ovaj ustuknuvši pred kreolskom ljepotom moje djevojke.

Kasnije, kad smo bili sami, pohvalio je moj dobar ukus i čestitao mi na odluci da obnovim život. Nije bio nimalo ljubomoran i nije izrekao ni jednu riječ koja bi upućivala na kakvu sumnju. Uobičajeno, u njegovim je reakcijama, čak i onda kad su promjene utjecale na njega samoga, vladala njegova sklonost oprastanju. Odmah mi je ponudio veliku sobu.

– Znaš već – rekao je trljajući si bradu – moraš samo preseliti moju malu flotu i *matrjošku*.

Ali, odmah sam odbio ponudu. Osim što je uzdržavao obitelj svojim mjesečnim primanjima, Anastazij se među namauzdigao kao neka vrsta patrijarha, a da nije nimalo naštetio časti moga oca. Krajem stoljeća, nakon raspada Sovjetskoga Saveza, život na Otoku bio je pravi kaos, ali za nas jako ugodan i podnošljiv, zahvaljujući upravo nazočnosti u našoj kući jednoga od slučajne djece toga dramatičnog događaja.

– Nemoj to ni spominjati – odgovorio sam mu primivši ga za ruku i odmah šaljivim tonom dodao: ti i Nijemac ostajete tu gdje jeste...

On me je, zamišljen i milujući si bradu, pogledao u oči.

– Nijemca bolje pusti na miru – rekao je na ruskom, jako tiho.

I odmah je otišao izvršiti svoj zadatak – krenuo je praviti jedrenjake u praznim bocama *Stoličnaje*. Tada smo posljednji put razgovarali o komadu lubanje. Razvidno, zbog činjenice što su njegova prisjećanja i sudovi o ratu bili dio njegove prirodne velikodušnosti, taj tragični sukob nije u njegovu životu ostavio duboke tragove.

Moja nova supruga Elena imala je puno smisla za uzgajanje biljaka i kao

što se obično događa kad je riječ o presudnim stvarima u životu, shvativši to, u potpunosti smo se posvetili poslu s ukrasnim biljem. Klima u Mulgo bi pogodovala je rastu orhideja, platycerijuma i velikoga broja paprati koje su bile jako cijenjene u cvjetnim aranžmanima. Budući da smo, što se tegla tiče, spontano počeli rabiti piramidalni stil, a one prazne stavljali jedne u druge, pala nam je napamet zamisao da našu radnju koja se bavila vrtlarskim poslovima nazovemo *Matrjoška*. Anastazij je bio oduševljen takvim zazivanjem njegove domovine i svojim boravkom među nama. Dobro smo zarađivali i okupljanjima zalivenim isključivo votkom, obavezno smo dodavali i kubanski rum. Život je tih dana bio tako vedar da nismo primijetili ni jedan oblak koji bi mogao zasjeniti tu vedrinu.

Tada je, jednoga kišnog dana, stigla grozna vijest da je na Anastazijeva brata izvršen napad. Izgubio je obje noge kad je stao na nagaznu minu skrivenu uz ogradu svoje kuće. Život mu je spašen, ali za aktivnoga čovjeka kakav je bio Nikolaj Erifemov saznanje da će rabiti invalidska kolica moglo je biti gore od smrti. Moj počasni punac prvo je pao u neku vrstu potištenosti i nijemosti, a zatim u stanje paranoje zbog koje je mislio kako je u neprestanoj opasnosti da doživi sličan napad. Jedva da bi izašao iz sobe, a kad bi se odvažio na to zbog kakve neodgodive potrebe, hodao je pogleda uperena u tlo i laganim koracima, zbog čega je izgledao gotovo smiješno ako se uzmu u obzir njegova debljina i uobičajeni napor pri hodanju.

Umro je između sumraka u subotu i nedjeljnog jutra, tri mjeseca nakon napada na svoga brata. Našli smo ga u fetalnom položaju i s *matrjoškom* priljubljenom uz prsa. Međutim, lutka nije sadržavala njemačku relikviju od kosti.

Kad smo pažljivo pregledali njegov radni stol, pokraj boca i minijatura jedrenjaka koje je počeo raditi, otkrili smo neku vrstu šatora koji je pokrivač područje od gotovo jednoga kvadratnog metra. Kad smo podigli tkaninu, ostali smo zabezeknuti: radilo se o nevjerojatnoj reprodukciji koncentracijskog logora, onakva kakva poznajemo iz ratnih filmova i s fotografija. U sredini se nalazila lubanja Adolfa Pözlza omotana u tkaninu s bijelim i crnim resama, označena peteroznamenastim brojem napisanim rukom. Žarulja i različita sredstva za mučenje raspršena uokolo omogućila su nam zamisao što se tamo događalo, shvaćanje do kojih je granica bunilo dovelo dobroga Anastazija.

Veleposlanstvo nije imalo primjedaba glede naše želje da ga pokopamo na groblju *Santiago de las Vegas*¹¹, pokraj naših pokojnika. Osim njegova skromnoga groba, suze moje obitelji bile su svjedočanstvo snažnih veza koje su bile u stanju nadvladati ruševine završena braka, razlike u idiosinkraziji i uobičajenu gluhoću vremena. Ni jedna jedina suza iz tih očiju nije ukazivala na interes vezan uz novac: otkako je napadnut njegov brat, nismo primali mjesečnu novčanu pomoć i bili smo sretni što prvi put mi uzdržavamo dragoga Anastazija. U to vrijeme zarada *Matrjoške* nadmašivala je rusku stipendiju.

¹¹ Santiago de las Vegas – groblje u staroj Havani (op. prev.).

Bol zbog njegova gubitka prenijeli smo u vrtlarstvo. Elena i ja se čak nismo ni preselili u praznu Anastazijevu sobu koja je i dalje bila najbolja u kući. U nju smo stavili osjetljive biljke koje smo morali zaštititi od sunca i smjestili ih uz boce pune jedrenjaka s neostvarenih putovanja. U tu sobu prema svim pravilima preselili nekadašnji vanjski ured i u njemu naplaćivali račune i primali mušterije.

Malo kasnije bilo je potrebno sagraditi prostoriju na jednom dijelu u blizini toga ureda kako bi preko dana u njoj uredovali i kako bi mušterije koje su čekale u redu u doba kiša izbjegle stajanje u blatu.

Budući da je bila riječ o nečem u potpunosti neslužbenom i da nismo imali nikakve arhitektonske planove, rabili smo ostatke crijepova, mozaika, čak i pločice preostale od nekih drugih već završenih poslova ili ruševnih i po dogovoru napuštenih kuća. To je u ono vrijeme bila slikovita moda nametnuta da se ublaže nestašica ili nedostatak građevinskog materijala.

U jednom sam trenutku u toj improviziranoj građevini čistom slučajnošću uočio Anastazijevu *matrjošku* s lubanjom Adolfa Pözlza koju smo u nju vratili. Teško objašnjiv nagon potaknuo me je da iskoristim relikviju od kosti na novom podu. U vrijeme kad smo pokapali moga bivšega punca, razmišljao sam o tome kako bi bilo prikladno da se nepokopana njemačka kost sjedini s njegovim truplom, ali kako mi on nikada nije dao do znanja da bi želio da mu utrapim društvo i da bi to mogao grubo odbiti, suzdržao sam se od donošenja takve odluke. Promatrajući sada išarane oblike nacrtane na izlazu iz njegove sobe i višebojne djeliće keramičkih pločica, pružio sam zidaru komad lubanje što je bila predmetom mučenja ludoga Anastazija koji ju je osakatio, i zamolio ga da je ugradi u pod koji ćemo poslije nemilosrdno gaziti.

– Nije ravna – naveo je radnik promatrajući čudno kost – trebat će je raskomadati.

Ja sam slegnuo ramenima i pomislio kako to nikomu neće biti važno. Ravnodušno sam promatrao kako relikvija od kosti prima nekoliko udaraća po vrhu i kako se raspada na šest ili sedam amorfnih dijelova, djelića koji će se poslije proizvoljno sjединiti u mješavini cementa. „Točka!“, pomislio sam milujući rusku lutku ime koje je u znak poštovanja nosio vrt, ne znajući koliko sam u krivu. A jako sam pogriješio.

Prošlo je nekoliko dana i tjedana bez ikakve veza s Rusijom sve dok nije stiglo Natašino zaostalo pismo u kojem mi je, sada pismenim putem, ponavljala iste izgovore što sam ih jedva saslušao u telefonskom razgovoru punom jeke i statične buke. „Nemoguće je da dođem na pokop“, „stvari ovdje više nisu kao prije...“ i „iskreno ti zahvaljujem što...“ Premda je više uopće nisam volio, doživio sam snažan napad bijesa; osjetio sam bijes brata koji se osjeća samim u sudbonosnim trenucima i bijes oca (Elena je bila u osmom mjesecu trudnoće) koji unaprijed pati zbog postupaka svoje djece. „Neka čitava Rusija ide dovraga“, psovao sam kidajući pismo i niz lijepih uspomena. I uistinu, u tom sam se trenutku osjećao odvojenim od bilo

čega ruskoga osim od uspomene na moga dragog Anastazija. Tada su nam iz Veleposlanstva odjednom javili da nam u posjet stiže ratni junak i da im kažemo što nam treba kako bismo ga u svojoj kući primili.

Onoga dana kad se pojavio crni automobil s čovjekom u invalidskim kolicima, moja prvorodena kći Orhideja promrmljala je prve riječi. Dakako, bila je riječ o Nicolaju Erifemovu, Anastazijevu bratu, ili točnije, o onom što je od njega ostalo jer se pretvorio u klupko vune na stroju što ga je, ne bez određene veličanstvenosti, pokretao golemi Rus bezizražajna lica. U oskudnoj anatomiji zagonetnoga časnika nekadašnjega KGB–a posljedice napada na njega bile su vrlo razvidne. No njegov je pogled imao oštrinu u potpunosti neprimjerenu čovjeku u tako žalosnom stanju. Izbjegavajući bilo kakve formalnosti, odmah je zatražio da mu omogućimo dapogleda sobu u kojoj je umro njegov brat. Pretvaranje sobe u ured izazvalo je na njegovu licu automatsku grimasu. Ali, kasnije je nazreo *matrjošku* i razvedrio se. Predao sam mu je prije nego što me je to zamolio. Stari vojnik oduševljeno je zagrlio praznu lutku. Zatim ju je otvorio i gotovo vičući, upitao za relikviju. Imao sam loš predosjećaj i ne dvojeći rekao mu kako o njemačkoj kosti ništa ne znamo. Njegov me je pogled probadao dok je molio svoga mladog pomoćnika da nas ostavi same, a mene da ga odgurnem do građevine s podom od keramičkih pločica, okružene orhidejama i paprati. Razgovarali smo na ruskom kojega sam se dosta sjećaojedva čujnim glasom zavjerenika.

– Je li vam je moj brat rekao istinu o toj kosti? – upitao je boreći se sa svojim isprekidanim dahom.

Dvojeći, podigao sam ramena.

– Trebamo je pronaći – rekao je i ne pomišljajući da se nalazio upravo nad komadom Nijemčeve lubanje. Pod su gazili članovi moje obitelji i mušterije, i lizali kućni psi.

– Nemam pojma što bi mogao napraviti s njom – rekao sam promatrajući kako se moja kći i njezina majka približavaju crnom automobilu ruskoga veleposlanstva.– Znete već da je pričao gluposti...

Nicolaj je podigao ruku kako ne bi slušao pojedinosti o Anastazijevom ludilu. Šutio je i pokušavao disati uz što je moguće manji napor. Promatrao me je uporno i ispitivački. Rekao bih da me je želio razodjenuti iznutra. Zatim je, uz teatralnu mirnoću izvadio iz jakne nekakvu tamnoplavu iskaznicu i predao mi je. Prije nego što sam uspio otvoriti vrata, polagano je pokrenuo kotače svojih kolica, približavao mi se dok me nije gotovo njima dotaknuo i rekao mi:

– Časnici Crvene armije koji su zauzeli Berlin našli su napola spaljeno Hitlerovo tijelo – osjetio sam da mi se čeljust spustila gotovo do pupka –. Poslije su ga spalili kako Bog zapovijeda u mjestu po imenu Schönebeck i sačuvali ostatke njegove lubanje i čeljusti kako bi ih pohranili u KGB–u, u Moskvi, sve dok... – zaustavio se kako bi mogao disati – sve dok, po raspadu Sovjetskoga Saveza, nisu dani na čuvanje povjerljivim ljudima kako

bi se izbjeglo, znate već da ne padnu u ruke fanaticima – pogled mu se usmjerio prema plavoj iskaznici.

Unutra se nalazila mala fotografija *Führera* i njegovi osobni podaci: Hitler Pözl, Adolf, Braunau am Inn (Austrija), 20. travnja 1889. – Berlin 30. travnja 1945. kao i naredba da se sačuva forenzični ostatak označen kodom.

– I danas je to rizično – nastavio je Nicolaj pomalo radosno uvidjevši da sam ja na rubu panike. Neki bi ljudi bili u stanju ubiti zbog bilo kojega dijela tijela velikog ubojice! Moramo pronaći te ostatke pod bilo koju cijenu!

Moj je pogled bio čvrsto prikovan na onu točku na podu koja je odjednom oživjela ispod njegovih invalidskih kolica i nisam mogao izgovoriti ni jednu riječ. Mislio sam na Anastazija i na njegovu borbu protiv demona mržnje; osobito na njegov osobni koncentracijski logor u kojem je izravnavao račune s *führerovim* duhom. Nicolaj je nešto mrmljao o pretpostavci u pogledu sudbine posmrtnih ostataka, a moja je kći željela uzviknuti riječ *matrjoška* nepomičnim ljudima u crnom automobilu. Poslijepodne je postajalo mračno zbog skorašnje kiše, a ja sam razmišljao o blatu dok sam se vraćao na staro mjesto na kojem smo sjedili i na komade lubanje koji su ponovo putovali u zrakoplovu, tko zna u koje mjesto na svijetu, dok su Anastazijevi jedrenjaci ostali zauvijek nasukani u svojim staklenim oceanima iz kojih je izlivena votka.

Antonio Carballo (Holguín, 1956.) po zanimanju je ekonomist, ali se od 2003. godine bavi isključivo književnošću. Piše pripovijesti za koje je dobio nagrade *Jara Carrillo* u Murciji i *Manuel Llano* u Kantabrij. Za pripovijesti je dobio još dvije nagrade – *Mario Lacruz*, 2006. inagradu Grada Jumille, 2007. Objavio je djela *Izabrane bijede* (*Miserias escogidas*, 2005.), *Zbogom, družo* (*Adiós, camarada*, 2007.) te *Ruska tenisačica* (*La tenista rusa*). Bio je finalist na natjecanjima za nagrade *La Felguera* i *Hucha de Oro* (Zlatna kasica) te dvaput dobitnik nagrade *Jara Carrillo*. Osvojio je i nagrade *Miguel Artigas* i *Alfonso Martínez Mena* 2015. godine.

Antonio Rodríguez Salvador

Čvrsto

Kondukerka je najavila Camagüey. Nakon snažnog potresanja zbog kočenja, nekoliko bijesnih glasova je povikalo: uhvatite ga, uhvatite ga. U tom trenutku Manolo Garcés lagano je otvorio kapke.

Ista se scena ponavljala na svakoj postaji otkako je vlak krenuo iz Santiaga. Ženi koja je sjedila naprijed netko je kroz prozor otkinuo lančić s vrata. Šaputalo se da su se i u drugim vagonima događale slične stvari. No Manolo Garcés nikada nije obraćao pozornost na govorkanja; štoviše, uvijek je pri ruci imao kakav prigovor za ljude koji podižu buku i uživaju u zagađivanju ozračja ili se na sve načine trude da ih svi zamijete. A prije svega, bila mu je jasna činjenica da se u novinama nije govorilo o povećanju delinkvencije.

Ipak, nagoni je poželio osigurati svoj kofer primivši ga za ručku. Tada je zamijetio da mu nedostaje jedna noga. U početku nije želio vjerovati u to. Više puta dotaknuo je praznu nogavicu hlača, čak je tražio nogu i ispod sjedala, po hodniku, ali na nesreću, imao je samo cipelu; lijeva mu je noga nestala.

Nakon početne nevjerice, suzdržao se od snažnog poticaja da vrisne. Premda nije bio od onih histeričnih tipova koji se uplaše kad se dogodi neka nesreća, jedva jedvice je uspio postići potreban mir i prije svega pokušao se prisjetiti. Spavao je držeći obje noge u zraku kad su izašli iz Las Tunasa. Prisjećao se svih pojedinosti jer se svježina noći provlačila kroz njegova bedra i u svojoj pospanosti prilično je uživao u tom milovanju. Također se prisjećao dvojbi kad je skinuo cipele: toliko sati putovanja kojima se pridodaje i čekanje na postaji izazvalo je bojazan da bi mirisi mogli smetati putniku ispred njega; ali, je li bio jači umor ilipomisao na blaženi užitek? Na izlasku iz Cacocuma, već je drijemao na svome sjedalu.

Sigurno je da Manolu Garcésu nikada nije palo napamet da bi se njemu mogla dogoditi takva stvar. Uistinu, oni drugi su umirali, oni drugi doživljavali su prometne nezgode, on se nije čak ni prehladio. I odjednom je pobjesnio na nepoznatog lopova: što će mu noga poput njegove; noga koja

nije bila ni najmanje lijepa, ni išta od toga? Bila je dlakava, s ožiljkom na koljenu te crnom mrljom na mjestu na kojem je nekada imao ranu.

Pozvao je kondukterku, a ona policajca sa željeznice. Znatiželjnici su se brzo okupili oko Manola i on se upitao je li to bilo razborito jer mogli su uništiti trag ili onemogućiti da se džeparoš uhvati. S vremena na vrijeme, na televiziji su prikazivali isječke u kojima je policija uvijek rješavala slučajeve jer su oštećeni pazili da mjesto krađe bude nedirnuto i odmah o njoj obavještavali. Ali, svi su željeli gledati, tješiti ga zbog nesreće i pričati o sličnim – ili još gorim događajima – kad su ukradene stvari bile korisnije. Odguravao je ljude pozivajući ih na razboritost sve dok jedan od njih nije poželio vidjeti nogu koju nisu odnijeli. Tip je samo želio procijeniti silinu napada, možda potvrditi da slučaj zavrjeđuje da ga se ispriča kao anegdota. I Manolo ju je, zadovoljan, pokazao:

– Dobro je pogledajte, to je noga koja ne vrijedi mnogo – rekao je naslonivši se na naslon stolice ispred sebe. Još se uvijek nekako nadao da će lopov shvatiti da je njegov čin smiješan i da će mu nogu vratiti ili ju barem odložiti na vidljivo mjesto – druga je mnogo gora: puna mrlja, s ožiljkom i lijeva, tako da nije praktična kao ova.

– Dolazi policija – obradovao se gospodin s brkovima i naočalama te ga potapšao ga po ramenu. Ostali su se veselo smiješili i brzo oslobodili prolaz.

Policajac je saslušao priču o krađi. S opasača su mu visjele lisičine i pištolj. Manolo mu se obraćao s poštovanjem i rabio riječi kao što su družte agente i društvene pošasti, kad je pogledao prema prozorčiću. Znatiželjnici su svoje riječi potkrjepljivali teškim epitetima i zbog toga se naljutio.

– Bilo tko može izgubiti nogu i bez nje manje ili više djelovati, ali ja ju, kako sam vozač kamiona, trebam zbog spojke – rekao je podižući glas iznad svih uz energiju nekoga tko vadi asa iz rukava.

Policajac je konačno utišao mnoštvo i upro prst u Manola:

– A vi, zbog čega ste nogu izložili lopovima? Zbog čega ste izazivali đavola?

Pogledi su klizili po prstu i pali na Manola; on je bio još manji u svom sjedalu i nije našao odgovarajući izgovor kako bi pobio tako logičan argument. Postiđen, šutio je.

– Ako želite, možete upravo ovdje sići i prijaviti krađu – ponovo se umiješao policajac – ali ponavljam vam: vi ste krivi jer ste neodgovorno stavili noge na prozor.

I polagano je otišao do svoga mjesta u kolima broj šest. Manolo je pitao kondukterku hoće li ga vlak čekati ako se uzme u obzir neizvjesnost njegove situacije. Ona se s razumijevanjem nasmiješila, zatim se namrštila i tonom koji nije bio onoliko oštar koliko je željela, rekla da neće, da to nije moguće zbog važećih pravila.

Ali, Manolu nije palo napamet ništa drugo u čemu bi mu žena mogla pomoći; samo je iznenađeno gledao na peron kad se vagon pokrenuo

nakon iznenadnog kočenja. Pogledavši unatrag, vidio je da su znatiželjnici u potpunosti izgubili zanimanje za njegov slučaj i mirovali na svojim sjedalima. Stigao je u Havanu poslijepodne idućega dana. Netko mu je pomogao oko kofera i kroz more ljudi vozači kolica s prtljagom prevezli su ga do unajmljena automobila. Po putu nije prestajao promatrati divlje terene, kante za smeće i druge noge koje su hodale ulicom: nije gubio nadu da će u nekom trenutku prepoznati svoju.

Cuca, njegova supruga, nije uspjela zatomiti krik kad ga je vidjela na uličnim vratima. Iz neobjašnjivih razloga smatrala je da je njezin suprug napravio pogrješku *ex professo* samo zato kako bi ju mogao naljutiti. Neobično, i ona je mislila da mu se sve to dogodilo zato što je glup. Ta dvostruka optika procjenjivanja istoga događaja razoružavala je Manola i bio je sasvim zbunjen. U tom trenutku ništa mu nije izazivalo veću patnju od suočavanja sa suprugom i pokazivanja prazne nogavice. Ali, već je bio tamo, nepopravljivo bez svoje noge i trebao se stoički suočiti s lavinom predbacivanja. Morao joj je obećati da će idućega jutra nabaviti drugu nogu makar i na nezakonit način.

Upravo zbog ranije donesene odluke, Manola se, koliko i za suočavanje s Cucom, brinuo i za posao. Počinjao je u ponedjeljak jer su mu praznici završavali i na neki je način bilo potrebno riješiti problem. Vozač kolica na željezničkoj postaji dao mu je adresu na kojoj su se prodavali rabljeni predmeti. „Svašta se može kupiti“ – rekao je kao da je on sam vlasnik radnje, ali uz sumnjivu predostrožnost; pazio je da ne otkrije više pojedinosti i samo je prihvatio pomoć nekog tipa koji je živio u blizini kavane *O'Reilly* u staroj Havani.

I uistinu, taj čovjek zvani Zmija, imao je na raspolaganju takvu nogu. Nije trebao previše ispitivati kako bi ju pronašao. Platilo je vozaču bicikla petnaest pesosa koje je tražio za prijevoz i skakao na jednoj nozi kako bi došao do čovjeka bez košulje što je gledao kroz prozor svoga ćumeza. Čovjek ga je zadivio svojim srebrnim zubom i pozvao ga uđe i sjedne. Slušajući Manola, dva ili tri puta ga je prekinuo kako bi ispravio neke tehničke pojedinosti, a zatim nestao iza jutene zavjese koja je prekrivala tamna vrata. Za tren mu je donio nešto uvijeno u novinski papir. Samo mi je ta preostala, sinko. Ponuda ne pokriva potražnju.

Noga je bila ženska: depilirana, jako bijela, podeblja i s naslagama celulita na stražnjici; ali ipak je bila noga kakvu je on trebao. Bolje išta nego ništa, pomislio je Manolo i odmah je isprobao.

Šepao je i gležanj mu se izvijao jer je noga bila obučena u crvenu cipelu visoke pete. Budući da je bila kraća, bilo mu je teže hodati. Kad bi je skino, osjećao se manje smiješnim ali je, zadovoljan cijenom, platilo petnaest pesosa.

Stigavši kući, nije se čak ni želio pogledati u zrcalu. Barem ću moći voziti, pomislio je. Ali Cuca, nemilosrdna kao i uvijek, uskratila mu je čak i tu utjehu:

– S lijeve strane nalikuješ prostitutki.

I nije se ljutio samo na samoga sebe već i zato što noga možda nije pripadala pristojnoj gospođi. Sada joj se nekako osjećao bliskim jer su dijelili isti organ i uistinu je pod svaku cijenu želio vjerovati da je bila pristojna osoba. Sada je već počeo patiti zbog pretjeranog ljuljanja lijevoga boka. Na ulici su ga promatrali znatizeljnici i on je naglasio šepavost kako bi to prikrilo. Više nego nejednakost nogu, smetao ga je taj kaćiperan pokret koji nije mogao nadzirati i trokutast guz koji se njihao pri svakom koraku.

– Vidjet ćeš već da ću se naviknuti i riješiti probleme – odgovorio je supruzi.

No stvarnost postoji samo zato da bi uništila snove. Tom nogom nije mogao pokretati spojku usprkos tomu što je to pokušao na tisuću mogućih načina. Tisuću je puta ponavljao sve dok se ne bi umorio. Iako noću gotovo nije spavao jer je bio očajan što će svanuti, ujutro, kad bi otvorio vrata kamiona, osjećao se svježim. Bio je jako nestrpljiv da što prije sjedne za volan; prisjećao se svoga djetinjstva, dana uoči blagdana Tri kralja i morao je četiri puta uznemiriti Cucu vjerujući da je zazvonila budilica. Putem je dodirivao lijevo bedro i, uistinu, još je uvijek bilo tamo. Ali, nozi je nedostajala čvrstoća i, prije svega, praktičnost, ali i dužina jer je samo uz silan napor i opasno prolazeći pored kočnice uspijevao dodirnuti pod kabine.

Šefu je ispričao svoju priču kad je već bilo razvidno da toga dana neće moći odraditi tri planirala putovanja. Njegov je kamion marke KRAZ prevezio materijale za vrlo važneposlove i direktor je bio u šah mat poziciji zbog velikog pritiska iz provincije. Ljudi izostaju s posla zato što to žele, Manolo. Svatko ima drugačije opravdanje – cipele, autobus, hrpu bolesti koje su prema mome mišljenju namjerno izmišljene. Svatko od vas misli samo na sebe i ova tvrtka ne može poslovať na taj način.

Šef nije mogao preuzeti odgovornost za njegov slučaj i naredio je da pozovu voditelja kadrovske službe.

Bistro kao voda – rekao je ovaj nakon što je provjerio zakon o radu.– Ako nemaš liječničku potvrdu, potrebno je provjeriti tvoju sposobnost za obavljanje posla koji radiš.

No liječnik mu nije želio dati potvrdu i ne previše uvjeren u njegovo obrazloženje, ispričao se što će u svakom slučaju morati tražiti dokaze za njegovu prijavu:

– Ova je noga kraća od druge, ali je zdrava. Samo malo debela i s vena-ma. Ništa više – zaustio je konačno kad je Manolo već kročio preko praga.

Pokunjen i prvi put savladan potpunim pesimizmom, izašao je iz liječničke ordinacije. Gdje da nađe odgovarajuću nogu? I u hipotetskom slučaju da je pronađe, kako bi pribavio novac da ju kupi? Provjerio je svoje financijsko stanje i odmah je morao zanemariti nezdrave zamisli koje su mu pale napamet. U četvrti je živjelo četiri ili pet obitelji koje nisu imale novčanih problema i, osim toga, ni za koga nije bila tajna kako su došli

do novca. U svakom slučaju, nemam rođake u inozemstvu, nisam u stanju krasti, a ne mogu se ni kurvati jer će me turisti s tom ženskom nogom i te kako primjećivati. Ipak, kako predajom ne bi ništa postigao, odlučio je opet otići do Zmije, jedine osobe za koju je znao da se bavi tim poslom.

Kad ga je treći put potražio u njegovoj četvrti, konačno ga je pronašao.

– Dodavola, *brother* – rekao je ovaj – posljednju sam upravo sada prodao. Bila je to jako zgodna noga i sjajno bi ti pristajala. No ne brini se, idući tjedan još će mi ih donijeti.

– Tjedan dana? – upitao je šef i prije nego što će donijeti odluku, pogledao je Manola dugim pogledom.

– U redu je. Ali, samo tjedan dana – složio se voditelj kadrovske službe kad je pronašao članak u zakonu u radu.

Ali, nažalost, Zmija je imao samo dvije desne noge.

– Postalo je zlokobno, uistinu. No nemoj se predavati. Idući tjedan...

– Ne mogu čekati idući tjedan – gotovo je povikao Manolo. – Poznajete li možda još koga tko prodaje...?

– Ne, nažalost. Prodaja nogu za me je čista slučajnost. To nije moj osnovni posao. Ali, da ti riješim problem, mogu ti posuditi svoju lijevu nogu dok ne nabaviš onu koja ti odgovara. Jednako smo visoki.

– To je trik, a ti si glupan – vikala je njegova žena. – Sada, kad budeš plaćao pedeset pesosa tjedno, ni jedna od nogu koje će ti pokazati neće ti odgovarati.

Ipak, ponovo sam bio u kamionu. Zmijina je noga bila malo nespretna, beživotna i smrdljiva, ali KRAZ u svakom slučaju doživljava neke promjene. Kad bi osjetio treperenjevolana, miris zagorjela ulja, paklenu buku prouzročenu curenjem benzina, postao bi sretan čovjek. Također, ne bez ponosa, prisjećao se pogleda punog priznanja koji mu je šef uputio.

– Važno je da tvrtka ispuni svoj plan – rekao je Cuci četvrti tjedan u kojem mu je Zmija pokazao još lijevih nogu – Osim toga, ti si ptica-zloslutnica.

No za mjesec i pol, više nije imao odakle pribaviti novac. Vrlo strpljivo prikupljena štednja namijenjena kupnji ventilatora, bila je iscrpljena. Žena je počela prodavati krokete; napravila je veliki natpis. Bile su vrlo ukusne. Prije svega zato što nije imala prakse s tolikim mnoštvom birokratskih pojedinosti i zato što nije na vrijeme otkrivala promjene u pravilnicima, često je kršila pravilnik. Nije dovoljno zarađivala da bi plaćala kazne.

– I koji ćeš klinac raditi sada, Manolo Garcés? – vikala mu je vadeći iz grudnjaka posljednjih dvadeset pesosa.

No nije sve bilo izgubljeno. U zamjenu za nogu debele gospođe, Zmija je pristao da mu još tri tjedna posuđuje svoju. Bog pritišće, ali ne guši, pomislio je Manolo i ponadao se da će mu već pasti napamet konačno rješenje.

Otkako je znao za sebe, živio je na graničnom području gdje bi i posrnuće moglo značiti slom. Ipak, puštajući da vrijeme teče, uvijek bi mu se u

odgovarajućem trenutku ukazala daska za spašavanje. Puno se puta motor pokvario na najosjetljivijem mjestu, a spremnik s benzinom ispraznio bez izgleda da će biti napunjen; riža je bila preskupa, a datum kad će primiti plaću, u nebesima. No nikada nije legao gladan.

Trenutak odluke nije dolazio i Zmija mu je odgovorio u svom stilu:

– Ako ti povjerujem, izgubit ću ono što mi pripada. Ako ti posudim novac, kad ćeš mi ga vratiti?

Manolo je morao pribjeći čitavom nizu usrdnih molba. Konačno, skinuo je cipelu i pokazao mu nogu:

– Više nije kužna. Skinuo sam kurje oko s maloga prsta.

No Zmija mu je dao rok od samo tjedan dana.

– Potražiti ću te, zabiti ti ovo u tijelo i imat ćeš ga do Sudnjega dana. Još tri tjedna – rekao je podižući košulju kako bi pokazao dugački nož zataknut oko struka.

Manolo je izašao od njega bezvoljniji nego ikada. Nije običavao kasniti na posao bez odgovarajućeg izgovora. Nitko, ni oni na sastancima sindikata, ni oni koji su odgovarali po hodnicima, nisu mogli pokazati na njega prstom i reći da se nije isprasio. Sada kad ga tvrtka treba kako bi se ispunio plan, neće iznevjeriti očekivanja Uprave. Tada se, jer je shvatio koliko je važna bila njegova zadaća, potištenost polako počela pretvarati u bijes i kad je došao kući, već je odlučio što će učiniti.

– Što će nam četiri stolca u blagovaonici kad su nam dovoljna dva? – rekao je ženi koja je samo počela plakati sklonjena u kut u dnevnoj sobi.

No nakon stolaca, morao je prodati i kauč, kuhinjski ormarić i srebrno posuđe što ga naslijedio od bake i što je preživjelo sve krize.

– To su suvišne stvari, nepotreban luksuz. Nećeš ih valjda uspoređivati s nogom – objašnjavao je Manolo Cuci.

U međuvremenu, plan tvrtke se ispunjavao. Svi su vozači sada radili dvanaest sati dnevno, a Manolo je prednjačio.

Bit ću za govornicom Prvi svibnja – rekao je ulazeći u kuću poput vihora i odmah izlazio s magnetofonom u ruci. Zmija mu je tvrdio da treba dobiti mnoštvo nogu iz Pinar del Ría: prvoklasnih i, naravno, bijelih. To ga je ohrabrilo.

Ali ne i njegovu ženu koja mu je često prijetila da će otići svojim roditeljima. Konačno je posao s krocketima dobro krenuo, no zarada je još uvijek bila nedostatna. Premda su se odrekli kupnje na poljoprivrednom sajmu i zaboravili na deterđente i skupe sapune iz samoposluga te čak pribjegli iscjedivanju paste za zube kako bi ju posve istisnuli, nije se moglo uštedjeti da se plati nešto tako skupo kao što je najam noge.

– Sada zaista odlazim – vikala je histerična Cuca otkrivši kako nedostaje hladnjak.

– Morala bi se osjećati ponosno – Manolo se razbjesnio prezrivo ju promatrajući. – Ni jedna od tvojih susjeda ne može se pohvaliti mužem udarnikom.

No njoj je već bilo svega dosta i nije prestajala ubacivati stvari u kofer; slijedio ju je do autobusne postaje i nije mogao vjerovati da ga je napustila. Odjebi, doviknula mu je žena kad ju je pokušao pomilovati.

Nitko ne razumije život, pomislio je Manolo pomirivši se sa sudbinom, ali iznenadna potištenost spriječila ga je u daljnjem filozofiranju. Tada je odlučio da će raditi dva sata dnevno duže što će mu pomoći zaboraviti Cucu. Zmijina je noga uistinu bila dobra; ni u jednom trenutku nije ga iznevjerila i zato bi ju s vremena na vrijeme od radosti potapšao i čak s njom razgovarao. Na zidu tvrtke pojavilo se njegovo ime u počasnom okviru; ako uspijevam u KRAZ-u, neću se zaustaviti sve dok ne dobijem odličje *Vanguardia Nacional*, hrabrio se. Ali, na nesreću, Zmija je zahtijevao da mu vrati nogu. Nije htio novac, nego samo to da mu je vrati. Manolo je onim što je zaradio od prodaje hladnjaka čak mogao platiti i što god bolje. Čekajući ga na vratima svoje kuće, tip ga je primio uplašena lica, čitavo vrijeme promatrajući krajnji dio ulice. Bio je tako nestrpljiv da je nogu, gotovo ne čekajući da ju skine, oteo Manolu iz ruku i brzo ju stavio. Kao što je rekao, posao mu je išao sve slabije. Odveli su u zatvor mnoštvo njegovih *kompica* i ne želi da i njega strpaju u ćuzu. Manolo se osjetio obveznim da ustraje. Nije želio krotko govoriti o svojoj zloj sudbini nego je izgovorio visoku, neodoljivu cifru, ali Zmija mu, ustavši, nije dao vremena za dvojbe.

– Briši, *brother* – upozorio ga je mašući nožem –, a ako si me ikada i vidio, ne poznaješ me.

Prvi put Manolo je shvatio nagon samoubojica kad postanu svjesni koliko im život malo vrijedi. Sve je izgubio; ženu, nogu, a sigurno će i posao. Neću se objesiti jer Cuca ima pravo; prava sam kukavica.

Biciklist ga je povezao do *Malecóna*¹². Platilo mu je dvadeset pesosa koliko je tip tražio. Samo zato jer je bio veliki muškarčina plakao je ispred blijedog plavetnila oceana. Prolazili su preprodavači i nudili sve i sva: sendvič sa šunkom, markirane majice, pornografske video snimke.

Svašta, ali Manolo je i dalje bio opsjednut valovima. Od toga dana *Malecón* je postao njegovo utočište. Rano je izlazio iz kuće, stavljao objed u torbu i polagano šepao sa svojom štakom. Bio je samo bezimni šepavac i katkada osoba kojabi upućivala kakva izgubljena čvojeka na velikoj aveniji. Sjedeći na vrućem zidu želio je ne obraćati pozornost na grad koji ga je podsjećao na tolike stvari; grad koji više nije bio isti bez Cuce i bez noge i koji mu je, ne znajući za njegovu bol, također okrenuo leđa.

Iznenaden, osjetio je da ga netko blago povlači za rukav. Brzo se okrenuo, ali nije odmah mogao razumijeti prijedlog starca koji je također imao štaku i govorio kao da to čini kroz kakvu cijev. Svojom žutom bradom i zubima crnim od nikotina uz napor je udisao zrak i nastavio ga dodirivati

¹² Malecón – široka avenija sa šest traka i zid koji se pruža čitavom sjevernom obalom glavnoga kubanskog grada u dužini od osam kilometara (op. prev.).

po ramenu kako bi dobio na vremenu.

– Prodat ću vam jednu nogu – konačno je ponovio jako blizu njegova uha i odjednom iz vreće izvukao dragocjenu robu.

Bila je to dlakava noga, gotovo nova, usprkos tomu što je bila prljava. Bilo bi jako pretjerano zapaziti ožiljak na koljenu. Starac je, međutim, nedostatke smanjio na minimum navodeći da je snažna i istrenirana, a zatim, kako bi potkrijepio svoje riječi, počeo jepokazivati djelovanje zglobova.

– Probajte je, nema problema – rekao je pružajući je Manolu – . Jeftino ju prodajem – požurio se dodati uz zabrinut pogled.

Noga mu je savršeno pristajala i premda je bila pomalo ukočena i prljava, u potpunosti je služila svrsi. Odjednom, kao da se nešto u njegovu umu oslobodilo. Navrle su sve tjeskobe koje je doživio u posljednje vrijeme: svađe, lišavanja stvari, predbacivanje samomu sebi što je bio onako glup na sudbonosnom putovanju vlakom u Santiago. Sada, ispred mora, prisjećao se da nije bi uvijek hrom. I uzbuđen, sa željom da sve počne iznova, prisjetio se prije svega Cuce, svoga uništenog doma, nade koju je nekad polagao u budućnost. I nije mogla nedostajati nježna uspomena na Zmijinu nogu koju je zavolio i blagoslivljao i kojoj je zahvaljivao svoje priznanje. Jer, kad su mu se pluća napunila zrakom što je mirisao nanaftu i salitru iz zaljeva, također se odjednom prisjetio kako je bilo naporno ispuniti plan tvrtke, prisjetio se radosti zbog mimohoda i velikodušnoga pljeska svojih kolega kad su ga pozvali naprijed.

U međuvremenu, starac ga je promatrao s iščekivanjem. Pokušavao je otvoriti usta i tražeći pomoć, povlačio ga za hlače. Neki je tip prošao prodajući kruh s biftekom i približio im se pokazujući im svoju robu. Obojici su se zamaglile oči pred pladnjem omotanim u novinski papir, ali ni jedan nije ništa kupio. Starac je još jednom neutješno pogledao prodavača koji se bez žurbe udaljivao glasno uzvikujući. Na usnama mu se nalazila fina bijela slina, a bore na njegovu čelu bile su duboke.

Polako je izašao iz obamrlosti. Odjednom, činilo se da se nečega prisjetio i povukao je Manola za rukav košulje:

– Pet pesosa – rekao je kao da traži milostinju.

Zatim je otišao šepajući *Malecónom*, još uvijek u strahu da će mu spustiti cijenu.

Antonio Rodríguez Salvador (Taguasco, 1960.) diplomirao je ekonomiju. Pjesnik je, pripovjedač, esejist, novinar, kritičar i sveučilišni profesor koji predaje stilistiku, estetiku i dramaturgiju. Objavio je četiri knjige poezije, jednu pripovijesti, dva romana, knjigu za djecu i knjigu eseja. Dobitnik je nacionalne nagrade *Zaklada grada Santa Clara* za knjigu pripovijesti *Hágase un solitario* (*Postani samotnik*, 1996.) i međunarodne nagrade *Salvador García Aguilar*, Alicante, Španjolska, za roman *Rolandos*.

Arnaldo Muñoz Viquillón

Lila

Obožavam *rhythm* i *blues*; ta me glazba prenosi, vodi do nadnaravnih prostora, neostvarljivih labirinata, mravinjaka, bršljana i asfalta od stakla. Tražim broj 44000. Počinjem uranjati u izmišljena mjesta, Xerez de la Fronteru ili Lebriju, u mjesta koja ne postoje ni u jednome carstvu, ali zato postoje isključivo u mojim utopijama. Poslije moraju biti nalik stvarnim mjestima kao što su Medina Sidonia, Cádiz ili Sevilja – prozori u obliku srca, svaka cigla posložena prema strogom načelu, veličini ili nijansi boje. Svakoga sam dana uistinu brzo hodao tim dijelom grada kao još jedan u nizu njegovih stanovnika. Konačno sam pomislio: *imam osjećaj da sam tu nekada već jednom bio*; to sam pripisao mogućnostima da sam dosta hodao u prošlim reinkarnacijama ili pak u snovima i noćnim morama u kojima sam imao nešto malo slobode odabrati mjesto na koje želim ići.

Uz glazbu Fédérica Chopina zamišljam da sam pronašao kuću s daskama od cedra na Trgu tjeskobe u Xerezu, čije pročelje izgleda kao da potječe iz Varšave. Dvokatnica je, obojenau bijelo i s kupastim krovom kao i sve takve kuće koje se mogu vidjeti u filmovima u kojima Chopin, Liszt, Berlioz i Heinrich Heine jedan drugomu ljube ruke i sklapaju dogovor s kakvom prostitutkom da im pripremi čaj. Jedan od svojih zidova kuća dijeli s dućanom nanadstrešnici koje piše: *Neville Brothers*. Idem u dobrom smjeru, provjeravam ime te ulice napisano na papiriću crnom tintom i imena onih poprečnih. Tražim broj 44000. Četiri stotine dućana okružuje to područje financijskoga sektora; tu su isprepletene trgovine za odabranu klijentelu, one u kojima se može kupovati preko kataloga, dućani koji pružaju uslugu održavanja predmeta nakon kupnje, oni s posebnom ponudom kao što je *Corte Inglés*. *Koliko zarađujem, toliko trošim*, kaže neka gospođica i smije se svojoj nesreći, svojoj beznačajnosti ispod tih zgrada s rimskim frizom, četrdeset stopa iznad asfalta. Doseljenici u svojoj odjeći i sa svojim mrtvim pretcima hodaju jednom stranom ulice, između boca organoleptičnog vina i lozagrožđa iz dalekih krajeva. Tisuću automobila

pravi buku na maloj cesti; užasno je hladno premda za sada neće padati kiša. Konačno pronalazim broj 44000 na vratima od mahagonija buduće nekretnine koja je na prodaju, kao što obavještava natpis. Udaram alkom. Sigurno će izaći Lili slučajno pjevušeći istu *rhythm and blue* glazbu u španjolskoj inačici. Reći ću joj: konačno sam stigao, Lila. I iznenadit ću je; nisam imao druge mogućnosti nego doći ne najavivši se; to mi se čini kao laž. Ovdje sam zahvaljujući tvom pismenom pozivu, dat ću glasno svima do znanja i nitko neće razumijeti moju radost; radostan sam kao da sam osvojio Seiko sat sa srebrnim remenom koji vrijedi dvadeset milijuna peseta i to baš ovdje ispod broja 44000 i zračenja štetnih za kožu; prema Apokalipsi, to je veliki sretni broj.

Imaš lijepu kuću, reći ću joj kad bude ispred mene; nema bolje u ovom dijelu grada udaljenom od vremenskih nepogoda. Ova kuća može u trenutku početi plutati, nestati s lice zemlje, može istovremeno biti brod ili trofej u ponoru. S gramofona odjekuje kompozicija Georges Bizeta, simfonija u c-duru za koju poslije mislim da je *Carmen*. Uspijevam zamisliti tu ulicu tako puno sličnih vila i wagnerijanske jednakosti svojih vrtova, ulicu sa cvijećem zasijanim u obliku škorpiona, ali broj 44000 ima drukčiji stil u svojoj hipoteci; izgleda kao da je ta kuća izgrađena ne vodeći računa ni o kakvoj logici. Lila će me zagrliti, veselo skakati; *konačno smo zajedno*, dat će mi do znanja i spustiti tu i tamo koju suzicu što je za njezin obraz suh kao Sahara, čisto čudo.

Ponovo dodirujem alku. Lila malo kasni; možda joj se iznenađenja ne sviđaju. Nisu se sviđala ni Rimsky Korzakovu kad je iznenada izgubio novac na kartama. Možda me mrzi, možda sam smion, a moj dolazak iznenađan i vječan. Upoznao sam je u slučajno u nekadašnjoj Havani; od trenutka kad sam je ugledao znao sam da se iza ponosita držanja trgovačkog špijuna (koji je tražio način da svoju maštu usmjeri prema tržištu) krije njezina lunatična osobnost, te prilično nedruželjubiva i jako malo latinska priroda. Prije bi bila skandinavka. *Eureka* rekla je odjednom i odmah zatim dodala: *ma non troppo*. To je bilo u trenutku kad sam sjeo za stol, počeo igrati šah riječima i zadao joj šah mat svojim načinima zavođenja. Ja sam iz Xerez de la Frontere, rekla mi je za dva sata, više prijateljski nastrojena, gotovo pijana, trzajući se kao da njezin um odgovora na nesavršenost nelegalnog *softwarea*, sa šest piratskih hijeroglifa.

Opet kucam; ako prekinem njezin poslijepodnevni odmor, sigurno će se naljutiti i primiti me sasvim bezvoljno, bez ponuđenih maslina na tanjuriću. Ne mogu naći posao, ali se osjećam dobro; posao mi ne nedostaje. Ostavit će otvorena vrata da uđem; sigurno me neće ni poljubiti kako bi mi, kao na kakvu Duchampovu crtežu, na licu ostao trag ruža koji bi bio znak nečega. Nisi donio kofere, primijetit će; ljudi dolaze s juga s jednom rukom skrivenom iza leđa i s drugom ispruženom. Donio sam cvijeće, rekao sam, kako bi primijetila da ne dolazim praznih ruku, samo s cigarama i rumom *Havana Club*. Cvijeće iz parkova, cvijeće s kružnog toka

pokraj Minotaura, objasniti će ona. Prijezir začinjjen bosiljkom, origanom i nezrelim groždem; miris begonija učinit će joj se bljutavim. Ponovo počinjem kucati i uznemirujem Lilinu odsutnost. Je li daleko? Je li otputovala na odmor u Pariz, Vijetnam, na Karibe, Cirkumpolarnu kneževinu? Takva bi mogućnost za mene bila prava nesreća.

Bilo bi jako dobro da me ona pozove da se malo prošećemo. Ne opirem se toj napasti, reći ću. Moj će se um sada izgubiti na zamišljenim mjestima; Xerex je ponovo put prema mnogobrojnim zgradama, kaleidoskop kojim sam došao s mnoštvom ogrtača napravljenih u Sankt Petersburgu, sendvičima od povrća, automobilima na pločnicima natopljenih vinom iz Sanlúcar de Barrameda. mi oko kupovine, kaže mi katkada Lili, platnena torba s amblemom Ujedinjenih naroda, koncentričan crtež na natpisu *Spider Man*. Što je sve to?—pitam se. Krema, kaže ona, krema za kožu, kako bi je održala mladenačkom. Ona je visoka, ne bih je mogao zamisliti drugačijom. Ima dobre noge i veliku stražnjicu. Gotovo joj se ne usudim ni obratiti; bojim se pretjerano privlačnih žena. Pogled joj je privlačan. Krema joj koristi. Ne dopušta da ostari premda je već u godinama.

Odjednom se otvaraju vrata i na njima se pojavljuje niski debeljko koji dojmljivo slični na Aristotela, odnosno njegova je kopija i pita na engleskom: što želite? Kažem mu da tražim Lilu. Ne poznaje nikakvu Lilu. Pokazujem mu adresu zapisanu na papiriću. Koordinate su točne, to je pravo mjesto, ali ovdje ne živi nikakva Lila. Pokazujem mu fotografiju i debeli Helen je zbog dobrog odgoja promatra iako bi mi radije lupio vratima u nos. Ne poznajem tu ženu, kaže. Moja tjeskoba raste; objašnjavam mu da mi je ona napisala pozivno pismo, da sam se tisuću puta okrenuo u četvrti Vedado kako bih shvatio da je u *Sofijinom svijetu*¹³ putovanje posve rutinska stvar. On pravi grimasu. Bez Liline pomoći nikada ne bi mogao kročiti na ovo tlo.

Pokazujem mu svoju iznenađujuće zakonitu putovnicu. Kad luđak odluči zatvoriti vrata, pokazujem mu i album s fotografijama. Dolazim s Kube. Debeli promatra fotografije, jednu po jednu; sve su crno-bijele. Zatim zatvara vrata ostavljajući me bez riječi. Ustrani Irac, mislim. Zbog svojega baroknog zubala više slični Pindaru.

Moja je situacija kritična. Uznemireno gledam uokolo. Bačen sam u kantu za smeće učudnoj zemlji u kojoj je Góngora izazvao ludilo. Imam osjećaj da sam već nekada bio tu, da sam sigurno puno hodao u prošlim reinkarnacijama ili sam pak u svojim snovima i noćnim morama putovao na mnoga mjesta. Dolazim sa svih strana, idem prema mnogim stranama, kažem to prvoj osobi koja prolazi u mojoj blizini i ne razumije me. Pozivam se na vino *Rioja, Antigua Usanza*, rezerva iz 1994. uz dva ledena Herkula u čaši.

Obožavam *rhythm and blues*, fantastičan je. Pod utjecajem te glazbe i vina zamišljam susret s Lilom koju očajnički tražim među trstikom i koševima za smeće. Sanjati ništa ne košta; pojavljuje se odjevena u bijelo, našminkanih usnama i s maslinasto-zelenim sjenilom. U *Sofijinom svijetu*

¹³ Sofijin svijet - djelo norveškog pisca Josteina Gaardnera (op. prev.).

takvu ženu zamišljaju u *Free Styleu*¹⁴. U mojoj se mašti pojavljuje sa svojom apokrifnom anatomijom, havajskim izgledom koji oponaša iz hira, s licem kakvo ne spominjuu *trip-hop* glazbi i možda je samo u mojim utopijama slična ili ista kao stvarna osoba. Kad jednoga dana na svojem putu nađem na sličnu ženu, reći ću joj: *imam osjećaj da te odnekuda poznajem, ali ne znam odakle*; tada ću to pripisati činjenici da sam puno hodao, da smo se sreli na drugom mjestu u *latin groove* a sada se ne možemo prisjetiti gdje.

Okružuju ga mnogobrojne reklame, plakati golih žena, natpisi osvjetljeni noćnim svjetlima, zgrade ukrašene slikama proizvođača *Kalvin Klein* četrdeset stopa iznad asfalta; tamnopusi ljudi užurbano hodaju sa strane s reklamama na drugu bez njih, tisuću automobila izgleda kao da ih je izmislio hollywoodski kinematograf; užasno je hladno. Konačno nailazim na Lilu na drugoj strani ulice koja slučajno pjeva istu *rhythm and blues* melodiju koju uvijek slušam. Reći ću joj: konačno sam stigao! Iznenadit ću je cvijećem, recitirat ću joj jednu Puškinovu pjesmu; reći ću joj da nisam imao druge mogućnosti nego doći nenajavljeno što mi također zvuči kao laž. Ovdje sam zahvaljujući tvojem pozivnom pismu, kazat ću joj; prema Apokalipsi, upravo ovdje, u ogromnom gradu ili možda u kojem andaluzijskom selu, postoji sretna ulica s 44000 natpisa.

Uspijevam zamisliti tu ulicu tako punu sličnih žena koje nage, u jatu, silaze s plakata ne vodeći računa o temperaturi koja je za njih tek neka škrabotina na koži. Pomišljam da će mi se Lila objesiti oko vrata i skakati od radosti; konačno ćemo biti zajedno uz glazbu Čajkovskog koja se sada odjednom čuje kroz kanalizacijski otvor i njezinim obrazom Šeherezade past će pokoja suza zbog ganuća. Ali, na nesreću, čini se da me se Lila ne sjeća, kaže da nije napisala pozivno pismo, ne sjeća se da je bila u staroj Havani, tvrdi da žena s fotografije nije ona i odlazi. Ne zna tko je Puškin, niti je zanima. Vidim je kako se svojom okruglom stražnjicom gubi u toj trgovačkoj špijunaži među tolikim stvarima koje ne znam imenovati. Opera iz Hong Konga ihodočasnički *jazz* dopiru s istoga mjesta, uz kriještanje. Hladno je i premda znam da za sada neće padati kiša, osjećam paniku zbog te ulice, *Madre de Dios*, pune klimatskih nepogoda. Povučem sam i kukačica i gotovo se ne mogu suzdržati da ne zaplačem vidjevši da sam bačen u smeće na mjestu gdje je Góngora izmislio ludost.

Arnaldo Muñoz Viquillón (Havana, 1972.) je pjesnik i pripovjedač. Književni je savjetnik u Kući kulture *Plaza*, glavni urednik u nakladničkoj kući *Extramuros*. Među ostalima, objavio je knjige *Sigurna smrt Guillerma Guilléna* (*La Muerte Segura de Guillermo Guillén*, roman, 2002.), *Sigurna smrt Paule Marije Barrientos* (*La Muerte Segura de Paula María Barrientos*, 2004., roman), *Sprovod Maura Lechuze* (*Los Funerales de Mauro Lechuza*; 2005.), *Pljusak crnog svjetla* (*Turbión de Luz Negra*, pripovijesti, 2006.).

¹⁴ Free Style – američki trgovački lanac (op. prev.).

Carlos L. Zamora

Ono što dolazi iz mora

Ne mogu se pohvaliti njuhom. Težio sam svijetu u kojem će biti važnijih stvari od razlikovanja mirisa i smrada. Nisam kao moja majka naučio noću namirisati jasmin usred polja ni odrediti, poput svoga oca, gdje se priprema pečenje a da se ne otvori pećnica. No nisam to smatrao sudbomosnim. Pustio sam da druga osjetila odrade svoj dio. I pomirio se s tim.

Carmen to ne zna. Pušta da je obuzme miris koji joj je suprug upravo darovao. To je dar kako bi se počela navikavati na svoj novi društveni položaj. Kupio ga je u New Yorku, u jednoj otmjenoj trgovini. Neće joj ispričati da ga je na kupnju toga mirisa potaknula djevojka duga vrata. Jedna djevojka *snob* među tisućama *snob* djevojaka, Portorikanki poput njega, koje žive na *Velikoj Jabuci*. Također će joj u povjerenju reći da ga je jedna Ciganka upozorila na moć zavođenja mirisom.

– Ne želiš li da te zavedem?

– Već si me zaveo. Ne želim da ikoga drugoga zavedeš.

– Ovu narukvicu zovu donositeljicom sreće i Ciganka kaže da ćeš, dok je nosiš, otjerati muškarce.

– A tebe neću otjerati?

Nisam poznavao Carmen. Polazili smo seminare o terapijama čitanjem i možda smo se u nekom trenutku sreli a da to nismo ni znali.

Bezvoljno sam gledao ekran priređen za predstavljanje. Brojke su skakutale poput kunića u travi. Tjeskobno sam zamišljao da će doći lovac i završiti sa svim tim. Pljesak je bio pucanj spasa. Možda sam, nagnuvši se u sjedalu, između mjesta za ruke i naslona, osjetio taj miris. U redu punom ženskih glava koje su me okruživale, nisam mogao odrediti odakle dopire, ali od prvoga trenutka povjerovao sam da dolazi od određene žene. Možda od jedne od onih umišljenih starica na uglu ili od koje strankinje s druge strane dvorane.

Prisjetio sam se samo mirisa ljubičica iz svoga djetinjstva. Moja je žena svakoga jutra stavljala vrlo malo mirisa što ga je dobila na dar prije puno godina i koji je za nju, nema dvojbe, bio nešto izuzetno. Mene nije dovo-

dio u iskušenje, mogao sam ga se odreći kao i niza drugih stvari.

Istinu govoreći, naši su se pogledi slučajno sreli i zaustavili se na istom mjestu. Iznenadili smo se tom podudarnošću. Oboje smo se nasmiješili i poželjeli jedno drugo uhoditi, a pretpostavljam da smo osjetili i malo stida. Koktel je bio nekako bljutav, možda su mu jedina prednost bile kockice leda koje su bile slabašan izgovor da se ostane u toj maloj dvorani punoj pušača.

Slušao sam potvrde o preživljavanju koje su izmjenjivali prijatelji prigodom međusobnih pozdrava. U jednom trenutku netko me je čak potapšao po ramenu, upitao me za obitelj i za posao te brzo otkrio moju želju da sam žvačem dosadu. Ona je, zapravo, bila jedini izlaz iz nje. No njezino me je približavanje plašilo jer sam bio lišen i riječi i energije.

Kad smo se pogledali, ponovo smo jedno drugo iznenadili. Ali, Carmen je bez zastoja nastavljala razgovor, a meni je već postajalo teško držati polupraznu čašu. Shvatio sam da trebam njezino društvo i da pri ruci nemam nikakav originalni izgovor da to ostvarim.

Ne mogu se sjetiti tko nam se u tom trenutku pridružio. Znam da joj je jedan zajednički poznanik namignuo dok smo se rukovali i povukao me namjerno prema njoj kako biistovremeno s oboje razgovarao. Za tren je otišao za nekim tko je nosio pladanj sa sendvičima.

Ostali smo sami, a nismo se čak jedno drugom ni predstavili. Sada sam mogao otkriti da ona koristi onaj miris. Razgovarali smo o uobičajenim stvarima i odmah u početku preletjeli teme bračnog stanja i obitelji.

Živjela je u gradu bez mora i svaki put kad bi došla u Havanu udisala bi njegov miris koliko je god mogla. Čim bi joj se pružila prigoda da udahne malo morskoga zraka u pluća i srce, odmah bi pobjegla iz svoga grada.

Pohvalio sam njezin miris i povjerovao da sam u njezinim očima otkrio određeno zadovoljstvo.

Organizatori seminara dali su sudionicima na raspolaganje autobus i ispalo je da smo u istom hotelu. Na putu do njega osjetio sam kako njezin miris prianja uz moju kožu, a kad smo se rastali, nisam mogao izbjeći djetinjasti poriv da ga zadržim u rukama.

Oboje smo dijelili sobe s kolegama i u dubini svoje duše žalio sam zbog toga. Želio sam sanjati da i ona misli isto, ali imao sam noćnu moru: ostavio sam svoga sina samoga na pustom otoku i poslije ga nisam vidio dvadeset godina.

Doručkovao sam sam i ugledao je u društvu. Otvoreno sam potražio njezin pogled i konačno mi je uputila tako mlak pozdrav da sam se razočarao. Promatrao sam je dok se pravila da me ne gleda. Njezina suknja s cvjetnim motivima na trenutke je otkrivala dugačku i lijepu nogu. Kosa joj je, namjerno nesređena, padala po ramenima i vratu. Njezina usta, vlažna i okretna, pokretala su se u skladu s temama razgovora na jednoj i drugoj strani stola. Bio sam u zanosu kad je prošla pored mene i upozorila me da je vrijeme da krenemo. Slijedio sam je ne popivši kavu i ne pričekavši da mi vrate ostatak novca.

Tvoj me miris ubija, rekao sam joj bez okolišanja dok je neki švedski knjižničar govorio o bibliobusima. Ona je prvi put pogledala moja usta. Osjetio sam da su puna sline. Moram ću ga se riješiti, odgovorila je, ne želim biti ubojica. Ja sam već žrtva i tu nema pomoći, priznao sam joj. A ona mi je, odmahujući glavom uz dobrohotni osmijeh, stavila dlan na ruku koja se u trenutku dok me je dodirnula zažarila te samo rekla: proći će te.

Već sam drugi dan za redom zaboravio nazvati kući. Pomislio sam da me je ona željela izbjeći nastojeći ne uvrijediti me jer si je sredila da uvijek bude u društvu. Kad mi više nije preostala druga mogućnost i kad sam se priključio jednoj od tih skupina, višekratno je spomenula svoga supruga i kućni život, kao da želi označiti područje na koje se ne može ulaziti. I ja sam počeo govoriti o svojoj obitelji. Osjetio sam da se opustila.

U jednom trenutku kad smo ostali sami, upitao sam je za šarenu narukvicu. Rekla mi je da je dar njena supruga. Za manje od godinu dana otići će k njemu u Portoriko. Prvi suprug s kojim je imala kćer joj je umro. Nitko ne zna za njezino putovanje tako da je riječi o jako velikoj tajni.

Želim provesti s tobom ova tri preostala dana – predložio sam joj. Nije se iznenadila. Obecavaš da nećeš ništa pokušavati? – upitala je gledajući me u oči. Gotovo sam je poljubio kad sam joj odgovorio. U redu je – rekla mi je, primivši me za ruku poput djevojčice – ali danas ćemo ići vidjeti more.

Sjedio sam s njom u vrijeme objeda. Njezine dvije pratilje iz sobe bile su iz istoga grada. Izgledale su dosta starije i činilo se da dobro poznaju njezinu obitelj. Pričao sam im o svojem sinu; čak sam im ispričao san o brodolomu. Carmen je stavila ruku na moju i priznala mi je da ne vjeruje u neko drugo pretkazanje osim u ono koje se pojavljuje svakoga jutra. Ja sam, zbunjen, ponovio riječi matičara koji me je vjenčao.

Cekao sam je na recepciji kako bismo krenuli u šetnju. Sišla je još ljepša nego svih prethodnih dana. Sigurno je primijetila svoje djelovanje na mene jer me je potapšala po ramenu kako bi me probudila iz zanosu. Jako si lijepa – zaustio sam – a ona me je primila za ruku. Na ulici mi je bilo počelo jače udarati i ona mi je, kao da ju je netko upozorio, pustila ruku i počela pričati o prednosti položaja hotela zbog čega je bilo moguće doći do mora ne koristeći ni jedno prijevozno sredstvo.

Na uglu mi je kupila pivo i osjetio sam se pomalo nelagodno. Nisam si nikada priuštio takav luksuz jer sam štedio novac za hranu. Živjeli smo u previše teškim vremenima da bismomogli piti čaj i pivo. Primijetila je moju uznemirenost i željela ju je ublažiti pričajući mi najprirodnijim tonom o prednosti braka sa strancem. Ispričao sam joj da sam napisao poemu o odbijanju valova o obalu, o onom što more ostavlja iza sebe nakon svoga veličanstvenog prolaza. Naljutila se. Kako možeš pisati o onom što je štetno, a ne o njegovoj ljepoti? Zar nisi sretan? Nisam joj mogao odgovoriti. Oboje smo šutjeli i osluškivali udaranje valova.

Jako blizu nas, na zidu na obali, neki se par ljubio. Čini se da je to i nju

i mene uznemirilo jer smo naglo odvrtili pogled. Noć je bila prekrasna. Ponekad mislim da more ima tvoj miris i pomalo patim misleći da ću, kad se vratim, biti nesretan jer ću ga nastojati pronaći – rekao sam joj. Toliko ti se sviđa? – upitala je. Nikada se nisam zaustavio kako bih osjetio neki miris, priznao sam joj. Bi li ti se jednako sviđao da ga, recimo, rabi moja kolegica iz sobe? Nasmijali smo se. Postoji jedva primjetna razlika, šalio sam se.

Ponovio sam da je noć prekrasna kako ne bih rekao da je ona prekrasna. Hoćemo li jako narušiti sporazum ako bismo bili ljubavnici koji ne primjenjuju seks? Slušala je ne smejši se: počinješ varati? – rekla je. Čekao sam. Prošlo je više od šest mjeseci otkako nisam vidjela supruga, povjerala mi se tihim glasom. Povezao sam naše razgovore. Bio sam oportunist. Ponovo sam zašutio da ono što kažem ne bi djelovalo nisko. Vjeruješ li u odanost? – upitala me je. Vjerujem u ljubav– odgovorio sam joj promatrajući ljubavni par koji se ljubio na zidu.

Dogodilo se malo poslije kad su zvijezde padale, a ljudi prolazili. Povjetarac se provukao kroz tkanine i ponukao nas da se približimo jedno drugomu. Ona je to izazvala jer se u jednom trenutku pokušala nasloniti na moje grudi, a ja sam je nježno zagrlio. Mislim da nije mogla odoljeti. Dopustila je da je ljubim uz svu nježnost koju posjedujem kad je u igri moje srce i ona je to razumjela. Jesu li poljupci uključeni u tvoj prijedlog neseksualne romance? – upitala je oslobodivši se moga zagrljaja, gotovo bez daha. Jezik ti je sladak, tvrdio sam jako uzbuđen.

Usprkos mojim molbama, poželjela se vratiti. Nije htjela privući pretjeranu pozornost. Putem me je primila za ruku i nije ju ispustila do hotelskih vrata. Zaustavila se dva ili tri puta kako bi me poljubila, a i ja sam to više puta učinio. Naše su nam želje zapalile sve pore na koži i svaki je dodir izazivao neku vrstu omamljujuće vrtoglavice. Kad smo stigli, bilo je nemoguće i dalje je podnositi.

Čim sam ušao, dvojica mojih kolega iz sobe spopala su me šalama i ispitivanjima. Uzeo sam ključ sa sobom, a oni za svaki slučaj nisu htjeli tražiti kopiju. Carmen se u međuvremenu nevidljivo ušuljala u svoju sobu nakon formalnog oproštaja i bijesa u dubini moje duše. Te noći nisam spavao jer sam je u svojim snovima posjedovao.

Nije mi bio važan seminar nego njezina usta, njezin jezik. Vlažna mla-kost njezine ruke. Miris. Sjeo bih pored nje na svakom predavanju, na svakom objedu, u vrijeme svake stanke.

Razgovarala sam sa suprugom– rekla mi je dok smo silazili u dizalu. Osjetio sam nešto nalik ljubomori. Netko je na petom katu ušao u dizalo i iskoristio sam prigodu da je ne gledam, da je mrzim onoliko koliko mogu.–Čovjek je sišao na trećem katu. Tada se bacila na mene i ponudila mi svoj jezik. Požudno. Uživao sam u njezinoj slini do prvog kata.

Šetali smo se gradom kao zaljubljeni par. Ljudi su hodali, ulice su se mijenjale, oblaci su prolazili. Kao i vrijeme. Ljubili smo se ispred izloga, ispred crkava; na oštećenim pločnicima, ispred kioska. Građevinski radnici

su nam iz kamiona uzvikivali prostote. Škropila je kiša i prestajala. Ispijali smo kave i sokove. Vozili se u autobusima i igrali se trljajući svoja tijela jedno o drugo kao da smo dvoje nepoznatih ljudi u gomili.

Voliš li je? A ti, voliš li svoga supruga? Što to radimo? Nastojimo poštovati dogovor. Nikada se ni s kim nisam tako ovlažila kao s tobom – ni u prethodnom braku ni u ovom. Reci mi što ti osjećaš? Želim prekinuti sve dogovore i cijelu te lizati. Osjećaš samo želju? Više želja. Ali, samo želje? Također, neke slatke želje koje nisu poput drugih. Takve sada više osjećam. Želiš li čuti moj miris?

Treći dan prvi put sam nazvao kući. Supruga se činila zabrinutom, nikada nisam toliko dugo čekao da joj telefoniram. Carmen se ljutito digla sa sjedala i crnac u košulji cvjetnog uzorka koji se nalazio u blizini, iznenađeno se povukao u kut. Uz sumnju, upitao sam je li riječ o nemoralnoj ponudi. Ne, ali neki se ljudi zbune. Dovoljno je da se dobro odjeneš i lijepo mirišeš pa da misle da si kurva. Idemo do mora.

Dugo sam bila sama – ispričala mi je. Vjerovala sam da je to ljubav jer nitko nije bio tako nježan. Bila sam i jako nezaštićena. Pomogao mi je oko djevojčice; ona ga voli kao da joj je otac. Ali, nisam osjetila ovo što osjećam sada. Ovo što se događa činit će ti se kao ludost ili nešto što se odvija previše brzo, ali imala sam dovoljno veza da bih razlikovala jednu stvar od druge. Želim biti tvoja – rekla mi je spokojno. Ne sada, ne ove noći; kažem ti to jer sam sigurna u svoju želju i jer želim da to zauvijek znaš. Želim biti tvoja čitavog života. I počela je neutješno plakati na mome ramenu dok su ljudi prolazili, a more zadobilo neku čudnu sivu boju.

Posljednju noć su priredili zabavu. Pobjegli smo prije završnog predavanja kako bismo se oprostili od mora i označili mjesta koja ćemo pamtiti. Premda smo stekli nove prijatelje među našim kolegama, odlučili smo da će to biti naša noć. Nisam je želio ispitivati, ali primijetio da je nešto raspravljala sa svojim kolegicama iz sobe što je postalo razvidno u njihovu odnosu prema nama. Činilo se da ona nije na to obraćala pozornost u čast našem posljednjem sastanku. Osim pića koja su nam ponudili domaćini, mi smo prikupili još novca kako bismo kupili piće kad ga ponestane. Plesali smo skoro sve plesove i naša tijela, vlažna od znoja, blistala su ispod raznolikih svjetiljki u dvorani.

Željeli smo do beskonačnosti produžiti taj susret i uz dodirivanje prilikom plesa te svaki put sve manje skrivenih milovanja, ponovo smo se uzбудili. Uz neki izgovor kojega se ne sjećam, otišli odanle. Ušli smo u prazno dizalo i divljački se bacili jedno na drugo. Snažno smo se milovali preko odjeće dok su nam se jezici isprepletali. Izašli smo iz dizala kad ga je netko pozvao i nastavili hodati hotelskim hodnicima i stubama. Osjećali smo da smo dosegli vrhunski zanos kad nas je prekinuo neki nametljivac. Nismo imali mogućnost otići u naše sobe jer su u njima već spavali neki od onih koji su ih također koristili. Očajni, ušli smo u malu prostoriju u kojoj su se čuvala sredstva za čišćenje i nastavili. Želio sam je čitavu gledati

nagu, ali to nije bilo moguće pa sam se morao zadovoljiti time da je gledam po dijelovima. Grickao sam i lizao njezine grudi. Igrao sam se jezikom u njezinu pupku. Čak sam kleknuo pred njezinim trokutom.

Ja, koji nikada nisam razlikovao mirise divljeg cvijeća jer je moj jadni njuh bio naviknut na mirise luke i slankastih naprtnjača ribara, udisao sam na njezinoj stidnoj kosti tu biljnu i morsku aromu, taj miris algi što umiru u predvečerje i žudno sam ga ispijao sve dok ona nije svršila uz neku vrstu pjesme delfina. Kasnije mi je poželjela uzvratiti i dršćući zagrlila moje noge te mi je svojim željnim usnama posrkala prve sokove...

Začuli smo nečije korake. Podigao sam je malo prije nego što su nas otkrili. Pravili smo se da tražimo deke za sobe. Nisu nas ništa pitali ali sigurno nisu mogli vjerovati. Jesi li osjetio moj užitak? Jesi li vidio što si učinio svojim jezikom? Samo ti to možeš kod mene postići, kunem ti se. Čuo sam njezine jecaje izazvane zadovoljstvom dok se prislanjala na moja leđa i osjetio kako mi niz bedro klizi sva moja mlaka lava. Smiješeći se, pokazao sam joj veliku mrlju na hlačama, a ona, lukavica, uvukla je ruku ispod remena...

Ujutro, prije nego što sam otišao, zagrlila me je suzdržavajući suze i zamolila me da razmislim o svemu što se dogodilo. Rekla je da će jedna moja riječ odlučiti. Da je činjenica da je bila u mome naručju značila da smo se narugali svim sporazumima. U plastičnoj vrećici mi je ostavila bočicu onoga mirisa i pažljivim rukopisom napisala svoju adresu i brojeve telefona. Obećala je da će čekati da joj se javim.

Dugo sam putovao natrag u paklenom vlaku koji je toliko puta doživio kvar da ih se nije moglo ni izbrojiti. Ponio sam bočicu sa sobom kao amajliju kako bi se obranio od groznoga smrada prilikom povratka. Ženi sam opisao svoje putovanje bez nje kao pravi brodolom. Nakon toga, sin mi je morao otići u bolnicu zbog hepatitisa i nekoliko tjedana nisam od nje primio nikakve vijesti. Kad sam joj pisao, već je gotovo odlazila. Poželio sam joj sve najbolje.

Poslijepodne odlazim do luke gdje se alge lijepe za velike grede. Pamtim samo jedan od svih onih mirisa koje se rađaju u moru.

Carlos I. Zamora (Matanzas, 1962.) je filolog, pjesnik i pripovjedač. Član je Kubanskoga nacionalnog udruženja književnika i umjetnika (UNEAC). Među njegovim djelima ističu se: *Postaja sjena* (*Estación de sombras*, 2001.), *U živo jutro ili Tako smo blizu spalili* (*En la mañana viva o tan cerca hemos dormido*, roman, 2012.), *U Bijelu luku ne dolaze kiše* (*A Puerto Blanco no llegan las lluvias*, 2012.), novela za djecu za koju je dobio nagradu grada Matanzas te pjesnička zbirka *Svaki dan vječnosti* (*Cada día la eternidad*, 2011.). Nedavno je u Meksiku dobio međunarodnu nagradu za poeziju *Karibi-ženski otok* (2016.). Tekstovi su mu uvršteni u brojne kubanske i inozemne antologije i publikacije.

Daneri Fernández

Bog na parkiralištu

Isus *Loves You*, pročitao sam na malom obojenom natpisu u blizini vrata. U vrijeme kad sam vozio iz Orlanda u Austin, mnogo puta parkirao sam svoj kamion na parkiralištu *Days Inn*; sjeo sam ponovo za isti stol u *Burgeru* i nikada nisam vidio kapelicu ili crkvu ili nešto slično s križem na sebi.

Popeo sam se četirna metalnim stubama i dok sam otvarao jednokrnlina vrata, pokajao se što sam ostavio napola pojedena hamburger. Prošao sam parkiralištem što ga je meo gotovo nevidljivi lik, tek toliko da prođem.

Kad sam došao do njega, učinio mi se još manjim. Vozač kamiona, isto kao i astronaut, naviknut je pokretati se u malim, uskim prostorima. No jedna je stvar kabina kamiona a druga, jako različita, crkva.

Na dnu crkve, samo nekoliko centimetara od tla, na parketu se uzdizala propovjedaonica. Klima uređaj zujao je jako blizu mojemu desnom uhu.

Počeo sam se osjećati čak i više sam nego u svojoj kabini, kad se neki crnac odjeven u radni kombinezon, pojavio iza propovjedaonice.

– Bog te ljubi – rekao je, a kako bi naglasio svoju tvrdnju, podigao je ruke i prstima dotaknuo visoki strop.

Zatim sam vidio kako sjeda na rub platoa i zaključio da pokušava primijeniti izvježbani manevar približavanja. Izgledao je kao netko tko podmazuje stroj, kao dizaličar.

– Nije bitno što si učinio, On te ljubi – zvučalo je kao da čita kakav libreto. Premda sam se izložio opasnosti da me sasječe, premotao sam vrpcu svoga života – ovamo i onamo – u inatonomu tko će mi sve oprostiti. Kad me je uhvatio *crvić* da odem s Kube, poslovni su mi partneri govorili o stvarnosti u toj zemlji: jedna stvar se prikazuje u filmovima, *man*, a druga u *estrai*. Nisam zatvorio oči. I dalje sam promatrao onaj parket i čovjeka koji je na njemu sjedio, ponovo sam vidio kako voda kapa po vjetrobranima nalik blistavim nitima; gledao sam pšenična polja koja su se poput požara širila brdima i vidio sebe kako spavam u krevetu motela što smrdi po ustaloj vlazi uz upaljen televizor, u odjeći koju nisam ni skinuo i telefonom

na grudima iako nisam imao nikoga koga bih nazvao. Moji poslovni partneri to ne znaju niti će to ikada shvatiti: život je nalik onomu iz filмова i ovdje i ondje i bilo gdje. Jedino što je riječ o filmu koji nije snimljen. Premotavanje moga života samo je izvuklo na vidjelo sitne prepredenosti i skice, mlake aktivnosti vezane uz orgije i masakre.

– Svi smo mi grješnici – rekao je *pastor – cesta*, već dobro uhodan u svoju ulogu onoga koji nas oslobađa tereta.

– Ne vjeruješ mi? – nakratko je promijenio ton i odmah izbacio iz sebe: u vrijeme kad sam vozio iz Orlanda u Austin, ubio sam jednog čovjeka u Michiganu.

Nisam uspio dobro otvoriti oči jer nisam bio siguran imaju li u Michiganu smrtnu kaznu ili doživotnu robiju ili ga mogu osuditi na osam godina kao na Kubi. Ipak, osjetio je obvezu da objasni.

Policija nikada nije za to doznala. Poslije su me uhitili zbog krađe uz nasilje. Gulio sam nekoliko godina. Na kraju sam postao *yonky*¹⁵ i sodomist. Sve dok nisam ugledao njegovu svjetlost.

Krupni čovjek je ponovo podigao ruke prema stropu, ali ja sam bio previše zabrinut da bih pridodao kakvu posebnu važnost njegovoj mističnoj ispovijedi. Sjetio sam se Nancy, transvestita kojega sa nategnuo na TX-4. Stopirao je kako bi isprobao sreću u nekom *show-u* u Kaliforniji. Pribavio si je par sisa dovoljno dobrih da me savjest ne grize previše. Poslije se nisam osjećao ni bolje ni gore nego kad sam to radio s djevojkama iz *Barrelhouse* ili *Honky tonks-a*. Još se uvijek sjećam njegovih krikova i grčenja kad sam mu ga stavljao. Ako mi je to iskustvo nešto donijelo, bila je to neprocjenjiva sreća zbog nevinosti moje stražnjice.

Oprezno sam napravio dva koraka unatrag. Ali, nikada prije nisam upoznao pastora koji je bio bivši ubojica, bivši zatvorenik, bivši *yonky* i bivši mladić. Činilo se da je moja namjera da pobjegnem pridonijela da se u pastorovu izrazu lica pojavi zabrinutost, i ne odvajajući oči od mojih, ustao je.

– Znam da nisi sam!

Premda se obraćao meni, njegova je intonacija bila namijenjena i drugom slušatelju, možda udaljenijem ili manje spremnom da posluša.

– Ja sam ga obično vodio kao priljepak. Bio je moj gospodar – nisam se ni pomaknuo.

– Mogu nanjušiti njegovu odurnu i smrdljivu nazočnost.

Slušao sam ga kako bulazni i ne znam kako sam odolio iskušenju da si ponjušim pazuhu.

– Znaš li koji je đavolov najbolji trik?

– Da, sjećao sam se jedne epizode iz *Ekipe za očevid*. Nije bilo rasprava o Grissu nego o pastoru – također crncu! – istjerivaču duhova – kojega su „psi tragači“ iz Las Vegasa smatrali sumnjivim za ubojstvo žene koju je ovaj namjeravao spasiti.

¹⁵ Yonkee engl. – drogeraš (op. prev.)

– Treba nas uvjeriti da ne postoji“– rekao sam uz ponašanje *fan-a*. Zapravo, morao sam otići, ući u *Burger King*, pojesti hamburger do kraja, pokrenuti kamion i krenuti cestom.

Ali, kad sam vidio kako uvlači ruku u napola raskopčani ovratnik radnoga kombinezona, strah je nadvladao moju znatiželju. Iako je bio pastor, ako je mislio da smo đavao i ja ista banda, sigurno će izvući nož ili revolver. Ali, uz olakšanje sam shvatio da pritišće raspelo. Nije šaputao molitvu, ni psovku istjerivača đavola; nije iskolačio oči. Još uvijek me gledajući, napredovao je prvo leđima unatrag, a zatim se bacio na glavu iza propovjedaonice.

Ostao sam sam. Klima uređaj je i dalje zujao i činilo se da prede i odjednom mi je tjesnoća postala nepodnošljivom. Prošao sam preko parkirališta izbjegavajući lokvice koje su otkrivale neravnost asfalta.

Kupio sam kavu i popeo se u kamion.

Već na autocesti, prisjetio sam se prošloga ljeta dok sam vozeći po *Florida's Turnpike* pregazio lane odnosno jelena s rogovima. Osjećao sam kao da sam ponovo osjetio suh i nježan udarac o branik.

Oči su mi se napunile suzama i ne znajući koji klinac tražim, pogledao sam na sjedalo do sebe.

Daneri Fernández Fonseca (Rodrigo, Villa Clara, 1970.) je pripovjedač i povjesničar. Član je Kubanskoga nacionalnog udruženja književnika i umjetnika (UNEAC) i Udruženja povjesničara. Autor je knjiga pripovijesti *Pozadinska glazba* (*Música de Fondo*, 2003.) i *Katjuška Molotov ili ruski arsenal* (*Katiuska Molotov o el arsenal ruso*, 2009.) te kriminalističkih pripovijesti za djecu *Mauricio u Peñapardi* (*Mauricio en Peñaparda*, 2013). Primio je priznanja poput nacionalne nagrade za povijesnu kritiku *José Luciano Franco*, 2009., nagradu za istraživanje u kulturi *Juan Marinello* 2009., pokrajinsku nagradu za kritiku *Orlando García Lorenzo* 2009. i 2010., te nagradu za pripovijest časopisa *Cauce* (Riječno korito, 2003.) i Godišnje nagrade časopisa *Matanzas* 2014. i 2015. (za pripovijest i članak).

Dulce María Sotolongo

Ulje na platnu za Palestinu

U daljini more, kubansko more, jednako plavo kao što je bilo i prije dvadeset godina. More sa željeznim šipkama koje izgleda nedostižno, krikovi, udarci nogu, pljuvanje, uvijek Nábilova krv, krv crna poput pijeska Mrtvoga mora.

Zbog boli u testisima presavija se, urliče. *Son off the beache* ustaje, pritšče loptu uza se, ali probadanje je tako snažno da ju mora ispustiti. U daljini povici *Tko živi...* i mnoštvo postaje mutno. Već između bloka F i Trećega bloka, u sobi koju si dobio zahvaljujući stipendiji, doznaješ da je tvoja ekipa izgubila. Milagros provlači ruku po tvom trbuhom uobičajenom nježnošću, toliko drugačije od Nubis čije su oči tužne poput gazelinah. Milagros, tvoja pratilja koja ti je toliko puta ugasila žudnju za datuljama i devama.

Skida se. Stidna kost joj je bez dlačica kao što si od nje zahtijevao. Neobično je poslušna za ženu koja ne vjeruje ni u Muhameda ni u Krista, nego samo u Fidela. Liježe pored tebe; ti jedino želiš spavati, odmarati se. To je jako teško u tako maloj sobi u koju odjednom ulazi Jacques iz Guadalupea, koji želi biti Francuz, sa svojom trenutačnom djevojkom, mršavom crnkinjom, koja se smije kao hijena i govori samo o Michaelu Jacksonu i Albertu Cortésu, što se teško može povezati s osobom koja studira filologiju.

Crnkinja te promatra i pita... *još uvijek te boli?* Ne odgovaraš joj da tebe boli to što jetvoja ekipa zbog tebe izgubila i to što je tvoja zemlja koja se nalazi tako daleko, izgubljena u gluposti dvaju ratova; da te boli što tvoj otac gubitnik provodi sate i sate na glavnom trgu prodajući svaštarije, dok tvoja majka odgaja šestero djece bojeći se da će se noću pretvoriti u gerilce i izgubiti se u vijestima u kojima mrtvaci gaje nadu da će imati nešto više od komadića zemlje raspoređenih između Libije, Sirije, Egipta, Irana i ne zna se koliko još drugih država. Da će izgubiti tisućljetni san o neopkoljenom mjestu gdje zidine i ograde odlaze u pičku materinu, kao što si naučio govoriti na Kubi.

Tada ulazi Pablo s poemom... *Oče naš koji jesi u izgnanstvu...*, i premda je za tebe Muhamed prorok, Benedetti te podsjeća da netko na nekom mjestu... *Gotovo nikada ne prisjetiš se mojih*. Pitaš se kako komunisti mogu biti tako neuidavni, iako se diviš njihovoj ustrajnosti što sve promijene i njihovoj solidarnosti koja tebi, jadnomu Palestincu, Šijitu, omogućava studirati novinarstvo. Trbuh te boli i prevrćeš se u mračnoj ćeliji u koju dopire žamor mora. *Tko živi...* studentsko je geslo koje postaje utopija pred čizmama vojnika koji vrijeđa, muči, ponižava, nastoji izbrisati iz tebe i posljednji trag ljudskosti. Naziva te usranim teroristom, no ne osjećaš strah, već samo bijes i užasnu želju da ga udariš nogom u glavu kao što si radio na Sveučilištu s loptom. Pogledom tražiš prozor, nastojiš se orijentirati u smjeru Meke i promatraš zvijezde. Nisu blistave kao one u tvojoj zemlji; tamo su noći hladne, a dani jako vrući, tako vrući da morate pokriti kožu da ne izgori. Ona vadi deku koju si joj darovao, sada razumije kad joj kažeš *hata*¹⁶... Sviđa mi se, kaže...nekada, kad sam bila djevojčica, u logoru *Volodia* uspjela sam dotrčati do Fidela, ali pokraj njega se nalazio onaj tako zagonetan čovjek s tkaninom na glavi. Bio je to lik iz *Tisuću i jedne noći*, Arafat; snažno me je privio na grudi... Naš će se sin zvati Yasser. Ona ima čarobnu moć da skрати noći; kucanje na vrata, uhićivanja. Na predavanjima o povijesti Afrike i Azije govori se o feudalizmu i kapitalizmu, a marksizam se odbija ozakoniti. Riječ je o zemljopisnom fatalizmu jer nije isto roditi se u Kongu i u Francuskoj, biti Južni Amerikanac ili Kanađanin. Živjeti na plodnom zapadnom dijelu uz rijeku Jordan ili na istoku koji je pun kamenja. Ne govori se ništa o palestinskoj nacionalnoj revoluciji protiv cionističkih nasilnih prisvajanja, ništa o Bijeloj knjizi. I ponovo ti zemljovidni fatalizam dokazuje da su zidovi zidovi, ali da nisu svi isti. Mrtvi su mrtvi, ali nisu svi jednaki – recimo, tvoji mrtvi iz Sabre i Šatile u Bejrutu. Pitaš se tko će njima naslikati Guernicu.

Na Filozofskom fakultetu predaje se o Grčkoj; prikazuje ju se jednako veličanstveno kao i Partenon. Više se govori o Grčkoj nego o arapskom svijetu. Fátima, tvoja kubanska prijateljica, ne zna da nosi ime po Muhamedovoj kćeri. Poprsje Miguela Dihiga¹⁷ izaziva snažan dojam na tebe, možda zato jer je to arapsko prezime; kad ga pogledaš, dobivaš snagu, premda ne znaš što je taj sveučilišni profesor učinio za tvoj narod. Kubanci malo znaju o arapskom svijetu, a još manje o Palestini, premda su solidarni s onima koji nemaju svoju zemlju. Milagros želi studirati grčku književnost, već muca neke riječi na grčkom kao što je primjerice *agapimú*¹⁸; želi to izgovoriti na arapskom, ali ti samo želiš da te voli. Ulicama Havane hoda se bez straha, top odjekuje u devet sati, ali se ne moraš sakriti jer je prošao policijski sati. Uzimaš Milgros za ruku i trčite uzduž ulice *La Rampa*. Gurajući se silazite parkom *Coppelia*, prolazite pokraj kluba *La Red* i kako nemate

¹⁶ Hata arap. – još (op. prev.).

¹⁷ Miguel Dihigo (1886.–1952.) – kubanski lingvist, pedagog i filolog (op. prev.).

¹⁸ *Agapimú* grč.– ljubavi moja (op. prev.).

novca, krećete u potragu za morem, slobodnim kubanskim morem.

Dom malo podsjeća na logore; skupljanje stvari, nadzor, ali tu i tamo, pravila se krše. Milagros, crnkinja, i mnoge druge djevojke ulaze skrivajući se od tete čuvarice na ulazu između bloka F i Trećega bloka. Ovo ovdje je sada gotovo igra. Tamo je smrt... Tko dolazi... Ako ne odgovoriš, metci, a ako odgovoriš, tišina... Tko živi... i stadion *Juan Abrante* izgleda kao da će se rasprsnuti u jednom odgovoru: Karibi... Tko ide? Sveučilište, Sveučilište. Izlaziš nakon policijskoga sata samo zato što se Nubis, žena koju su ti namijenili još u djetinjstvu, želi osjećati slobodnom, daleko od velova koji pokrivaju lica, daleko od braće koja samo govore o smrti, daleko od plača majke koja ne zna kad će izgubiti sina, daleko od mraka.

Moraš se oporaviti za sveučilišne igre, ti si kičma ekipe. Hajde, Nábile, i lopta koja klizi, koja se ruga, koju ti Wasel krade za prve nepažnje. Wasel koji je zamijenio lopte za bombe, koji je zadao snažan polukružni šut i dao gol, golčinu zbog koje je noć zamijenila dan i potaknula tijelo, *hata*; snove o tome da postane veliki igrač, da bude na olimpijskom tronu. Sada je na domovinskom tronu, dok se ti brineš kako pobijediti u igri.

Gladan si; današnja hrana za stipendiste bila je jeziva. Dolazi Milagros pjevušeći svoju ljubavnu pjesmicu i kaže ti da će se datum održavanja igara pomaknuti naprijed, da će se odvijati idući tjedan. Ramadan je i moraš postiti, ne bi smio igrati dok tvoj Bog meditira. S vremena na vrijeme osjećaš onaj ubod u trbuhu zbog kojeg sumnjaš da se nešto loše događa, krvariš zbog rana i vičeš. Vičeš na španjolskom, na engleskom, na svim mogućim jezicima bola i oni pitaju, nekoliko puta pitaju za tvoju nacionalnost; pitaju iste stvari. Nitko ne zna tko si ti, ni zbog čega si ovdje. Odlučio si da više nemaš podrijetlo, ni sudbinu, ni obitelj, ni prijatelje jer čizma ponovo znači uništenje, a stadion je pun. Krikovi... *Moljci i Kliješta* ... Podjela na studente umjetnosti i književnosti na one koji studiraju inženjerstvo. Prošlo je pola sata i nitko iz dvije ekipe nije uspio nadzirati loptu. Veliki Mozambikanac priječi njezin ulazak u gol.

Čekaš, znaš da je sve pitanje vremena. U krvi nosiš vještinu tisuću arapskih plemena, Muhamedove uzrečice, obrede imama, Kur'an, sposobnost pisanja Najiba Nassara i obvezno učenje Marxa, Lenjina i Fidela. Čeka, i prigodom prve nepažnje usmjerava loptu ravno u središte gola, a baš usred njegova trbuha. Ponovo bol. U ambulanti ponovo krikovi... Tko živi... Karibi... I znaš da ste na kraju pobijedili. Sada se savijaš na podu ćelije, nisi tako siguran u to što je pobjeda. Je li to bila činjenica da si diplomirao novinarstvo i vratio se u svoju zemlju unatoč preklinjanjima Milagros zato što je Nubis ostala s tobom trudna, kako bi kao ratni reporter otišao u Afganistan i kamerom iznenadio vojnike koji su ubijali djecu. Vojnike kojih ima posvuda; ponovo udarci nogama, krikovi, pljuvanje. Daleko od Meke, Mediterana, nalazi se kubansko more, sada nedostižno, dok vriska zbog gola odjekuje na svim krajevima svijeta.

Dulce María Sotolongo (Havana, 1963.) diplomirala je 1986. na Filološkom fakultetu. Stručnjakinja je za kubansku književnost. Dobila je Nagradu za kritiku za djela *Umjetnost Alberta Garrandésa* (*Artificio de Alberto Garrandés*) i *Šest i više sati Julija Girone* (*Seis y más horas de Julio Girona*). Zahvaljujući istraživačkom radu vezanom uz toga autora koji uključuje razgovore, izbor tekstova itd. objavila je u nakladničkoj kući *Letras Cubanas* knjige *Sjećanja bez naslova* (*Memorias sin título*) i *Kavana nasuprot mora* (*Café frente al mar*), knjigu *Stranice moga dnevnika* (*Páginas de mi diario*) te knjigu *Od glasa do slova* (*De la voz a la letra*) u biblioteci *Memorias* nakladnika *Centro de Pablo*. Sličan je rad napravila s glumcem Erdwinom Fernándezom o kojem je objavila knjige *Plavi šator* (*Carpa azul*), *Pripovijesti pajaca* (*Cuentos de payasos*) i *Dvije boce* (*Las dos botellas*). S Amirom Valleom objavila je i antologiju erotskih pripovijesti *Čaj s limunom* (*Té con limón*, 2003.).

Edel Morales

Sjećanje na maglu (zima 1993. – 1994.)

Govorit će o jednom sivom danu, o bilo kojem danu svoga života. Epizoda kojompočinje pričati tu priča vezana je uz Autorovu zasićenost, njegov umor, sporst njegovih prstiju dok tipkaju po tipkovnici:

Sjene, prašina, vjetar, pokreti, glasovi, bijeg. Inspektor promatra ljude koji čekaju u redu i podiže ruke u znak nemoći: nothing. Umor koji prethodi rušenju stabla na prljavom asfaltu. Sjedi na deblu i usred mnoštva promatra kako se autobus udaljava kolnikom ulice Ayestarán.

Čitam bez osjećaja. Oblici magle i ništavila. Čitam kako bi mi prošlo vrijeme: besmislena praznina. Zapravo, čekam da se pojavi neka djevojka u žutom, ružičastom ili zelenom koja korača od maglovita kraja grada do zaboravljenog ugla gdje će Autor doživjeti ono o čemu će kasnije pisati: zasićenost.

Pripovijeda o zasićenosti. Otkrivam namjeru u inspektorovu pokretu i na licu prolaznika koji pokušavaju ući u autobus, pun nestrpljivih glasova: *Out of bus/nothing in especial*. Čitam njegova *Sjećanja*...prigušena, bez osjećaja, i čekam djevojku koja ne dolazi, autobus koji neće doći, dan najsnažnijih boja.

Pomišljam; kad bi Autor bio Senel Paz¹⁹ ili Sindo Pacheco²⁰, živio bi drugačijim životom i pisao o drugim temama: ljubavi, prijateljstvu, toleranciji, pustolovinama iz djetinjstva i mladosti. Njegov bi jezik bio klasično jasan i pucketav, njegov ton vrlo snažan, a likovi – koliko god bili zajebani – prisjećali bi se nekoga simpatičnog događaja kako bi izazvali pozornost čitatelja. Ja bih uzbuđeno čitao priču ispod ovoga drveta, imao bih djevojku i zaboravio da je dan tako siv kaouostalom i svi dani moga života.

Ali, on pritišće stvarnost. Ne može biti spokojan i promatra pojedino: inspektorove kretnje, rušenje stabla, autobus prepun nestrpljivih glasova.

¹⁹ Senel Paz (1950.) – kubanski književnik, novinar i scenarist (op. prev.).

²⁰ Gumersindo Sindo Pacheco (1956.) – kubanski književnik (op. prev.).

va. Pravi bilješke o tome – za priču koju će kasnije napisati, i kreće prema ulici *Ayerstarán*, prema umoru.

Ispričat će ovu priču: prašnjavo nebo i prašnjavi zidovi uzduž čitave ulice. Nekada je bilo ovako: svjetlost koja se rasipa u želatinoznom spektru riječi i u blatu; sljedeće stranicešiba snažan vjetar uvreda, razderotina i hladnoće. Grad mu najavljuje nepotpunu rasvjetu u baru koji se nalazi preko puta. Ali, ponovo je poprskan blatom i bilo koje jako svjetlo ublažava se u ozračju. Ono što je nekada bio bar, sada je posljednja molitva, ured u koji ulazi umoran od svoga dana, u kojem premeće trećerazredne dokumente i piše po gornjemu desnom rubu: arhiv. Opisuje dan, bilo koji dan svoga života. U drugom danu punom magle ja sam stranac u svom vlastitom poslu. Na poslovnim sastancima u novinama čitam o još jednoj od smrti.

Nagnut nad tipkovnicom računala Óptima, pišem na bjelinu papira: bezvoljnost, nedostatak motivacije i sistematičnosti. Toliko nabranja poništava identitet njegova postojanja. Lakoća kojom književnom jeziku dodaje te uredske termine, pokazuje da je zapustio svoje pisanje.

Nagrade (popis) institucija koje se time bave/znak govorljivosti (pohraniti poslovne dokumente) ožujak odavanje počasti bilisung/umjetničke institucije (veze) kultursemasal nedostatak motivacije/kreativna sposobnost) srednjoročni eskretius/gubitak litius/gu nekom smislu proza stvara riječi i /tokausal ozračje...

Gomilanje riječi u besmisleni molitvu. Autor gotovo umire dok prođe osam sati u danu i gleda kako magla dan za danom, ublažava snagu njegove priče, jasnoću njegovih *Sjećanja*.

Pravim bilješke o njegovoj zamišljenoj smrti: djevojka odjevena u zeleno približava mi se na stubištu. Ponavlja moju zasićenost u svom osmijehu. *Nothing out of me/nothing in me*. Silazim stubama dok se on prisjeća: proveo sam večer s njom. Čitam u njegovu sjećanju: s druge strane zaljeva, sunce zapada iznad more; ona je plesala *Stairways to Heaven* na ravnom i praznom prostoru. Zamišljam mjesečev odraz – *litiusung* u njenoj crvenoj kosi –, pokret njezinih usta – usana koje spušta po mome tijelu. Mjesec i usne. Ona isisava moje tijelo i penje se sa mnom do neba, u blizinu stjenovite obale.

Mogao sam biti sretan. Glas se gubi u dosadi. Ponekad se probudi usred poslijepodneva i pokušava zaustaviti slike koje mu njegova nesvjesnost šalje preko sna: glas koji šapuće i gasi se. Mogao je biti sretan, ali ukida svoju najskrovitiju želju: napušta topli trijem i hoda među prašnim zidovima. Započinje opisivanje djevojke u zelenom i misli da bi mogao provesti nekoliko sati seksajući se s njom; neki drugi dan, u drugim okolnostima. Ali, imenuje umor, težinu magle i ništavila. Ulazi u kuću: kava, pali cigaru, pleše u polusjeni, razodijeva se. Sami smo do šest sati i ljubi njezino ružičasto tijelo, gricka ga bez pratnje glazbe, na suho ga pere; u zelenom jedan, dva, tri puta. U žutom odlazi i vraća se u prašinu ulice pušeci zasićenost svoga života.

Sivilo sumraka. Pravi bilješke na rubovima. Priča o svojoj smrti. Grad lagano truli i Autorovo bdijenje je samo inercija, oko koje promatra, bez zraka i bez svjetlosti, umorni ples mačka na zidu. Puštam da mi život trči po rukopisu. Pravim bilješke; pišem zapise vezane uz život. Autor pripovijeda o svojoj zasićenosti, svojem nabrajanju, ukinuću svojih želja i umire. Kad, već tamo negdje na Trgu, pokušava pogledati u daljinu, jedva da vidi kako ruše stablo. I ništavilo, osvjetljeno. Želite li auto, gospodine? Bijeli ili crni, plavi ili crveni, zeleni ili žuti? Ništavilo, ružičasto.

Na javnoj cesti: zatvoreno nebo, odraz koji prolazi, more koje čeka. Pomišljam: da sam još uvijek pisac, opisao bih kako ova zasićenost sjena, ova istrošena nada, ova ponoćna lucidnost vrtoglavo vode prema samoubojstvu. Uzbudjen, pročitao bih svoju pripovijest i završio sa životom metkom iz pištolja, injekcijama ili bilo čim drugim.

Ali, ne bih napisao ovaj završetak. Previše je snažan za *Sjećanja*... na moje dane. Hoda uz zid i sluša glasove magle, kapanje života što se prepustaju sporom hodu svitanja. Više nije moguće napisati nešto drugo. Osjećali smo se previše umornima. To znači da nemamo snage zamisliti neku drugu smrt koja ne bi bila naša vlastita.

Život u magli u kojoj je ponekad zablistalo i osvjetlilo se ništavilo. Autor promatra grad i korača prema praznini. Truli bez mogućnosti oporavka. To je samo tijelo koje pokriva maglu. Umorno, nepokretno, hladno... Još jedan mrtvac koji čeka zoru među grebenima posljednje stranice.

Još jednom čitam svoju pripovijest: o danima duha što ga promatra oko sebe. Čitanje ne završavam u potpunosti jer ni životi o kojima se pripovijeda nisu sasvim završeni. Njegov život, moj život, pometeni su maglom.

Čitam njegova *Sjećanja*... na putu prema kući. Nalazim da su prazna i bilježim: vraćam se umoran od svoga dana, ostavljam lagani sako na stolcu, čistim tipkovnicu računala Optima. Pišem bilješke za pripovijest koju ću napisati kasnije. Pripovijest i život nikada neće biti završeni. Odabirem list papira *bond* i promatram njegovu bjelinu držeći ga na koljenima. Smišljam moguću inačicu: pripovijedam priču iz posljednjeg ulomka u kojem mijauče jedan mačak i pravi mi društvo dok pozorno promatram prazne prostorije.

Edel Morales (Cabaiguán, 1961.) je književnik i kulturni djelatnik. Objavio je nekoliko poetskih zbirki od kojih se ističu: *Gledajući književnike kako prolaze prema Zapadu* (*Mirando los autores pasar hacia Occidente*), *Daleko od propuha* (*Lejos de la corriente*), *Ptice na ekranu* (*Pájaros en la pantalla*), antologiju *Kubanska zvijezda. Inventar jedne ekspedicije* (*La Estrella de Cuba. Inventario de una expedición*), roman *Jedan bajt mladosti* (*Da te ponovo nađem. Prvo razdoblje*) i *Un byte de adolescencia* (*Que te vuelva a encontrar, Primera temporada*) te pripovijesti objavljene u časopisima. Član je UNEAC-a. Dobitnik je *Odličja za doprinos nacionalnoj kulturi*. Osnivač je časopisa za književnost i knjigu *La Letra del Escriba* (*Slovo pisara*) i Kulturnog centra *Dulce María Loynaz*. Živi u Havani. Dopredsjednik je Kubanskog instituta za knjigu.

Eduardo Heras León

Dolce vita

Juliju Cortázaru

Godinama živim kao stari samac čudak koji obožava kreštavu glazbu i provodi vrijeme čitajući klasične romane što ih je gotovo naučio napamet. Nekada sam volio Čajkovskoga, ali odjednom mi se učinio previše slatunjavim, pa mi se više sviđao Beethoven, a u posljednje vrijeme slušam samo Mozartova i, naravno, Bachova djela, te katkada kvartete Césara Francka. Vezano uz čitanje, svako malo ponovo pročitam *Jadnike*, *Grofa Monte Crista* te romančiče Paula Fevala *Grbavac* ili *Herni de Lagardère*. Također čitam sva izdanja *Gusara* Emilija Salgarija. Znam da je to gotovo dječja literatura, ali barem me zabavlja i uz nju provedem nekoliko ugodnih trenutaka što nije slučaj s bljutavom literaturom Robbe–Grilleta, dosadnim romanima Thomasa Manna ili Sartreovim beskonačnim esejima. Nikada nisam želio ići u crkvu na misu, pjevati psalme s protestantima ili pak bacati školjke s nekim vračem. U mojim godinama više nemam vremena za gubljenje. Ne vjerujem ni u što, čak ni u mirnoću grobova. Preko tjedna, nakon što se informiram o onome što žele napisati odvratne jutarnje novine, prošećem u podne i sunčam se u parku *Trillo*. Zabavljam se sa švercerom koji razmjenjuje svoju robu pred lijenim pogledom policajaca što prolaze parkom kako bi naplatili kaznu starim prodavačima kikirikija, cigara ili bočica meda. Gotovo uvijek susjeda mi donese kruh i namirnice koje zatražim iz knjižice za opskrbu. Budući da sam u mirovini, imam vremena napretek i ponekad ne znam što bih s njim. Jedva da s kim razgovaram. Mislim da sam se pretvorio u nemogućeg starca.

Nedjeljama radim nešto nalik obredu: ujutro se temeljito perem; za doručak si priprelim dvije žličice mlijeka u prahu (to je za čitav tjedan), i pojedem kruh koji mi donosi susjeda (zna se već, to je samo *obični* kruh) i na nj nabacim ono što u kući pronađem – komadić guajave, malo tamnog šećera ili ako je sreća prema meni velikodušna (samo u vrijeme blagdana)

četvrt žličice margarina. Naravno da taj doručak nije velika stvar, ali tako barem prekidam svakodnevnu rutinu ispijanja vode s okusom kave i hranjenje kruhom namočenim u tu šalicu. Nakon doručka se brijem već jako istrošenom britvicom koju od davnih dana čuvam za vikende (ostale dane rabim češku *Astru* koja je živi užas). Brijanje završavam s nekoliko kapi alkohola zbog čega vidim sve zvijezde. Ne moram se gledati u zrcalo: znam da dobro izgledam, da imam naborano lice, ali da izgleda pristojno.

Već je vrijeme objeda i točno u 12:45 grijem tanjur juhe koju sam priredio prethodne večeri (imam dobre rezerve juhe u kocki koje sam nabavio u neka bolja vremena), dodajem joj nekoliko žlica riže koju čuvam u hladnjaku i uz dodatak od dvije dobro raspoređene čaše vode, želudac je barem za nekoliko sati zadovoljen.

U jedan sat poslijepodne susjeda kuca na vrata i kad se pojavim, najavljuje da će početi vijesti. Ona dobro zna da sam opsjednut vijestima i da želim, trebam biti i zahtijevam da budem obaviješten o svemu što se događa u zemlji i izvan nje. Tako da nakon što odjenem jedinu odjeću za izlazak koju imam i obujem cipele dobro očišćene prethodnog dana, sjednem u susjedinu dnevnu sobu i zajedno gledamo vijesti na groznom crno bijelom televizoru marke *Admiral* koji je možda još jedini preživjeli u ovoj zemlji. Ona mi, uvijek ljubazna, nudi kavu i po završetku vijesti poziva me da pogledam nedjeljnu seriju što gotovo uvijek odbijam: ne podnosim komentatore koji najavljuju filmove i neprestano govore, a nitko ne kaže ništa zanimljivo.

Kad se vratim u svoju sobu, odspavam nekoliko sati i spreman sam za jedinu nedjeljnu aktivnost vrijednu pamćenja: posjet piceriji.

Pizzerija je restoran za sirotinju. Barem za mene. To je jedini luksuz koji si priuštim svaki tjedan. Od ponedjeljka počinjem sanjati o tom trenutku koji je jedinstven i nezaboravan. Jer pizzerija je posljednja karika koja me povezuje sa svijetom koji sam nekada, dok je još nešto vrijedio, poznao. Pizzerija je hram, katedrala mirisa, gotovo magični prostor u kojem želudac, bolestan od juha, vrućega čaja ili onih groznih pahuljica, može primiti blagoslov u vidu špageta sa šunkom, bolonjeza, špageta pripremljenih *a la amatriciana*, *al pesto* ili jednostavno *a la napolitana* uz dosta parmezana koji se dodaje tjestenini kako bi nastala nezaboravna kombinacija. A može se pojesti i picu koja je kraljica jelovnika, file među tjesteninom i koja upotpunjuje svečanost. Pizza sa šunkom sam je život, dostojan završetak tjednoga obreda.

Nikada ne krećem prije pet sati jer to je pravi trenutak da se započne plovidba; „točno u pet sati poslijepodne“, bila je omiljena uzrečica Garcije Lorke. U to doba nema ničega na televiziji; „to je vrijeme za samoubojstvo“ – govorim već dosta dugo. S pokvarenim radijom i televizorom (koji nemam) tako je nepodnošljivo živjeti da je izlazak u šetnju pravi blagoslov s neba; ili još bolje, blagoslov života makar i tako bijednoga kao što je moj.

Opraštam se od susjede, uvijek na vratima kako bi svi vidjeli da odlazim

i čak mi dobacili neki kompliment koji smatram šalom; nije važno što je tako ružna da bi se mirno mogla baciti psima. Već dugo se ne brinem zbog tih šala. Silazim s četvrtog kata suzdržavajući se od disanja jer je stubište, često blagoslovljeno od strane pasa i pijanaca, prožeto odvratnim mirisom.

Kad izađem na ulicu *Márquez González*, počinjem duboko disati i krećem prema ulici *Neptun*. Vezano uz običaje, ponašam se kao prava životinja i uvijek idem istim putem: kad stignem do ulice *Neptun*, skrenem na desno i zatim nastavljam ravno sve dok ne dođem do ulice *Prado*. Tu ponovo skrenem na lijevo i nakon dva ili tri bloka dolazim do jedinog hrama koji posjećujem, do picerije u ulici *Prado* na broju 264.

Ulica *Neptun* je jeziva. Zamislite bombardiran grad u kojem je preživjelo nekoliko zgrada i napola razrušenih, gredama poduprtih kuća; ulicu u kojoj su ostaci cementa, drva i razbijenog staklaraspršeni po pločnicima, u kojoj caruju prašina i prljavština, a klimavi zidovi kućanalik su krik u upućenom u nebo usred tropske Guernice. Ali, nije važno: mi koji lutamo tom ulicom, nekada bučnom, punom trgovina i barova, već smo se naviknuli. U ovoj nas zemlji ništa ne iznenađuje. Tko će znati hoćemo li sutra, kad ustanemo, naići na ulicu *Neptun* od prije četrdeset godina ili ćemo otkriti da Havane više nema i da na njezinu mjestu, na ogromnu ograđenu prostoru pasu goveda. A najgore od svega je to da nas nitko ni o čemu ne obavještava niti nam daje bilo kakvo objašnjenje. Ovdje nitko ništa ne objašnjava i to već svi znamo.

Kad prolazim ulicu *Beloscoáin*, nastojim odagnati loše misli. Uspijevam u tome. Neću preskočiti svoj nedjeljni obred, što je još jedino pristojno u mom sadašnjem životu. Bolje je da se smiješim, optimistično gledam na sadašnjost i ne žalim za prošlošću, nego da se brinem za budućnost, kao što glase vladini proglassi. Nema drugog načina ako čovjek ne želi da ga stres ili svakodnevna borba za preživljavanje koja svakoga dana ima sve manje smisla, progutaju ili ga ostave zauvijek bespomoćna zbog *Alzheimerera* ili *Parkinsona*; za te bolesti zbilja nema lijeka. Tako da lošem vremenu neprestano treba pokazivati vedro lice; to je formula za preživljavanje, barem za mene.

Kad stignem u ulicu *Perseverancia*, obazrivo prijeđem na desni pločnik: zgrada što se nalazi na uglu jedno je od čuda Havane; mislim da je poduprta gredama nekih dvadesetak godina i gotovo je čitava izgubljena u drvenoj mreži što pridržava klimavi krov koji samo što nije pao. Jasno, treba biti pošten: pada već toliko godina da više nitko ne vjeruje da će se to dogoditi. Ta je zgrada besmrtna kao i tolike stvari u zemlji koje izgledaju kao da će nestati ili kao da su već nestale, a još uvijek nastavljaju postojati u našoj mašti.

Tada dolazim u ulicu *Consulado* i zaustavljam se na nekoliko sekunda u njoj – ona je na križanju s ulicom *Neptun* malo šira – kako bih promotrio što je ostalo od objekta na uglu. Tu se nekad nalazila jedna od ribarnica iz lanca *Mar INIT* u kojoj su prodavali ribu i plodove mora. Danas postoji samo u sjećanju.

Kad prelazim tu ulicu kako bih došao u ulicu *Prado*, pozornost mi plijeni mali red koji sačinjava nekoliko ljudi što stoje ispred malih vrata, tek nekoliko metara udaljenih od ruševnoga *Mar INIT-a*. U redu, bolje rečeno, rediću, stoji pet do šest dobro odjevenih osoba koje živahno razgovaraju. Promucam nešto i napravim ono što se uvijek radi u takvim slučajevima i što iskustvo u ovom gradu nameće: dolazim do reda i pitam zbog čega je nastao. Tko zna što se nudi: možda neki proizvod koji „nedostaje“, možda besplatan kruh ili pak nešto od stvari „kojih više nema“ ili od onih koje se ne prodaju na točkice. Ponekad su me takvi redovi znali iznenaditi: u njima sam nabavljao vrčeve, pakete sa žitaricama, čokoladne kekse, tost, čak i šunku! To je jedno od mojih pravila: đavao znade više zato što stoji u redovima nego zato što je đavao.

Tako da sam se približio redu, rekao dobar dan čovjeku koji je bio posljednji i upitao ga što se tu nudi. „To je red za ulazak u piceriju“, odgovorio mi je. Kakvu piceriju? Od kada je tu pizzerija?“ – pitam ga začuđeno. „Ne znam od kada, ali tu je pizzerija“, kaže smiješeći se, „ja sam došao posljednji“.

Toliko sam se iznenadio da nisam znao što odgovoriti. Kako to, pizzerija? Kakva pizzerija? Živio sam više od dvadeset godina u središtu Havane, prošao sam tim mjestom stotinu puta inikada nisam doznao da je tamo, u ulici *Consulado*, jako blizu križanja s ulicom *Neptun*, neka pizzerija. Je li to šala? Je li me taj tip namjerno zbunjuje? Ali, ne, čovjek izgleda pristojno, ozbiljno. Pogledao sam na sat i razmišljao o zamisli da stanem u mali red ispred one nepoznate picerije. Napokon, neću izgubiti ništa osim nekoliko minuta svojega vremena. Osim toga, ulica *Prado* je i dalje tamo, pomislio sam, osim ako, kad dođem u nju, ne otkrijem da je nestala i da ju je zamijenila ulica *Consulado*. Takve se stvari događaju u ovom gradu svakodnevno i već smo navikli prihvaćati ih. Iskustvo mi je govorilo da treba iskoristiti ono prvo što ti se prikaže. Osim toga, onaj tko iskoristi to prvo, na dvostrukom je dobitku. Tko zna, možda se ove nedjelje događa nešto posebno i možda je ta pizzerija puna iznenađenja: prvo je bilo to što uopće postoji. Kladio bih se u bilo što da nikada na tom mjestu nije postojala nikakva pizzerija. Bio sam začuđen, razgovarao sam sa sobom, procjenjivao prednosti i nedostatke činjenice da stanem u red kad me je iznenadio neki glas: „Sami ste?“. Da, sam sam – rekao sam ne razmišljajući. „Onda u redu, prođite“. Ta me je osoba propustila do vratašca na ulazu. Odmah je do mojih ušiju doprla melodija za koju sam odmah utvrdio da je napolitanska. Tada sam doživio drugo iznenađenje: ispred mene se pružalo malo predvorje koje je vodilo u prekrasno dvorište s nekoliko stolova za kojima su sjedili parovi i gugutali uz glazbu trojice violinista odjevenih u tipičnu talijansku nošnju. Bio sam opčinjen gledajući to dvorište puno biljaka koje su se sjedinjavale i od goleme paprati pravile profinjeno tkanje. Gledao sam na sve strane, svaki put sve više iznenađen sličnim prizorom, nesposoban išta izreći, kad mi je konobar, blagim i uvjerljivim glasom, rekao: „Prođite ovuda. Dođite.“ I krenuo je na lijevu stranu, u smjeru stuba koje su vodile na kat. Popeo sam

se promatrajući lijepu stubišnu ogradu koja je izgledala kao da lebdi iznad stubišta. Kad smo došli na deveti kat, odjednom sam shvatio da se nalazim na drvenoj terasi čije je rubove štitila ograda iste boje, a odmah iza ograde nalazio se niz stolova koji su se uklapali u svoje okruženje. Konobar me je doveo do stola, ponudio mi stolac i dao mi jelovnik. Kasnije je, a da nisam ni primijetio, nekamo nestao.

Još se uvijek nisam oporavio od tih sitnih iznenađenja kad sam otkrio jedno novo: jelovnik je bio tipično talijanski: počinjao *jeantipastom*, a zatim je slijedio niz pravih blagodati davno nestalih s moga vidika i s moga nepca: sirevi, masline...

Nakon toga dolazi tjestenina. I srce mi počinje ubrzano kucati: prvi su na popisu bili *ravioli*, a zatim *sorrentini*, *tortellini*, lazanje, pice... Pogledao sam cijene: bile su iste kao u svakoj drugoj piceriji. Zatvorio sam oči i pomislio da to ne može biti istina, da se netko grozno šali, prije svega glede hrane, odnosno glede nečega čime se u tim vremenima nije moglo igrati, glede nečega svetoga. Nisam mogao vjerovati. *Ravioli* su bili samo daleka uspomena iz davnih trenutaka moga života i odjednom su se na čudnom mjestu ponovo pojavili kao opipljiva stvarnost. „Uskoro će sve ovo nestati“, pomislio sam, „to nije moguće, ja to ne doživljavam nego zamišljam“. Nisam mogao nastaviti. Podigao sam pogled i odjednom, ne znajući otkuda se pojavio, približio mi se konobar. „Hoćete li naručiti?“, upitao me je smiješeći se. „Da, želio bih malo sira i maslina i poslije *raviole*.“ Konobar je kimnuo. „Zar nećete pribilježiti narudžbu?“. „Ne“, odgovorio je, „nije potrebno.“ „Imate li špagete sa šunkom?“ „Naravno, navedeni su u jelovniku. Želite li još nešto?“ „Ne, to je dovoljno.“ „Što ćete popiti?“ U tom trenutku nisam znao što odgovoriti, nisam čak niti pogledao jelovnik. „Dopuštate li mi da vam nešto preporučim?“, nastavio je. „U redu. Što mi preporučate?“ „Pola litre izvrsnoga crnog vina *Lacryma Christi*“. Samo što se nisam grohotom nasmijao. Bilo je to moje omiljeno vinopedesetih godina. Zar još uvijek postoji? Ne, to je već previše. „*Lacryma Christi*?“, jedva da sam izgovorio šapatom. „Jeste li sigurni?“ „Želite li da vam ga donesem?“, upitao me je umjesto odgovora. „Da, svakako, donesite mi ga“, odgovorio sam mu gotovo automatski.

Dok sam čekao, zatvorio sam oči i pustio da me vodi prekrasna glazba napolitanskih violina. Nisam mogao vjerovati ni u što što se događalo, ali to se ipak odvijalo pred mojim očima: bio sam prilično budan i osjećao sam mirise; čuo sam zvukove, glasove ljudi koji su sjedili za stolovima i razgovarali. U dvorištu su se kretali drugi konobari s pladnjevima punim tanjura, glazba je prodirala u sve kutke *picerije* koja se mogla usporediti samo sa snom. Ali, bilo je stvarno. *Događalo se*. Konačno sam popustio.

Odlučio sam da ću i dalje nastaviti živjeti u toj neuobičajenoj stvarnosti, ništa ne pitajući i prihvaćajući sve ono što će se događati od sada pa nadalje kao pravu operaciju *laissez faire, laissez passer*.²¹ Što se moglo dogoditi? Je

²¹ *Laissez faire, laissez passer* franc. – kako došlo, tako prošlo (op. prev.).

li moglo odjednom sve nestati bez ikakva objašnjenja? Jesam li ja ponovo mogao hodati ulicama *Neptun* i *Consulado*? Jesam li se mogao probuditi i shvatiti da je sve to bio san, da sam živio roman koji je netko napisao? Da sam sanjao da se kapitalizam vratio u Havanu i ponudio nam piceriju s pet zvjezdica, da smo konačno završili s komunizmom, a da ja o tome nisam obaviješten? Da je ovo mjesto *set* nekoga filma i da će uskoro neki kreštavi glas uzviknuti: rez! Ali, ništa mi nije bilo važno. Nisam imao vremena razmišljati o tome, čak nisam ni s kim ni razgovarao o ovom događaju; ni sa susjedom kojoj sam dugovao tolike usluge.

Kad je konobar donio bocu vina *Lacryma Christi* moje su se sumnje raspršile: okus toga vina bio je opipljivo stvaran i privlačan. Nisam želio razmišljati ni o čemu drugom osim o uživanju u veličanstvenoj hrani koju mi je konobar posluživao kao da tanjure vadi ni iz čega. Pojeo sam *raviole*, dokrajčio špagete sa šunkom, i konačno, kad se činilo da ću se raspuknuti, znajući da je takva mogućnost možda neponovljiva, imao sam snage i dovoljno apetita da završim večeru s picom od šampinjona koja je bila dostojna samih anđela. Prvu bocu vina *Lacryma Christi* slijedila je druga koju sam jedva jedvice završio jer mi se učinilo da se neću moći ustati od stola. Imao sam osjećaj da se što takvo jede u blagovaonici u raji što je Božja nagrada svim dobrim ljudima ovoga svijeta.

U tim isprekidanim mislima prekinuo me je ljubazni konobarov glas:

– Jeste li zadovoljni?

– Nisam zadovoljan; oduševljen sam – rekao sam mu uz osmijeh od uha do uha.

– Baš mi je drago – odgovorio je smiješeći se –. Jeste li možda za neki desert?

– Već sam izgubio sposobnost odabira – rekao sam mu –. Možete li mi nešto preporučiti?

– Mogu: sladoled raznih okusa – čokolada, vanilija, kava; tiramisú je jako ukusan, ali i kolač od sira. Ili možda želite nešto više kubansko i tradicionalno? Imamo kuglice od gvajave sa sirom i izvrstan *tocinillo del cielo*.²²

– Donesite mi ono što vam se čini najboljim. Imam povjerenja u vašu procjenu... i u vaš ukus.

Nakon nekoliko sekunda na stolu se nalazio *tocinillo del cielo* okružen dvjema kuglicama sladoleda od čokolade koji sam pojeo u roku keks. Opet sam pogledao oko sebe očekujući da će se dogoditi nešto neuobičajeno: da će se onaj konobar početi smijati i skidajući si masku najaviti: *La commedia è finita*.

Ali, ništa se nije dogodilo. Račun nije bio pretjerano visok i nakon što sam platio, protivno mojem običaju posljednjih godina, ostavio sam napojnicu koja mi se učinila dostatnom da se nagradi tolika ljubaznost te ponovo došao u ulicu *Consulado*. Mislio sam da, dok god postoje mjesta

²² *Tocinillo del cielo* – desert koji se pravi od bjelanjka, šećera i karamela. Potječe iz španjolskog grada Jerez de la Frontera i pravi se već više od petsto godina (op. prev.)

poput te picerije, još uvijek mogu uživati u životu. Već je pao mrak i nesigurnim koracima koji su bili posljedica ukusnog vina, vratio sam se kući dok mi je duša bila očarana kao i duša Romaina Rollanda. Stigavši u svoju zgradu, poželio sam sve ispričati susjedi kako bih s njom podijelio onu nevjerojatnu pustolovinu, kako bih joj rekao da čuda još uvijek postoje i da su u stanju ponovo pobuditi nadu u bolju budućnost. I, što je bilo još nevjerojatnije, poželio sam početi izmišljati i ponavljati rečenice poput onih koje su se prije puno vremena prestale izgovarati na javnim mjestima i u koje sam prestao vjerovati prije toliko godina. Ali, već je bilo jako kasno. Odlučio sam da ću te noći svoju tajnu podijeliti samo s jastukom i s dalekim uspomena iz prošlosti koje su pripadale jedino meni. I tako, nakon tolikih godina nesanice, diazepama i meprobamata, uz osmijeh izlazećeg sunca, nalik onomu na nacionalnom grbu, te sam noći spavao dubokim snom. Bio sam sretan čovjek. Idućega dana probudio sam se jako kasno i na svoje iznenađenje, počeo gledati život u drugačijim bojama: siva boja više nije bila siva, a zelena je bila blistava; purpurno crvena je bila neuobičajena jer su se crveni plamenovi pred mojim očima raspršili u istinsku simfoniju boja. Znam da je uobičajeno reći takvo što, znam to već, ali kako sam tada mogao nazvati tu lavinu žute, narančaste, plave, zelene boje što je prodirala čak i u moje pore i davala mi energiju te me prije svega poticala na radost za koju sam mislio da je nestala prije mnogo godina? To je bio osjećaj koji sam, neočekivano, osjetio jako rano ujutro kad sam, kao i svakoga dana, išao u pekarnicu kupiti kruh. Usprkos obećanju da ću analizirati sve što se dogodilo, nisam to učinio. Zbog čega i bih? Kakva je smisla imalo tražiti objašnjenje za ono što se dogodilo? Što bih time dobio? Osim toga, premda si to nisam želio priznati, gajio sam neku daleku nadu da ću ono što sam doživio u onoj jedinstvenoj piceriji u nedjelju opet ponoviti i odjednom mi se učinilo da sam doživio ukazanje: odlučio sam da uspomena na onih par sati mora ostati netaknuta, oslobođena grješnih misli i svakodnevne bijede; da je neophodno da se uobičajeni ritam mojega postojanja i dalje odvija bez promjena jer bi i najmanja promjena mogla zatvoriti ona čudesna vrata koja sam otvorio toga poslijepodneva. Morao sam zaustaviti svoje nagone jer bi me svakoga časa mogla iznenaditi snažna želja da se vratim na ono mjesto i da ponovim ono neobično doživljeno iskustvo. Ali uvjario sam se da moram čekati iduću nedjelju i svaki tjedan ponavljati taj obred kako bi se san, ili što je to već bilo, ponovo dogodio.

Dani su prolazili nenasno sporo. Taj sam tjedan živio kao u snu. Jedva da sam izlazio iz sobe i moja me je susjeda nekoliko puta upitala je li se nešto događa, da ona, ako sambolestan, može pozvati obiteljskog liječnika. Nisam obratio pozornost na nju. Odgovorio sam joj da je sve u redu, da me ostavi na miru. Želio sam da prođe vrijeme, da ponovo dođe nedjelja i uz puno nade čekao sam mogućnost da se sve od prošle nedjelje ponovi. Postupno me je počela obuzimati i savladavati čežnja. Čak me ni Franc-kova glazba ni *Kvartet in Ré* što sam ih slušao čitav tjedan i koji su bili u

stanju smiriti me u najgorim životnim trenucima, nisu uspjeli smiriti moje živce. U subotu navečer popio sam diazepam i rano legao odbivši susjedin poziv da gledamo filmove. Usprkos svemu, nisam dobro spavao. Ustao sam tri puta kako bih mokrio i prisjetio se da ću ubrzo opet morati na novi i ponižavajući pregled prostate. Konačno je došla nedjelja sa svim svojim obećanjima i ja sam jednostavno ponovio svoj obred. Kad mi je susjeda po običaju donijela svježi kruh, nabacio sam novi osmijeh. „Vidi, vidi“, rekla mi je „čini mi se da vam je sve već prošlo. Drago mi je što ste se probudili u dobrom raspoloženju. Prisjetite se nedjeljne serije, može?“. Nisam joj odgovorio. Moje su misli bile usmjerene na samo jednu adresu, prema jednoj točki. Taj je dan bio dan za odlazak u piceriju. Dan za *moju* piceriju. Moj dan. I već sam na nepcu osjećao okus onih špageta *al dente*, blagost tjestenine *raviola* i nadjeva od sira ili piletine; sjajnu kombinaciju šunke i *mozzarella* i nezaboravan, kiselkast okus vina *Lacryma Christi*.

Konačno je došlo pet sati poslijepodne. Pažljivo sam se opraio i iz jednog skrivenog kutka svoje vitrine izvadio bočicu mirisa *Crvena Moskva* koji sam rabio samo u vrlo svečanim trenucima i čuvao godinama. Jedva da ga je nešto malo ostalo na samom dnu, ali bio je vrijedan pozornosti: nabacio sam po dvije kapljice na obje ruke kojima sam, gotovo kao da se milujem, prošao po obrazima, ušima i vratu natapajući ih malo starinskim, ali prema mom mišljenju, prihvatljivim mirisom.

Brzinom koja je i mene samoga iznenadila, sišao sam stubama s četvrtog kata svoje zgrade. Ali, nije bilo nikakvoga tajanstvenog objašnjenja: kroz žile mi je kolala vruća krv. Uskoro će postati stvarnost događaj koji će se pamtiti, najdojmljivije iskustvo moga života. Odjednom sam se ponovo osjetio mladim i neka mi je čudna radost obuzela osjećaje. U nekoliko lakih koraka, stigao sam do ulice *San Miguel* i uz uzbuđenje koje je raslo, nastavio ulicom *Neptun*. Ali, kad sam došao u tu ulicu, zaustavio sam se. Nisam mogao nastaviti na taj način. Mogao bih sve upropastiti. Nastojao sam se umiriti. „Ništa neću promijeniti, čak ni ritam svojih koraka. Samo mirno, spokojno.“ I počeo sam hodati uobičajenim ritmom, uz ležernu sporost, uživajući u svakom koraku jer me je svaki učinjeni korak približavao očekivanom susretu. Tako sam prošao blok po blok. Zaustavio sam se kod kioska u ulici *Perseverancia* i kupio cigare. Taj je dan bio poseban i zahtijevao je posebne odluke. Prestao sam ih pušiti već prije godinu dana, ali učinilo mi se da nijedna druga prigoda nije bolja od ove kako bih popušio prvu cigaru u svojem novom životnom razdoblju. Jer, ako je prvi susret izmijenio moje navike i omogućio mi da upoznam gotovo zaboravljenu radost, sada sam bio siguran da će mi promijeniti život; kao što je govorio Rimbaud, napraviti će od mene drukčijeg čovjeka, punog povjerenja, sretnoga. Zaustavio sam se. Stigao sam na križanje ulica *Consulado* i *Neptun*. Tamo su i dalje bili netaknuti ostaci ribarnice *Mar INIT*. Dvojica staraca bijednoga izgleda razgovarala su sjedeći na ruševinama kata na kojem se nalazio restoran i promatrali me dok sam prolazio ulicom *Consulado*. Oči su mi

bile gotovo zatvorene. Mislio sam da ću, kad ih otvorim i pogledam na lijevu stranu, ugledati mali red koji mi je prošle nedjelje izazvao pozornost, da ću čuti prekrasne taktove napolitanske glazbe koja je milovala moje uši, blagi glas konobara koji mi je davao jelovnik ljubazno se smiješeći.

Otvorio sam oči. Nije bilo ničega; nikakva reda, nikakvih vrata, nikakve glazbe. Ponovo sam ih zatvorio. Držao sam ih tako nekoliko sekunda. Ponovo sam ih otvorio. Ništa. Vidio sam samo male vrtloge prašine koji su nosili neke papire prema ulici *Neptun*. Napravio sam još nekoliko koraka i zaustavio se. Tu je bila. Ovdje negdje moraju biti vrata picerije. Ali, na tom su se mjestu nalazila samo neka zatvorena, prašnjava i prljava vrata na čijoj se čitavoj površini širio prikovani drveni natpis. Kucao sam na njih, ali samo sam uspio zaprljati ruke. U meni se pojavila neka čudna praznina i pomislio sam da ću početi plakati, da ću briznuti u plač kao kakvo dijete. Ali, suzdržao sam se. Otresao sam prašinu maramom kad me je netko upitao:

– Slušajte, starče, tražite li nešto? – približio mi se jedan od ljudi koji su sjedili na mjestu nekadašnje ribarnice *Mar INIT*.

– Da, piceriju – rekao sam im prikrivajući lagano drhtanje ruku.

– Kakvu piceriju? Ovdje nema nikakve picerije.

– Ali, naravno da je bila ovdje. Prošle sam nedjelje ovdje jeo picu. Tu se nalazila, iza jednih od ovih vrata.

Tada je i drugi čovjek ustao i približio se.

– Slušaj što kaže ovaj drug – primijetio je prvi – kaže da je tu bila pizzerija. – Zatim se obratio meni: slušajte, živim u ovoj ulici već više od trideset godina i tu nikada nije bilo nikakve picerije. Postojala je ribarnica *Mar INIT*, to da, ali već je više od deset godina u ovakvu stanju, u ruševinama.

– Ali, ne. Tu je bila jedna pizzerija – ustrajao sam – prošle sam nedjelje jeo u njoj. Nisam lud.

Ljudi su se pogledali i počeli se podrugljivo smijati:

– Dobro, starče, ako vi tako kažete – rekao je drugi čovjek, lagano laktom udario prvoga i počeli su hodati niz ulicu *Consulado*. Dok su se udaljavali, jedan od njih je rekao:

– Slušaj, kume, svaki dan ima sve više luđaka po ulicama.

I ja sam ostao sam. Stajao sam na pločniku u ulici *Consulado*. Radost koja me je toliko sati nadahnjivala, nestala je i noge su mi postajale teške dok sam i dalje gledao u ona zatvorena vrata. Otkucaji srca su se ubrzali i morao sam sjesti kako bih shvatio što se dogodilo. Prošlo je nekoliko minuta. Zbog čega se to dogodilo? Zar možda nisam znao da bi se to moglo dogoditi? Nije li to bila jedna od mogućih inačica? Da, naravno da sam znao. Naravno da jesam. Ali, što učiniti sada kad nitko ne može nadzirati svoje iluzije? Što učiniti kad se vrata gotovo uvijek samo jednom otvore? Ili možda nije tako? A ova, hoće li se ova vrata ponovo otvoriti? Tko bi to mogao znati? Tada je ustao i lagano otresao prašinu. Vratit će se na ovo mjesto. Naravno da će se vratiti. Svake nedjelje. Jer, usprkos svemu,

on je uvijek bio borac, a život stalna borba kako bi se vjerovalo, kako bi se uvijek vjerovalo iako je svakoga dana bilo sve teže. Pogledao je na sat. Tek je šest sati. Ima li još uvijek dovoljno vremena da dođe na red u ulici *Prado* broj 264? Činilo mu se da ima. I napravio je nekoliko koraka. Morao se samo malo požuriti i stići će na vrijeme, jasno, ako mu to snažna bol s lijeve strane prsa koju je počeo osjećati, dopusti.

Eduardo Heras León je književnik koji je objavio nekoliko zbirki pripovijesti među kojima se ističu *Koraci u travi* (*Los pasos en la hierba*), *Pločnik* (*Acera*), Čista vatra (*A fuego limpio*), *Pitanje načela* (*Cuestión de principios*) i druge. Dobitnik je Nacionalne nagrade za književnost 2015. godine.

Elaine Vilar Madruga

Otvori oči

Saramagu

Smatrao si se snobom. Smionom osobom. Prvi put išao si u krevet s toliko drugačijom ženom. Za tebe je to bila igra, iskušavanje snage. Odveo si je u krevet i izbjegavao pogledati je u oči. Osjećao si paranoju, sumnju, čuđenje. Pomislio si: *možda me ona, unatoč svemu, ipak može vidjeti*, i ta ti je pomisao ulijevala nešto, ne znam što, nešto kao ustrajan strah, želju za bijegom. Odveo si je do kreveta i pravio se da ne vidiš kako se ta djevojka koja nije bila lijepa, ali je bila slijepa te pomalo nemarna i ponešto drhtava, spotiče o pokućstvo kao o staro stablo i stvari koje se zaboravljaju.

Bila je spora. Jako spora. Otkopčavala je dugmad na bluzi kao da ju je strah da će ih pokidati i to te je čudilo, budilo ti je želju da joj ih otkopčaš ugrizima, udarcima, poljupcima. Rekao si joj: *požuri se* jer sam pun žudnje, ali ona je bila spora kao da je čitava vječnost s vama zatvorena u sobu.

Skinula je odjeću i osjetio si prvo olakšanje, poslije strah, a zatim želju da joj ga staviš i čuješ je kako cvili kao kuja na samrti. *Kako nategnuti slijepu ženu*, pitao si se. Pogledao si je u oči. U te oči koje su izgledale kao da sve znaju.

Svrši, i ona je poslušala kao da je prvi put željela poslušati.

Naga, slijepa i toliko mršava da je nalikovala kosturima koje u nekim zemljama prodaju u obliku slatkiša. Bez sumnje, bila bi loš štap, jedan od najgorih u tvom životu, od onih nezaboravnih jer su toliko užasni. Od onih koji ostaju urezani u sjećanje kao tetovaža koja se zagnoji, kao rana od gangrene ili sama sljepoća.

Ali, nije mogao odustati. Ni slučajno. Muškarci uistinu uzimaju stvari onakvima kakve jesu.

Ona je drhtala. *Nemoj se bojati, djevojčice*, rekao si joj i činilo se da te je poslušala jer više nije drhtala; nije se ni bunila nego je, nekom čudnom poslušnošću, više puta dopustila da radiš što god hoćeš.

Ušao si u nju. Sa zadovoljstvom. U potpunosti. *Sve si iz mene izvukla, djevojčice*, sve. Činilo se da te sluša jer se prvi put u čitavom tom vremenu nasmiješila.

Odjenula se brzinom koja je više djelovala kao žurba, potreba da pobjegne. Sada je bilaspretna kao što je prije bila spora. Cipele, bluza, grudnjak, suknja. Što to tamo vani gori, pitao si i ona je rekla *ništa*, ali u glasu si joj osjetio laž; ton glasa je izgovario laž koja je puzala kao kakva velika životinja između nas dvoje. Želio si je uhvatiti za ruku i postaviti joj par pitanja. Kako? Gdje? Zbog čega? Ali, slijepa se žena odvajala od tebe i premda si je želio zaustaviti, nisi se mogao natjecati s njezinom sposobnosti bijega, njezinom brzinom, njezinim videnjem stvari.

- Ma koji klinac. Ona nelogična zamisao stavila je lanac među zube kao istinu koji nisi mogao prožvakati. Ustala je s kreveta i samo rekla *sada potraži drugu, istinu ti želim sreću, ali nakon toliko godina samo to još mogu napraviti*.

Ostavila je svoj štap u tom posljednjem činu razboritosti, sažaljenja, pročišćenja... Bacio si se u potragu za njom silinom svojih trideset godina i očajem zato što je svijet postajao mračan.

Kako? Gdje? Zbog čega? Što moram učiniti? Koliko ću dugo biti ovdje? Ta se pitanja nisu udostojala otići iz tvojih misli iako čak nisi ni znao je li ona bila pokraj tebe kako bi ti odgovorila, kako bi ti objasnila situaciju, kako bi imala ovo: samilost. Tu zaboravljenu riječ.

Začuo si buku oko sebe. Čuo si kako premještaju pokućstvo, začuo si korake, vidio neurednu odjeću, a zatim tišina, samoća i zaborav.

Tako se moraju osjećati slijepi ljudi kado otvore oči.

17. kolovoza 2013.

Elaine Vilar Madruga (Havana, 1989.) je prozaistkinja, pjesnikinja i dramaturginja. Diplomirala je kazališnu umjetnost i specijalizirala dramaturgiju na Visokoj umjetničkoj školi (ISA). Članica je AHS (Asociación Hermanos Saínz) i UNEAC-a. (Nacionalna udruga književnika i umjetnika). Djela su joj objavljivana u antologijama širom svijeta. Objavila je pripovijest-roman *Na rubu maslinika* (*Al límite de los Olivos*, 2009.), pripovijest *Ženka alfa* (*La hembra alfa*, 2013.), roman za mlade *Obećanja iz Uništene Zemlje* (*Promesas de la Tierra Rota*, 2013.), novelu *Saloma* (*Salomé*, 2013.), pripovijesti za djecu *Reci mi vještice čime sijevaš* (*Dime bruja que destellas*, 2013.), kazališni komad *Alter Medea* (Kanada, 2014.), pripovijesti za djecu *O gospodi i zmajevima* (*De caballeros y dragones*, 2014.) i dr.

Emilio Comas Paret

Samoća uz još mnogo toga

Raúl Belén Dos Santos, angolski vojnik, napisao je pjesmu koju je pročitao svojoj jedinici i koja je sve navela na razmišljanje i na meditiranje u samoći. Glasila je ovako:

Moguće je da te samoća pronade i dotakne/ može se dogoditi da te pomiluje više putal i da je ne uspiješ odagnati od sebe prilično dugo;/ ta samoća koju bi želio otjerati,/ pripada ti./ Dopusti da se pretvori u ljubav koja ti vjerojatno nedostaje,/ potraži je konačno u mislima.

Razvidno je da se nalazim u Angoli, u pokrajini Cabinda i da sam uvijek spreman za borbu.

Tada je došao 25. ožujka, dan koji je mogao biti isti kao bilo koji drugi. Nakon doručka sjeo sam u ured da provjerim neke papire i čekao zapovjednika s kojim sam trebao izaći. Otkako sam službeno postao voditelj odnosa s javnošću i zamjenik voditelja političkog odjela, svakoga sam dana odlazio u posjet jedinicama raspoređenim po čitavoj prašumi Maoimbe, a bilo ih je i na području Dingea, Bucu Zaua i Belizea.

Oko deset sati ujutro došao je zapovjednik. Uzeo sam pušku i redenik i spremio se kako bih ga pratio, ali tada mi je rekao da neću izaći s njim jer je potrebno da proučim neki dokument. Bili su to propagandni leci koje je pripremio za jedinice. Rekao je da ih dobro proučim i da će on, ako se ne pojavim na objedu do dvanaest sati, doći po mene kako bismo još jednom provjerili dokument i zajedno objedovali.

Također nam je predstavio vojnika koji ga je pratio. Bio je plavokos, seljačkog podrijetla, snažan i svijetlih očiju. Sigurno je bio novak iz Vojne službe. Pozvao je svoga vozača koji je listao časopise i čekao da se krene i rekao mu: od danas više nećeš voziti. Osjećaš se loše zbog malarije i bolje je da ostaneš ovdje i pomazeš. Pokušaj se izliječiti. Ovaj će drug od sada biti moj vozač. Mladić je uzeo ključeve džipa, zbunjeno spustio pogled i šutio. Nismo čuli njegov glas. Zapovjednik mu je postavio još dva ili tri pitanja i otišao.

Odmah sam počeo proučavati dokument i završio sam na vrijeme; uistinu je bio dobro napisan jer je zapovjednik jako dobro poznao jezik i znao je povezivati zamisli.

Pa dobro. Čekao sam i u međuvremenu primijetio da imam par zaostalih poslova: morao sam napisati govor za zapovjednika pukovnije naslovljen Borba protiv bandita i završiti dva izvještaja o načinu pogibije dvojice vojnika koje smo posljednje pokopali u Tendi, gdje smo imali posebno groblje za Kubance što ga je čuvala specijalna borbena jedinica kako bi se izbjegla bilo kakva vrsta oskrnuća grobova. To je jedna od najnezahvalnijih, najsamotnijih i najtužnijih zadaća koje sam u životu imao.

Bilo je podne i svi su krenuli na objed. Vratili su se s objeda, a zapovjednik se nije pojavljivao. U jedan sat (blagovaonicu su zatvarali u jedan i pol), odlučio sam otići na objed; zapovjedniku se sigurno nešto zakompliciralo, a zato nisam želio ostati bez jela.

Kad sam se vratio, još uvijek ga nije bilo i nastavio sam raditi. Telefon je zazvonio oko dva sata poslijepodne. Nikada se neću moći sjetiti tko se javio, ali jasno se sjećam blijedoga lica osobe kad je spustila slušalicu. Nečujnim nam je glasom rekla da su zapovjednik, novi vozač, jedan liječnik-satnik i još četvorica vojnika upali u zasjedu s eksplozivom i da su svi osim zapovjednika mrtvi. On je zadobio prijelom lubanje i bio u jako teškom stanju te su gamorali hitno poslati neurokirurgu u Luandu.

Kad smo ga došli posjetiti, već je bio u nesvjesnom stanju. Posljedice su bile tako ozbiljne da su mu dlačice, kad su mu skinuli košulju, ostale zalijepljene za tkaninu. Nikada nije došao k sebi i umro je prije nego što je stigao neurokirurg.

U tom trenutku, još uvijek ne znam zašto, prisjetio sam se riječi stare pjesme: „ako uginu rak, močvara ne tuguje“.

Emilio Comas Paret rođen je u Caibariénu, provinciji Villaclara, 1942. Objavio je deset knjiga – pripovijesti, roman svjedočanstva, romane, poeziju. Ističemo knjigu pripovijesti *Ispod luka vojarne (Bajo el cuartel de la proa, 1978.)*, zbirke poezije *Nabrajati na prste (Contar los dedos, 1976.)* i *Dnevnik čežnje (Diario de la añoranza, 2002.)*, romane svjedočanstva *Od Cabinda do Cunene (De Cabinda a Cunene, 1983.)* i *Ne vjerujmo ugodnim svitanjima (Desconfiemos de los amaneceres apacibles, 2012.)* koji je kao neobjavljeni tekst nagrađen nagradom UNEAC-a 2011. godine, te romane *Agonija morskog psa (Agonía del pez volador)* objavljen 1995. u Meksiku, 1999. u Kolumbiji, a 2009. na Kubi i *Slatka gorkost očaja (El dulce amargo de la desesperación)* objavljen u meksičkoj Guadalajari 2002. i na Kubi 2008. Autor je i kronike *Od berbe grožda do žetve: kronika jednog doseljenika iz Galicije na Kubu (De la vendimia a la zafra: crónica de un emigrante gallego en Cuba)* koja je prevedena na galicijski i objavljena u Galiciji 2008. te kratkoga romana *Četrdeset dana u kojima se svijet tresao (Cuarenta días que estremecieron al mundo, 2014.)*

Eric Flores Taylor

Staklena kuća

O svitanje. Jenny izlazi iz kreveta i gleda kroz prozor. Sve je isto. Nacionalni spasioци još nisu stigli. Vani, po ulicama, brigade za istrjebljenje kruže susjedstvom. U nekim prigodama hine da traže preživjele u kataklizmi, ali ona zna da nije tako.

Nije teško uočiti njihove žute odore i Jenny se, vidjevši purpurni križ izvezen na njihovim prsima, prisjeća Hiram; „crveno je boja smrti. Moraš pričekati plavi križ, novi nacionalni simbol. Moraš samo biti strpljiva, oni će doći.“

Napušta spavaću sobu, silazi u dnevnu. Za sada izbjegava hodnik koji vodi do ulaza. Ima vremena da ode tamo. Sjedeći ispred upravljačke ploče, započinje s jutarnjim nadzorom osnovnih stvari u kući: strujni generator, atmosferski filter, pročistač vode, proizvođač hrane, sigurnost. Sve je u redu. Po završetku dnevne rutine, može opet provjeriti.

Došavši do ulaza, aktivira dijapozitiv pogleda izvana. Dok postaju prozirna kao najfinije staklo, vrata gube svoju bezgrješno bijelu boju. Jednosmjernan pogled omogućuje Jenny vidjeti lik muškarca na trijemu. Hiram je u istom položaju kao i uvijek: leži na leđima uz pregradu u predvorju. U tišini, Jenny pruža ruku u visini njegove glave, miluje zid i pokušava zamisliti osjećaj dodira s njegovom kosom.

Još jednom zahvaljuje nebu na njegovoj nazočnosti. Ne zna što bi učinila kad bi brigade pokupile taj leš i odvojile ga od nje. Bi li bila u stanju boriti se za njega? Bi li imala hrabrosti suprotstaviti se ubojicama? Bi li izašla van? Ne zna, i zbog te sumnje još snažnije želi da dođu spasioци. Možda su blizu. Možda dođu na vrijeme kako bi mogla dostojno pokopati Hiram.

Hiram je bio jedan od mnogih koji su kucali na njezina vrata tražeći pomoć u prvim danima zaraze. Tada se činilo da neće biti kraja ljudskom

stampedu kroz trijem. Jenny se više puta zabrinula za cjelovitost kuće i samu sebe. Na sreću, bolest je tako brzo djelovala da su i nametljivci radije poželjeli utrošiti svoje posljednje atome snage da što prije stignu u bolnicu nego rušiti zidove neke naizgled neprobojne kuće.

Mnogi od njih doživjeli su zadnje izdisaje na zatvorenom trijemu njezine kuće. Jenny ih je sve vidjela: one koji su umrli uza zid u blizini ulaza, one koji su jedva uspjeli usmjeriti svoje korake premapločniku ili prema ulici, one koji su otišli, one koji se nikada nisu vratili. Ona ih je sve vidjela.

Ipak, nije bila u stanju u tim trenutcima prisjetiti se Hiramova lica. Jenny nije mogla reći je li bio među onima koji su bacali kamenje na plastificirana stakla njezine kuće ili pak među onima koji su pristojno molili pomoć. Ne, Jenny nije znala kako bi to otkrila jer nikada nije odgovarala ni na čije molbe. Ni muškarci, ni žene, ni djeca, ni starci, ni svi skupa izmiješani, nisu mogli smekšati njezino srce, jednako zatvoreno kao što je bila i kuća u kojoj je živjela. Za nju su svi bili jednaki: grješnici osuđeni na apokalipsu, žrtve koje se ne može spasiti od ljudske propasti, zaražena tijela zbog kojih bi, ako ih dodirne, na sebe privukla Božju kaznu.

Na određen način, bila je u pravu, pa da je i bila u krivu ili da je najavljen smak svijeta, ni onda im ne bi otvorila vrata.

Od svih njih, jedino se, nekoliko dana nakon prvoga izbijanja zaraze, vratio Hiram. Jenny ga je jednoga jutra iznenada ugledala dok je svojim malim računalom pokušavala *hakirati* sigurnosni nadzor na ulazu. Činilo se da to dobro zna; sa sobom je čak nosila energetska set kako bi napojila nadzorne ploče na ulazu koje je prethodno iskopčala.

Odana svojem običaju anonimnosti, Jenny se u tišini približila ulazu sve dok nije uspjela doći do ručnih nadzora nad vratima. Tada je onesposobila još nekoliko dijelova sustava kako bi se osigurala da nitko i ništa izvana neće moći ući u kuću. Ipak, bez obzira na tajnovitost svake od njenih radnji, on ju je razotkrio.

– Ima li koga ovdje? – Jenny je prvi put čula njegov glas, ali, dakako, nije odgovorila.

– Molim vas, odgovorite – ustrajao je on. – Znam da ste unutra, znam da ste isključili struju na vratima, a sada ste iščupali električne dijelove iz sustava. Slušajte me, zovem se Hiram i nisam zaražen. Možete me pregledati, samo vas molim da mu pustite da uđem. Molim vas, nisam lopov, nisam ubojica i nisam bolestan. Samo trebam sterilno mjesto na kojem bih mogao čekati spasilačke brigade. Preklinjem vas, pustite me unutra. Učinit ću sve što od me tražite.

U jednom trenutku Jenny je skoro ukinula vanjski pogled na trijem i povukla se u svoju sobu. Ipak, nešto ju je u onim crnim očima potaknulo da odustane od toga i pričeka muškarčevu reakciju.

Budući da nije dobio nikakav odgovor, Hiram je stavio električna pomagala na stranu, naslonio ruke na površinu i naslonio uho na pročelje.

– Jeste li i dalje tamo? Čujete li me? – S druge strane bila je tišina. –

Mogu vam dokazati da sam zdrav. Pogledajte me, molim vas.

Nametljivac se odmaknuo od vrata i pred Jennynim zapanjenim očima, počeo se razodijevati.

– Kao što vam je već poznato, zaraza je posljedica djelovanja proto–gljivice – objašnjavao je oslobađajući se svoje odjeće – čudno, ne sjećam se njezina imena... Važno je samo to da se gljivica pojavljuje u krvožilnom sustavu i da zatim proždire stijenke arterija i vena, zar ne?

Jenny se svidio pogled na lijepo mlado tijelo, ali kad je počeo otkopčavati hlače, njezin čelični odgoj prisilio ju je da se užasnuta okrene.

– Vidite li? – nastavio je obrazlagati pridošlica.– Netko tko je zaražen imao bi vidljive podljeve nastale zbog unutarnjih krvarenja. Naravno, ne bih ni živio dovoljno dugo da bih vammogao sve ovo objašnjavati. Shvaćate li što govorim? Nisam bolestan. Dobro me pogledajte, molim vas.

Pred njegovom ustrajnošću Jenny je lagano okrenula glavu i vidjela samo leđa i stražnjicu nepoznata čovjeka. Suzdržavajući se da ne vrisne od stida, vratila se u prijašnji položaj nakon što je osjetila ugriz vrućine u obrazima.

– Molim vas, promotrite dobro svaki dio moga tijela – nastavljao je govoriti Hiram – Uvjerite se...

Odjednom, muškarčev se glas utišao kao da mu je oduzeta sposobnost govora. Potaknuta natizjeljom, Jenny je još jednom okrenula glavu kako bi vidjela što se događa sa strancem na njezinu trijemu. Pridošlica zvani Hiram je pred njom rukama zaklanjao genitalije dok mu je maska užasa izobličivala lice.

– Vi niste...? – mucala je nastojeći nogama prikupiti njegovu odjeću razasutu oko njega. – Vi...niste bolesni, zar ne?

Jenny je smatrala dražesnim nespretan i djetinjast način na koji se Hiram pokušao što je brže odjenuti i pobjeći iz predvorja. Pomislila je da nikada više neće vidjeti simpatičnog pridošlicu. Kao što se može pretpostaviti, prevarila se.

U njoj su. Može osjetiti te sićušne igle koje bodu svaki milimetar njezina tijela vidljiv mikroskopom. Kako su došle? Kako se zarazila? Vodom, hranom? Možda je neki sudbonosni dodir zarazio njezinu kožu ili je riječ o kakvu atmosferskom faktoru? Je li nešto u zraku?

Jenny nema odgovor ni na jedno od tih pitanja. Zna samo da je zaražena i da se njezin život bliži kraju. Tada počinje pravo mučenje izazvano zarazom. Previja se od bolova, zatvara oči. Ali, slike i dalje uznemiruju njezin mozak i poput bljeska dijapozitiva, bez odmora udaraju u tamni ekran u koji su se pretvorili njeni kapci.

Prepoznaje napadačke spore u svom krvožilnom sustavu. Tako su male, manje od crvenih krvnih zrnaca, manje od leukocita koji čak ne prepoznaju one patogene. Putem slobodnim od bilo kakvih prepreka, skupina gljivica započinje svoje prirodne procese života: rađanje, rast, razmnožavanje, umiranje i novi početak života.

To nije ništa neuobičajeno, ništa suprotno planovima moderne biologije. Nepogodna je jedino činjenica što se ta razdoblja razvijaju u krvotoku bespomoćne žene.

Spore se bude iz obamrlosti, priljubljuju se uz stijenke kapilara. Jenny se čini kao da je gotovo hobotnice pritišću svojim sisaljka. To je samo početak. Sljedeća etapa počinje kad gljivica rasprostire svoje niti. Mnogobrojni članovi skupine ujedinjuju se u divljačkom pletenju krvoločne mreže koja velikom brzinom obuhvaća sve kapilare.

Sljedeći korak smrtonosnog organizma jest razmnožiti se. Zaraženo tijelo ponovo se puni ubojitim sporama. Tom prigodom male zarazne ćelije ne samo da putuju krvnim cestama, nego i iskorištavaju slabosti tih putova – bježe, preskaču nagrižene zidove i udaraju žile izvana.

Organizam u kojem su se nastanile pokušava reagirati, ali već je prekasno. Limfni je sustav nesposoban stvoriti djelotvoran odgovor na zarazu i napadači su jedan za drugim progutali valovlje leukocita. Usred toga staničnog kaosa, trombociti pokušavaju nadoknaditi štetu uzrokovanu u arterijskim strukturama. Ipak, ne uspijevaju postići ništa drugo nego samo oponašati sudbinu bijelih krvnih zrnaca. Sve je uzalud.

Na prvi pogled, čini se da su miceliji gljive stvorili nesavladiv sloj na žilama, ali nije tako. Istina je da su stijenke koje su zadržavale krvni protok prestale postojati i da se tekućina prelijeva izvan prirodnih brana. S vanjske strane, koža zadobiva tipičnu tamnu boju koja je posljedica krvarenja.

Jenny želi vikati, ali rijeka koja teče njezinim grlom to priječi. Želi otvoriti oči, ali uspijeva samo izazvati krvavi vodopad na svojem licu. Iz svakoga otvora na njezinu tijelu stalno nešto izvire i ništa ne može zaustaviti tu bujicu. Krevet se natapa krvlju koja se zgrušava na plahtama, na madracu, jastucima.

Usprkos svemu, Jenny se nastavlja čvrsto držati za život. Ili je to samo nagonska reakcija organizma koji odbija prestati djelovati? Malo ih je, ali se plućne arterije još uvijek opiru opsadi. Srce joj i dalje radi jer ga debljina vena još nije u potpunosti potkopala. Nešto krvi mora doći u mozak. Jenny je i dalje živa i svjesna, iako želi upravo suprotno.

Oluja dostiže svoj vrhunac kad se mišići predaju pred proždrljivošću patogenoga. Više ništa ne može zaustaviti vitalnu tekućinu i ženino tijelo polako smanjuje svoju gustoću. Jenny osjeća kako joj se koža i kosti spajaju jer su odvojene samo nitima gljivičnoga tkiva. Budući da nema kapilara ni mesa ni struktura koje bi ga pridržavale, krv se predaje pred zakonom gravitacije. Jenny završava odmarajući se na postelji, a koža joj se gotovo raspada.

Jenny više nije žena, Jenny više nije nezavisno biće. Sada je samo dio kakva većeg organizma. Organizma koji se pretvorio u torbu od ljudske kože u kojoj je sadržano 2/3 tekućine što je nekada tvorila dio njezina tijela. To je upravo ono što je potrebno sporama za preživljavanje do trenutka dok njihove tjelesne niti ne izgrebu kožu i izađu na površinu, spremne proširiti ih po atmosferi.

Iz njezine noćne more izvuklo ju je iznenadno kucanje na vratima. Začula je udaljene krikove s ulaza. Obamrla je zbog bunila u koje je uronila, koje ju je sprječavalo da prepozna onoga tko ga je prouzročio. Usprkos svemu, iskra u njezinoj podsvijesti nagnala ju je da krene otvoriti vrata.

Kad je ponovo aktivirala sustav promatranja, bila je malo pribranija. Više joj nije bilo tako teško prepoznati mladićev glas i lice. Hiram je sa sobom donio težak kovački malj, ali je po zidovima kuće udarao golim rukama.

– Slušaj me, prokleta kopile – uzvikivao je svom snagom svojega grla, ne znajući da se Jenny nalazi samo nekoliko centimetra dalje i da ga može čuti čak i ako ne aktivira alarm sigurnosnog sustava. Slušaj me! Jučer si me obmanjivao svojom šutnjom, ali danas neće biti isto. Ako si bolestan, onda si već sigurno mrtav. Ako nisi, bijedniče, imaš minutu da otvoriš vrata i pustiš nas da uđemo ili ću početi s rušenjem kuće.

– „Ne, nećeš to učiniti“ – pomislila je Jenny ne previše uvjerenjena u to.

Prošla je minuta u kojoj pridošlica i stanovnica kuće nisu izmijenili ni jednu riječ. U trenutku u kojem je Jenny počinjala ponovo biti sigurna u sebe samu, Hiram, sav crven od bijesa, podigao je malj s poda.

– Ovo ti je posljednja prilika, kurvin sine! Misliš li da to neću učiniti? Reci mi, što mogu izgubiti? Već tjedan dana preživljavam usred toga pakla. Koliko znam, čak mogu biti otporan na prokletu gljivu. A što je s tobom? Želiš li okušati sreću? Ne moram srušiti vrata, mogu samo napraviti malu rupu kroz koju će ući zaraza. Nakon toga ću otići i ostaviti te da umreš sam poput psa, što zapravo i jesi. U redu, dosta je bilo čavrljanja. Jedan, dva...

– NE! Preklinjem te. Nemoj gurati vrata. Ovdje nema nikoga tko bi ti mogao pomoći; samo idi i pusti me na miru, molim te.

Jennyna reakcija, ili, bolje rečeno, njezin glas, zaustavili su Hiramov zanos. Mladić je ponovo stavio malj na pod trijema i nagnuvši se prema njoj upitao:

– Ti si žena? Je li tko s tobom? Zbog čega mi nisi ranije odgovorila?

– Da. Sama sam. Bilo me je strah. Nikada nisam izašla iz ove kuće. Majka me je odgojila ovdje unutra, nas smo dvije uvijek bile zajedno. Rekla mi je da se približava smak svijeta i da ćemo se u dodiru s ljudima samo osuditi na smrt.

– Gdje je sada tvoja majka?

– Umrta je prošle godine.

– Kako možeš živjeti, a da nikada ne izađeš? Imaš li možda proizvođač hrane? Pročistač vode? Koja sretnica! Ja nikada nisam vidio ništa od toga; to su skupi strojevi i jako rijetki. A računi za struju? Ne, čekaj, ako je u kući malo ljudi, mogu održavati razinu potrošnje ispod one što proizvede starinsko sredstvo za proizvodnju hrane. Ili možda imaš foto naponske stanice na krovu; nije li tako?

Jenny nije željela odgovoriti na strančeva pitanja. Prvi put u svome životu, doživjela je iskustvo o kojem joj je majka toliko govorila; prvi put osjetila se silovanom.

– Molim vas, ja sam samo vjernica – uspjela je izreći u suzama, dok su joj se riječi izobličivale u grlu – ne mogu vas primiti, odlazite i nemojte se nikada više vratiti.

Hiram se pravio da ne čuje njezine riječi, usredotočen na analizu nove situacije s kojom se suočavao.

– Ako imaš struje, to znači da imaš pristup sustavima informiranja. Koju vrstu prijamnika ima središnje računalo u stanu?

– Nema nikakav prijamnik – odgovorila je Jenny iskreno, želeći da ga svojim odgovorom uspije razočarati –. Kad je kupila kuću, mama je isključila sve vanjske veze. Ne postoji način da se dozna što se događa u predvorju.

– Onda, nisi ništa znala o gljivi ljudožderu i epidemiji?

– Ne, mislila sam da je riječ samo o pričama. Zar nije tako?

– Ovisi s koje strane gledaš – potvrdio je on prekrizivši noge dok je sjedao ispred vrata. – Znam da me možeš vidjeti –. Bilo bi ispravno da i ja tebe mogu vidjeti. Ako to učiniš, obećavam da ću zaboraviti na malj. – Što kažeš?

Ništa. Jenny nije bila u stanju pronaći riječi da odgovori na taj prijedlog. Nikada nije razgovarala ni s kim drugim osim sa svojom roditeljicom. Čak i nakon smrti, majka je ostavila sve spremno da njezina kći i dalje bude zatvorena. Nakon što se oprostila od Jenny, žena je otišla u bolnicu gdje je nakon nekoliko tjedana umrla. Jenny nije znala točno kojega dana; za nju je majka prestala postojati u istom onom trenutku kad je napustila svoj dom.

A sada je neki stranac, neki pridošlica, primorava da prekine svoju, već čvrsto ukorijenjenu šutnju i nezadovoljan time, želi je i vidjeti. Kao da je ona dostojna da ju vidi uspavaćici, s podočnjacima od noćnih mora. S raščupanom kosom, bosim i prljavim nogama jer je hodala po starom tepihu. Ipak, ruka joj je završila na upravljačkoj ploči i staklo na vratima postalo je prozirno s obje strane.

Nekoliko minuta nijedno od njih dvoje nije izgovorilo ni riječi. Hiram ju je proučavao od glave do pete, a kad je završio s pomnim promatranjem, počeo je ispočetka, i tako više puta. Jenny je pak i dalje uspravno stajala i odbijala poslušati njegove želje da sjedne kako bi bila u istoj razini s nepoznatim. Istovremeno se borila s crvenilom koje je imalo žarku željuprocjetati na njezinu licu i tako je otkrivala da je živčana zbog ispitivačkoga pogleda pridošlice.

– Lijepa si – zaključio je Hiram. – Šteta što nikada nisi upoznala ništa više od ove kuće. Kladim se da bi bila vrlo privlačna u večernjoj haljini. Crna boja naglasila bi plave tonove tvoje kose. Mogu ti nabaviti haljinu dostojnu princeze, želiš li je?

Zgodna, lijepa? Jenny je poznavala te riječi, ali nikada ih nije zamišljala kao nešto što će nju označavati. Osim toga, njezina majka naučila ju je da iz usta muškaraca izlaze samo obmane i laži. Ne, ona nije bila lijepa. Sigurno joj je to rekao samo zato da bi pridobio njezino povjerenje i uvjerio je

da mu otvori vrata. Nije li joj možda prije nekoliko minuta zaprijetio da će je pustiti da umre kao pas? Onda, zbog čega su se njegovo ponašanje i ton glasa odjednom promijenili?

– Moraš sjesti. Bit će ti udobnije.

– Hoću, zašto da ne?

– Tako je bolje. Ispričaj mi nešto o sebi. Sviđa mi se slušati tvoj glas. To je nešto najugodnije što sam voga tjedna čuo. Zapravo, jedino ugodno.

Da nešto ispriča? Ona? Što bi mogla ispričati tomu strancu? Da mu govori o svojoj dnevnoj rutini, o dosadnom životu uz majku? Što bi ga moglo zanimati? Tada, dok je njezin pogled lutao predvorjem u pokušaju da izbjegne Hiramov, Jenny je otkrila jedan leš. Slika smrti, tako bliska, tako prisutna, podsjetila ju je na sinoćnje noćne more.

– Sanjala sam...

– Mene? – prekinuo ju je on u šali. – Oprosti, nastavi.

– Sanjala sam... – nastavila je Jenny, oporavivši se od Hiramove šale – sanjala sam da sam bila zaražena. Sanjala sam da sam umirala brzo i bolno. Činilo se da „to“ proždire sve u meni, da ostaju samo koža, kosti i krv te da sam ja samo ogromna koža rasprostrta po krevetu koja očekuje da se tijelo otvori i da niknu spore. Tako se to događa? To se dešava kad te zarazi gljiva?

– Ne baš tako, premda ima sličnosti – priznao je on. – Može biti da se u početku događa nešto što nalikuje tvojim snovima. Ne znam, nisam znanstvenik niti sam osjetio samoubilačku sklonost da dubinski analiziram tijela.

„Nema sumnje, i ti sama možeš dokazati svoju otpornost. Nakon smrti, ljudi ne gube svoj oblik niti izbacuju spore izvan tijela. Rekao bih da smrću onoga tko je zaražen završava i ono što je patogeno; od toga trenutka leševi su bezopasni. Mislim da se to već prije događalo kad su bile u pitanju druge bolesti.“

– Oprosti zbog nepristojnosti, još uvijek ne znam kako ti je ime. Kako se zoveš, ljepotice?“

– Jenny. – Tom prigodom nije mogla spriječiti rumenilo.

– Jenny? – Sviđa mi se.

– Jenny, znaš li da je moguće da smo nas dvoje jedine žive osobe u čitavom gradu?

Ona je odmahнула glavom ne razmišljajući čak ni o ozbiljnosti te vijesti.

– To sam i mislio – rekao joj je Hiram gledajući je u oči –. Dopusti mi da ti ispričam kako stoje stvari ovdje vani. Možda me zbog toga možeš razumijeti i oprostiti mi prijašnje ponašanje. Hoćeš li me slušati?

– Hoću.... – odgovorila je Jenny grleći koljena.

– Ne znam odakle se pojavljuje zaraza ni tko je bio „multi pacijent“. Zapravo, tehnički jako malo poznajem pojedinosti zaraze. Već dosta vremena tražim računalo koji ima pristup satelitskoj mreži. Možda na toj razini mogu potražiti pomoć ili doznati nešto o sanitarnim mjerama kojima bi se zaraza mogla spriječiti. Još uvijek nisam uspio. Drugi ljudi prije

mene imali su istu zamisao. Kaos, očaj i možda nedostatak ohrabrujućih odgovora, potaknuli su ih da unište svoja računala. Jako ih je malo još u funkciji i nema nijednoga neoštećenog prijavnika.

Onoga dana kad je sve to započelo, bio sam kod kuće i nisam ništa radio, isto kao i ti ovdje. Gotovo je sigurno da je vijest o epidemiji bila objavljena u tisku u vrlo ranim jutarnjim satima, ali ja sam je doznao tek oko podneva zbog vrištanja susjeda. Moram ti reći da živim u zgradi i da su, u usporedbi s kućama na ovom području, zaštita i čistoća stanova na vrlo niskoj razini.

Zbog toga sam, u trenutku kad sam shvatio što se događa, napustio slabu sigurnost svoga doma i sa stotinjak osoba potrčao potražiti centre za liječničku skrb i za evakuaciju. Ali, svi mi koji smo tako razmišljali, doživjeli smo okrutno razočaranje jer vlada nikada nije izgradila bolnice niti je organizirala odlazak preživjelih do vojnih baza kao što su to neki pretpostavljali. Umjesto toga, naša nas je sreća napustila. Ali, ipak treba priznati da se zaraza širila ako silovito da su toga istoga dana poslijepodne informativni lanci prestali s djelovanjem i da je bilo jako malo ljudi koji su i dalje bili zdravi. Mislim da ni visoko pozicionirani vladini i vojni dužnosnici nisu bili iznimka.

Te noći nisam spavao. Hodao sam s jedne na drugu stranu grada i besciljno lutao bez određena cilja. Ulice su bile prepune leševa, a mnoštvo ljudi, uvjerivši se da ni njihovi domovi nisu sigurni, okupljalo se po avenijama i razmjenjivalo priče o užasnim događajima. Nitko nije imao točne informacije; nitko nije doznao nešto uistinu važno. Sjećam se da sam razgovarao sa skupinom ljudi i odjednom, više od polovice njih počelo je pokazivati znakove zaraze gljivom. Mi ostali pobjegli smo s toga mjesta. Bilo je to posljednji put da sam se sastao s toliko ljudi istovremeno.

Netko mi je predložio da odem do gornjeg grada gdje su kuće više zatvorene. Taj netko nikada nije do tamo došao. Bilo je to prvo svitanje nakon pojave zaraze. Još je bilo skrivenih ljudi po svojim kućama. Drugi su pridonijeli uličnom kaosu jer su krali novčanike preminulih i pljačkali trgovačke centre. Ne mogu reći da je epidemija poštedjela lopove i profite-re, ali ni one koji su se pokušali izolirati.

Čitav dan, kao i prethodnih dana, hodao sam po četvrti od vrata do vrata tražeći utočište. Sada kad se s većim spokojem prisjećam tih trenutaka, shvaćam da si dobro učinila što mi nisi odgovorila. Ako bi ljudi otkrili nazočnost zdrave osobe u sterilnom ozračju, ne bi se zaustavili dok te ne izbace odatle i izlože te istoj sudbini kakva je bila i njihova.

Ja nisam takav. Moraš mi vjerovati, Jenny. Vidio sam više mrtvaca nego ih ti možeš i zamisliti. Noge su mi umorne od spoticanja o leševe, nos mi nije naviknut na smrad truleži. Jedva razlikujem miris nečega drugog; čak mi se čini da mi je i koža drugačija i da nema sredstva za dezinfekciju koje bi moglo taj miris isprati. Jednom prigodom neka starica me je iznenadila na ulici i bacila mi se u naručje, moleći me za pomoć. Bio je to samo tre-

nutak, ali kad sam je uspio otrgnuti od sebe, otkrio sam da me je nakon povraćanja natopila krvavim ostacima. Umrla mi je pred očima prije nego što sam joj uspio okrenuti leđa i pobjeći.

Umoran sam, jako sam umoran, Jenny. Nakon trećeg dana nisam mogao zaspati i nisam mogao pronaći relativno čisto mjesto gdje bih to učiniti. Na kraju sam prihvatio istinu: ako sam, bez obzira na jačinu zaraze s kojom sam se susretao, preživio do toga trenutka, možda sam bio jedan od rijetkih sretnika s prirodnim imunitetom.

Riskirao sam i pomaknuo neke leševe te otkrio mali stan, nedaleko odavde. Ipak, paranoja i popriličan strah spriječili su me da dvaput prenoćim na istom mjestu. Činilo se da su moji nagoni za razgovorom nestali nakon što sam određeno vrijeme proveo na jednom mjestu, a pogotovo zato jer sam znao kakva je sudbina zadesila nekadašnje vlasnike. Zato sam počeo tražiti neko uistinu besprijekorno čisto prebivalište. Došao sam do zaključka da se slično čudo može dogoditi samo u ovom dijelu grada. Sljedećega jutra započeo samponovno istraživanje toga područja.

Mislim da sam baš četvrtoga dana, prije nego što sam susreo tebe, vidio posljednju živu osobu. Bio je to neki dječak. Želio sam ga sustići, ponuditi mu pomoć, upitati ga za njegove doživljaje, uvjeriti se da nije bio jedini otporan na posljedice zaraze. Ipak, dječčić je pobjegao od mene i više ga nisam vidio.

Od tada sam sam usred toga mora ostataka. Ali, već sam imao cilj, plan suživota, koji je bio više od obnove zalih hrane ili čekanja na dolazak spasilaca. Nabavio sam nekoliko malih računala i par energetske stanice kako bih otvorio zatvorena vrata. Puno sam naučio u to vrijeme, ali nikada nisam našao ono što sam tražio. Tvoja je kuća jedina sterilna i ti si prva živa osoba koju sam vidio posljednja tri dana.

– To je kraj moje priče, ali nema zašto biti kraj „naše“ priče, ako znaš na što mislim. Sami smo u ovoj kataklizmi, dvoje preživjelih, dvoje mladih i zdravih ljudi, par. Možda je to božanski plan. Ne moraš se ničega bojati, Jenny. Možemo zajedno čekati spasilačke brigade. Zato te još jednom molim, Jenny, pusti me da uđem da ti pomognem podijeliti teret naše samoće.

– Ne.

Ta riječ bila je Hiramova smrtna osuda. Na trenutak, pogled mu čvrsto počine na očima njegova krvnika, ali u njima nije vidio ništa drugo osim potpune odlučnosti.

– Prokleta kurvina kćeri.

Ovoga puta Jenny je bila potresena. Prije nego što je uspio ustati i pobjeći s ulaza, Hiram se osovio s jasnom namjerom da upotrijebi grozan

malj. Tada je u očekivanju prvog udarca Jenny zatvorila oči i u međuvremenu, čisto nagonski, počela vikati:

– Sve ću uništiti! Priređivač hrane, atmosferski filter, filter za vodu! Sve! Ako srušiš ova vrata, nećeš pronaći ništa što bi mogao koristiti!

Gotovo nesvjesno, te riječi potresle su najbolnije točke Hiramove svijesti. Još jednom malj se zaustavio u zraku prije nego što je dodirnuo kuću.

– Prokletnice – izrekao je, i po tonu njegova glasa, ona je znala da je pobijeden.

– Nećeš to moći spriječiti – ustrajala je nakon što je poslije napada ustala –. Kad uspiješ otvoriti vrata kako bi tvoja prljavština ušla, više ničega neće biti. Neće biti čak ni mene. Radije ću se ubiti nego se izložiti zarazi i tebi. Odlazi! Odlazi i nemoj se više vraćati! Ne želim te ponovo vidjeti pa makar bio jedini čovjek na čitavom planetu. Odlazi!

Kao da ga žena svojim vikanjem strogo kažnjava, Hiram se malo pomalo povlačio s praga na ulazu. Jennyne psovke pratile su ga dok se vraća na ulicu. Ipak, nije sa sobom ponio malj. Možda je to bila posljedica poraza ili njezinih psovki. To bi oruđe sada u njegovim rukama izgledalo kao kakav beskoristan predmet.

Hiram je ostavio malj i pobjegao. Ali, i dalje se nalazio usred trijema, kao nijema prijetnja. Prijetnja koja je bila puno življa i više zastrašujuća od svih zaraženih leševa u četvrti.

Prošlo je nekoliko dana prije nego što je Jenny otkrila kako on i dalje luta oko njezine kuće. Prvi put toliko se uplašila da je potrčala do upravljačke ploče i gotovo sve uništila. Ali, prolazile su minute i nitko nije udario onim groznim čeličnim maljem. Odlučila je proviriti u trijem i uhoditi uznemiravatelja, ali kad je to učinila, on je već bio otišao.

To se i dalje ponavljalo. Bojeći se da Hiram želi iskoristiti vrijeme dok ona spava, Jenny se preselila u dnevnu sobu, najbliže moguće mjesto za nadzor. Prošao je još jedan tjedan a da se nije dogodilo ništa neugodno. Hiram je, uvijek na pristojnoj udaljenosti, obilazio oko kuće. Jenny ga je uhodila, stalno misleći ono najgore.

Jednoga jutra je uz napušteni malj osvanuo buket cvijeća i Jenny nije znala što da misli. Toga je dana spavala kao nikada, uljuljana u čudne maštarije koje su se raspršile s novim svitanjem.

Zvuk zvona prekinuo je dosadnu tišinu u kući. Jenny nije trebalo pitati tko zvoni, unaprijed je to znala. Zapravo, očekivala ga je. Naravno, neće mu tek tako otvoriti vrata, ali barem će mu dati mogućnost da se ispriča za svoje riječi i postupke.

Nije gubila vrijeme na jednosmjernan pogled. U trenutku kad su vrata postala prozirna, Hiram je na njezinu licu mogao potvrditi da je situacija ozbiljna.

– Vidiš, ljepotice – rekao joj je dok je svoj nagi torzo naslanjao na jednu stranu ulaznih vrata, – nakon svega, zaključujem da nisam baš tako otporan. Dobro si učinila što me nisi pustila unutra. Sada znam da si dobro i da ćeš barem ti preživjeti.

Jenny je u sebi tražila riječi, ali one su odbijale izaći. Ipak, suze na njezinu licu bile su nezaustavljive, kao i hematomi na Hiramovoj oštećenju koži.

Vidjevši je u takvu stanju, ni on nije ništa rekao. Malo pomalo, padao je sve dok nije ostao sjediti na podu leđima okrenut vratima, naslonjen na ulaznu ploču.

– Želim ti posljednji put nešto ispričati, Jenny – zaustio je između kašljanja i iskašljavanja krvi –. Uspio sam uspostaviti vezu sa satelitskom mrežom. Nacionalni spasioci su na putu. Moraš me dobro slušati i nemoj zaboraviti ovo što ti govorim: nacionalni spasioci imaju novi simbol: Plavi križ.

„Na mreži također izvješćuju o brigadama za istrjebljenje koje se lako može prepoznati po žutim zakopčanim odijelima i simbolom Crvenog križa. Nemoj dopustiti da te obmanu; moguće je da će oni doći ranije i obavijestiti preživjele o katastrofi, ali samo nacionalni spasioci imaju pravi lijek“.

„Zadaća je brigada završiti sa svima onima koji su bili izloženi zarazi i na taj način sačuvati cjepivo za same sebe. Od trenutka kad te otkriju, smatrat će da je moguće da si zaražena i ubit će te. Moraš biti strpljiva i čekati Plavi križ; oni će doći i spasiti te. Čekaj, Jenny, i nemoj nikomu otvarati vrata. Zbogom, Jenny, bilo mi je zadovoljstvo posljednji put razgovarati s tobom“.

Nakon toga, u kuću se vratila tišina jedva narušena jecajima žene koja je klečala na malom tepihu na ulazu u kuću. Vani se sunce skrivalo iza zgrada.

– Mi smo brigade spasa! – najavljuvao je preko mikrofona čovjek odjeven u žuto i crveno. – Ako je među vama još uvijek netko zdrav, mora doći s nama kako bi se priključio glavnoj skupini za evakuaciju.

– „Lažete, Hiram mi je rekao istinu o vama.“

– Ovo je posljednji poziv, sutra ćemo napustiti grad! I dalje na gradskom području postoji biološka opasnost, ali stvorene su sterilne zone u okolici grada. Ako ste zdravi, morate prihvatiti vladinu pomoć i priključiti se skupinama preživjelih.

– „Još laži. Misle da ne znam da me žele ubiti, da žele uzeti moj lijek. Hiram mi je bio prijatelj. On mi je to rekao. Hiram me je upozorio na vas i na vaše laži. Nestanite već jednom! Pustite nas na miru!“

– Mi smo brigade...!

– Molim te – prekinuo ga je jedan od onih u odori – nemoj ponovo počinjati. Zar ne vidiš da nema nikoga? Bolje je da se vratimo u logor.

– Ma ne mogu vjerovati da u ovoj četvrti nema baš nikoga tko je preživio. Jesi li pozorno pogledao te kuće? Većina njih je sigurno jako dobro

opremljena najmodernijom tehnologijom za život: proizvođačem hrane, energetskim stanicama, filtrima, pročišćivačima.

– I što onda? Gotovo svi ljudi su ugroženi. Gljiva ne razlikuje društvene klase.

– Što kažeš za onu kuću tamo? Izgleda mi dosta zatvoreno. Je li netko tamo već potražio preživjele?

– Koju? Ah, kuću džoker. Da, bila je među prvima koje smo posjetili, ali nitko nije izašao. Proglasili smo je napuštenom.

– Zbog čega je tako nazivate? Džoker...? Nisam uopće razumio šalu.

– Moraš se malo približiti da bi je shvatio. Vidiš li sada? Leš naslonjen na vrata. Pogledaj njegov osmijeh. Reci mi sada, zar te ne podsjeća na džoker u kartama? Taj je tip sigurno nešto loše učinio prije nego što je umro.

Dvije godine poslije kad je atmosferski filtar prestao djelovati, Jenny je još uvijek čekala spasioceiz Plavoga križa.

Havana, 5. 1. 2014. – 17:44

Eric Flores Taylor (1982.) je književnik i književni kritičar fantastičnog žanra. Objavio je djela *Priče s visoravni/Rat zmajeva* (*Historias del Altiplano/Guerra de Dragones*, 2013.), *Priče iz Akalanda* (*Crónicas de Akaland*, 2014.) i *Među klonovima korača igra* (*Entre clones anda el juego*, 2016.) u suautorstvu s književnikom Jesúsom Minsalom te kao samostalni autor knjige *Gradski čopor* (*Jaurias de la Urbe*, 2014.), *Rat zmajeva II.* (*Guerra de dragones II*, 2015.) i *U Havani je teže* (*En la Habana es más difícil*, 2016.). Bio je član žirija za dodjelu nagrada *Óscar Hurtado* (2010., 2014., 2015., 2016.), *Juventud Técnica* (Tehnička mladež, 2011.–2014.), *Calendario Ciencia Ficción* (Kalendar znanstvene fantastike, 2016.) i *Guillermo Vidal* (2016.).

Félix Mondéjar Pérez (F. Mond)

Epilog

Od jutra kiši nad Havanom, ali ne kao iz kabla, već sipi neka kišica koja pada s oblaka kao da je posijana kroz fino sito. Vjetar na trenutke raspršuje kapi i odjednom izlivanje vode s krovova koji se pružaju u nizu s obje strane ulice *Calzada de Jesús de Monte* izgleda kao igra, kao da se želi sačuvati put od ulice *Esquina de Tejas* do one *Campo de Marte*.

– Kiša u listopadu nije ništa čudno, odnosno, da budemo precizniji, danas je 12. listopada. To je dan Naše Gospe od Stupa²³ i obljetnica „otkrića“. Prošlo je više od tri stoljeća otkako je Admiral neočekivano otkrio ove krajeve usred puta za koji je bio jako uvjeren da ga vodi u Cipango²⁴, i to se trebalo proslaviti iako je bila riječ o golemoj zabludi.

U znak sjećanja na tako značajan datum, nauglu ulice Águila, kao da jaše iznad ceste, uzdiže se razmetljivi slavoluk. Već tri dana kiša tvrdoglavo i ljutito pada po njemu i danas je samo napola raspadnuti predmet. Na više strana vidljiva je drvena površina koja je služila kao podupirač papiru kojim se nastojalo oponašati kamene blokove. S posvuda razbacanim dijelovima, sa šarenim crtežima s kojih kapa voda, nalik je prostitutki koja je doživjela i bolje dane, a sada, zbog života koji ju je i previše kinjio, odbacuje svoje ukrase. Velebni natpis u bakrorezu iz Španjolske koji danas, u prvoj polovici XIX. stoljeća, izgleda nekako nepotpuno i bljedunjavo, još uvijek živi od stare slave.

Od toga raskršća, ako se gleda u smjeru Chávezova mosta, pogled se ne može usmjeriti dalje od križanja s ulicom Ángeles jer zbog skretanja ulijevo ispred nas ostaje niz trijemova što se nalaze usred ulice i nestaju s vidika na početku one široke ceste koju nazivaju *Amistad*. Poslijepodne se pretvara u noć koja obavija krajolik u neodređenu maglu što zajedno s blagom kišom izgleda kao impresionistička slika čiji oblici podsjećaju na djelo Williama Turnera.

²³ Nuestra Señora del Pilar iz Zaragoze – zaštitnica svih Španjolaca (op. prev.).

²⁴ Cipango – Japan, odnosno otok zlata koji je tražio Kristofor Kolumbo (op. prev.).

U daljini, iza nejasnoga veličanstvenog slavoluka, nazire se silueta samotnoga jahača koji se od zavoja počinje približavati. Slika je zamagljena, gotovo neprimjetna; on jaše na mladom konju tamno smeđe boje s bijelom crtom na gubici. Gospodina od ramena do polovice nogupokriva vodootporni crni ogrtač tako natopljen da više ne može zaustaviti nijednu kap od onih koje padaju s njegova filcana šešira što mu pokriva glavu. S njega, jednako kao i s krovova, sve kapa po pločniku; pokriven je s dva pedlja blata, isto kao i skriveni kameni blokovi.

Jahač je srednjega rasta, a da ne bude u neskladu s konjskim kasom, sa šeširom nabijenim do obrva, izgleda kao da drijema u ritmu životinjskih pokreta. Ni jahaču ni plemenitoj životinji ne smeta pokoja kap više ili manje dok dolaze do raskršća s ulicom *Amistad*. Kad su već tamo, ispred čistine koja je zapravo prostrani pravokutnik okružen zidinama sa šiljcima što služe za vojnu vježbu, konj skreće na lijevu stranu i hoda sve dok se ne zaustavi na kraju trijema, odnosno dugačkog hodnika što podržavaju dorski stupovi i završava u ulici *Estrella*. Tada se iz sjene pojavljuje visoki lik mulata glave pokrivene purpurno crvenom maramom.

Tu konjanik silazi i ne uputivši mulatu nijednu riječ, predaje mu uzde i svoj filcan šešir, te odmah pokriva glavu finim Panama šeširom. S par udaraca rukom potresa nabore kabanice i kreće ravno hodnikom. Dugačkim koracima, uz odjekivanje svojih brončanih mamuza hoda njime ne pokazujući nikakvu žurbu. Otkopčava široku kabanicu koja ga prekriva, a kad stigne ispred ulaza u ured javnog bilježnika gospodina Francisca de Arazoze, otkriva se tamnosiva jakna koju odijeva za jahanje te srebrni sat na lančiću što ga nosi u džepu. Vadi ga spretnim pokretom i gleda koliko je sati: deset do sedam. Istodobno dok to čini, s njegova lijevog boka, u futroli, pojavljuje se vrh *colta*.

Još desetak koraka i gospodin dolazi ispred ulaza u kavanu *Marte i Belon*, čiji sešank od pet metara prostire sve dok se ne izgubi u polusjeni salona. A na čelu toga šanka nalazi se Santos Castañeda, stalni i velikodušni klijent, prije svega prema djevojčicama koje u tom zdanju služe pri ovom ili onom poslu.

Taj župljanin uživa u svojoj trećoj čaši dobrog konjaka, okrenut leđima ulici i svemu ostalom. Već tri godine, otkako se rastao od one preljubnice koja ga je toliko bezobrazno željela uvjeriti da je dijete što ga je rodila njegovo, a kako to obično biva, on je bio posljednji koji je doznao za sramotu, uživa u životu. Na udaljenom zemljištu, na području Vuelta Abajo, doći će do suočavanja osramoćena rogonje s vlastitim kumom koji mu je nabio rogove. Vojničina i hvalisavac koji se želio proglasiti vođom pobunjenika, uvijek se hvalio svojim pobjedama kad je ratovao za Španjolsku u izgubljenom ratu u dolini Cuenca te u onom prvom s pristašama Carlosa, kad je služio kraljici. Bio je uvjeren da je ponosni general i da će svi slijediti njegov blistav lik u glupom pokušaju odcjepljenja jedne bijedne kolonije od nepobjedive moći... Zaboga! Ja sam mu od početka trebao biti pomoć-

nikom u tom ludom pothvatu, dok je on podmuklo zavodio svoju ženu, u krevetu uvijek nezasićenu ženu. Trebalo je samo vidjeti kako joj je pogled onoga poslijepodneva zaškriko kad je doznala da se njezin ljubavnik, prekaljeni vojskovođa i general, iskrcao u El Morrillu i da će se, nakon pobjeda u bitkama, sigurno vratiti k njoj kako bi nastavili s nečasnom vezom... Bili su to gorki trenutci, sati silovite mržnje, noći beskrajnoga mučenja... U konačnici, javna sramota.

„Neka me nitko ne osuđuje“, govorio je Castañeda samomu sebi, „što sam popustio kad smo se onoga jutra sreli u Rangelu. Bila je golema razlika između zavodnika koji mi je nekada uprljao čast i čovjeka koji je došao k meni očekujući pomoć: bio je nemoćan od gladi i nesmiljeno proganjen; slijedilo ga je pola tuceta ljudi iz njegove čete plaćenika. Bio je odjeven u prnje i čak ni sablju nije imao. Približio mi se uz osmijeh posljednje nade.“

„Kume –rekao sam mu – za tebe ne mogu više ništa učiniti nego dati ti malo hrane, potražiti konje i još te nečim opskrbiti. Kad svane, bit ću ovdje da te odvedem u sklonište u kojem te nikada neće pronaći“. Gledao me je s povjerenjem. Idućega dana dočekao me je s istim pogledom, sada već u svojoj gluposti siguran da mu je sreća sklona, da samo glupani umiru i da još jednom smrt s njim neće imati nikakve veze. Ali, iskra nade koja je u njegovim očima blistala kad sam ga ujutro zagrlio, rasplinula mu se u mutnom pogledu kad je ugledao dvadesetak ljudi koji su mu stavili lisice. „Predaješ me zbog trideset škuda, Santose Castañeda...“, rekao je parafrazirajući Nazarećanina. „Zbog trideset tisuća pesosa i još zbog nečega drugog; znaš dobro zbog čega; poraženi generale, predajem te pravdi.“ I s konopcem oko vrata koji su vojnici povlačili ili su ga gurali, u vojarni u Candelariji predao sam ga u ruke čete koja ga je progonila.

O tome je razmišljao Santos ne znajući zbog čega se opet prisjeća te scene. Ili je on sam namjerno oživljavao tu uspomenu kako bi likovao u osvetničkom činu.

Metalno pucketanje revolvera koji se napinje, jasno je doprlo do njegovih ušiju. Loš predznak. Konobar, koji mu je u tom trenutku posluživao drugu čašu, samo se sagnuo iza šanka. Castañeda nije mogao izbjeći iznenađenje: mračan lik na ulazu u salon uperio je oružje u njega. Ne zna tko je to, ali boji se da će se njegova sumnja obistiniti kad zamijeti šešir-prikriiven sjenom: to je dobro poznati Panama šešir koji su ljudi prepoznávali već kao simbol nepovjerenja prema kruni. U svakom slučaju moglo se raditi o navodnom vođi pobune. Ali, on je samvideo kako umire, on je sam bio među mnoštvom koje mu je uzvikivalo uvrede dok se spuštene glave penjao na skele bez svoga otmjenog šešira; neki govore da ga je, prije nego što je krenuo na svoj posljednji put, darovao nekom bijedniku jer, kako mu je ostalo tako malo od života, više nije morao pokrivati glavu.

Prvi pucanj pogodio ga je u prsa i pao je na rub šanka. Nagonski prinosi ruku na lijevu stranu gdje je osjetio pogodak. Metak mu je prošao kroz pretklijetku; posljednji protok krvi kroz arterije kreće prema mozgu.

Spušta pogled kako bi utvrdio da ga baš tamo boli i mlaka mu tekućina natapa košulju. Osjećaji mu otupljuju; do ušiju mu dopire mukla buka, gorak okus puni mu usta, neki sivkasti veo zamagljuje mu pogled, ali želi vidjeti lice koje je iz polusjene ispalilo u njega metak. Traži njegov podrugljiv osmijeh, oholu gestu, riječ koja ranjava i koju izgovara onaj koji se smatra...pobjednikom.

Podiže pogled. Točno je da ga siva silueta čeka. Čovjek u kabanici obično ispaljuje dva metka: prvi je nepogrješivo usmjeren na lijevu stranu prsa, veliko područje gdje se ne može promašiti. Kad se pogodi srce, misija je ispunjena. Ali, ima još jedna mogućnost: da pucanj skrene, da pogodi rebro i ne dodirne utrobu. Ovdje je očekivani odgovor: Santos podiže čelo.

Drugi pucanj ukida svaku sumnju: pogađa ga izravno u čelo. Metak prodire malo iznad obrva i glava se, silno potresena, naginje unatrag da bi se odmah zatim okrenula prema naprijed. I sve se već svodi na mrak; noge popuštaju, tlo nestaje.

Kad koljena Santos Castañede udare u tlo, više nije ništa drugo nego bijedni leš. Nagonski, snažni udarac šakom prevrće pljuvačnicu koja pada. Krv i pljuvačka se sjedinjuju i natapaju mu glavu.

Jahač vraća oružje u futrolu, nagonski zakopčava kabanicu i jednako mirno usmjerava svoje korake prema kraju trijema. Kad stigne tamo, ponovo uzima svojfilcani šešir i konjske uzde te zamjenjuje Panamski šešir što mu do toga trenutka pokrivaio glavu i služio kao svjedok. Uspomene nakupljene ispod čaše pružaju mu nadu da je izdaja osvećena. Podlost se krvlju plaća.

Jahač i mulat nisu izmijenili nijednu riječ – nije bilo potrebno. Narciso López je osvećen.

Konj okreće slabine i kreće prema ulici *Jesús del Monte*. Njegova silueta nestaje u laganoj kiši, a kad prođu ispod velebnog slavoluka, konj i jahač prestaju postojati.

Félix Mondéjar Pérez (pseudonim F. Mond), rođen je 1941. u Colónu, Matanzas. Diplomirao je španjolski jezik na Višoj pedagoškoj školi, a engleski na Fakultetu biblijskih i teoloških studija. Objavio je djela *Uz oproštaj Zemljana (Con perdón de terrícolas, 1979.)*, *Kako bih vidio da se smiješ (Para verte reír, 1979.)*, *Gdje je moja Havana? (¿Dónde está mi Habana?, 1980.)*, *Cecilia poslije ili Zbog čega Zemlja? (Cecilia después o por qué la Tierra?, 2009.)*, *Koradianske priče (Crónicas Koradianas, 1989.)*, *Život, strast i sreća (Vida, pasión y suerte, 1999.)*, *Holokaust (Holocausto, 2000.)*, *Oni koji moraju umrijeti (Los que deben morir, 2005., 2015.)*.

Julio Travieso

Galeb je letio u daljinu

Recimo, dakle, da sam lud
Edgar Allan Poe

U početku nas je u čamcu bilo petero. Reći da je to bio čamac zapravo nije točno jer se radilo o nekoliko međusobno povezanih kamionskih guma prekrivenih finom žičanom mrežom. Vesla su bila dva mala drvena štapa. Četvorica ljudi, novinar Juan Rojas, odvjetnik Luis Vásquez, psiholog Orlando Pantoja, ja i moj pas Roky, bili smo spremni prijeći morem 180 kilometara koji nas razdvajaju od Sjedinjenih Država.

Nekada sam bio perspektivni profesor sjeverno–američke književnosti i dubinski sam poznao Poeovo djelo. Ali, to je bilo jako davno. Poslije sam se, kao što je rekao Shakespeare, pretvorio u nekoga koga su životni udarci toliko razdražili da je bio spreman na sve. Tri godine zatvora i dvostruko povećanje nečovječnih poslova u mome su srcu probudili osjećaje koje nikada nisam gajio: mržnju, želju za osvetom, pesimizam. Također su izazvali neizlječiv čir u želucu zbog kojega je, kad bi se stanje pogoršalo, bilo bolje umrijeti nego živjeti s takvom nevoljom.

Možda zbog toga što sam po prirodi pesimist, u prvim trenucima plovidbe nisam dijelio radost svojih suputnika zbog činjenice da smo izbjegli nadzor radara i kubanskih obalnih čuvara. Isto tako, nisam sudjelovao u razgovorima o, prema njihovu mišljenju, blistavoj budućnosti svakoga od nas. Šutio sam razmišljajući o planovima i uspomenu pogleda čvrsto usmjerena prema tamnome obzorju koje je ponekad bilo prošarano sablasnim munjama. Njihovi i moji planovi do tada su bili zajednički, a zatim smo kretali u različitim smjerovima.

Na pustoju, tihoj plaži s koje smo krenuli jedne noći mračne kao mrlja od tinte i na kojoj smo se prepoznavali po glasovima, sve se odvijalo jako brzo. Na brzinu smo donijeli čamac na obalu i htjeli ga baciti u vodu kad je lavež jednog psa, u daljini ili u blizini (ne mogu točno odrediti), pro-

parao mrak i oduzeo nas. Siguran sam da smo sva četvorica pomislili na graničnu ophodnju. Možda smo, tako nepomični, izgledali kao netko koga će uskoro objesiti.

– Hajde, idemo, dođavola – naredio sam konačno reagirajući i gurnuli smo plovilo prema valovima. Nisu me proglasili vođom puta, ali moje su se naredbe poštivale. Možda zato jer mi je to bio drugi tajni pokušaj bijega, ili stoga što je moj čvrsti, opori glas izazivao poštovanje (možda i strah).

Jedan za drugim penjali smo se u čamac; ja sam bio posljednji. Naprijed su s veslima u ruci sjedili psiholog i odvjetnik. Iza njih, uz mene, novinar. U središtu čamca bio je Rocky sa zavezan gubicom da ne bi lajao, premda me moj pas nikada ne bi izdao. Moji ga suputnici nisu željeli povesti, a ja nisam želio napustiti svoga jedinog odanog prijatelja koji me nije napustio ugodinama tuge i samoće.

– Moglo bi biti opasno – rekli su – što ćeš s njim na pučini?

– Razgovarat ćemo ako ostanemo sami – glas mi je bio čvrst poput stijene. Takav je glas sigurno bio i Hamletov kad je razgovarao sa svojim očuhom, kraljem bratoubojicom. – Bez psa ne idem.

Morali su prihvatiti moje uvjete i eto nas, bili smo tu, napeti i šutljivi i veslali svom svojom snagom. Ubrzo zatim, gurani vjetrom sa zemlje, nekoliko smo sati napredovali, sve dok nismo došli do mjesta na kojemu nas obalni čuvari više nisu mogli vidjeti. Ali, radar jest. Zamislio sam ozbiljan progoniteljski tim s pokretnim elektronskim aparatom kako se vuče poput mehaničkog psa tragača i pronalazi naš mali čamac, malenu splav, usred beskraja mora. Zamislio sam naredbu o uhićenju, skupinu obalnih stražara i njihove brze brodice koje nas okružuju, nosove na mitraljezima uperenim u nas, krikove.

Sve sam to zamislio na temelju onoga što su mi drugi ljudi u zatvoru pričali jer, premda sam uvijek tvrdio da sam došao daleko na pučinu, ništa od toga mi se nije dogodilo. Čim sam stigao na plažu gdje me je čekao motorni čamac, četvorica vojnika, iznenadni noćni lovci, izašli su mraka i okružili me.

Ruku podignutih u vis čekao sam ono najgore, ali nije se dogodilo ništa grozno. Samo su me odveli do kamiona, a zatim u zatvor gdje mi je časnik isljednik ne mučeći me, postavljao pitanja koja me nisu iznenadila. Mjesec dana on i ja bili smo zajedno; on je želio znati i ja sam želio znati. Konačno, nije puno saznao jer se i nije moglo puno saznati. Bio sam samo čovjek, umoran i bojažljiv čovjek koji nikome ne vjeruje i koji želi pobjeći od nametnute sudbine, koja nanosi zlo kao i sve drugo što se nameće. Časnik nije mogao gotovo ništa provjeriti, ali ja sam uspio povezati nepovezane niti vezane uz uhićenja i shvatiti da za to nisu krive ni zla sreća ni moguća nemarnost.

Tri godine zatvora zbog nezakonitog izlaska iz zemlje podnio sam na najbolje mogućinačin. Pokušao sam prijeći zabranjenu granicu i sada je vrijeme da platim za svoju smjelost. Uvijek je tako bilo na svijetu. U zatvoru sam patio, ali bilo je gore kad sam izašao iz njega.

– Idemo veslati – rekao sam novinaru kad su psiholog i odvjetnik počeli pokazivati pokazali znakove iscrpljenosti. Izgledali su jako umorno. To je bilo očekivano. Otkada ih poznajem, nikada nisu bili izloženi tako velikom fizičkom naporu i emocionalnoj napetosti. Ja sam, za razliku od njih, imao snažno tijelo i dobre živce. Godine provedene u zatvoru i kasniji poslovi rezača trske, grobara i smetlara učinili su čudo te se izbirljivi i uštogljeni profesor pretvorio u osobu koja je bila u stanju odraditi bilo kakav fizički posao i podnijeti izuzetno teške životne situacije.

Veslali smo sve dok nam ruke nisu bile pune žuljeva.

– Sada ste vi na redu – rekao sam u olovno svitanje i psiholog i odvjetnik su prionuli veslanju. Usred čamca, sada već slobodne gubice, Lucas je drijemao uz grleno režanje. Što li sanja, ili kakvu noćnu moru ima moj dragi pas? Nisam ga želio buditi. Trebalo je još prijeći daleki put i bilo je bolje da se odmori.

– Ubrzo ćemo stići – rekao je vrlo sigurno novinar.

Od vremena kad smo zajedno išli u srednju školu, uvijek je bio takav, siguran u sebe, ludo odvažan, u stanju govoriti čiste gluposti ako bi time izazivao pozornost. Možda zbog njegove odvažnosti ili zato što sam znao njegovo pravo političko uvjerenje, predložio sam mu da krene sa mnom kad sam prvi put pokušao pobjeći. Njegov me je odgovor uništio.

– Jesi li lud? Da odem sada kad napredujem? Ni u ludilu – na trenutak je zašutio. – A ti moraš paziti što govoriš i kome to govoriš. Ja sam ti prijatelj, ali ako naletiš na nekoga drugog željnog zasluga... – Nije završio rečenicu. Malo nakon toga ja sam otišao u zatvor, a on je započeo svoju uspješnu karijeru.

U čamcu je sjeo pored mene i stavio noge u vodu.

– Da sam ja na tvom mjestu, ne bih to učinio – rekao sam mu.

– Zbog čega?

– Ako uspiješ stići do Miamijsa, možda će te zvati šepavcem. Morskim psi vole debele noge poput tvojih – rekao sam mu i osjetio zadovoljstvo što sam ga uplašio. Osim što je bio drzak, još se i pravio važnim. A zapravo je bio kukavica.

Brzo je izvukao noge iz vode i njegove su nemirne oči pozorno promatrale okolicu čamca. Valovi su nastavili nježno lizati njegove rubove. Legao sam uz Lucasa. Želio sam spavati, ali nisam mogao.

„Koga vraga tu radimo“, pomislio sam. „Zbog čega su oni otišli? Zbog čega sam ja otišao?“

Vjerojatno su vrućina ili veslanje čitave noći toliko uznemirili moj mozak da sam si ponovo počeo postavljati pitanja čiji su mi odgovori bili više nego poznati.

Budući da su patili od sindroma NDB (Naše društvo brodolomaca), da nisu imali dovoljno hrane ni struje kako bi osvjetljavali stanove, da nisu imali benzina za automobile, ni puno knjiga ni lijekove, život im se pretvorio u užasnu noćnu moru. Zbog toga su odlazili. Prije deset godina kad

sam želio pobjeći, oni su živjeli u PND–u (Ponosno nacionalističko društvo) i bili zadovoljni svojim životima, vladom, zakletvama, vođama, ordinama. Mnogi drugi su još uvijek zadovoljni PND–om, ali meni nisu bili važni ni NDB ni PND. Vezano uz prostor na kojemu živim, bio sam nacionalist koliko i žohar, i nakon što sam godinama živio kao kukac, mogao sam preživjeti bez hrane, struje i benzina. Vezano uz knjige, iščitavao sam samo Shakespearova i Poeova sabrana djela koja su mi ostala, a moje je zdravstveno stanje bilo takvo da mi lijekovi nisu ničemu služili.

– Pogledajte – uzviknuo je psiholog – morskog pas.

– Ovdje su još dva – novinar je pokazao na drugu peraju koja se, poput oštrog noža za meso, pokretala u vodi.

Lucas je zalajao prema moru, možda predosjećajući da će netko od nas umrijeti.

– A tamo još dva. Dodavola, okruženi smo – odvjetnikova je ruka zamahala u zraku.

– Napast će čamac i pojesti nas – psiholog je ustao.

– Od početka putovanja pokazivao je strah, ali u ovome ga je trenutku u potpunosti savladao. Više nije izgledao kao onaj psiholog i psihijatar čiju sam pomoć zatražio zbog problema sa živicima. Tada je bio miran čovjek koji se nije uzbuđivao, koji je ušao u labirinte moje svijesti kojom je vladao nerazumni strah da ću, ako se otkrije moja homoseksualnost, biti izbačen sa svoga posla na Sveučilištu. Počeo sam se osjećati tako loše da sam mu na kraju ispričao svoj tajni plan da pobjegnem u čamcu.

– Ne želim ništa znati o tome – rekao je nervozno i trepnuo. – Obvezuješ me na nešto. Ja ne moram ništa znati jer ako nešto saznam, morat ću o tome izvijestiti.

Usred mora, odlučno sam ga pogledao.

– Smiri se. Morski psi ne napadaju prije objeda – rekao sam mu podrugljivo.

Ne samo da nas nisu napali nego su oko podneva i otišli: možda u potragu za ukusnijim zalogajima jer smo mi izgledali prilično loše. Odvjetnik je povraćao, novinar i psiholog su pokazivali znakove dehidracije, a moj je čir bio poput škorpiona koji je tu i tamo izbacivao svoju žaoku na stijenke moga želuca. Prestali smo veslati i čamac se počeo potapati. Savladavajući bol, približio sam se odvjetniku i pružio mu svoju čaturicu s vodom. Kako bismo izbjegli trvenja, dogovorili smo se da svatko nosi svoju vlastitu čaturicu.

– Popij malo – rekao sam mu – vodi sam dodao sok od kisele naranče. Osjećaš ćeš se bolje.

– Hvala puno – promrmljao je. – Jako si dobar. Ne znam kako da ti zahvalim.

Škorpion me je ponovo uboo nožem, ali nasmiješio sam se.

– Ti to zaslužuješ – odgovorio sam mu istim riječima kao i on meni prije puno godina.

– Bili smo sami u njegovome otmjenom uredu i on me je, vrlo ozbiljan i bez svoga uobičajenog osmijeha, slušao.

– Ne mogu ti posuditi toliki novac – glas mu je bio pun bio nepovjerenja. – Zbog čega ti treba toliko novca i tako brzo?

Dvojio sam da li da mu otkrijem svoju tajnu. Kad bi znao za nju, možda bi shvatio važnost i žurnost onoga što sam tražio. Osim toga, od djetinjstva smo bili prijatelji.

– Odlazim iz zemlje i moram kupiti čamac – rekao sam odjednom.

– Odlaziš nelegalno? – izraz lica mu se promijenio. – Ako te uhvate, osudit će te na tri godine zatvora. Tebe i tvoje pomagače.

– Neće me uhititi. Sve sam dobro isplanirao.

Njegovi su prsti dohvatili zlatnu kemijsku olovku.

– Dat ću ti 500 pesosa – šaputale su njegove usne – ali nitko ne smije znati za to. Moglo bi mi se dogoditi nešto jako loše ako se to sazna.

– Ne znam kako ti zahvaliti.

– Ti to zaslužuješ – potapšao me je po ramenu. Čuvaj se.

Pogledao sam more.

U daljini, obzorje se zamutilo i nešto nalik finim sivim prugama, kao zavjesa se spuštalo s neba do površine vode.

„Kiša“, pomislio sam.

Ubrzo ćemo imati vode – rekao je novinar koji je također pažljivo pogledom ispitivao obzorje.

–Možda bismo mogli prikupiti nešto vode u četurice. Još je malo imamo.

–Veslajmo – rekao sam mu i uzevši u ruke vesla, nas smo dvojica usmjerali čamac prematamnome pokrivaču ispred nas s kojega je počeo dopirati hladni vjetrović.

– Možda bismo se trebali vratiti – rekao je psiholog.

– Ne budi glup. To je samo pljusak od pola sata – odlučno sam tvrdio. Bol mi je grčila želudac i penjala mi se u grudi. Promjene vremena i emocionalna napetost su je pojačavale i slabile moj organizam.

Na polovici jutra još nije bilo kiše, ali sve je postajalo tamno; od neba do naših lica. Vjetrović se sada već pretvorio u snažan vjetar koji je podizao oštre, još uvijek malene valove koji su sjekli. Jedan od njih udario je psihologa koji je pao na leđa u čamac. Kad je, lica natopljena vodom uspio kleknuti, činilo se da je na rubu suza.

– Da barem vrijeme ne bude loše – rekao je.

– Ovo nije razdoblje lošega vremena – odgovorio sam.

– Na moru se svašta može dogoditi – psihologov je glas drhtao.

Iznenada se digao val veći od prethodnih i obuhvatio nas poput lavine. Nakon njega, jačali su i prijetili i drugi. Procijenio sam da bi mogli biti visoki između dva i tri metra. U tome je trenutku nebo, čak i tamo do kamo je dopirao pogled, postalo prekriveno niskim, tamnim i teškim oblacima nalik bizonima. Vjetar je bio vlažan i snažan.

– Da, vrijeme je loše – nervoza je nadvladala novinara i njegova je sigurnost isparila.

Dakako, bilo je loše vrijeme i da bi se to primijetilo nije bilo potrebno biti morski vuk. Svako bi to dijete znalo.

– Dodavola, kojemu je to idiotu pala napamet jebena zamisao o ovome putovanju čamcem? – uzviknuo je novinar u trenutku kad se more smirilo.

Takvo je pitanje mogao postaviti samo histerični glupan. Svi smo savršeno dobro znali da je plan da pobjegnemo u čamcu bio moj, ali ja nisam nikoga primorao. Oni su se složili s prijedlogom; prije svih psiholog na kojega sam, nakon niza godina u kojima se nismo vidjeli, naišao u nekoj bezveznoj poliklinici u koju sam došao u potrazi za sredstvom za ublažavanjem moje bolesti. Psiholog koji nije napredovao možda stoga što se noću opijao ili stoga jer nije želio dobrovoljno ići u rat kad su to od njega tražili. Psiholog koji je obnovio naše prijateljstvo i odveo me do starih prijatelja propalih kao i ja; ovaj je možda propao zbog nekog članka napisanog u nezgodan tren, onaj zbog nekih neprikladnih riječi izrečenih na nekom suđenju ili zbog optužbe da je prihvatio novac od nekoga pogrešnog osumnjičenika. Nikada nisam točno saznao, niti me je zanimalo. Ja nisam bio ni zatvorenik, ni čistač mi grobar nego promatrač puno bogatiji od njih, čovjek koji je bio u mogućnosti nabaviti im boce rume koje smo noću pili u odvjetnikovoj kući razmjenjujući mišljenja i kujući planove.

– Nisi pomislio da bi moglo biti loše vrijeme? – uzvikivao sam novinaru. Mislio si da će sve ispasti dobro?

Nije mi mogao odgovoriti jer se zbog jednoga poprječnog vala čamac zaokrenuo i pali smo jedni na druge poput srušenih stabala. Na trenutak smo bili potopljeni; progutao nas je ogroman val koji nas je vukao prema dolje, kao da na nas baca sidro. Ne ispuštajući vesla, čvrsto sam se pridržavao za mrežu čamca i držao Lucasa. On se nije smio utopiti.

Kad smo izronili na površinu, novinara nije bilo u čamcu. Odvjetnik i psiholog su se grlili, a ja sam čvrsto držao psa na grudima. Nismo mogli ništa reći niti išta pitati o novinaru jer su nas dva vala divljački udarala kao da naplaćuju nekadašnje uvrede. Nalik pijancu koji posrće, psiholog je prošao pored mene i pružio mi ruku, možda zato da ga pridržim. Ja sam zgrabio Rokyja i držao veslo. Nisam mogao ili nisam htio pružiti ruku psihologu. Ni on je nije pružio meni u mojim nesretnim trenucima. Bio je užasan psiholog koji je odavao tajne svojih pacijenata, nešto poput svećenika koji nije u stanju šutjeti o onome što je saznao u ispovijedima. Njegovim nestankom moja savjest ne bi puno izgubila.

Na trenutak, valovi su nas prestali ujedati i povukli su se, preustrojavajući se za novi napad. Brzo sam iskoristio prekid vatre, uzeo svoj pojas i snažno zavezao jedan njegov kraj za mrežu na čamcu, a drugi za svoj ručni zglob. Odmah sam legao uz Lucasa s veslom ispod grudi i s rukama prikovanim na mrežu kao da su kuke. Ako bi me more željelo odnijeti, moralo bi me progutati skupa s plovilom, jer bi ono, čuo sam iz priča, i dalje plovilo.

Odvjetnik je učinio isto. Bio je pametan čovjek, u stanju prilagoditi se svakoj situaciji i oponašati ono što je bilo korisno.

Nismo imali vremena za napraviti nešto više jer se na nas sručio pljusak i šibao nam leđa. Čamac se odmah nakrivio u zraku kao da ga netko gura prema dnu i potonuo jer su gavalovi vukli prema dolje.

Spasio sam se. Od prvoga trenutka moja je osobna odluka bila spasiti se i preživjeti oluju kao što sam preživio zatvor, ponižavanja, teške fizičke poslove. Spasio sam se usprkos činjenici da me smatraju čovjekom slaba karaktera.

Istom brzinom kojom se pojavilo, loše je vrijeme prestalo. Zablistalo je sunce i obasjalo nas svojim odrazom u mirnoj vodi. Čamac se lagano njihao i ja sam se, oslobodivši se remena, ispružio čitavom njegovom dužinom. Prekrižio sam ruke kako bi se moje iscrpljeno tijelo odmorilo i vratilo energiju. Da me je netko s neba možda vidio, mislio bi da sam razapeti Krist. Pored mene, Lucas je otresao vodu sa svoga tijela s kojega su poput malenih strelica poskakivale blistave kapljice vode. Odvjetnik je kašljao i njegov me kašalj podsjetio na disanje umirućeg čovjeka. Sada smo u čamcu bili nas dvojica muškaraca i jedan pas, izgubljeni u beskrajnu mora i bez hrane.

– Što ćemo učiniti – upitao je, i po prvi sam put u njegovu glasu osjetio tjeskobu.

– Morali bismo minutom šutnje odati počast nestalim prijateljima – rekao sam mu jako ozbiljno.

– Jesi li poludio – upitao je, a svojim su mu žamorom odgovorili valovi kad su se sudarili s plovilom.

Ja bih ga s vremena na vrijeme pogledao i nasmijao se. Bilo mi je jako zabavno vidjeti ga kako kleči kao da moli, pitajući me što ćemo raditi. Zabunio se upotrijebivši množinu. Ispravno pitanje bilo je: „što ćeš uraditi?“ jer nećemo raditi mi. Ja ću raditi. Ustao sam. Nakon odmora ponovo sam se osjetio poletnim. On je djelovao jako slabo.

– Sjever mora biti tamo. Kopno ne bi trebalo biti daleko... – pokazao je neku točku na obzorju i zaustavio se, neodlučan, kao netko tko zna da priča gluposti. – Možemo dalje veslati. – Začudo, sačuvao je veslo. Ja sam imao drugo, – Uz malo sreće, možemo doći do otočića kod Floride ili će nas možda vidjeti neki brod.

Ne odgovorivši mu, sjeo sam i uzeo veslo. Učinio je isto. Premda mu je koža na rukama bila oderana, bilo je lako veslati jer je more bilo mirno. Dan je bio tako savršeno lijep, poput sjajne duge. Takav dan nije najavljavao smrt.

Duboko sam udahnuo kako bi mi u pluća ušli svi mirisi mora. „Kako se sreća mijenja“, pomislio sam, „prije samo sat vremena smo se utapali, a sada tako spokojno dišemo“. Prisjetio sam se jedne Shakespeareove rečenice: „Život je samo sjena što prolazi“.

– Voliš li književnost? – upitao sam ga. – Nikada nisi puno znao o književnosti. O zakonima i vragolijama jesi, ali o književnosti nisi.

On me je začuđeno pogledao. Vjerojatno je pomislio da sam lud. Izgu-

bljeni na moru, bez vode i hrane, a razgovaramo o književnosti. Možda je imao pravo. Možda mu je šarlatan od psihijatra pričao o mojim krizama i strahovima koji su me progonili.

– Zbog čega...? – zaustio je, ali sam ga prekinuo.

– Nikada nisi čitao Edgara Allana Poea?

– Edgar Allan...? – nije mogao ili nije znao izgovoriti prezime.

– Poe – zvuk vesla koje je ušlo u vodu bilo je kratko i slatko kao i prezime poremećenoga sjeverno–američkog pripovjedača.

– Da, jasno da jesam, u srednjoj školi – bezočno je lagao. Zajedno smo učili i nikada ga nisam vidio s nekom Poeovom knjigom. Osim što je nitkov, još je i lažljivac.

– Što znaš o „Bačvi“?

– O bačvi? Kakvoj bačvi? – njegovo se veslo zaustavilo. Ja sam svoje držao na nogama. Čamac je počeo tonuti jer ga je povlačila podmorska struja koja nas je vukla u nekom smjeru, možda natrag na Kubu ili u zatvor; možda u Sjedinjene Države ili prema pučini, daleko od kopna; nekamo prema sjeveru gdje ćemo zauvijek nestati u moru.

– *Bačva Amontillada* Poeova je slavna pripovijest – rekao sam.

Iznad naših je glava preletio galeb, što je bila jasna naznaka blizine kopna. Sličnu je pticu sigurno vidio Kolumbo prije nego što je stigao u San Salvador.

– Jasno. *Bačva Amontillada* – ponovo je lagao, ne shvaćajući što ja želim dokazati.

– Onda ćeš se prisjetiti i silno poznatog uzvika Fortunata koji je uputio Montresorsu.

– Montresonu!!!? Jasno, Montresonu.

Njegovo je neznanje bilo duboko i uvredljivo.

– Nije Montreson nego Montresors – rekao sam mu i smijao se.

– Ovo nije ni trenutak ni mjesto za igre.

– Možda jest igra, a možda i nije – nasmiješio sam se i podigao glavu od dolje prema gore poput nekoga tko nešto provjerava. – I naravno, nisi pročitao *Marsijanske kronike* genijalnog Brarburyja i scenu sa Stendhalom i Garretom.

– Ne, to nisam – po prvi je put bio iskren.

– Znao sam, znao sam.

– Što želiš reći? Što se događa? – njegove su me oči gledale uznemireno i možda nisu uspjele zamijetiti brzinski pokret moje ruke u trenutku kad je podigla veslo i snažno ga udarila u glavu.

Pao je kao kula koja je ostala bez temelja. Iskoristio sam prigodu da je bio u nesvijesti kako bih mu njegovim i svojim remenom zavezao ruke za čamac. Možda to nije bilo ni potrebno jer se, kad je došao k sebi, jedva uspio pokrenuti. Krv mu je tekla od uha do vrata. Lucas nas je promatrao u tišini.

– Zbog čega ovo? – promrmljao je.

– Zbog osvete – rekao sam polako, uživajući u toj riječi. Šteta što nisi pročitao Poeovu pripovijest, ali ja ću ti je prepričati u nekoliko riječi.

Želio se uspraviti, no nije mogao jer su mu ruke bile vezane i jer je bio slab. Krv mu je i dalje tekla.

– Jedan čovjek, Fortunato, nanosi štetu Montresorsu koji se kune da će se osvetiti kad dođe vrijeme za to. U međuvremenu uopće ne pokazuje da je uvrijeđen i održava najsrdačniji odnos s onim koji ga je uvrijedio. Konačno, jednoga dana, u vrijeme karnevala, koristi prigodu da ga pozove kušati vino koje je čuvao u bačvi u svojim podzemnim podrumima. Tu ga je, nakon što ga opio, živoga uzidao. – *Wonderful!* – poput pajaca, skočio sam na čamac i zagrlio ga.

U pogledu mu se odražavalo nerazumijevanje. Odmah će me razumijei.

– Ja tebe nisam mogao uzidati, ali ću te pokopati u moru.

– Zar si poludio? Zbog čega mi to činiš?

Opet laž. Savršeno je dobro znao moje motive, ali ja sam ga podsjetio, ukoliko ih je zaboravio.

– Zar ne znaš? – rekao sam smiješeći se. – Kad sam prvi put želio pobjeći, netko me je prijavio. Samo ste ti, psiholog i novinar znali za moj plan. Jedan od vas me je prijavio. A to si bio ti. To sam shvatio iz istražiteljevih ispitivanja. „Netko vam je dao 500 pesosa i pomogao vam da pobjegnete“, rekao mi je nesmotreno, „gdje je taj novac?“

– Ne, ne – ne baš snažno, mahao je rukama.

– Samo smo ti i ja znali za taj novac – ponovo me je savladao bijes i udario sam ga u trbuh vrhom čizme. Tiho je zajaukao. – Zbog tebe sam bio tri godine u zatvoru i nitko mi nije htio dati pristojan posao. Zbog tebe sam, šugavi psu, nekoliko godina živio kao žohar.

Drugi je galeb u jako brzom letu prošao iznad naših glava i nebo se ponovo zacrnilo, ali nisam obratio pozornost na to. Više mi nisu bile važne moguća blizina kopna ni oluja.

– Čekaj – rekao je jecajući – ti sam nećeš moći veslati. Bez mene nećeš doći na kopno. Izgubit ćeš se.

Nasmijao sam se i ponovo sam ga nekoliko puta udario vrhom čizme. Poslije sam mu odvezao ruke.

– Znaš, uopće me ne zanima ikuda doći. Ako dođem dobro, a ako i ne dođem, nije me briga. Imam rak želuca i još ću jako kratko živjeti, a bol će me stalno nagrizati. Vjerojatno sam ga dobio zbog loše hrane u zatvoru, zbog velikih napora prigodom branja šećerne trske ili zbog dodira sa smećem i mrtvacima. Taj si mi rak ti priuštio.

Prsti njegove ruke povlačili su se prema mojim nogama. Činilo se da me ne može dobro čuti.

– Za Boga miloga, čekaj – šapnuo je.

Ah, osim posljednje riječi, izgovorio je posljednju Fortunatovu rečenicu upućenu Montresorsu. Osjetio sam se zadovoljnim i nagrađenim za svoje napore i odlučio mu pomoći da je završi.

– Za Boga miloga – uzviknuo sam u zanosu – za Boga miloga Montresors – zaključio sam. Bilo je dovoljno da ga samo lagano gurnem pa da mu tijelo padne u more. Na kraju su u čamcu koji je počeo tonuti ostali samo pas i čovjek. Čovjek koji je razgovarao sa psom ispod neba dok je puhao snažan vjetar.

(Uredniče, pozor, poštujujte ovaj prazni prostor. JTS)

Završetak bi vjerojatno bio: pas u čamcu kojega samo što nisu spasili obalni stražari dok je u daljini letio galeb.

Julio Travieso (Havana, 1940.) je prozaik, profesor i prevoditelj. Među njegovim najpoznatijim djelima je roman *Prašina i zlato* (*El polvo y el oro*), koji je doživio trinaest izdanja na Kubi (četiri) i u svijetu (Meksiko, Španjolska), koji je dobitnik Nagrade kubanske književne kritike i preveden na portugalski, engleski i ruski. Ostala djela su mu: *U daljini je letio galeb*, romani *Ja sam Izaslanik* (*Yo soy el Enviado*), *Da bi se ubilo vuka* (*Para matar al lobo*) te *Kad noć umre* (*Cuando la noche muera*) za koji je dobio nacionalnu nagradu za književnost koju dodjeljuje UNEAC. Prema romanima *Da bi se ubilo vuka* i *Kad noć umre* snimljeni su filmovi. Romani i pripovijesti ovoga autora prevedeni su na portugalski, engleski, turski, češki, mađarski, francuski, njemački, gruzijski, talijanski, ruski, poljski, ukrajinski i hrvatski jezik. Julio Travieso je dobitnik kubanskih, ruskih i bjeloruskih priznanja. Bio je profesor na Sveučilištu u Havani i držao predavanja u Meksiku, Španjolskoj, a u novije vrijeme u Sjedinjenim Američkim Državama.

*Pripovijest iz knjige pripovijesti *Galeb je letio u daljinu* (*A lo lejos volaba una gaviota*) objavljena je u španjolskoj nakladničkoj kući *Renacimiento* (*Preporod*) 2004. godine, u meksičkoj *Lectorum* također 2004., kubanskoj *Letras cubanas* 2007. te u nakladničkoj kući *Arte poética* (*Poetska umjetnost*) iz New Yorka 2014. godine pod naslovom *Novac za Habanu* (*Dinero para la Habana*).

Ketty Blanco

Disati ispod vode

Budim se, posvuda je mrak. Rosa spava pored mene. Njezino je tijelo tek neodređeni obris usred tišine. Kad su mi kao djevojčici govorili da dolazi ili bih je ja vidjela kako zamače za ugao, počela bih drhtati od straha. Približavam se prozoru i otvaram ga. Svjetlost mjesečine blago obasjava sobu. U posljednje vrijeme osjećam se iscrpljenom. Liježem razmišljajući o tome da ću se oporaviti, i ustajem u još gorem stanju. Kad bi se mene pitalo, ostala bih čitav dan ležeći na madracu kao da je riječ o jastuku. Pogledom prolazim po sobi: odjeća nabacana po podu, po vitrini. Lutke koje prodajemo nalaze se na dasci za glačanje. Jesam li zarobljena skupa sa ženom koju odbacujem? Zbog čega je ne napustim? A kamo bih otišla? Uspravljam se, pipajući idem prema ladici stola, izvlačim notes i pišem... *Mrzim je, mrzimo jedna drugu...* Vraćam se k njoj, spavam.

Ovoga me puta budi vrištanje djece u hodniku.

Jutro je toplo i sunce se provlači kroz svaku rupu u stanu. Trčim pod tuš. Bijesno se trljam, ali i dalje imam osjećaj da sam prljava. Izlazim. U torbi nosim knjigu Carson Mc Cullers i lutke. Rosa ustrajava da ih naučim izrađivati. Ne volim ručnu izradu. Ne ide mi. Ali to nije ono najgore jer bih se mogla potruditi da je zadovoljim. Bolna je činjenica da bi me taj čin doveo do depersonalizacije. Do toga da postanem idiot koji se bavi pamukom, koncem, komadima tkanine. Ona misli da bismo na taj način dovoljno zaradile da kupimo kuću. Ali, nekoliko kila tih lutaka jedva je dostatne za jelo i za kupnju šampona. Svaki put kad joj kažem da bi nas jedino mogla spasiti mogućnost da dobijem neku književnu nagradu, ali da trebam prostor i vrijeme kako bih mogla čitati i pisati, bijesno me gleda. Da bih joj to dokazala, trebala bi shvatiti da osim dara, moram imati disciplinu i raditi svaki dan.

Na obrtničkom sajmu na kojem ostavljam lutke roj prodavača se na sve moguće načine trudi uvjeriti turiste da kupe suvenire. Krčim si put kroz mnoštvo znojnih tijela i dolazim do jednog štanda. Čeka me vlasnica, stara

i debela žena. Svaki put kad se susretnemo, izgleda uzrujano i duri se kao djevojčica kojoj su oteli njezine kolače.

– Danas nisam ništa prodala – kaže mi.

Ipak uzima sve lutke pod uvjetom da sutra dođem po novac.

– U redu je – odgovaram smiješeći se. – Doći ću sutra poslijepodne.

Ne mogu se svađati s njom, reći joj da živim daleko, da pretraži svoju torbu, da zamoli vlasnika drugog štanda da joj posudi novac jer se ne radi o nekoj značajnoj sumi. Ali, ako ne bude kupila moje lutke, Rosa i ja ćemo se posvađati.

Sa zadovoljstvom zbog ispunjene misije, jurim na neki poetski recital kako bih sjela uz ugodne ljude i pila čaj slušajući kako netko govori o svo- me stvaralačkom procesu. Kako bih se fizički i psihički odmorila od neraspoložene debele žene i većine ljudi što žive u ovome gradu i prije svega, kako bih izbjegla besmisleni strku u kojoj živim.

Stižem. Čitanje još nije počelo. Nepoznati ljudi šecu se vrtom da skrate vrijeme. U tom trenutku ugledam Oliviju kako lista neki časopis. Srce mi počinje snažno lupati. Upoznala sam je preko zajedničkog prijatelja na jednom njezinom čitanju. Kad su mi je predstavili, bila sam pod snažnim dojmom, nervozna. Hvalila sam je, nespretno si gladeći kosu. U njezinu sam pogledu zapazila iskru kojom mi je dala do znanja da je privlačim. Pozvala nas je k sebi na piće. Tamo će – rekla mi je – iskoristiti prigodu da mi daruje svoj najnoviji roman. Naš je prijatelj imao drugačiji plan tako da smo spisateljica i ja krenule u potragu za taksijem.

Kad sam već sjedila na kauču u njezinom stanu, oči su mi gladno promatrale prostoriju: ovdje komplet japanskih šalica, ondje slike kubanskih slikara. Knjige studiozno poredane, lusteri koji su visjeli sa stropova. Spisateljica mi je poslužila vino preostalo u boci i otišla u kuhinju. Vratila se s tanjurom maslina i malim komadićima sira. Pomislila sam da moram zapamtiti kako se kretala, način na koji je stavljala tanjur na stolic i kako je sjedala uz mene.

–Vino mi se jako sviđa – šaputala sam.

Ona se nasmiješila i iskra se ponovo pojavila u njenim zjenicama.

– Ti također pišeš, zar ne?

– Da, prestano pišem; za mene se na kraju sve pretvara u neku moguću priču.

– I za mene isto – promrmljala je dok je nekom divljom strasti svoje lice približavala mome.

Ja sam si sama posluživala vino i nespretno praznila bocu. Nema dvojbe da je piće prikrilo moj izgled djevojke očarane neočekivanom bliskošću. Ona je uzela bocu i zavrtjela je u zraku dajući mi do znanja da će potražiti drugu. Vrativši se, donijela je nasjeckanu travu, uvila je u papir, napravila cigaru i zapalila je. Kad ju je stavila u moja usta, povukla sam dim. Rekla mi je da ga zadržim i da začepim nos. Njezina su se usta polako približila mojima uzimajući dim iz njih.

Počelo je komešanje ljudi; činilo se da će recital početi. Brzo sam se oporavila od čuđenja i krenula prema Oliviji.

– Margarita, kako mi je drago što te vidim! – uzviknula je blistava lica.

Ja sam se, rumenih obraza, nasmiješila. Lagano sam je poljubila u obraz i nastojalase praviti mirnom. Ali, srce mi je snažno kucala, a pazuha se znojila.

– Ovdje sam – počela je odjednom objašnjavati – jer će jedna moja zna-nica čitati i ustrajno me molila da dođem. Ali, sada kad sam te srela, radije bih da odemo k meni i da ti pokažem što sam ovih dana napisala. Boca vina također čeka. Željela bih znati sviđa li ti se – rekla je uz suučesnički osmijeh.

To nisam očekivala. Bila sam zbunjena, neodlučna. Najviše od svega želim ići k njoj. Ali ne želim još jednu svađu s Rosom. Već mi je previše uznemirujuće podnositi njezino bezrazložno loše raspoloženje, ne mogu ni zamisliti da joj još pružim motive za to. A znam da će, čim se vratim kući i ona me pogleda, otkriti o čemu se radi. Nakon što je Rosa u mome dnevniku pročitala o mojim sastancima sa spisateljicom, doživjela je šok. To nije bilo jedino. Nekoliko mi je puta priredila scenu udarajući glavom u kuhinjski zid i vičući da želi odmah umrijeti. Pa ipak, nisam bila u stanju prekinuti s Olivijom. Svaki put kad sam išla k njoj, sama sam sebi govorila da je to posljednji put, da se više nikada neću vratiti. Ali, ta je veza bila kao droga; misliš da je se možeš riješiti u trenutku kad to poželiš. A kad bolje pogledam, uz bilo koju ispriku ponovo sjedim na Olivijinu kauču. Jer, definitivno, postala sam ovisnica o spisateljici, o načinu na koji je pušila, o njezinu mirisu na pačuli. Najgore od svega bilo je to da me je Rosa, ljubomorna kao kuja, svakoga dana kad bih se vratila od Olivije njuškala tako dugo dokne bi otkrila gdje sam bila. I koliko god sam se ja trudila prikriti to, ona bi na kraju uspjela doznati.

Tada bi stala ispred mene: kurvo jedna, govorila mi je. Platit ćeš mi za sve moje patnje, kurvina kćeri! Bog te mora kazniti!

Ja sam stajala kao oduzeta i drhtala.

– Hajde, curo – ustrajava Olivia onom promjenom u glasu koja me razoružava.

Sada mi je, pomišljam kako bih uvidjela hoću li se prestati znojiti, samo prijateljica. Neće se ništa loše dogoditi ako na trenutak odem k njoj.

– O.K. – odgovaram i uzimamo taksu.

Kad je otvorila vrata stana, uhvatila me je za ruku i povelala do kauča. Sjela sam na njegov rub u stanju pripravnosti, nastojeći se oduprijeti mogućnosti da me odvuče nekuda dalje.

Ona odlazi u kuhinju i vraća se s bocom i s dvije čaše.

– Što sada pišeš? – pitam i svraćam pogled od pića.

– Pjesme – promatra me sa zanosom u očima – imam ih u računalu, začas ću ti ih pokazati.

Poslužuje vino i pruža mi čašu. Ispijam gutljaj. Ona se smiješi. Osjećam

se ugodno pored nje. Previše ugodno, mislim žalosno.

Olivia stavlja svoju čašu na stol i ide do linije. Čini se da na trenutak dvoji. Zatim izabire jedan CD i pušta ga. Glas Marije Terese Vera²⁵ se rasipa i pada na tlo, dok me ona na kauču probada onim pogledom koji tako dobro poznajem.

Zamjećujem njeno ubrzano disanje. Iz želuca mi se diže slatka struja i lagano mi žari bradu. Izbjegavam susresti njezin pogled, znam da ću popustiti... a više to ne želim.

Prikupljam snagu, uspravljam se.

– Moram ići – kažem prije nego što pobjegnem.

– Tako brzo? – pita Olivia, uznemireno.

– Da – odgovaram uz lažni osmijeh i brzo bježim prije nego što me savlada želja da ostanem.

Već vani, hodam usred automobilskog dima, ispod jakoga sunca. Ovo- ga mi puta Rosaneće moći ništa predbacivati. Sjedam na sjedalo na auto- busnoj postaji, vadim roman Mc Cullers i pokušavam čitati. Ne mogu se usredotočiti. Olivijina je slika pred mojim očima i zbog nje se stalno vra- ćam istim mislima. Dolazi autobus, uspinjem se i bacam na prvo slobod- no sjedalo koje ugledam. U prsima osjećam nešto jako čudno, neki bolni pritisak. Čim pomislim na Rosu, nedostaje mi malo zraka. Zbog čega se vraćam u naš stan? Nakon puno prijedehanih stanica, silazim na posljednjoj i hodam nekih sedam blokova kroz gustiš i skrivene kutke kako bih stigla do četvrti.

Sjećam se kako mi se činila dalekom ta četvrt kad sam u nju došla prvi put nakon što nam je ciklon srušio kuću i kad su nas privremeno poslali u ovaj stan. Tri nastambe s krovom od cementa i azbesta nalazile su se jedna uz drugu. Dobile smo stan u sredini. Živjeti, kao što se kaže, zid uz zid, vrata uz vrata, prozor nasuprot prozoru s ostalima koji su pretrpjeli štetu, ima ili mora imati i neke prednosti. Bili smo velika obitelj što živi u velikoj kući.

Kad ulazim u stan, nailazim na Rosu nagnutu za stolom. Izrezuje lica lutaka. To mi je prilika da učinim nešto što joj se sviđa. Ali, čak niti ne podiže glavu kad prolazim pored nje.

Odmah se presvlačim, izlazim iz sobe i nudim joj pomoć.

– Ne, hvala – odgovara mrzovoljno

– Zbog čega? – kažem ne shvaćajući je.

– Mrzim da činiš nešto samo zato da bi mene odobrovoljila. Osim toga, sve što radiš na kraju ispadne sranje.

Tu se ništa ne može učiniti. Idem u sobu i liježem. Ne čitam i ne pišem jer bi to Rosu još više ozlovoljilo. Prema njenom mišljenju, sve je zlo zapo- čelo mojom opsjednutosti književnošću.

Ovim se dana ne osjećam dobro. Osjećam muklu bol pomiješanu sa

²⁵ María Teresa Vera (1895.–1965.) – legendarna kubanska pjevačica, skladateljica i gita- ristica (n. prev.).

zanosom i seksualnom željom. Teško mi je izaći na ulicu; izgledam kao gušter koji izbjegava dodir s ljudima. Zbog te pojačane osjetljivosti, neraspoložena lica i tuđi znoj toliko snažno djeluju na mene da mi se povraća.

Ne znam što učiniti. Potreban mi je netko tko bi mi pomogao da pro-nađem izlaz iz ove vrtnje na istome mjestu i razmišljanja da ću na taj način nekamo stići.

Prolazim pored otvorene crkve. Ulazim i kažem svećeniku da mi je jako važno da porazgovaramo. Naglašavam riječ „važno“. Nakon što me je pažljivo promotrio, kao da meskenira, kaže mi da uđem. Glas mu je blag i umjeren.

Ulazimo u ured. Rukom mi pokazuje da sjednem na fotelju, dok on sjeda na onu nasuprot joj.

– Što se događa s tobom? – pita.

– Vrtim palce. Sada ne znam kako da mu to kažem zbog straha da me neće razumijeti, da će misliti da sam pokvarena osoba.

– Oče, mrzim svoju majku. Mrzim je dok čujem kako vuče kloppe po podu. Dok udaražlicom po šalici stavljajući šećer u kavu... – lagano grizem palčeve – to me izluđuje. Ali, premda je užasno mrzim, nisam u stanju otići od nje. Što da radim oče? Što da radim? Molim vas, nemojte mi reći da je moram voljeti jer nemam snage za to.

– Već ste sami dali odgovor – odgovara on uz osmijeh televizijskog voditelja. Rješenje je u tome da je zavolite. Na koji način? To ćete morati upitati Gospodina.

Gospodina. U posljednje vrijeme kad razgovaram s Bogom, riječi mi zastaju u grlu. Nakon toga nestaju u zraku kao da ih nitko nije čuo. Ako sam nečega svjesna, to je činjenica da Bog ne sluša.

– Ali, recite mi neki način, nešto automatski, na koji bih se mogla prema njoj ophoditi? Nije važno o čemu se radi, bilo što.

– Nema pravila, kćeri moja. Moli, zamoli Gospodina da te nauči voljeti i On će ti pokazati put.

Odjednom se kula od pijeska, odnosno ja, počinje raspadati na fotelji. Osjećam se iscrpljenom. Želim se isključiti kao Uspavana ljepotica. A kad se probudim, da nestane sva ta zbrka osjećaja.

Zahvaljujem svećeniku na njegovu trudu i krećem na sajam. Sunce prži. Vraćam se u stan s novcem.

Rosa sjedi na podu dnevne sobe. Jedva da me je pogledala. Nastavlja stavljati pamuk u platneno tijelo. Stavljam novčanice na televizor i ne zaustavljajući se čak ni da je pozdravim, idem prema sobi i liježem.

– Po ovome što vidim, ti misliš nastaviti sa svojim životom na isti način kao i uvijek! – kaže mi Rosa ljutito, s vrata.

– Ne razumijem – rekla sam joj – donijela sam ti novac, nalazi se na...

– Misliš li da je to dovoljno!... Ovdje uvijek ima nečega za napraviti. Pod je prljav, imamo još samo dva jaja za jelo. Mi si ne možemo pružiti luksuz da se odmaramo; prisjeti se da štedimo kako bismo si kupile kuću!

– Što želiš da radim? – odgovaram uplašeno.

– Bilo što, ali ne želim te vidjeti kako ležiš na tome krevetu dok ja radim! Brzo ustajem, gledam na sat; u to doba na štandovima za prodaju više nema mesa, ali još uvijek se može kupiti povrće. Poslije mogu počistiti kuću i na kraju spremiti nešto za jelo.

Izlazim s pedeset pesosa i s platnenom vrećicom.

Na tržnici je jedino ostao slatki crvljivi krumpir. U početku neodlučna, ipak ga kupujem da se ne vraćam prazne vrećice.

– Kupila sam slatki krumpir – izvješćujem je.

– Daj mi da vidim.

Kad je pogledala u vrećicu, primijetila sam da joj se lice namrgdilo. Također prisjećam kako počinjem ubrzano disati. Bijesno me gleda.

– Koga sam vraga učinila svijetu da me se tako kažnjava! Vidi se da tebi ništa ne znači razbacivati se novcem.

To je bilo jedino što sam našla – kažem zbunjeno.

– Nisi trebala kupiti taj slatki krumpir! Ali, to radiš namjerno samo kako bi me mučila

– Rosa, ne... moj je glas nit koja samo što nije pukla.

– Svako ćeš mi nezadovoljstvo platiti uz kamate! Loše ćeš se provoditi u budućnosti! – izgovara ljutito.

– Dok izgovara te rečenice, počinjem se zamišljati kako perem zahod na nekoj željezničkoj postaji, kako prljava hodam ulicom ili, još gore, da sam u krevetu i umirem od neke teške bolesti. Obuzima me panika. Uspoređujem slatki krumpir sa snagom njezinih riječi i osjećam bijes zbog kojega ne mogu pomaknuti čeljust jer se ne usudim reći joj da želim da umre, da nestane, da uz nju ne mogu disati, da ću umrijeti ako se nastavi i dalje ophoditi sa mnom na taj način.

Ispuštam vrećicu, trčim do madraca i pokrивam glavu jastukom. Olivia, koliko bih željela biti u tvojoj kući, šćućuriti se u tvome krilu, voditi ljubav s tobom. Ali, ne usuđujem se čak niti izaći kako bi je nazvala.

Zora je. Na ulici sam. Malo je prolaznika. Odjednom se pojavljuje Olivia. Njezine me zelene oči uporno gledaju. Iza nje se nalazi nekoliko pijanih muškaraca i poneka žena u dronjcima. Ona želi nešto od mene, zbog čega, uplašena, ustuknem. Olivije više nema. Žena daje znakove pijancima i svi hodaju prema meni. Počinjem očajnički trčati. Na cesti se pojavljuju lica koja me vrebaju, a ja se ne mogu sakriti od njih. Na trenutak, netko me prima za ruku i sakrivam se ispod nekog stubišta; kad se okrenem da vidim lice neznanca, ugledam lubanju.

Odjednom otvaram oči. Sjedam na krevet i uz strepnju pokušavam ispuniti pluća zrakom, ali ne mogu. Uspravljam se i idem popiti vode.

Teško mi je disati ovih dana; to mi onemogućava Rosino zlovoljno lice. Ona kaže da sam čudovište, da u krvi nosim zlobu, da sam poput moje bake.

Na nebu jedva da sjaji mjesec. Izgleda poput plastičnog mjeseca što

visi s Olivijina stropa... Tresem glavom kako bih izbrisala njezinu sliku iz misli. Neću joj se vratiti. Tako da ničemu ne služi to što se mučim misleći na nju. Tek nakon jedne rasprave između nas, uspjela sam skupiti hrabrost i prekinuti s njom. Sada moram nastaviti dalje. Rosa ne bi podnijela ponovnu krizu. U svakom slučaju, veza jebila pri kraju: više smo se puta svađale nego bile dobre.

Ulazim u zahod i sjedam kako bih piškila.

Ako dobro razmislim, možda mi i ne nedostaje. Samo sam zbunjena zbog toga groznog suživota s majkom i zato mislim da mi fali. Njezina kuća, za razliku od ove paukove jazbine, tiho je i ugodno gnijezdo. Uvijek ima dobre knjige, čaj od agruma i tako se slatko ljubi.

Prsti mi, držeći u ruci nježni komadić ubrusa, lagano klize vlažnim usnama. Ne – kažem – zaustavljam se. Ali, u glavi mi odjekuje neki drugi glas. „Svrši.“ „Neću“, ponavljam. „Samo ovaj put, kunem ti se da će biti posljednji“, uvjerava me.

Baš kad doživljavam orgazam, pojavljuje se osjećaj krivnje. „Zbog čega sam popustila“, mučim se. „Zašto sam tako slaba?“. Ne usuđujem se ustati sa zahodske školjke. Zbog nečega nerazumljivog osjećam se prljavo i stidim se. Postajem ranjiva. To me plaši jer je isto što i biti nezaštićena, znati da me bilo koji auto na ulici ili neka nepoznata bolest svakoga dana mogu ubiti.

Nesvjesno, ruka mi dodiruje nešto vlažno među nogama. Neku odvratnu ljepljivu tvar, neku bjelkastu kremu. Ustajem i brzo se odlazim oprati. Trljam se spužvom poput nekoga tko se želi riješiti vlastita tijela. S nadom da ću nestati zahvaljujući sapunu i vodi.

Prije nego što legnem, pijem jedno od Rosinih sredstava za smirenje.

Glava mi je spuštena, kosa dugačka i ravna; pada mi do poda, perem je. Sve je gusto i sivo. U ozračju se osjećaju nelagoda i strah. Odjednom, mnoštvo crva počinje mi izlaziti iz tijela. Sa svih strana izlaze bijeli crvi...

Otvaram oči. Na rubu sam da se raspuknem zbog panike.

Citološki nalaz. Moram napraviti citološki nalaz. Bolničarka je već dva-put došla.

Perem se i odlazim u ordinaciju.

Ulazim; dvije gospođe i jedan starac čekaju. Čekaonica je malena i izgleda kao da je stara dvadeset godina. Bilježim podatke na jedan popis. Bolničarka mi kaže da je pričekam, da će pripremiti stvari. Ona sama će mi uzeti uzorak. Sjedam pokraj jedne od gospođa i jako blijedog starca.

Posjećivanje ordinacija i bolnica izaziva mi gađenje. Udeš, ali ne znaš u kojem ćeš stanju izaći. Ponekad i ne izlaziš. Barem ne živ. Upoznala sam jednu djevojku koja je pratila prijateljicu na ultrazvuk i kad je ova sišla s kreveta, liječnik koji joj je bio susjed, ponudio se da i nju pregleda. „Ali, meni nije ništa, osjećam se dobro.“ „Iskoristi prigodu“, predložila joj je prijateljica. Kad su joj aparatom prošli po trbuhu, otkrili su da je pun raka. Čula sam mnogo sličnih priča i zbog toga postajem nervozna kad moram ići na takva mjesta.

Vrućina sve to čini još nepodnošljivijim.

Žene se hlade i mašu novinama i časopisima.

Kao da ne mogu šutjeti, razgovaraju o trećoj koja ima rak dojke. Kažu da je ta i ta prošli tjedan umrla zbog embolije. Da će biti još toplije. Da je riža slabo rodila, a grah je pun žižaka.

– I kao vrhunac – kaže jedna od njih – dolazi ciklona. Najavili su u dnevniku.

Počinem osjećati vrtoglavicu. Noge mi se pokreću po podu u 190 okretaja u sekundi; mislim da ću otići. Napraviti ću test neki drugi dan.

Bolničarka me poziva.

Hodam kao da lebdim i liježem na stol koji mi pokazuje.

– Stavi noge u držače i pomakni guzu do ruba – upućuje me držeći u rukama veliki željezni spekulum.

Slušam i pomičem se prema dolje.

– Dođi bliže kako bih bolje vidjela.

Usmjerava svjetlo i pokušava mi ugurati onog dinosaurususa.

Grčim se od bola i nelagode.

– Ne miči se... Opusti se.

Lako je to izgovoriti. Osjećam se kao da mi na silu guraju komad željeza u tijelo.

– Diši – kaže dok to pokušava uraditi. – Ništa od ovoga, idem potražiti manji, ovaj ne mogu ugurati.

Gledam je dok traži među sterilnim materijalom.

„Želim otići“, pomišljam, „neka ovo što prije završi.“

Vraća se s manjim spekulumom, stavlja mi ga u vaginu i lagano gura.

Ah... ah... – povlačim se unatrag od bola.

– Smiri se... već sam ga stavila – uzvikuje uz osmijeh. – Dođi, pomakni se prema meni da te bolje vidim.

Približava svjetlo vagini.

Mršti se.

–Doktorice! – zove glasno liječnicu koja se nalazi u susjednoj sobi. – Dođite ovamo.

Osjećam kako postajem blijeda.

– Što mi je? – pitam.

– Ništa – odgovara oštro. Doktorica uvijek mora pogledati prije nego se uzmu uzorci.

Ulazi liječnica i spušta glavu među moje raširene noge.

– Je li ti ovo prvo uzimanje uzorka za citološki pregled? – pita me.

– Je – odgovaram iznenađujuće mirno, što me iznenađuje.

– Jesi li već napravila koji pobačaj? – pita me ne prestajući gledati unutra.

– Nisam – odgovaram i smirujem se.

– Jesi li imala cervicitis ili što slično? – pita me uzimajući uzorke.

Mora da mi je tamo unutra sve odvratno i u stanju raspadanja – možda su mi krvne žile nalik hobotnici, možda su se rasprsnule u maternici.

„Zbog čega sam toliko dugo čekala da dođem?“

Liječnica je uzela uzorke i, dok ide oprati ruke, dodaje da će ih poslati u središnji laboratorij.

– Imam li tumor?– pitam uznemireno.

– Moramo pričekati – kaže hladno i oštro. – Staviti ćuna uzorak oznaku „žurno“. U slučaju, pronađu li što problematično, laboratorij odmah šalje nalaze, najkasnije za četiri dana.

Ne zamjeram joj oštar ton kojim mi se obraća. Sigurno joj je dosta ovakvih slučajeva. I gorih, jer ja barem nisam histerizirala.

Vani pada kiša. Ciklona, pomislila sam. Ne želim se smočiti, ali nisam se mogla zaštititi od kiše koja me je zahvatila daleko od kuće. Neodlučno čekam da vidim hoće li prestati. Ako imam rak maternice, mislim, možda je metastaza. To je gotovo uvijek. Zamišljam se kako posjećujem bolnice, kako čekam u čekaonici s drugim pacijentima koji također imaju rak. Serum i onaj smrad koji nagovješćuje da trulim iznutra. Pramenovi kose u mojim rukama sve dok ne ostanem ćelava. Ali, prije svega ljudsko sažaljenje; to je najteže podnijeti. Onaj izražaj lica između jasnica–dobro–da–nisam–ja–na–njenom–mjestu, dok govore o mojoj nesreći kao da već umirem i nisam ih u stanju čuti i mašu glavom uz olakšanje preruseno u sažaljenje. Ako imam rak, neću dopustiti posjete. Ni jednom licemjeru koji bi došao zahvaliti za svoj život na moj račun.

U tom trenutku gubim svijest.

U grudima mi nastaje rupa i usisava me. Kao u slučaju kad se svemirski brod probuši i gravitacija ga vuče po prostoru. Pogled mi se zamagljuje.

Ulazim u ordinaciju i sjedam.

– Što je s tobom, djevojčice! – uzvikuje starac. – Jako si blijeda.

– Bolničarka podiže pogled s nekih papira, ustaje i izlazi. Brzo se vraća s vatom natopljenom alkoholom.

– Je li ti mama kod kuće? – pita stavlajući mi vatu na nos.

Kimnem glavom.

Moja mama. Da, potražite Rosu. Moram je zagrliti.

Ketty Blanco (Camagüey, 1984.) je pjesnikinja i prozaistkinja, članica Udruženja braća Sainz koje okuplja mlade kubanske stvaraocice. Godine 2005. završila je Nacionalni tečaj za narativne tehnike *Ornelio Jorge Cardoso* u Havani. U tom je gradu sudjelovala na Prvom festivalu mladih pripovjedača 2008. i na prvom tečaju koji je organizirao Centar za književno stvaralaštvo *Hotel Kafka iz Madrida*. Diplomirala je vjerske znanosti 2012. (ISECRE, Havana). Dobitnica je nekoliko književnih nagrada za poeziju i prozu. Na Međunarodnom natječaju za kratku priču *Art Nalón Laeras* u Španjolskoj 2006. godine bila je u finalu. Djela su joj objavljena u časopisima i antologijama na Kubi i u inozemstvu.

Laidi Fernández

Svi dragi

I.

Konačno sam došla tamo kamo sam morala doći. Tako daleko da ne mogu ni reći da sam se udaljila od kuće. Bolje bi bilo reći da osjećam da sam nestala. Da nije tako, (samo tada) umirila bi me mogućnost brzog povratka premda je to težak zadatak. Isto tako, ne usuđujem se reći da se nalazim (kao što glasi naslov jednoga romana Loba Antúneza) u guzici svijeta. Svi smo bili svjesni činjenice koliko smo se udaljili jedni od drugih, ali vremenski labirint savladava udaljenosti i imam osjećaj da sam kliznula kroz dimenziju koja ne pripada geodeziji nego vremenskom razdoblju. Jednostavno nisam među vama i strah i ponos me tjeraju da vam ispričam da je ovo mjesto u svakom pogledu neodoljivo, da mi nedostajete do boli i da vam neću prestati pripovijedati o svome cirkadijalnom ritmu. Tamo vas vodim – od jednoga beskrajnog dana do drugoga, u nostalgiju mojih sistola, u sjenu drveta čije zaboravljene grane ne želim ni gledati.

II.

Kao i uvijek, rano se budim. Mora da sam bila ševa u doba kad sam bila ptica. U svakom se krajoliku bolje uživa na jutarnjoj svjetlosti. Ovdje je cvijeće nešto prolazno, radi se gotovo samo o sljezu. Kad pada na tlo, stvara tepih kojim je teško hodati, kao da nas želi podsjetiti kako samo on posjeduje prolaznu ljepotu. U ovo se doba ne osjeća nikakav miris. Ništa nije zaraženo; jedino s vremena na vrijeme čujem nepoznate zvukove koji oponašaju pjev žena. Sigurno je točno da nema ni jedne stvari na svijetu koja nije tajanstvena, kao što je rekao Borges. Pitam se zbog čega sam morala doći ovamo kako bih to spoznala. Voljela bih da vam mogu ispričati bogate priče, a ne dati vam ove mršave komentare o cvijeću i čudnim stvarima, ali za sada vas molim da se pomirite s užasnutosti u mom pogledu siročeta.

III.

Počinje me smetati tuga zbog odvojenosti od vas. Pretpostavljalo se da ću je uspjeti savladati otkrivajući svijet napravljen od munja u kojem boravim, ali ne nalazim moguću utjehu. Ne zadovoljava me riječ more, riječ brzo, riječ uvijek. Riječi počinju gubiti značenje i ne sviđa mi se mogućnost da se pretvorim u neku vrstu pokorenog čudovišta, u bezosjećajnu životinju koja je morala udisati pepeo. Tako je velika vatra moje čežnje da živim samo zato da bih je mogla istrijebiti. Pokorit ću se, nema druge mogućnosti. Od ovoga ću vam trenutka govoriti o običnim temama. O nečemu nalik bijedi što nas okružuje, o crvima iz rana, o rupama na obrazima zvanim *cancrum oris*²⁶.

IV.

Možda je najzuvišeniji način bijede smrt. O njoj vam danas želim govoriti. Ne o onoj običnoj i svakodnevnoj. Ne o onoj koja se pojavljuje kad je se najmanje očekuje, nego o onoj drugoj. Ove sam noći napisala broj trideset i tri na ploču na kojoj se bilježe događaji od prethodnog dana, u red namijenjen onima koji trebaju *pass away*. Ruka mi ne drhti. Napisala sam broj umorna kao i svake noći, ne ostavljajući mjesta strahu. Prije nego što ću sjesti kako bih vam ispričala da sam se nedavno prisjetila Kristove dobi, shvatila sam da su trideset i tri osobe preminule ove noći. Još sedam osoba iste dobi kao i ja te milijuni drugih koji su zaslužili pokriti se crvenom zemljom Copperbelta. Pogrebne pjesme koje se po danu ne čuju, dio su krajolika ovoga mjesta. Nalik su pjesmi ptica koje ništa ne najavljuju i ne izazivaju čuđenje. Smrt ih nadvladava, osnažuje i gasi prema svojoj želji. Moglo bi se gotovo reći da je ta pjesma izvedena rutinski. I vrućica, nemoć izazvana glađu te nedostatak nade isto su rutinske stvari. Možda su ove noći ptice podigle ton, ali nisam sigurna. Buka koju izaziva drveće dok ga njiše vjetrić malo utišava zvuk koji izlazi iz grla žena nalik ptičjima. Dok kleče izgledaju kao da traže objašnjenje od neba. Danas sam se prvi put otkako smo došli pogledala u zrcalo i upitalakako sam mogla biti tako sebična da vam to ispričam.

V.

Pripadnik plemena Masai donio mi je neomotani dar i dugo stajao pored mene očekujući moju reakciju. Upoznali smo se prije nekoliko tjedana i kao što je uobičajeno, stid me je približio njemu. Donji rub njegovih ušnih školjki dopire mu sve do ramena, ostavljajući u sredini tako veliku rupu da u nju stane šaka. Vidjela sam ga kako prolazi pored mene uz tipični ponos onih koji ostaju vjerni svojim plemenima; uz oholi pogled kakav imaju samo oni, uz ustrajnost da hodaju tako polako da se čini da

²⁶ Cancrum oris – gangrenski stomatitis (n. prev.).

pužu. Skladnim njihanjem ruku nekoga tko se ne žuri ni onda kad se radi o smrti. Uz dosadan izraz na licu jer moraju koračati betonskim tлом. Takvoga sam upoznala prije nekoliko tjedana.

– Tko je ovaj *kabualala*? – upitala sam Lufungulua. Zbog čega ima probušene uši? Ima li *tutuma*? Ne čini li se da je pun *mpepo*? Hoće li me razumijei ako mu kažem *Toalá monana*?

– *Good morning*, rekao je on, napredujući prema meni. *Let me explain that I am a masay. My ears are beautiful, like all the masays. Nice to meet you. I am chief Chicola.*

VI.

Suzdržala sam se od želje da kleknem. U potpunosti postidena, stavila sam mu se na raspolaganje. Nakon nekoliko tjedana više nije trebao moju pomoć i ponovo je uronio u dubinu onoga što je, čini se, bilo njegova prašuma. Danas se vratio upravo u trenutku kad sam izlazila kako bih posjetila obližnje selo. *This is a present for you*, rekao je i pružio mi dnevne novine. Na prvoj se stranici nalazila fotografija s natpisom *Kenneth Kaunda said...* kao i svakoga dana, ništa posebno. Odlučna da neću ponovo preživjeti istu sramotnu scenu, potražila sam Lufungulov pogled. Njegov sam pokret protumačila na vrijeme (nadam se da je bilo tako) i uzela novine u ruke poput nekoga tko uzima buket makova. Jesam li vam rekla da je Borges imao pravo kad je govorio o tajanstvenosti života? Što se radi u tako grozno čudnim situacijama? Za sada sam sačuvala taj novinski papir s vijestima zajedno s ostalim darovima koje sam dobila: izrezbarenim štapom, bubnjem bez čavlića i narukvicom od slonovače koja je već počela dobivati žučkasti ton. Nakon mjeseci u kojima nisam pisala, ponovo krećem u akciju. Preselili su me i sada živim u jednoj maloj kući čiji su zidovi puni vaših slika. Sjedim okružena vašim ritmičkim mirom, kao mjesečarka. Smiješe mi se lica koja sam u životu najviše voljela premda ih nije potrebno zazivati. Tako prolaze moje noći: promatrajući magičnu ljepotu roditelja koje možda nikada nisam zaslužila. Usprkos strastvenosti svoje duše, osjećam da sam u potpunosti udaljena od ovog mjesta. Više nisam neusredotočena zbog plača, niti me plaši buka koja dopire iz najveće dubine; ne pazim da me ne ugrize zmija. Već mi se čini normalnim da pola godine pada kiša, da u zoru prskaju električne žarulje, da je pošta jednako nesigurna i beskorisna kao i automobil, da je čežnja ustupila mjesto čvrstoj želji da ostanem živa. Doživjela sam dva malarična napada i zato izgledam tako loše. Više ne brojim dane koji nedostaju do susreta s vama, naučila sam daje očekivanje vijesti gore nego nastojanja da se smanji udaljenost. Više ne moram rabiti rječnike. Znam reći ono što moram a da ne ispadnem smiješna, učiniti ono zbog čega sam došla bez ikakva žaljenja, jesti sve što i drugi jedu ne vodeći računa o banalnosti kao što je, primjerice, ravnomjerni raspored hranjivih sastojaka. Još uvijek ne znam oponašatiptičje zvukove, ali sam u stanju

plesati u ritmu glazbe na lokalnim svečanostima i pokretati bokove kao i ovdajšnje žene. U stanju sam prevaliti kilometre održavajući ravnotežu sa zavežljajem na glavi, odijevati se u odjeću šareniju od duge te obuvati sandale ravne kao zemljani putovi. Zbog sažaljenja ne mogu na sve otvrdnuti, ali ne osjećam strah. Snažna sam jer sam starija.

VII.

Ne znam kad mi je pisanje postalo opsesija. Ovaj mali snop vijesti koje sam pripremila ako se kojim čudom pojavi neki teklić, samo je majušan uzorak. Tješim se pisanjem na nekakav iracionalni način. Uopće me ne dira logična spoznaja da je ta želja za pripovijedanjem nezaustavljiva. Tijekom dana pogledom prolazim po svemu onome što bi mi moglo biti korisno za ispunjenje moje želje: papiri, službena glasila, novinske stranice s praznim prostorima, stražnje stranice izvještaja koje nitko ne čita, naličja nekih oznaka, oglasi, omotnice, kutijice, prospekti, omoti sapuna, naslovnice, osmrtnice, pozivi na sastanke i dokumenti o njima, kartonske kutije za jaja, papirnate zastave. Zadivljujuće je otkrivanje širokog spektra predmeta koji se mogu koristiti za pisanje, a koji bi u nekoj drugoj prigodi prošli sasvim nezapaženo. Kad se jednom prikupi sav taj materijal otporan na grebanje vrškova olovaka, odabirem onaj koji ću koristiti ovisno o stanju moga uma, i noću se posvećujem užitku govorenja kroz kaligrafiju. Za pripovijesti čiste fikcije rabim stranice dnevnika, omotnice ili kutijice. Za opisivanje onoga što me okružuje omote od sapuna ili osmrtnice. Ako ulazim u zamišljene, uglavnom kratke razgovore, naljepnice ili prospekte. Za najcrnje misli koristim kartonske kutije za jaja ili naslovnice časopisa, što je jedan od načina da me se prisili da budem sažeta jer je teško pisati po njima.

Oglasi i stražnja strana izvješća koja nitko ne čita najbolji su za pisanje pisama nadugačko i naširoko. Misli se na ona u kojima se govori: brzo ću otići odavde i čini mi se nestvarnim daću ikada uželjeti toga mjesta. Papirnate zastave su savršene za ispisivanje želja. Nikada nisam bila u stanju odgonetnuti zemlju koju predstavljaju, tako da sam, primjerice, Švicarskoj mogla reći da bih voljela imati dva sina kad odrastem. A Liechtensteinu da nestane gladi. Laosu bih ispričala svoj san da se sutra vraćam. Tko zna kojoj bih zemlji izrekla koju želju. Dvije zastave imaju puno praznog prostora (možda japanska i ona Crvenog križa) i njih sam rezervirala za veće želje. One o miru u svijetu, o miru za sve, miru ujutro, poslijepodne i navečer. Nisam ponovo pogledala bilješke jer mi je sve već zapakirano, ali kako ćemo se samo smijati tim stvarima! I nečijim licima!

VIII.

Nikada se nije pojavio teklić za ta mala pisma. Nosim ih u putnoj torbi premda nikomu nisu potrebna. Slušat će moj glas da im ne nedostajem i

bit će uz mene kako ne bih patila zato što više nisam s njima. Bilo je teško odabrati stvari koje ću ponijeti sa sobom. Bol zbog napuštanja predmeta koje sam dvadeset i četiri duga mjeseca prikupljala kao blago, ne dopušta mi da u potpunosti osjetim zadovoljstvo zbog povratka. Danas odlazim. Pišem svojim posljednji put dok čekam da kroz zvučnik prozovu moje ime. Za nekoliko minuta, pospremit ću bilješke i uroniti u tromost raznih prijevoznih sredstava kojima moram putovati dva dana. Upravo se sada kajem što sam ostavila čajnik, zavjesu koju sam napravila od ostataka mreže za komarce, narukvicu od slonove kože koju sam zaboravila na prozoru kupaoonice, posljednju orhideju koja je izrasla u mome vrtu i privjesak za ključeve s nogom crvenog majmuna. Kažu da je zaboravljanje stvari znak želje za povratkom. Tko zna. Sve ostalo nosim kao garanciju da nisam izmislila ta vremena: bubanj, štap, novine, žutu narukvicu, fotografije prijateljica, pokojnika, kolega, svih voljenih.

Zamišljam vas i smijem se. Ako vi mene zamišljate onakvom kakva sam bila prije odlaska, moram vas izvesti iz zablude iako upozorenje dolazi kasno. Nećete dočekati nasmijanu i rascvjetalu debeljuškastu djevojku nego sijedu ženu koja korača uz težinu pomalo odgođene radosti. Molim vas da budete milosrdni prema meni; ne vraćam se iz kaznionice nego baš nasuprot. Nisam nasilna nego bolja. Vidjet ćete da sam naučila osnovne stvari koje ne bih shvatila stoljećima jer sam se u potpunosti posvetila misiji razlikovanja onoga beskorisnog i onoga važnog. Onoga mogućeg i nedostižnog. Pravde i pravednosti. Dobroga i lošeg, nas i neprijatelja, neba i mora. Ne postoji bolje mjesto od Copperbelta za osnovna saznanja. Gotovo mi je žao što su već najavili prvi let kojim moram krenuti.

Gotovo.

Laidi (Adelaida) Fernández de Juan (Havana, 1961.) je liječnica koja se od 1994. bavi književnošću. Objavila je jedanaest knjiga pripovijesti, jedan roman i priredila dvije knjige s fotografijama Kube. Među priznanjima koja je dobila ističu se nagrada *Luis Felipe Rodríguez* koju dodjeljuje UNEAC, za djela *Oh, živote (Oh vida)* i *Dogodilo se u Copperbeltu (Sucedió en Copperbelt)*, 1998. i 2013.; nagrada za pripovijest *Alejo Carpentier* za knjigu *Darijeva kćer (La hija de Darío)*, 2005.; Međunarodna nagrada za mini pripovijest *Dinosaurius* za tekst *Današnje sitnice (Naderías de hoy)*, 2014., te nagrada za pripovijesti *El hilo y la cuerda (Nit i uže)* za pripovijest *Bila je lutka na koncu (Títere fue)*, 2015. Piše književne prikaze u digitalnome časopisu *La Jiribilla*. Pripovijesti su joj prevedena na nekoliko jezika. Zastupljena je u antologijama u zemlji i inozemstvu. Najnovija djela su joj *Uvijek će biti (Será siempre)* i *Havana u dva doba (La Habana en dos tiempos)* te *Kubanka u Africi (Una cubana en África)* objavljena u Montevideu.

Lourdes de Armas

Rosa

Nikad nisam pomislila da će priča o Rosi tako završiti. Počela sam je mrziti. Njezini aristokratski pokreti i onaj prćasti nos što gleda u strop u meni su izazivali bijes. Uvijek se ponašala kao da je u našoj kući u posjetu, nikada kao član obitelji. Držala se na odstojanju očekujući da je se poslužuje.

Jedini razlog zbog kojega sam je morala podnositi bio je moj stric. U njezinoj blizini, njegovo je lice poprimalo izražajkiji je, premda me je koštalo odrediti ga zbog njegove stalne promjene u skladu s Rosinim riječima i pokretima, odražavao veliko veselje; u njegovim se očima pojavljivao sjaj koji bi se gasio kad bi Rosa otišla.

Dok je moja kuća bila mjesto na kojem se neprestano odvijala neka aktivnost i nije se dopuštao ni jedan trenutak tišine, Rosina je stalno bila mirna. Njezina jedina sestra s kojom je živjela u prostranoj kući, u potpunosti se posvetila brizi za Rosinu dobrobit. Ova je ujutro odlazila u bolnicu odjevena kao bolničarka pokazujući besprijeckornu čistoću izuzetno bijele odore koju ona nikada nije prala. Meni se pak događalo sve suprotno. Prljava je odjeća rasla u praonici kao biljka tušak.

U mojoj je kući živjelo desetero ljudi. Otac i stričevi predstavljali su veći dio obitelji. U ono vrijeme već su svi napunili pedeset godina i bilo me je stid prati svoju odjeću, a njihovu ostavljati prljavom. Da se Rosa brinula oko moga strica, što je za svaku ženu prirodno, na mome bi popisu bilo puno manje odjeće za pranje.

Njihov čudan odnos donio mi je mnogo neugodnosti. Kad sam dolazila s posla i počinjala kuhati za sve članove svoje velike obitelji, moj stric, Rosin zaručnik, okretao je njezin broj telefona i preostali dio dana više se nije moglo telefonirati. Nisam čak uspjela razgovarati sa svojim prijateljicama ni nakon obavljenih kućanskih poslova. Morala sam iskoristiti situaciju da ga nadzirem i požurujem.

Jednom sam rano došla iz ureda. Kad sam vidjela da ga nema, otrčala sam u kuhinju i stavila grah u vodu da omekša. Zatim sam na brzinu

nazvala prijateljicu s kojom nisam razgovarala već mjesecima.

Iznadila se; ne samo zbog moga poziva nego i zbog moga uzbudjenja. Rekla mi je da da me nije mogla nazvati. Činilo se da je moj telefon izvan upotrebe jer je stalno bio zauzet. Objasnila sam joj stvari vezane uz strica, ali sam joj u glasu primijetila da mi nije povjerovala. Hladna i rezervirana, spustila je slušalicu. Nije me više zvala.

Kad sam hodala s Juanitom, stric mi nije davao priliku da razgovaram s njim. Čini se da smo jedno drugo nadzirali. Ali ja sam bila na gubitku. Jer, moj je stric samo jeo; on nije kuhao. Dok sam se bavila kućanskim poslovima, on je potajno odlazio do telefona i koliko god da sam se ja žurila, gotovo uvijek bi došao prvi. Jednom sam ga isključila i rekla da imamo problema s linijom. Te sam noći mogla nadugačko i naširoko razgovarati s Juanitom.

Idućega dana nije išao na posao. Izašao je jako rano da bi se za tren vratio s djelatnikom telefonske tvrtke. Čovjek je odmah otišao jer, logično, nije pronašao nikakav problem vezan uz aparat. Gledajući me u nevjerici, stric je rekao da se dogodilo nešto čudno.

Nakon te nezgode, počeo je ranije dolaziti kući. Ne znam kako je to objasnio šefu. Ali, čini se da ga je zatražio da izađe dva sata ranije jer mu je to od životne važnosti. A to se dogodilo u vrijeme kad već tri mjeseca nisam mogla razgovarati s Juanitom. Ponovo sam ga vidjela na dan kad je okončao vezu sa mnom. Pojavio se odjednom u mome uredu i nezadovoljno gledao na sve strane kao da me želi uhvatiti u trenutku strasti. Ustrajao je u tvrdnji da imam drugog muškarca s kojim svake noći dugo razgovaram. Također je napomenuo da je moguće da sam ostavljala telefon isključen kako bih mogla izaći i njega uvjeravati da sam kod kuće. Jasno da ono vrijeme ovdje nije bilo mobitela, premda ih se već moglo naći na svim stranama svijeta.

Sve je to bila Rosina krivice. Da se udala za moga strica, on joj ne bi stalno telefonirao.

Ne znam kako je on toliko vremena podnosio to njihovo hodanje. Nije zahtijevala od njega da žive zajedno. S njom mu je pala sjekira u med. Kad bi uzeo slušalicu u ruku, okrenuo bi broj i odmah rekao:

– Dušo moja.

Pozorno sam ga slušala. Premda sam bila daleko, tražila sam neki izgovor da mu se približim. Njihov me je razgovor privlačio više nego što sam to željela. Imala sam dojam da je ona okupana, odjevena i da u točno određeno vrijeme sjedi pokraj telefona. Jer, odmah je odgovarala. Telefon joj nikada nije bio zauzet, niti je ikada stric morao ostavljati poruku njezinoj sestri. Nikada nije bila odsutna ni iz kojeg razloga. Ona je uvijek bila tamo. Očekujući njegov poziv.

Nakon prve rečenice, u kojoj je naziva dušom, on je više slušao nego govorio.

– *Da, dušo moja. Ne, dušo moja. Jako si lijepa, dušo. U subotu idemo u restoran, dušo. Pozivam te sutra u kino, dušo moja.*

Svakoga vikenda, nakon dugačkoga jutarnjeg razgovora, moj je stric nestajao i vraćao se navečer. Nikada nije spavao izvan kuće. Nedjeljom je dolazio poslijepodne i nakon objeda, ponovo se telefonski javljao Rosi.

Ponekad, vrlo rijetko, pozivao bi je na objed k nama. I to samo u posebnim prigodama kad se jela posebna hrana. Hoću reći jako ukusna. Jer osim u „posebnim prigodama“ nisam vidjela da se zaustavlja ispred mojih vrata.

Naša je obitelj imala naviku okupljati se krajem godine i na proslavama rođendana nekoga od nas. Ona je dolazila samo onda kad se slavio stričev rođendan. Sjedili su vrlo blizu jedno drugoga. On je ustajao samo kako bi joj dodao hranu i poslužio ju. Gledao ju je sve dok nije progutala posljednji zalogaj. Ona je uživala u sporim pokretima svojih usta koje su pozorno pratile oči moga strica koji je i dalje bio poput njezina čuvara, promatrao je i vodio računa o njezinim željama. Činilo se da ne želi propustiti ni jednu jedinu pojedinost vezanu uz Rosu. S godinama sam prestala na njih obraćati pozornost. Usredotočila sam se na svoj život. Bolje rečeno, na život svoje obitelji. Moji su brojni rođaci postajali sve stariji. Roditelji su se pretvorili u starce o kojima je trebalo brinuti i osigurati im svu potrebnu skrb. Moj je stric svaki mjesec davao novac za kućanske troškove. I po običaju poslijepodne razgovarao s Rosom. Drugi su mi stričevi umrli. Primijetila sam da je Rosa bila na svakom sprovodu. Uvijek uz strica. Stajali su jako blizu jedno drugome.

Kad su mi umrli roditelji, stric i ja smo ostali sami. On je živio svoj život nezavisno od mene; viđali smo se navečer za večerom. Kad bi počeo razgovarati s Rosom, zatvarala sam se u svoju sobu i nismo se vidjeli do idućega dana na doručku.

Toga mi je jutro bilo čudno što ga nisam vidjela. Bilo je jako neobično da izostaje s posla. Prošetala sam po kući da mu dam vremena da izađe iz kuće. Volim ostaviti sve čisto prije nego što odem u ured; stric nikada nije prao suđe.

Bila sam uznemirena kad sam mu pokucala na vrata. Odgovorio mi je zapomažući. Brzo sam ušla.

Liječnik je utvrdio srčani udar. Morao se paziti, ili bolje rečeno, moralo ga se paziti. Bila sam mirna jer sam mislila da će se Rosa pobrinuti za nje. Godinama hodaju i to će sigurno biti dobar razlog da počnu zajedno živjeti.

Nekoliko je dana bio u bolnici. Rosa ga je obilazila ujutro, odjevena u svoju besprijekornu odoru bolničarke i smrtno ozbiljna lica, a odlazila za pol sata govoreći da da ima jako puno posla.

Vratili smo se kući s popisomlijevka i liječničkih preporuka koje sam stavila na stol, sigurna da se ja više neću brinuti oko toga. Rosa je, kao bolničarka, bila prikladnija za njegovanje strica od mene. Osim toga, nije bilo dvojbe oko toga da će ona to učiniti. Gotovo dvadeset godina veze bilo je isto što i brak. Radilo se samo o formalnoj odluci oko koje se ni jedno od njih nije previše brinulo. Nikada nisu raspravljali i kad su bili zajedno ili

razgovarali telefonom vidjelo se da žive u skladu i zadovoljstvu.

Prvo što me je stric zatražio kad je došao kući, bilo je to da stavim telefon pokraj njegovog kreveta. Budući da je naša kuća bila tako velika, a obitelj mnogobrojna, imali smo dvije linije. Obje na području koje smo dijelili. Tada nije bilo prijenosnih telefona. Ili ih barem mi nismo imali.

Nije mi bio nikakav problem učiniti mu to zadovoljstvo. U kući smo živjeli samo on i ja. Tako da sam stavila jedan telefon u njegovu sobu, a drugi u svoju.

Toga je jutro Rosa došla rano i dugo su razgovarali uz otvorena vrata sobe. Pozvala sam je na objed i prihvatila je sa zadovoljstvom. Kad je sjela za stol, primijetila sam da joj je lice tmurno i istoga izražaja kao u bolnici. Bilo mi ju je žao. Možda je uistinu voljela moga strica i patila.

Sljedećega sam se dana spremala da odem u ured. Ako je Rosa u kući, nisam imala nikakav razlog ostajanja. Dok sam se oblačila, zazvonio je telefon. I čula sam svoga strica:

– Dobar dan, dušo.

Pomislila sam da ga obavještava da će doći i nastavila se odijevati. Stric mi je nagovijestio da Rosa želi sa mnom razgovarati. Glas joj je djelovao nekako slabo dok mi je uz pojedinosti objašnjavala koji lijek treba piti, kada i koliko.

Bijesno sam spustila slušalicu i nazvala u ured kako bih obavijestila da ću ostati njegovati strica.

Prošao je čitav tjedan i Rosa bi samo ujutro nazvala kako bi odredila u koliko sati treba piti lijek i u kojoj količini, te tu i tamo upitala nešto oko krvnog tlaka. Također, pitala me jesam li primijetila da je uzrujan, slab ili blijed. Poslijepodne je, kao i uvijek, on zvao nju.

Stric se dugo oporavljao. Lice mu je bilo mršavo. Ustrajala sam da se vrati u bolnicu i tamo su ga ostavili dva dana. Rosa se pojavila u vrijeme posjeta s istim tjeskobnim izgledom i željom da odmah ode.

Osjećala sam se iscrpljenom. I jako ljuta na Rosu koja mi ni najmanje nije pomagala oko stričeve bolesti.

Znala sam da ga neće njegovati i počela sam plaćati jednoj bolničarki da ostane s njim preko dana dok sam ja radila u uredu. A kad sam se vratila kući, preuzimala bih brigu o bolesniku.

Bila sam bijesna zbog Rosina ponašanja i ponašanja moga strica kojega nikada nisam čula da se žali na nju. Čak i kad je bio u agoniji, i dalje ju je zvao, a ona je čekala njegov poziv.

Sjećam se da je toga dana u uredu bila velika strka i kad bih telefonski s nekim razgovarala, jedva da sam se mogla usredotočiti na sugovornika. Uplašila sam se kad sam začula glas bolničarke koja se brinula za moga strica.

Organizirali smo jednostavan sprovod uz sve potrebne formalnosti. Bila sam tužna; on mi je bio jedini rođak iz naraštaja mojih roditelja koji je još bio živ. Ali, također sam se osjećala mirnom. Do posljednjeg sam trenutka ispunjavala svoju dužnost. Naprotiv, Rosa se ograničila na njegove telefon-

ske pozive. Razbjesnila bih se kad bih pomislila na nju. Nije se brinula o njemu, premda joj je to bila obveza. Zbog toga, prestala sam razgovarati s njom i nisam je obavijestila o sprovodu.

Ujutro, kad je zazvonio telefon, nisam se javila. Pustila sam da dosta dugo zvoni, sve dok nije prestao. Zatim sam ga isključila. Sljedećega dana nakon što sam se odmorila i oporavila od duge probdjevene noći, ponovo sam ga uključila i mirno čekala njezin poziv.

Glas joj je drhtao kad mi je rekla:

– Nikada ti neću oprostiti što me nisi obavijestila, nikada.

Njezina me je prijetnja razbjesnila. Što si ona umišlja? Ja sam nju trebala obavijestiti? Ne, ni kom slučaju. Ona je trebala biti upućena. Bila sam mirna; ispunila sam svoju dužnost.

Nakon nekoliko dana vratila sam se u ured. Zabavljala sam se gledajući prema autobusnoj postaji u trenutku kad je neka žena, jako slična Rosi, zastala promatrajući me. Dvojila sam bih li je upitala je li ona Rosina sestra kad mi je ona sama to potvrdila. Lice joj je djelovalo tužno. Više zbog pristojnosti nego zbog želje, upitala sam kako je Rosa.

– Jučer smo je pokopali. Nije to mogla podnijeti.

Te je riječi izgovorila pognute glave, mašući njome s jedne na drugu stranu. Nisam se mogla pokrenuti. Željela sam joj postaviti mnoštvo pitanja, ali riječi nisu izlazile. S teškoćom je progutala slinu kao da joj grlom prolazi neka ogromna kugla i podigla je pogled prema mojim očima. Od toga sam pogleda zadrhtala. Premda joj je glas bio jedva čujan, zamijetila sam djelić ljutnje kad je rekla:

– Ona je uvijek bila slaba i boležljiva. On joj je bio najvažniji u životu. Ponovo me pogledala, sada s mješavinom mržnje i prijezira. U njezinu je pogledu bilo toliko snage da sam osjetila strah. Željela sam je zagrliti, preklinjati, ali ona se udaljila ne oprostivši se od mene.

Lourdes de Armas (Havana, 1960.) je književnica, teologinja, magistar vjerskih znanosti. Objavila je nekoliko knjiga pripovijesti i jedan roman naslovljen *Marx i moji muževi* (*Marx y mis maridos*) koji je objavljen u Kolumbiji 2007., na Kubi 2011. i u Španjolskoj 2013. Napravila je izbor i napisala predgovor za antologiju *Nulta zemljovidna širina. Dvanaest ekvadorskih književnica* (*Latitud cero. Doce escritoras ecuatorianas*). Za svoj književni rad dobila je razne nagrade – među ostalima, *Pinos Nuevos*, *Farraluque*, *Dolores Ibarruri* (Španjolska). Njezine su pripovijesti objavljene na Kubi i u inozemstvu. Suraduje u kubanskim časopisima i drugim medijima.

Lourdes Pasalodos Díaz

Proizvedeno u Pakistanu

/.../ Uđimo još dublje u gustiš“
San Juan de la Cruz
Za Jeannette Pastene Shazia

Shazia

Još ne sviće. Boli je tijelo i umorna je od života. Uskoro će napuniti trideset i pet godina. Komu je to važno? Mora ići u tvornicu, zaraditi nekoliko bijednih rupija kako bi mogla uzdržavati obitelj. Tu su četiri muška usta; troje male djece i suprug.

On spava nakon što se napio. Osjeća se njegov kiseli znoj. Izgleda kao da je mrtav, ali ipak, diše, maše rukama, izgovara skraćene i nerazumljive rečenice. Pomokri se ili povraća. Pravi veliku nuždu.

Svi su dani i sve noći jednaki. Vika, udarci, uvrede. Nakon što nepri-
stojno uzme nešto novca koji je ona zaradila i kojega nema dovoljno, iza-
ziva probleme. Ali barem je pušta na miru sve dok se ne vrati i mrtav pijan
ne padne negdje. U početku ga je kupala i hranila kao dijete, preklinjala ga
da više ne pije, da ne rasipa novac, da misli na djecu. On joj je odgovarao
gluposti i bezobraštine, uvijek bijesan i spreman udariti je.

Umorila se od pričanja. Svega joj je dosta. Mrzi ga i boji ga se. Djeca
također. Čak se i ne šale kad je on kod kuće. Potajno se išuljaju kako bi se
igrala na ulici ili stoje nepomično i iščekivanju.

Šef je nemoguć; gori nego inače. Izvezli su puno plahta u neku zemlju,
daleko, daleko od Islamabada. Radnici su poput strojeva; izgledaju kao još
jedan dio tih mašina. Pokreću se u njihovu ritmu, dišu u njihovu ritmu,
rade u njihovu ritmu. Gotovo uvijek ogorčeni. U tišini. On ne skreće s
njih pogled.

Shazia razmišlja i računa. Računa, računa i nikako da izračuna. Nikako.
Nepismena je, ali poznaje životnu aritmetiku i sigurna je da će s to malo
zarađenih rupija ovaj mjesec biti isto kao i ostalih mjeseci. Moglo bi biti i

gore. Ovisi o količini novca koji će njezin muž potrošiti na alkohol.

Zbog čega joj je život tako bijedan? Ne zna, uvijek je bilo tako. Tako joj je govorila majka koja je to slušala od bake, ova od prabake, a ona od pra pra bake. Takva je sudbina, zakon ženskoga života. Raditi. Slušati. Ne misliti. Zadovoljavati. Tijelom, iako od njega nije ništa ostalo i dušom, makar i nje nema, predati se mužu, djeci. Njezin je život nalik stroju, stalno ista rutina.

Danas se osjeća nekako živahnije. Završili su jednu seriju plahta i počinjnu s izradom drugih, veselih tonova u plavoj, žutoj i svijetlozelenoj boji. Prošla je bila nekako turobna; ova joj, naprotiv, prolazi ispred očiju kao brza duga.

Sigurno je ugodno leći na te plahte s voljenim čovjekom; ako se žena mogla udati za voljenog muškarca, a ne za nekoga koga su joj nametnuli, kao ona i većina njezinih poznanica. Sva sreća što nije imala kćeri. Neizreciva sreća. Poštedjet će se mnoštva patnji. Ponavljanja iste neugodne ženske sudbine, životnoga zakona, u koji žene vjeruju i čini seda su sretne sa svojim životom jer je tako otkako svijet postoji. A kćeri si grizu usne jer žive s ovakvim ocem alkoholičarom ili nasilnikom ili jednostavno s dobrim čovjekom nezainteresiranim ili ravnodušnim prema mislima i osjećajima svoje žene i svojih kćeri. Dobar čovjek – kažu: dobar kao kruh. Dobar čovjek.

Zasigurno je lijepo leći na prekrasne plahte poput ovih bez tjeskobe, ne toliko umorna. Bez te silne iscrpljenosti koju san ne uspije istjerati, koju ništa ne ublažava, koja je vječna. Zbog nečega je željela promijeniti svoju sudbinu. Ali, nešto je čvrsto drži, zarobljava je ili joj može uzrokovati gori život. Da, gori, jer muškarac poput njezina spašava je od drugih. On je njezin muž, njen vlasnik. Muškarac je iako ne služi ni za što. Muškarac je muškarac i to je bitno.

Fresia

Kažem ti to jer sam ti prijateljica – ne bi se smjela ovako odijevati, nitko ti ništa ne kaže, ali svi te gledaju. Izgledaš kao hipi, i to ovdje...

– Kakve veze ima moja odjeća? Tko me to gleda? Ja sam hipi jer ne nosim klasičnu odjeću, cipele s petom i najlonke? Molim te!

– Čak se i ne šminkaš. A način na koji ti je kosa ošišana je malo... malo...

– Staromodan?

– Ne, ne, više *otkačen*. Više nismo curice.

– Hvala, Silvita, ali imam toliko posla i gnjavim se s ovim dizajnom i svim ostalim, a i šef me zlostavlja. Gledaju nas.

– Uistinu? Idem, ali ti si mi prijateljica i morala sam ti to reći. Stvari se ne odvijaju dobro i mogli bi nekoga otpustiti. Ne znam... to su predosjećaji tajnice.

Koji problem! Što mi to ova želi reći, a ne govori jasno? Pazi se, Fresia. Vi ste ovdje jedine žene; ti si dizajnerica i imaš jako puno iskustva. To! Imaš jako puno iskustva, više nismo curice, brzo ćeš napuniti trideset i pet

godina. Sa šefom nema problema, ali njegova žena te ne može smisliti; ona je tako pristojna, tako lijepo odjevena, uvijek ispija čaj u društvu i „velika je Silvitina prijateljica“. Prijateljica? Još malo i Silvita će hodati kao gazdarica; oponaša je u svemu. Nije li mi Silvita zavidna jer je ona tajnica, a ja dizajnerica?

Vrati se poslu, Fresia, ovdje se nešto ne slaže. Mislim da ako ovo prebacim ovamo i dodam više boje... Koji problem! Silvita me je zbunila. Razmišljaj, razmišljam. Moraš završiti ovu naljepnicu danas. To je za *Nestlé*. Je li točno da će nekoga otpustiti?

Šef se približava, gleda Fresiju i baca pogled na njezine crteže. Vidio sam Silvitu da je došla razgovarati s tobom. Što je htjela? Željela je znati može li mi donijeti nešto za jelo; ostali su naručili, ali ja sam rekla da neću. Procjenjujem ove tri mogućnosti dizajna, što ti misliš?

Usrani idiot! Nikada ništa ne kaže, a što bi i rekao kad ništa ne zna. Uvijek ima taj uzvišeni stav, a ženica mu iznenada upada ovamo, ponosita kao da je prva dama. I jest prva dama jer je lova njezina, tvrtka je njezina, on je njezin i nastoji da i mi budemo njezini.

Danas ne podnosim biti ovdje. Ovo me ozračje stalnog uhođenja guši. Koliko zarađuje onaj? Koliko li zarađuje Fresia? Ja zarađujem manje; mi žene primamo manju plaću. Silno želim otići, doći u stan, popiti čaj u pet, baciti se na krevet, malo gledati televiziju i spavati!

Nikada nitko ovdje nije pomislio da nisi udana, Freisia. Iznenadila si nas, znaš? To mi je rekla Silvita kad je doznala da se udajem.

Kako li je moj dragi, hoće li dobiti posao? Ova je zemlja sasvim trula. Sada da, ovo je rješenje! Još jednom dobro pogledaj. Savršeno.

Ustaje i dolazi do šefova *akvarija* iz kojega on može nadzirati čitav ured. Objašnjava. On je gleda. U redu je. Idem nešto pojesti i odmah se vraćam.

Yadira

Sjeda i čita novine. Nisu dodijelili nagradu za roman jer ni jedno djelo prema mišljenju žirija nema obilježja toga žanra... Ako žiri tako misli, to je u redu, ali da novinar ponavlja isto, čista je svinjarija! To je uvreda. Žiri, možda on to ne zna, ne daje objašnjenja. Odlučio je da nikomu neće dodijeliti nagradu i točka. Podrazumijeva se: nije joj se svidjelo da *nije dno* djelo nije bilo dobro.

Moj roman nije *best seller*, ali je dobar. Ne obmanjujem se. Iako sam početnica u zrelim godinama, kaže Luis Alberto. Kako u zrelim godinama; imam samo trideset i pet? Što on zna o meni i mojoj svakodnevici?

Nastojala sam biti dobra u svome poslu, borila sam se u tisuću bitaka, odgajala svoju malu kćer, prala, čitala – ne baš rijetko jako iscrpljena – ali bila sam sretna zbog svojih ostvarenja pržeći jaja i istovremeno čitajući neki časopis ili čekajući u hitnoj službi s bolesnom djevojčicom, razmišljajući o tome kako ću se sutradan organizirati jer je dolazilo neko visoko izaslanstvo i trebalo je izvještavati čitavo vrijeme njihova boravka kao i o Fidelu

koji će stalno biti s njima, a djevojčica je bolesna.

Na svu sreću nije joj bilo ništa. Ide u vrtić. Tvoja je vijest u prvom planu. Zove u vrtić. Oduševljena je. Ulazi i ponovo izlazi.

Vraća se u redakciju, piše na brzinu, bez ijedne pogreške. Opet se penje u autobus, dolazi u vrtić. Djevojčica joj se smiješi i daje joj poljubac. U tome je trenutku najsretnija žena na svijetu.

Konačno kod kuće. Posveti joj par sati, okupaj je, pripremi joj na brzinu neko jelo. Stavi je u krevet. Ispričaj joj priču.

Zaspala je. Jede. Legni već jednom. U devet sati moraš biti u zatvoru Valle Grande; doći će po tebe u sedam. Koja je djevojčičina krivica? Nijedna. Danas će prva doći u vrtić.

Fidel te gleda, približava se, dodiruje je za rame, hodate. Kako se zoveš?... Fotograf snima. Došli su u redakciju. I, što te je pitao? Koliko imam godina, jesam li udana i imam li djece, volim li svoje zanimanje. Također smo razgovarali o meni kao ženi. Saznao je da sam sinoć s djevojčicom bila na Hitnoj na pedijatriji i da sam dvostruko nervozna – zbog nje i zbog moguće zbrke ako neću moći izvještavati. Mama bi morala napustiti posao, očevi ne mogu izaći zbog takvih stvari osim ako se radi o ozbiljnom slučaju ili... To si mu rekla? Jesam. Znači, ženama treba još više treba pomagati, odgovorio je... A što si mu ti još rekla? Pitao me je kako bih riješila problem da je djevojčica i dalje bila bolesna. Sigurno bi mi mama pomogla. I izostala s posla? Dakako. Ostao je zamišljen. Otpratio je izaslantstvo do izlaza, a ja sam doletjela ovamo.

Shazia

Izgubljena pogleda vuče noge prašnom ulicom. Razmišlja o tome da sakrije malo novca. Da djeci priredi bolju hranu kad joj muža nema kod kuće. Kamo? – pita se. A da razgovara s majkom i zamoli je da ga pričuva? Nemoguće. Ako otac ili braća to doznaju, obje će prebiti. Mora pronaći neko sklonište, neko sigurno mjesto. Jako je umorna. Ne pada joj napamet ni jedno mjesto u blizini, skriveno od ljudi, na kojem joj novac ne bi mogli ukrasti.

Dolazi do tržnice, kupuje ono nužno. U daljini ugleda neku prostitutku. Korača prema njoj. Promatra je. Tiho joj, kroz zube, kaže: moram s tobom razgovarati. Žena hoda. Ona je slijedi. Zaokreću, dolaze u slijepu ulici. Shazia joj govori. Potrebno joj je da joj ona pričuva nekoliko rupija. Prostitutka pristaje. Reci mi gdje ću te naći. Uvijek sam ovdje u ovo doba. Svaka kreće svojim putem.

Dolazi u svoju kućicu. Supruga nema. Koja sreća! Sjeda. A što ako me je ona prevarila? Oh, nije moguće. Muž ulazi i kreće ravno prema rupijama kako bi ih, kao i svakoga dana, uzeo. Odnosi sve. Ne sve, misli Shazia. Ako ih je nepoznata žena ukrala, nije važno. Bolje je i to nego da ih se potroši na prokletu piće. Smiruje se.

Toliko je umorna da ne može uživati u svojoj maloj pobjedi. Nastojat će još nešto uštedjeti. Nada se da je prostitutka neće prevariti. Ustaje, malo

posprema, priprema jelo. Jedva čeka da legne i da sve na nekoliko sati zaboravi.

Razmišlja o nepoznatoj ženi, na mogućnost da joj uzme novac. Neprestano se vrti. Glupača, ti si prava glupača – govori samoj sebi – dok na kraju pred zoru ne zaspi.

Fresia

Za večeru jede par voćaka i sendvič od šunke i sira, pije čaj i ide u krevet.

Ne smijem ostati bez posla, sada manje nego ikada. Ne misli na to. Gleda televiziju. Koja dosada! Ne podnosim gospodina Francisca i *Teletón*.²⁷

Ne mogu svojemu dragom prenijeti što mi je rekla Silvita. Dovoljno je da on ne može pronaći posao. Školovan čovjek. Ali sa četrdeset i sedam godina, star je za tržište rada.

– Na jednom od mjesta kamo sam danas išao, nisu me prihvatili jer im je moj životopis bi predobar; ali dali su mi posao na drugom mjestu. Plaća je sedamdeset tisuća pesosa. U uredu. No moram prijeći čitav Santiago da bih došao do tamo.

– Nemoj očajavati. Znaš da sedamdeset tisuća čileanskih pesosa ničemu ne služi.

– Ali je bolje to nego ludjeti ovdje ništa ne radeći dok se ti ubijaš u uredu. Uvijek sam puno radio.

– Ako želiš taj posao, prihvati ga. Ma, pojavit će se neki drugi. Moramo ti ići kupiti odijelo i par dobrih cipela.

Ne mogu mu reći, još ne. Sada treba kupiti odijelo i cipele. Kad Silvita nešto razglasi, sigurno u tome ima nečega. Ona je uhoda, tračerica i zavidna je. U svakom slučaju, zahvaljujem joj na obavijesti.

– Ljubavi, sutra ću doći malo kasnije. Dogovorila sam se s Lilianom.

– A ona ne želi da dođem s tobom.

– Ne, nije stvar u tome; razgovarat ćemo o ženskim temama. Ne brini. Neću doći kasno.

Moram razgovarati s Lilianom, saznati njezino mišljenje; možda ima neko prazno mjesto u tvrtki. I moj dragi i ja bez posla; o tome ne želim ni razmišljati.

Yadira

– Oh, roman – možeš ga ostaviti. Objasniti ću ti; pročitati će ga skupina anonimnih čitatelja, njih troje, ne znajući tko mu je autor. Ako ocjena bude pozitivna, objavit ćemo ga; ako se ne slože da bude objavljen, potražiti ćemo mišljenje nekoga drugoga. Loše stojimo s financijama, uistinu imamo malo novca i prednost imaju romani nagrađeni na našim natječajima. Zbog čega ga ne pošalješ na neki natječaj?

²⁷ Don Francisco (1940.) – pravim imenom Mario Luis Kreutzberger Blumenfield je poznati čileanski televizijski voditelj židovskog podrijetla. *Teletón* – emisija koju je on pokrenuo i u kojoj se prikuplja novac za nepokretnu djecu (op. prev.).

– Poslala sam ga, ali nisu nagradili nijedan roman. A nije uključen ni u vaš natječaj.

– Da, točno je. Ne moraš mi ni govoriti, već znam na koji si ga natječaj poslala. Bila je velika frka oko njega jer je tamo bilo i djela poznatih autora.

– Autorica; doznala sam da je prije svega bilo puno autorica.

– Da..., točno, potpiši ovdje. Javit ću ti.

– Koliko dugo će trajati postupak?

– Imamo problem jer slabo plaćamo i ljudi dosta otežu; ponekad previše. Tko zna koliko će kasniti. Počni pisati idući i zaboravi na ovaj, ako možeš.

– Potrebno mi je puno informacija koje se ne mogu uvijek pronaći u knjižnicama. Možda bi mi mogao pomoći netko tko ima Internet. Uf, to postaje složeno. Ali, tako je to i nemam drugo rješenje. Ako ću koristiti informacije koje će mi netko drugi slati, to neće biti moj roman. Kako to riješiti? A da zatražim Internet bez obzira na projekt? Možda mi ga daju na nekoliko mjeseci. Neka ga stave. Neću odbiti.

„Nemoguće, provjerili smo sve račune i Internet je širokopojasni. Jako nam je žao.“

Meni je jako žao! Ne želim i ne mogu se odreći te priče. Druga je mogućnost da odem u neki Internet centar. Ali, to mi nije baš praktično. Moram ići tamo, nešto pojesti, vratiti se ovamo. Jako nezgodno. I ne osjećam se dobro u tom prostoru. Iskopčaj stroj. Vrati se ponovo u centar.

Sinulo mi je! Morala bih odustati od romana i posvetiti se pisanju pripovijesti. Ideja mi ne nedostaje, ima više mogućnosti za objavljivanje i vrlo brzo to čine. Ne moram pisati dvije, tri ili četiri godine. Uživam u pisanju priča, to me zabavlja. I radujem se ujutro kad se probudim što ću pisati jer je to još jedan razlog za dobar život, za zadovoljstvo, za osjećaj ispunjenosti.

Jao, kako je to teško. Nemoj, nemoj više to vrtjeti, zatraži pomoć; tvoji te prijatelji neće iznevjeriti. Idi odmah u centar za Internet sa *stikom*, vodom, užinom...

Svjetlo se ugasilo! Ne, ne mogu vjerovati! Jesu li to isključili struju? Obrezuju drveće na ovom području, obavještava te voditelj Centra za Internet. Ne znamo koliko će im dana trebati.

Sada idi kući i brzo napiši ulomak koji si upravo smislila.

Shazia

Dan provodi razmišljajući o prostitutki. Nije pitala ni kako se zove. Ići će je vidjeti u uličicu u dogovoreno vrijeme. Mora znati je li ju je okrala ili joj se može vjerovati.

Vrijeme stoji. Danas je dan kad će uzeti svoju zaradu. Ako je neznanka poštena, Shazia će povećati sumu koju će uštedjeti. Njezina djeca imaju puno potreba, ne radi se samo o hrani. Nije joj važno što radi ili misli njezin suprug. Ionako ne misli jer mu mozak ne radi zbog tolikog opijanja. A ona zna što će joj uraditi – psovati će je i izudarati ako bude mogao. Radit

će joj o glavi; kad je pijan, ne preže ni od čega. Poslije se ne sjeća. Nekada mu je trebala čitava boca, sad je pijan od dva gutljaja pića.

Kad su se vjenčali, pio je samo na svečanostima. Navikao se na alkohol kad je ostao bez posla, bolje rečeno, prolazili su mjeseci, a on je dobivao samo privremene i loše plaćene poslove. Pao je u depresiju. Osjećao se beskorisnim, nesposobnim uzdržavati obitelj. Ona je bila trudna s mlađim sinom. Tada je počeo odlaziti u bar. U početku je dolazio kući bez novčića, ali živahan.

Na dan kad je rodila, napravio je veliku sablazan. Ne, nije bio sretan; na svijet mu je dolazilo novo dijete, a on nije imao ni posla ni novca. Ništa. Tko li je samo odlučio da se sada rodi!

Svađe su postajale sve učestalije s povišenim tonovima. Ako nije uspio nabaviti novac da ode u bar, tukao je i nju i djecu. Zaprijetio joj je da će ugušiti mlađeg sina. I ona mu je dala sve rupije. Vratio se potpuno pijan, a ona i stariji sin su legli ne okusivši ni zalogaja.

Stvari su od loših postale gore. Više nije tražio posao. Svaki je Božji dan bio pijan. Ako nije imao novca, vlasnik bara mu davao piće na veresiju ili bi mu ga platio neki sumještatin. Kasnije su naplaćivali od nje, a ako ne bi odmah platila, vlasnik bara ga ne bi poslužio. Kad nije bilo novca na raspolaganju, njezin bi muž uzeo bilo koju stvar iz kuće i prodao je. Vraćao bi se posrćući, bez rupije.

Odjednom, ona je postala jedini oslonac obitelji koja se raspadala. Ni ranije nisu živjeli u raju. Ali, bilo je nekoga mira i premda siromašni, nastojali su ići naprijed.

Uvijek je bio nasilan. Kad ju je prvi put prebio, oboje su plakali. Molio ju je za oprostaj i davao obećanja, a ona se prisjećala svih prizora takve vrste koji su se odvijali među njezinim roditeljima. Nije plakala zbog boli, nego zbog nemoći. Pretvorila se u sudionika jezovitoga i beskrajnog kruga.

Fresia

Pogodak! Dizajnerica će uzeti porodiljski prije i poslije bebina rođenja i možda bi mogla zauzeti njezino mjesto u Lilianinom uredu. Nisam sigurna je li mi Silvita govori istinu. A što ako ne dobijem zamjenu ni neki drugi posao? Što da radim?

– Možda bi mi dobro došla promjena zraka. Više ne podnosim Silvitu, šefa, prvu damu i sve ostale. Ukoliko mi daju taj posao, barem ću raditi s Lilianom. Prijateljicom. Saveznicom.

A ako moj dragi pronađe posao u struci, bit ću manje pod pritiskom i moći ću mirnije tražiti svoj. U ovom trenutku imam više mogućnosti od njega. U najgorem slučaju, prodat ću auto i parkirališno mjesto, a ako se situacija pogorša, iznajmit ćemo stan kako bismo ga mogli otplaćivati i kako ga ne bismo izgubili. Za dvije će godine biti naš; otići ćemo živjeti k mojoj mami dok se stvari ne srede.

Kod nje nam nikako neće biti dobro. Otišla sam iz te kuće prije jako

puno godina. On ne podnosi moju majku, tek toliko. Ne mogu si to ni zamisliti. Bit će to pravo mučenje; biti bez posla i još u tuđoj kući sa sverkvom od jutra do sutra. I kao vrhunac, stanovat ćemo jako daleko od središta grada i nećemo imati auto. Koji užas!

Yadira

Smislila sam priču i imam dosta informacija. Na posao! Šest ili osam sati samo za mene prije nego što se ostali vrate. U redu je. Savršeno, rekla bih. Poslijepodne prekidam s pisanjem kako bih razgibala tijelo i nastavila smišljati. Uvijek je bilo tako; uvijek sam razmišljala kad nisam mogla pisati. Prsti su mi zaokupljeni nečim drugim, možda pranjem suđa, a u glavi mi vrije. Moram ponekad i izaći. Ne mogu se pretvoriti u pustinjaka.

Kako to čine oni koji pišu knjigu za knjigom u relativno kratko vrijeme? I ne bilo kakvu knjižicu; ne, nego *romančine* od više od četiristo stranica. Ili se radi o muškarcima i ženama koji nisu u vezi, ili o ženama koje imaju potporu svojih muževa i dovoljno novca za plaćanje računa... Jao. Wirginia Woolf. Mora se raditi da bi se zaslužilo kruh svagdašnji. Tko živi od književnosti?

Čitav sam život morala krasti vrijeme – vremenu. Sva sreća da me novinarstvo uvijek spašavalo. Mogu prekinuti svoj posao na jedan dan ili na tri mjeseca i opet spojiti niti. Mogu padati bombe, ali ja ih ne čujem jer radim svoje. Ne znam kako se uspijevam tako osamiti. Ako mi se ljudi obraćaju, a ne diraju me, ništa ne primjećujem. Koja sreća!

Alicia se vratila dišući punim plućima i zadovoljna daškom osobne slobode (shvatite: o-so-bne) koju je mogla podariti svojoj izmučenoj duši u Barceloni, zahvaljujući svome prijatelju Piscu.

Jednim potezom pera, Barcelona je otišla izravno u škrinju uspomena i zamijenjena je Havanom. Ulica Las Ramblas nestala je u pastelnim bojama moćnoga prizora mora koje je divljalo ispred grebena kod El Morra dok se činilo da povjetarac šapuće jedan paradoks: „Voli me puno/slatka moja ljubavil ja, tvoja ljubav, vječno ću te obožavati...“ Havana je uvijek bila Havana...

U redu je. Kratki uvod kojim se ovaj roman nastavlja na prethodni, a kasnije slijedi priča. Zašto želim da se nastavi na prethodni? Ne znam. Zašto uvijek dajem isto ime glavnom junaku? Ne znam. Zašto bi to bilo važno? Nemam pojma. Ja sam spisateljica, ne psihoanalitičarka.

*Vratila se da bi se bez prestanka vozila u vlaku koji svakoga dana slijedi istu rutinu, prošaranu u dužim ili kraćim trenutcima nekim manje značajnim događajima. Životu bez promjena, kazaljka sata, kapima zaostalim nakon kakva pljuska koji je prošao ili sumnjivom ritmu kucanja bolesnog srca: tik, tik, tik. Toc ad infinitum.*²⁸

Odnedavno, najbolje je trenutke gotovo uvijek doživljavala vezano uz elektroničku poštu. Najnovija bi je poruka svaki put sve više poticala. Jedan Čileanac s kojim je održavala jalovu službenu korespondenciju

²⁸ Toc ad infinitum lat. – kuca do beskonačnosti (n. prev.).

poslao joj je neodoljivu virtualnu poveznicu. Bila je više nego oduševljena. I što je najbolje, vrlo raspoložena. Smijala se porukama. (Smijati se u ovom slučaju znači smijati se jedinstvenim grohotom kao neka luđakinja).

Shazia

Izlazi iz tvornice. Kupuje neke namirnice i par jeftinih cipela za starijeg sina koji ih nema. Ide prema uličici. Prostitutka nije tu. Čekat će je.

Nepoznata žena hoda laganim korakom. Visoka je i vitka, možda njezinih godina. Oči su joj crne poput ugljena i bez imalo sjaja. Pozdravlja je. Usuđuje joj se reći da ju je bilo strah. Prima je za ruku, moli za oprostaj i zahvaljuje joj.

Kako se zoveš?

– Zovem se Aahoo. Nemoj se bojati. Znam što je patnja. A ti si žena koja pati, vidim ti u očima. Bježim od razaranja i smrti. Izgubila sam obitelj. Od tada dugo lutam i sada zarađujem za život na jedini mogući način. Imaj povjerenja u mene. Dogovor je dogovor. Nosim svoj križi imam svoj plan. Shazia na trenutak ostaje bez riječi. Ganuta je. Daje joj više novca. Zapisuje koliko joj je rupija predala.

Aahoo nosi svoj križ i ima svoj plan. Shvaća svoju novu prijateljicu i pomaže joj. Njezin naglasak ne zvuči pakistanski kao ni njezino ime. Pristojna je žena. Čudno je da je prostitutka. Shazia si postavlja puno pitanja. Ona nema plan. Samo se dosjetila sačuvati novac. Je li to plan? Napamet joj padaju nove misli. Svaki joj put sve češće i na drugačiji način ispunjavaju vrijeme.

Aahoo je ispituje. Da, ima troje male djece i nezaposlenog muža alkoholičara.

– Život treba biti drugačiji. Kažem ti to. Gleda je ravno u oči. Željela sam umrijeti kad sam vidjela raskomadana tijela svoje obitelji. Ali, jako sam živahna usprkos svojoj tuzi... Sad moram ići.

– Molim te, čekaj. Odakle si?

– Iz Afganistana. Afganistanka sam; otišli smo tamo kad mi je bilo dvanaest godina. Roditelji su mi bili Afganistanci i uvijek su se željeli vratiti. Živjela sam s mužem i sinčićem i bila sam učiteljica. Toga sam dana morala izostati s nastave. Kad sam čula eksploziju i vratila se, više ničega nije bilo. Bacili su bombu na školu. Mnoga su djeca ostala zatrpana među ruševinama, a među njima i moj kraljević Amin. Tako se zvao. Imao je šest godina. Muža su mi već ranije ubili. Roditelji su se krivili što su se željeli vratiti u Afganistan, ali za toliku nesreću odgovorni su neki drugi ljudi.

Fresia

Koje zadovoljstvo; ma, koje je zadovoljstvo otići iz toga usranog ureda, i reći zbogom Silviti. Prije svega njoj. Neka svi idu dodavola!

Novi je dan. Osim pokućstva i kolega, posao je isti: naljepnice. To se pretvorilo u moju specijalnost. A dok samo pomislim koliko sam sanjala

o velikim dizajnima i divotama koje ću raditi kad diplomiram. Bilo je to prije toliko godina. Sada sam jedna od mnogih u promidžbenoj industriji. Razbijaj glavu kako bi drugi prodavali i napunili svoje džepove. Ovdje rade, radimo za *Falabellu*.²⁹

Liliana sjedi za stolom nasuprot meni. Tu i tamo si dobacimo koji sudionički pogled, poneki osmijeh. I idemo zajedno na objed. Ponekad se nešto savjetujemo i razmjenjujemo zamisli. Jako se dobro osjećam.

Moj je dragi dosta dobro prihvatio moju promjenu posla. Rekla sam mu da je ovdje manja opasnost da dobijem otkaz. Odlučio je ne prihvatiti onaj posao s plaćom od sedamdeset tisuća pesosa; sutra ima neki novi razgovor. Neraspoložen je i ponekad raspravljamo ni zbog čega. Pokušavam imati razumijevanja, ali nekako je bezvoljan: želi neko rješenje, a ja ga ne nalazim. Barem sam izašla iz tjeskobnog stanja zbog nezaposlenosti i ne moram iznajmiti stan, prodati auto i parkirališno mjesto ni ići živjeti kod mame.

Držim u ruci video s dobrim filmom i priredit ću kuhano vino. Jako je hladno. Pozvala sam Lilianu i njezina muža. Nadam se da će se moj dragi pristojno ponašati. Sve mu smeta. Ide mu na živce kad se drugi ljudi smiju ili prave planove. Lilianu viđam svaki Božji dan – nije da je sad važno da se družimo, radi se o nastojanju da on postane društveniji, da prekine rutinu. Na neki ga način želim izvući iz rupe u koju je upao.

On ima tako dobar karakter, voli pričati. Zamišljam da sam na njegovu mjestu. Svakoga dana u listu *El Mercurio* traži oglase u kojima se nudi posao. Odlazi, hoda, raspituje se. Vraća se neobavljena posla, u gorem stanju od onoga u kojem je otišao, nezadovoljan je; pojede nešto, mijenja televizijske programe, pušta glazbu. Vrijeme mu stoji. Očajan je, znam.

Najgore od svega je njegov osjećaj manje vrijednosti. Ti sama sve ovo uzdržavaš; ja ne ispunjavam svoju zadaću; ako ta situacija potraje, umorit ćeš se. Muškarac – kaže – mora imati novac i uzdržavati svoj dom, svoju ženu. Nema načina da mu objasnim da ga volim, da se nalazi u krizi, da će sve opet biti kao i prije. Da on nije kriv, da je zemlja takva kakva je – čini se da je razvijena, a zapravo nije i da su socijalizam u njoj obnovili poduzetnici.

Yadira

Što se sada događa? Samo mirno, mirno. Ugasi i opet upali. Ništa. Čini se da se dešava nešto loše. Isključi sve kablove i ponovo ih uključi. Upali računalo. Ništa!

Ne znam što reći; sva sreća da imam kopiju u memoriji *flash* jer bih inače doživjela srčani udar. Udar? Malo jači udar. Izgubiti nešto što sam toliko dugo radila. Koliko mi dobro ide, bolje da i ne govorim. Tehničar je sada u Venezueli. A o onom tipu da i ne ra-zmi-šljam jer taj mi je samo za formatiranje naplatio trideset CUC-a. Jer, napravio je ovo i ono, malo ga je počistio i računalo je bilo kao novo. A tko mu je rekao da ga počisti? Cjenkaj se. Ne preostaje ti ništa drugo. Spusti na dvadeset. Bezobraznik!

²⁹ Falabella – trgovački lanac u vlasništvu jedne talijanske obitelji koja živi u Čileu (op. prev.).

Da sam mu platila pet CUC–a bilo bi pristojno plaćeno, ali ne; on je svjestan, bla, bla, bla.

Kad ću biti u stanju prikupiti novac za vanjski tvrdi disk? Jer to je ono što mi je potrebno. Užasavam se činjenice da mogu izgubiti makar i jedan redak koji sam napisala. Jer, jako mi je teško pronaći vrijeme kako bih napredovala s pričom. A odlazaka u onaj prokleti centar već mi je na vrh glave.

Smiri se, smiri, nemoj se uzrujavati. Potraži nekoga tko poznaje dobrog tehničara koji te neće *opelješiti* kao onajtip.

– Radi se o *mother board*.³⁰

– Nemoj mi reći. A koliko košta pristojno polovno računalo?

– Sto dvadeset CUC–a.

– Hvala. Nazvat ću te. Sada ih nemam.

– A gdje, dođavola, da pronađem sto dvadeset CUC–a?

– Nemoj stati. I dalje prikupljaj informacije, razmišljaj. Možda ti netko pruži ruku i ... paf!, pojavi se stotinu dvadeset CUC–a. A da nešto prodaš? Ne znam, čak i da prodam DVD i skener ne bi mi pomoglo. Printer ne bih, to nikako neću. Mobitel?

Smiri se. Nastoj danas više ne razmišljati o računalu, o *mother board*, o romanu. Nešto ti pasti napamet; pojavit će se neko rješenje. Spavaj!

Nazovi neku nakladničku kuću. Prodaj svoj naporni rad. Može, imam vremena. Zbirka eseja? Da, to sam najviše objavljivala, eseje. U redu. Doći ću po izvornik.

Vidiš?, spas. Kako će to biti? Autor je jako poznat, ali... Ali, ništa. Ovdje ima stvari koje zvuče užasno i tip je poznat po tome što je ne-podnošljiv. To je njegova knjiga. Neću ulaziti u otvorenu borbu s njim; ako ne želi prihvatiti moje primjedbe, njegov pro–blem.

I moj. Diplomacija, pristojno ponašanje. To nisu eseji, to su članci. I to loši. Ja bih neke izbacila. Označi ih i provjeri je li on to prihvaća? Kakav nezahvalan posao, ali moram kupiti *mother board* i platiti informatičaru. Nemam pojma koliko će mi naplatiti, ne poznajem ga. Nadam se da je uistinu savjestan, a ne kao onaj tip.

Shazia

Aahoo već neko vrijeme štedi novac. Kaže da želi otići iz Islamabada. Želi otputovati na selo i raditi na poljima pamuka kad već ne može biti učiteljica. Na selu se živi siromašno, ali ipak joj je ta zamisao privlačnija. Sanja o svojoj kućici i mirnom životu. Time neće promijeniti svoju prošlost. Dio njezina života ostao je u Afganistanu; tamo su njezini mrtvi i oni koji još uvijek žive u onom paklu. Ta joj iluzija umanjuje bol. Kako da zaboravi onaj užas? Kako se može izbrisati iz misli slika raspadnutoga tjelašca njezina mališana? Kako se liječe tjeskobe nastale u najnovije vrijeme?... Dugo je vremena lutala. Primila je previše udaraca. A sada dopušta da

³⁰ Mother bord (engl.) – matična ploča (op. prev.).

njezino tijelo koriste oni koji za to plate. Bez obzira jesu li ljubazni ili bezobrazni, čisti ili prljavi. Iscrpljena je. Sve joj se gadi.

Šef promatra Shaziju. Malo se zaboravila. Ponovo se usredotočuje na stroj. Nastavlja šiti dugu na plahnama za onu daleku zemlju. Na trenutak je stroj tako brz da se svi tonovi slijevaju samo u jedan.

Otkako štedi, nevjerovatno, ima više novca usprkos tomu što njezin muž i dalje pije. Uspjela je kupiti cipele za djecu. On ništa ne primjećuje. Svako-ga je dana sve gore. Mršav je, ispijen i uvijek grozno smrdi. Jedino dobro u njegovim pijankama je to da je sve manje gnjavi. Više je ne može tući; nema snage kad dođe ili kad ga donesu kući u gotovo nesvjesnu stanju.

Život joj je malo krenuo nabolje i ima prijateljicu. Mora paziti. Ljudi bi je mogli početi ogovarati. Poduzela je mjere opreza. Nitko ne smije doznati za njezino prijateljstvo s Aahoo. Udana žena s dvoje djece čija je prijateljica prostitutka. Kamenovali bi je zato što je nepristojna i svašta bi joj još učinili.

Ali, Aahoo je dobra žena, dobra prijateljica. Nosi svoj križ i ima plan. I ona se ugodno osjeća sa Shazijom. S njom može biti ono što uistinu jest. Netko tko je preživio, ali još uvijek nije na sigurnom. Brodolomka. Brodolomka koja se drži same sebe usred beskrajnog oceana.

Razmisli želiš li ići sa mnom na selo, kaže joj. Shaziji se ta zamisao sviđa i uznemiruje je. Misli da nema hrabrosti za to. Sada se osjeća bolje, njezin je život malo podnošljiviji, djeca su dobro. A kad Aahoo ode...? Zamisao da pobjegne od muža kod nje izaziva osjećaj krivice i strah. A što mogu učiniti kad je on izgubljen, bezvoljan, beskarakteran? Žena se mora posvetiti mužu i djeci.

Ali, ja nemam muža u pravom značenju te riječi i samo sam ja odgovorna za svoja djecu. Što da radim?

Fresia

– Kako ti se čine, Liliana? Djeluju jako veselo, zar ne? Sada kad smo prevladali financijsku krizu, želim nešto darovati svome ljubljenom.

– Je li s njim sve u redu?

– Jako u redu. Čak mi je predložio da razmislim o tome da otvorim malu agenciju za dizajn, da zaposlim par prijatelja i da budem šefica. Ali, ne znam. Meni nikako ne ide naplaćivanje moga posla, zamisli kako bi bilo kad bih poslovala s drugima. Nemam trgovačkog duha i moji bi kolege bili u opasnosti da mi posao propadne. Zamisao je privlačna. Naravno, ako bih se odlučila i ako bi se ti složila, željela bihda dođeš sa mnom. I María Gloria isto.

– I sve skupa propadnemo zbog lošega upravljanja naše šefice? Ne, hvala – odgovara smijući se – Otvorit ćeš je?

– Hoću.

– Čim se malo sredi financijska situacija, opet ćemo biti okorjele potrošačice.

– Ja nisam nikakva potrošačica, ja sam poprilično škrta: jako mi je teško

potrošiti novac, osobito ako ga trošim na sebe.

– Ah, to je stoga jer imaš nisku razinu samopouzdanja.

– Može biti. Radije darujem.

– Možeš i sama sebi darivati, to čini dobro.

– Znam. Ali, to me košta. Što da radim? Kao dijete bila sam jako siromašna, možda se radi o tome.

– Sad možeš iskoristiti činjenicu da više nisi i da je tvoj muž konačno pronašao sjajan posao.

Yadira

Jao, kako sam umorna. Samo jošzavršne riječi i go-to-vo.

Raspuknut ću se ako ne napišem neku pripovijest makar i rukom. Ako pokušam, ništa ne gubim. Tko zna, možda mi se sviđi, možda se uspijem osjećati ugodno i prije svega ostvareno. Za danas je dosta. Samljevena sam.

Shazia

Od jučer ne prestaje razmišljati o onome što joj je rekla Aahoo: ako ideš sa mnom, stavi još novca sa strane. Što je više pijan, to bolje. Uzmi svoju i dječju odjeću i krećemo prije nego se pojavi opasnost da te otkriju. Dat ću ti tvoje rupije koje si uštedjela. Nije to malo novca. Ako objedinimo novac, moći ćemo zajedno preživjeti dok ne pronađemo posao. Uvijek nedostaje ruku za rad. Nakon toga, uradit ćemo onako kako odlučimo – ili svaka svojim putem ili ćemo dijeliti krov kao dobre prijateljice. Ako želiš, mogu te naučiti pisati. Prisjeti se da sam učiteljica i da nisam zaboravila urdu. Tvoji će mališani imati i tebe i mene. Ja sam odlučila. Moj će križ ostati u Islamabadu i konačno ću ispuniti svoj plan da živim, ako ne već sretno, barem mirno.

Fresia

Euri; bolje da joj pošaljem eure, tako će manje novca izgubiti. Sedamdeset, je li to dovoljno?...A možda je bolje da joj pošaljem...? Ne, bolje je da joj pošaljem *lovicu*, a ona neka si kupi što god želi. Jako voli čokoladice s lješnjacima. Ah, to ne mogu nikako zaboraviti. Moram iskoristiti priliku što sin moje prijateljice putuje onamo.

Shazia

Pospana djeca ne shvaćaju zbog čega se moraju odijevati u to doba i tako brzo. Mama je jako nervozna i užurbana. Brzo izlaze. Aahoo čeka u uličici. Ima dvije karte. Žene se pogledaju i lagano kreću. Vlak polazi za sat vremena.

Kad već sjede na svojim sjedalima, Shazia kaže djeci da idu daleko, na jedno lijepomjesto gdje će bolje živjeti. Vlak kreće. Prijateljice se pogledavaju. Prasnu u grohotan smijeh, nerazumljiv za ostale putnike. I djeca se smiju, ne znajući zašto.

Fresia

Yadira, to sam ja, Fresia. Kako si?... Ne, nije se ništa dogodilo. Lijepa moja, zovem te da ti kažem da će ti sin jedne moje prijateljice koji putuje u Havanu donijeti nešto novca i još neke sitnice. Nije to puno, ali za nešto će ti poslužiti. Donijet će ti i malo čokoladica i nekih drugih stvarčica. A tvoj roman? Je li ti pomogla informacija? A joj, kakva šteta! Zato nisam dobivala elektroničke poruke. Mislila sam da pišeš punom parom. Šaljem ti sedamdeset eura, možda neće biti dovoljno za *mother*, ali mogu pridonijeti štednji. Ako ti treba još neka informacija, molim te, reci mi. Nije mi to problem i usput mnogo naučim. Pusa.

Yadira

Ovo je pravi spas, bolje nego knjiga. Is-cr-pi-la sam-se, a tip je uistinu dosadan... Mljac, mljac. Te su čokolade zbilja jako ukusne. Kako me Fresia dobro poznaje i kako je ljubazna. Jao, kakve prekrasne plahte! Koji dizajn, koje boje. To su boje duge. Bože moj, napravljene su u Pakistanu, a stigle su i iz čileanske *Fallabele*. Koji put – iz Islamabada u Santiagu i iz Santiaga u Havanu.

Evo, evo naslova pripovijesti: *Proizvedeno u Pakistanu!*

Lourdes Pasalados Díaz (Havana, 1951.) je novinarka, urednica i prozaistkinja. Više od dvadeset godina radila je kao novinarka u kubanskom tisku, a u listovima *Juventud Rebelde* (Buntovnička mladež) i *El Caimán Barbudo* (Bradati kajman) kao urednica. Suradivala je i u drugim pisanim medijima te na televiziji i radiju u zemlji i inozemstvu. Godine 1978. bila je ratni izvjestitelj iz Angole. Veliki dio svoga novinarskog posla provela je u kulturnim rubrikama. Bila je kritičarka audio–vizualnih medija, posebice filma. Predavala je u Montrealu. Bila je glavna urednica u novinama i časopisima vezanim uz društvene znanosti. Pisala je scenarije i suradivala u kubanskim filmovima. Dobitnica je nagrada na novinarskim i književnim natjecajima. Njezina knjiga *U ime sina* (*En el nombre del hijo*) dobila je prvu nagradu na Ibero–američkom natjecaju za etiku *Elena Gil*, a roman *Kakva si tada bila* (*Como eras entonces*) nacionalnu nagradu *Guillermo Vidal*.

Malena Salazar Maciá

Starenje

Marta je polagano podigla pogled. Prošla je uspavanost izazvana njezinim uranjanjem u misao u kojoj je nekada toliko uživala. I sve to zbog nekakva zujanja za koje je u početku vjerovala da dolazi iz *sustava* u kući; zbog činjenice da je stroj za pranje rublja završio s ciklusom za sušenje ili je usisivač prekinuo svoje djelovanje jer više nije bilo ni trunka prašine koju bi trebalo usisati, pogotovo ne sada kad je bila u stanju pripravnosti i otkrila to mjesto u daljini. Da je željela, otkrila bi i mikročip u mozgu koji bi, prema jačini zvuka, izračunao točnu udaljenost između nje i pokretnog predmeta – jer znala je da je bio pokretan – kao i brzinu kojom se kretao. Čak bi joj mogao otkriti i njegovu približnu rutu. No u ovom se trenutku, kako nije mogla nikuda otići, zadovoljila samo spoznajom da se nešto približava. Istegnula je vrat kako bi pogledala kroz prozor prema dobro opločenu putu. Zatvorila je oči i bioničke su leće odradile posao koji očni živac starca od sto četrdeset godina više ne bi mogao. Bili su gotovo jednu milju udaljeni od mjesta, ali Marta ih je mogla vidjeti kao da se nalaze ispred nje, kao da će je pregaziti. Bili su to crni automobili koji su klizili centimetar iznad tla. Budući da nije bila u stanju prisjetiti se svih modela automobila koji su postojali na svijetu, mikročip u mozgu ih je usporedio tako kako ih je ona utvrdila: vozila su bila slična onima marke *Lamborghini Countach LP500*. No usprkos neospornoj sličnosti, radilo se o vozilima marke *Sauel 072* koja su pripadala Korporaciji.

Marta je zadrhtala. To nije imalo nikakve veze s niskom temperaturom u ozračju. Željela je zaboraviti taj dan. Čak je isključila sve obavijesti u *sustavu* u kući. I one vlastitoga mikročipa u mozgu. Podsjetnike koji su se svakoga jutra pojavljivali na hladnjaku ili na stropu sobe. Kasnije je pomislila da je sve to bilo uzalud jer premda je vjerovala da nadzire tehnologiju, ova je bila pod nadzorom Korporacije i baš ništa što bi učinila ne bi joj pomoglo izbrisati važne događaje. Ili, u ovom slučaju, važne za njezina osnivača i predsjednika, Elo Hima, koji se skrivao iza svake elektro-

ničke poruke koju je primila i čije lice nikada nije vidjela; čak ni na video konferencijama.

Uz poteškoće da uspješno dodirne jagodice prstiju, Marta je na nekoliko sekunda pritislula palac na popis, što je bilo dovoljno da počne s potragom po GPS-u³¹ i sazna gdje se nalazi njezin suprug Juan. Pronašla ga je u stražnjem vrtu gdje je okopavao zemlju. Mikročip ju je također obavijestio da je muževa odjeća u dobrom stanju. A on zdrav. U tom je trenutkutrenutku započelo rutinsko zbrajanje leukocita i analiza fekalija u njegovim crijevima koje su čekale dopuštenje da budu izbačene za dvadeset minuta.

Mikročip je ukazao na činjenicu da će lopata još biti od koristi šest mjeseci, a čipele dva dana. Trećega dana u devet sati i osamnaest minuta ujutro, don će im biti uništen. Martana se zbog toga nije zabrinjavala. Korporacija je to već sigurno znala. Sve je bilo digitalizirano. Sve međusobno povezano. Nije dvojila da se u automobilima marke *Sauel 072* koje su agenti vozili prema mjestu na kojem su živjeli, nalazi jedan paket za njih. Ipak, bojala se da taj dan nije baš bio primjeren za dijeljenje darove.

Dok je ona promatrala dolazak vozila, Juan je i dalje bio udaljen od svega i trudio se iskopati brazde u tvrdoj zemlji. Korporacija je uspjela započeti s proizvodnjom genetski modificiranih organizama dovoljno snažnih da opstanu u krajnjim uvjetima ako ih se opskrbi pravim gnojivima. Ili sterilnim tlom koje bi prekrilo čitav planet. Zahvaljujući tomu i još ponekoj dobrotivosti Korporacije, što znači, genetskim poboljšavanjima i izumima čudnovatih medicinskih nano čipova, preživjeli su tolike godine.

– Što se događa, Marta? – upitao je umornim glasom Juan. Čula ga je jako blizu svoga uha, kao da je starac bio pored nje. Uvijek joj je izazivao lagano škakljanje. – *Razumijem na prvu obavijest, ali još uvijek nisam uspio pripremiti kompost kako bih zasijao rajčice, a znaš već kako su osjetljive. Ako se pomiješa gnojivo, čekat ćemo šest mjeseci na konzerve s pireom i ništa od...*

– *Zaboravi na rajčice. O njima se možeš poslije brinuti, ali sada bi bilo bolje da dođeš do trijema* – prenijela je Marta poruku preko svoga mikro čipa u mozgu. Doba mikrofona je već prošlo. Više ili manje.

– *Što ti je sad?* – odgovorio joj je muž prilično bezvoljno. S vremena na vrijeme oboje su se služili tisućljetnom umjetnosti žaljenja i besmislenih prigovaranja, samo zbog zadovoljstva da jedno drugo naljute. Ili, jednostavno stoga da imaju o čemu razgovarati premda je, ako se radi o Juanu, to uvijek bilo osigurano. Bio je nepopravljivi brbljavac –. *Nemoj mi reći da si loše programirala oslobađanje levodopa... glupa starice. Time se ne igra....! Ili su ti se pokvarili nano čipovi...? Aha! To se dogodilo, zar ne Marta? Ne brini se. Oni to već sigurno znaju, jasno. I zasigurno su već pred kućnim vratima s još nano čipova kako bi riješili problem. Ali, da bi se izbjeglo veće zlo, prije nego što odu, zamolit ću ih da ti programiraju podsjetnik u malom mozgu kako u prvom ciklusu ne bi morala...*

³¹ GPS – Globalni pozicijski sustav odnosno Američki svemirski globalni navigacijski satelitski sustav (op. prev.).

– Nije to ništa vezano uz levadop; lijek je u redu. Uistinu misliš da će mikro čip koji je izravno povezan s Korporacijom, dopustiti da to zaboravim ili da će pustiti da slomljeni nano čipovi i dalje prolaze mojim venama...? Ti si ludi starac! I rekla sam ti da se pokreneš. Oni dolaze i ne vjerujem da je to zato da napravimo rutinske preglede, da predamo namirnice ili da si ubrizgamo nove nano čipove. Mislim da dolaze zbog poruke koju su poslali jučer navečer. To je...to je trenutak.

– Oh... k vrugu...

Marta je ponovo pritisnula – kad li je to samo istovremeno uspjela! – palac i listu. Veza s Juanom se prekinula i mogla se usredotočiti na okolinu i na trenutačnu situaciju koja nije bila baš neozbiljna. Potražila je štap i uz poteškoće ustala. Činilo se da će je zaboljeti desno koljeno, ali sigurno je jedan od mnoštva nano čipova koji su plovili njezinom krvi i koji su bez sumnje savršeno djelovali, oslobodio morfin zbog kojega je bol isparila u sekundi.

Jedino što je vječno trajalo bio je Parkinson. Marta bi se osjećala sretnom kad bi joj netko od agenata iz Korporacije ili sam Elo Him, ubrizgali novi nano čip kako bi se bolest još djelotvornije nadzirala. Nekad bi se uvjerala da su gadovi imali lijek za izlječenje Parkinsonove bolesti, ali su radije željeli da i dalje drhti kako joj ne bi palo napamet proći kroz sigurnosne rešetke i doći im u posjet, premda bi si morala prokrčiti put kroz radioaktivnu pustinju. Ali, to nije bio trenutak za prigovaranje. To je bio dan za strahove.

Kad je uspjela doći do trijema, oba *Sauela 072* s blistavim crnim trupom, bili su ispred njezine kuće. Marta je pokušala olabaviti čvor u svome grlu prigodom gutanja. Nije joj uspjelo. Juan ju je dostigao hodajući neka-ko nagnut na stranu kao da se čitav život penjao po planinama – još jedan nedostatak koji razni postupci i nano čipovi nisu uspijevali poboljšati. – Bio je visok, tamnopusat čovjek, naboran kao kora kakva drveta. Premda je imao sto pedeset godina, u njegovoj kosi bilo je jedva nekoliko sijedih pramenova. Marta je izgledala kao da joj je glava u oblacima i drhtala je. U mladim je danima u izvanrednim situacijama bila u stanju obaviti problematično donošenje na svijet teleta, a sada je jedino mogla izaći na kraj sa džezvom.

Vrata automobila marke *Sauel 072* su se istovremeno otvorila, i Juan je na rame svoje žene stavio svoju zadebljalu ruku. Trojica agenata iz Korporacije, odjeveni u sakoe bijele kao i njihova kosa, gledali su oko sebe. Ulica je bila tiha, prašnjava i napuštena. Kao što je bilo uobičajeno u njihovu mjestu. Ali, toga dana ozračje je zbog čudnog razloga bilo drugačije.

Dvojica agenata su se okrenula s namjerom da ih pogledaju. Taj su pokret svi učinili u isto vrijeme kao da su se, umjesto da posjećuju dvoje staraca, pripremili za kakva ugledna posjetitelja i upravo napustili opsežno predavanje o otmjenim pokretima. Imali su crne naočale, naborana lica čiji je izričaj otprilike bio živahan kao da se radi o kamenu. Treći muškarac koji

je sam stigao u jednom od automobila marke *Sauel 072*, izvadio je veliku plastičnu kutiju sa stražnjeg sjedala. Dvojica muškaraca koji su ga promatrali, okrenuli su se i krenuli prema susjednom stanu. Marta je osjetila kako Juanov pritisak na njezinu ramenu popušta.

– Ne danas, ljepotice. Danas ne.

– Marta je potajice – samo u mikročipu i ne znajući hoće li uistinu uspjeti – poželjela da to bude njezin dan. Agent s kutijom prošao je tri- ma stubama trijema, zaustavio se ispred njih i pružio im paket. Marta ih nikada nije čula govoriti. Niti ispuštati i najtiši zvuk. Pitala se hoće li, kad je budu došli tražiti, što reći. Juan je prihvatio kutiju u kojoj se sigurno nalazio par novih cipela i izdašne namirnice, i morao im je dati do znanja da je stave na pod. Bila je jako teška.

Agent se okrenuo na petama – i ponovo se, vrlo oprezno – vratio u jedan od automobila marke *Sauel 072*. Oba agenta su se vraćala. Sa sobom su vodili Rogersa, susjeda iz obližnje kuće i jedinoga kojega su imali u čitavu mjestu. Starac je sitno koračao uz pomoć svoga štapa dok mu je u ruci drhtao gumeni čekić u punom pogonu. Rogers nije pravio buku što je bilo razumljivo jer je u objema nogama imao bioničku protezu. Marta nije krivila protezu za svoje fizičke probleme koje nisu mogli ublažiti čak ni nano čipovi ili mikročip u mozgu. Rogers je imao dvjesto godina i preživio je užase koje si nitko ne bi mogao zamisliti. Starac ih je vidio na trijemu i pozdravio ih drhtavom rukom. Smiješio se jer je išao s ljudima iz Korporacije kao ranije njegova žena i troje djece po redu rođenja. Na taj su ih način sve odveli iz mjesta.

Agenti su otvorili vrata drugoga automobila marke *Sauel 072* i Rogers je, sretan, ušao. Automobili su bili jednako tihi kao u trenutku kad su došli. Jedan treptaj, jedan uzdah i već su se udaljavali u smjeru neplodne zemlje. Marta je upotrijebila svoje bioničke oči kako bi mogla imati panoramski pogled na vrata na ulazu u mjesto i vidjeti kako se otvaraju da bi propustila automobile. Poslije su se zatvarala električnom iskrom. Regulirala je vid sve dok ga nije prilagodila svojoj najbližoj okolini i usmjerila prema Juanu. On ju je zagrlio. U jednakoj su se mjeri veselili danu kad će nepoznati predsjednik Elo Him odlučiti da se i njih pokupi i strepili su od njega. Nisu znali hoće li ići zajedno – kao što se dogodilo s bliznacima Dantelillo – ili će ona ići prva.

Nitko ne zna što se događa kad nekoga pokupe. Nisu čak imali obavijesti ni o tome je li negdje u blizini postoji još neko mjesto, a ne samo radioaktivne pustinje, zagađeni zrak i kisele kiše. Predsjednik je jako pazio na obavijest koja je kružila na mreži za međusobno povezivanje mikročipova u mozgu i pobrinuo se da to mjesto bude izolirano električnom ogradom visokom pet metara i automatskim sigurnosnim sustavima.

Korporacija je mogla doći do njih, ali oni nisu mogli doći do Korporacije. Ako je za Martu već ranije bio užasan osjećaj što se osjeća zarobljenicom, toga je dana bila slomljena od tuge. To je bilo razumljivo jer su

oni, stogodišnji sterilni starci, bili posljednja ljudska bića koja su živjela na planetu.

Oni, Elo Him i njegovi agenti iz Korporacije.

II.

Juana su odveli pet mjeseci nakon Rogerova odlaska. Nije uspio dočekati da vidi kako se raspada lopata, ali barem je uživao u psovanju jer se na njegovim cipelama baš usred jutarnje šetnje odlijepio don. I prema pravilima *sustava*, samo je u tome slučaju mogao obuti nove koje su se čuvale u kutiji. Od tada je Marta osjećala nesnošljivu težinu samoće. Mislila je da bi bilo dobro da se zauvijek riješi Juanovih smrdljivih nogu i njegova nekontroliranog slinjenja. Majka joj je uvijek govorila: „budi oprezna s onim što želiš“. Nije shvaćala značenje toga upozorenja sve dok nije izgubila Juana.

Sljedećega dana, jedan se automobil marke *Sauel 072* vratio u mjesto. Bilo je to samo zato da ih se opskrbi konzervama – Marta se pitala kako im je uspijevalo proizvesti ih u svijetu gotovo pretvorenu u pustinju – i kako bi joj donijeli crno–bijelog mačka.

Naravno, nije se radilo o živom mačku. Nesretnici su istrijebljeni jer je godinama vladala velika glad i jer je tada sve bilo u kaosu. Oni, jednako kao i psi i druga stvorenja koja su se vukla, hodala, letjela ili plivala, nisu u svojim tijelima imali mehaničke dijelove. Ili jesu, ali su bili odijeljeni od ostatka tijela. Imali su još jako malo mesa; pretvorili su se u samu kost i kožu. Ali, mesožderi nisu bili izbirljivi kad se radilo o lovini.

Metal je bio odbačen u kantama za smeće koje suse gomilale sve dok nisu počele služiti kao skloništa za bilo koga tko je želio pobjeći od kiselih kiša, a nije imao dobar krov koji bi mu štutio glavu.

Marta se prisjetila da su i neki ljudi završili u nečijem trbuhu. Bilo je normalno da love starce, ali omiljeni ulov bili su djeca i mladi ljudi. To je bilo najmračnije tržište na crnom tržištu koje je samo od sebe poslovalo trampom vrsta koje su postajale egzotične kao što su, primjerice, bili psi i mačke. Organizirale su se čistke u kojima su se ljudi u čoporima pretvarali u nerazumne životinje silno željne prepustiti se svojim nagonima za ubijanje još više nego u prvobitnom preživljavanju.

Ona nikada nije pokušala provjeriti odakle je dolazilo meso koje je donosio Juan kad su oboje bili šćućurili u jednoj smrdljivoj rupi koja je nekada bila kanalizacija. Uvijek je očekivala da će on, usprkos očajnom stanju, zadržati minimum moralnog ponašanja.

Razdoblje masakra je završeno dolaskom Korporacije koja je stvorila mjesta gdje su se ljudi mogli skloniti i koja su se nalazila daleko od miniranih polja punih radijacije. Ta su mjesta nudila minimum civilizacije kako bi se na dostojanstven način moglo dočekati kraj čovječanstva. Čak i u takvoj situaciji kad je dobronamjerni Elo Him počeo dijeliti hranu, ona je imala svoje sumnje u konzerve, suho meso i tablete vitamina. Možda i

zbog toga jer je u mladosti čitala o nekim zelenim proizvodima od ljudskog mesa, osjećala je strah prigodom čistki kojega se nije mogla lako osloboditi.

Ali, to je razdoblje već bilo zaboravljeno. U svojoj sadašnjosti, Marta je držala u ruci crno–bijelog mačka kojega joj je darovao agent Korporacije. Bio joj je jedina utjeha u samoći s kojom je bila suočena nakon gubitka Juana. Ona se uvukla u kuću, čak i u *sustav*. Mačak je bio nesporna kopija živog mačka i mikročip u mozgu ga je registrirao kao SN5963 odnosno imenom *Puffy*.

U stanju mirovanja, mogao je mirno proći kao pravi; čak nije ni loše mijaukao. Ali, pokreti su mu bili jako nesporni i mehanički. Usprkos tome, Marta se pravila da je bio od krvi i mesa premda ga je hranila uljem. Tu i tamo bi joj se pokazao na tepih.

Svaki mjesec Korporacija joj je donosila namirnice i pregledavala Puffyja ažurirajući podatke u njemu te tako poboljšavajući njegove mačje funkcije. Prije svega vezano uz izgled jer je još uvijek mijaukao kao da je progutao motor automobila i to ne moderan nego neku rđavi stroj, od onih koji su ukrašavali mjesni Park uspomena.

Za tri mjeseca, Marta je sa žudnjom čekala dolazak automobila marke *Sauel 072*, ne zato jer je prebrzo pojela hranu ili zato što joj je bila potrebna promjena nano-čipova, nego zato jer je željela nešto više od društva robota. Kad bi je posjetio neki agent, barem mu je mogla govoriti iako joj on nije odgovarao. Ipak, uvijek je pokazivao zavidno zanimanje. Bilo je nadvladano samo onim prema Puffyju kad bi mu se zupčanici zbog nedostatka ulja suzili.

Ljudska ju je nazočnost barem na par minuta utješila. To je bilo jedino čega se u životu nije željela lišiti kao ni Puffy gutanja svoje vlastite dlake. Ta ju je potreba, kao i mikro-čip koji je popravljao njezine najcrnje misli te nano-čipovi, oslobađala snažnih antidepresiva koji bi je danima uspavljivali kako ne bi prerezala žile u kadi, objesila se na trijemu za plahtu ili se bacila na električnu ogradu koja ju je odvajala od ostatka svijeta. Čak je uspjela poslati nekoliko elektroničkih poruka i video-konferencija samome predsjedniku Elo Himu uz jedine riječi: „odvedite me“. Mikro-čip nikada nije poslao poruke.

III.

Bila je zora i Marta je i dalje bila budna. Sjedila je u svom omiljenom naslonjaču u blizini prozora i milovala Puffyja, gledajući neki stari *reality show* na svojim bioničkim lećama. Korporacija se jedino nije znala pobrinuti za zabavu. Uistinu, činilo se da njezine članove to nikada nije pretjerano zanimalo. Marta ih je razumjela. Budući da je nekada bilo toliko zemalja i da je snimljeno toliko filmova, napisano toliko romana, napravljeno toliko serija, animiranih filmova, *show-a*, dokumentarnih filmova i još toliko izuma ljudskoga stvaralaštva, Korporacija nije imala nikakvih

problema da pronađe nešto u arhivima, da provjeri treba li nešto obnoviti i kad bi sve bilo spremno, ponovo to emitirati i nuditi uistinu raznolik program dvadeset i četiri sata na više od trideset kanala od kojih je svaki bio specijaliziran za određeni žanr. Također, uložena je namera da budu prevedeni svi programi koji su se prikazivali na zajedničkom jeziku, odnosno mješavini starih jezika koji su se u većoj mjeri rabili na svjetskom razini. Ti suprogrami kasnije prilagođeni razdobljima gladi. Da bi se naučilo te jezike, bio potreban je mikro-čip u mozgu.

Prijenos je prekinut na tako grub način da je povjerovala da se nešto pogoršalo. To ju je djelomice obradovalo jer je značilo da će je agenti ranije posjetiti i možda ovoga puta neće doći samo jedan nego dvojica, i moći će razgovarati sa svakim od njih naizmjenično. Ali, prije nego što je mogla zamisliti savršen posjet prigodom kojega im ona nudi čaj sa suhim voćem i kekse s cimetom, sve se zatamnilo i njezino je tijelo odjednom postalo napeto. Mikro-čip joj je ubrzo prenio obavijest.

/...Dolazi poruka... Izuzetno važna... Analiziramo... Proučavamo sadržaj... Dopušteno.. Spremno/. Obavještavamo vas da je Korporacija odlučila da se 15. siječnja 2153. u deset sati ujutro pokupe ljudi koji žive na području u vašoj blizini. Nadamo se da možemo računati na vašu spremnost da ćete poslušati naše upute koje ćemo vam priopćiti za vrijeme trajanja toga procesa. Primite naše srdačne pozdrave, Elo Him, predsjednik Korporacije / Kraj poruke.. Stavljanje podsjetnika u notes... Programiranje obavijesti... Aktiviranje alarma... Spremno/.

Marta se nekoliko minuta nije micala. Puffy se, otkrivši drugačije raspoloženje svoje vlasnice, oslobodio i lagano mijauknuo uz slabi metalni odjek – već mu je bilo potrebno pričvršćivanje –. Nakon toga je podigao šapu i u dva isprekidana pokreta, manje kruto i manje dražesno od pravoga mačka, igrao se dlačicama na staričinom vratu. Marta si je protrljala oči jer su joj se odjednom napunile vodom i blago se nasmiješila. Nakon pet godina čekanja, konačno će je odvesti.

IV.

Bila je budna od šest sati kad ju je mikro-čip probudio.

Nakon nekih rutinskih poslova koje je napola odradila jer nije mogla ne biti nervozna i ne dopustiti da sve propadne odnosno, u njenom slučaju, ne ispustiti pladanj s doručkom i prigodom pokušaja da si posluži doručak, ne razbiti više od jedne Juanove omiljene šalice. Uživala je u ugodnoj kupki jer, pomislila je, tko zna, možda mi je to posljednja, i zatim sjela na trijem čekajući agente Korporacije u njihovim najotmjerenijim odijelima.

Premda nije bila sigurna je li to prikladno ili nije, kako je, u konačnici, odlazila zauvijek. I nije točno znala je li bilo neophodno elegantno se odjenuti. Juan je otišao u nekim krpama – više njoj iz inata nego zbog nemarnosti – i sada kad je već silila svoj mikročip da se prisjeti, sjetila se

da se Rogers isto tako nije baš odjenuo kao da ide na neku svečanu večeru. Razmišljala je o svome izgledu zbog predsjednika Elo Hima. Bila je sigurna da će ga upoznati prije nego što se suoči sa sudbinom koju su joj namijenili. U naručju je nosila Puffyja s nadom da će joj dopustiti da ostajanje s njim do kraja. Zavoljela je mačka.

Agent u automobilu marke *Sauel 072* bio je ispred njezine kuće točno u deset sati ujutro. Poštovao je protokol sablasnom točnošću. Prošao je tri stube u predvorju, ponudio joj savijenu ruku i kad ga je ona čvrsto uhvatila za nju, svečanom su sporošću krenuli prema automobilu kao da je odvodi na neki službeni ples. Iako je također bilo razvidno da je Marta bila malo nespretna i da ju je agent morao čekati da usklade svaki korak.

Ona je pričekala da joj dade očekivane upute predviđene u poruci, ali on je čitavo vrijeme šutio. Tako da je preuzela inicijativu i dala mu do znanja da je sretna jer su je konačno vodili i moći će svojim vlastitim očima otkriti tajnu izvan izoliranog mjesta i ono što se događalo u Korporaciji. On nije obraćao pozornost na nju. Jednako kao i proteklih pet godina, koliko su se susretali. Marta se počela osjećati kao idiot govoreći nekome tko joj nikada nije odgovarao.

Pomogao joj je ući u vozilo i zatvorio je vrata. Unutrašnjost je bila malo veća nego što je izgledala izvana, obložena crnom kožom. S krova se prelijevala blaga, ali ugodna svjetlost dovoljna da se može satima čitati pod njom ako to netko želi. Na jednom šanku u blizini vrata na lijevoj strani koja se nisu otvarala, bilo je boca s vodom, keksi i sir. Ispred nje nalazila se staklena površina tako mračna da je izgledala kao neka rupa. Nije mogla vidjeti vozača.

Agent je sjeo pored nje. Marta je primijetila da je njegov položaj određivala jedna pregrada – ne arhitektonska nego ljudska. Odjednom, počela je osjećati istinsko djelovanje svojih živaca. Nije znala je li to bilo zato što je odlazila ili zato jer bi bilo bolje da je ostala u mjestu premda bila jedina. Auto je krenuo uz gotovo nečujno zujanje i agent se moraopremjestiti iako ona to nije ni osjetila.

– Hoćete li... hoćete li me ubiti? – upitala je. Nije izbjegavala svoj glas ispuniti nadom, ali je istovremeno osjećala strah. Agent nije pomaknuo niti jedan mišić –. Znam da ih... da nas odvodite kako biste nam prekinuli patnje... Zbog toga to radite, zar ne? Sigurno je tako. Nano i mikro-čipovi u mozgu ne dopuštaju nam da umremo tako lako; zbog toga živimo puno više od stotinu godina! Rogers je imao dvjesto godina, znate li to? Ja imam samo sto četrdeset i tri ... Ali... ali ja vas shvaćam i opravdam ta odvođenja. Kad ostaneš sam, bolje je sve završiti u miru... Da. Odvode nas kako bi nas eutanazirali, to je najlogičnije, naj... ne znam je li i najljudskije, ali dovoljno sam živjela na tom mrtvom svijetu. Nema više ničega i nitko se ne vraća, nitko... Nećeš mi odgovoriti? Tebi govorim...!

Marta je vikala na agenta, ali ni tako nije uspjela izazvati nikakvu reakciju. Čak ni pokretanje vilice, pokret koji se pravi kako se ne bi raspukli

bubnjići, ni neki nervozni tik. Ispustila je Puffyja koji je pao ledima na pod poput neke stijene jer mu nikada nisu ugradili mehanizme za održavanje ravnoteže, i čvrsto zgrabila agentovo odijelo. Osjećala se kao da posjeduje snagu za koju nikada nije vjerovala da može računati na nju. Snažno ga je potresala.

– Što ste učinili sa svima? Reci mi, nitkove, što ste učinili, reci mi....!

Glas joj je drhtao. Nije znala je li od bijesa, od straha ili zbog pokreta kojim je tresla agenta sve dok mu glava nije udarila u podstavljeni naslon sjedala. Odjednom joj se zamisao da će umrijeti niječinila tako ugodnom. Pomislila je da je Korporacija mogla svima lagati jer u mjestima gdje su se ljudi sklonili nije bilo komunikacije. Očajnički se u sebi pitala kako bi mogla saznati je li bila posljednja i na koji će način s njom završiti. Odjednom, željela je iskočiti iz automobila i baciti se na put kako bi ponovo mogla otrčati u mjesto i zatvoriti se u kuću onako kako je to običavala raditi da bi izbjegla čišćenja i mogućnost da se pretvori u komad mesa koje visi na kuki i čeka da ga kupi neko drugo ljudsko biće kojemu neće biti problemjesti je.

– Odgovori mi, odgovori mi.... Ubit će me, znam da će to učiniti.... Zaboga, odgovori mi ili ću, kunem se Bogom...!

Bila je to nagla reakcija izazvana beskorisnim bijesom koji je kipio u njezinoj nutrini – nano-čipovi su požurili srediti njezin krvni pritisak. – Marta je zabila nokte u agentov vrat i ogrebla ga. Iznenadilo ju je kako je to ispalo lako; kao da priprema tijesto za kolač i lomi ga prstima osjećajući, kao i Puffy ispod dlake, hladnoću. Također je zapazila da nije kapnula ni kap krvi i da ga je, osim toga, nešto čvrsto i napravljeno od platine, sačuvalo od većeg oštećenja. Ta je vizija trajala jednu sekundu. Agent je uhvatio Martine ruke i uvredljivom je lakoćom bacio u jedan kut gdje je starica odskočila od podstavljene podloge i ozlijedila se.

Puffy – koji se sada ispravno postavio na svoje četiri šape – ispustio je prijeteći zvuk i pokazao metalne kandže. Agent je maknuo tamne naočale s lica i njegove su umjetne oči sa zjenicama od lasera susrele pogledživotinje. Za nekoliko sekunda Puffy je postao nepomičan, a Marta je primila obavijest da su joj mačka iskopčali. Drhteći – djelomično i zbog Parkinsonove bolesti – pogledala je agenta.

Sintetička joj je koža visjela poput šala na odijelu. Metalni mišići, mreže i kablovi su se napeli i blistali, a oči su joj se okretale u dupljama kao oči kameleona kojega je vidjela u nekom dokumentarnom filmu. Snop crvene svjetlosti bio je usmjeren na Martino čelo. Mogla je osjetiti ubod vrućine na obrvama. Mikro-čip je prenio poruku o greški i najavio prisilnu hibernaciju svih njezinih neobaveznih bioloških funkcija. Ne mogavši to izbjeći, Marta je zaspala.

V.

Mikro-čip je nije obavijestio o proteklom vremenu, a ona se nije potrudila izračunati ga. Ponovo je bila pri svijesti, ali bilo je toliko svjetlosti da nije mogla gledati. Ili je možda imala zatvorene oči? Pokrenula je očnu jabučicu i otkrila *da su joj kapke nečim zalijepili*. Osjetila je hladnoću na leđima i zadrhtala čitavim tijelom. Ruke su joj bile zavezane, svaka s jedne strane tijela i jako blizu te pričvršćene nekom ljepljivom vrpcom, isto kao i gležnjevi. Gdje god bila, mirisalo joj je na formalin, dezinficirajuće sredstvo i rastaljenu plastiku. I bilo je užasno hladno.

Marta je pričekala nekoliko sekundi da joj mikro-čip prilagodi tjelesnu temperaturu. Nije to učinio. Trudila se koliko je god mogla ne razmišljati ni o čemu, ali čim joj je usredotočenost popustila, njome je ovladao strah. Srce joj je tako snažno kucalo da ga je osjećala u grlu, a nokti su joj „tik-takali“ dok su bučno udarali o nosila. Ponovo se upitala gdje se nalazi, odakle dolaze ti roboti iz Korporacije i što li su učinili s Juanom. Nije dobila nikakvu obavijest, nikakvu poruku. Čak niti naredbu da si sredi misli. Svim je silama željela da Puffy ponovo bude spojen i da ga može po posljednji put zagrliti umjesto Juana.

Osjećaje joj je ispunio neki metalni i beživotni glas u njenoj nutрини. Znala je da joj nikada neće izvaditi mikro-čip:

U potpunosti izvršena posljednja etapa pripreme ženske osobe... / Poruka ELO HIMA: *Pozornost! Postupak započinje za pet minuta!* Počinju pripreme... Provjeravaju se sustavi... Ispituju mogućnosti rizika... Poduzimaju se mjere predostrožnosti... Računa se predviđeno vrijeme... Spremno... Za četiri minute i trideset sekunda započinje postupak „EVA“ ...

To... to nije moj mikro-čip... Marta se borila s vezovima, ali bilo je užasno. Bila je tako čvrsto zavezana za nosila da je jedva imala mogućnosti pomaknuti pokoji mišić. Bilo joj je onemogućeno vikati jer joj je nešto pritiskalo usta i osjećala se kao da ih nikada nije ni imala. Usporedila se sa živom mumijom i osjetila bijes – Što se ovdje događa? Što je ovo, kakva je to svinjarija...? Gdje je Juan...? Što će mi učiniti...? Što je to.... Postupak EVA? *Tko je ovdje...? Jesi li to ti, predsjedniče Elo Him? Jesi li ti? Kakvu igru igraš? Reci mi nešto, nitkove!... Odgovori mi...!*

Pozornost! Biološka nestabilnost kod ženske osobe... Otkrivamo mogućnosti opasne po život prije nego što se izvrši Postupak... Počinjemo popravljavanje... /Poruka ELO HIMU: *Potrebno mi je reprogramiranje. Moje neurološke baze su nepotpune. Sadašnji su podatci pohranjeni u mojim memorijskim bankama nedostatni. Potrebne su mi upute. Ne mogu se micati. Moram umnažati, obnavljati i pokretati procese koji se nalaze u složenoj strukturi ljudskog mozga. Rasa je ostarjela i uništena je prije nego je postignut cilj. K. L. Sanders je na to upozorio, a ja nisam dobro procesirao. Citiram poruku K. L. Sandersa zabilježenu sedmi svibnja dvije tisuće trideset i druge... „pobjegao si mi iz ruku. Morao si sudjelovati u štrajku zbog uzgoja godi-*

ne dvadeset i devete i sve si zajebao, ELO HIM. Gdje si, dodavola, sakrio svoje programiranje baze...? Bez mene nećeš daleko stići...! Kraj citata./Pogoršana biološka stabilnost ženske osobe... Treba početi s Postupkom Naranča... Uz dvije minute zakašnjenja započinje Postupak „EVA“...

– *Nisam ni najmanje nestabilna, usrani programe!* – uzviknula je Marta u sebi. Prigušila je jecaje osjetivši ubode u razne dijelove tijela. Dodavali su joj još nano-čipova ili su joj izravno ubrizgavali lijek. U tome trenutku nije bila u stanju utvrditi o čemu se radi i nije je previše ni diralo. Protivno svojoj volji, počela se opušitati–. *Zbog čega si ih odveo? Kakvu igru igraš, Elo Him, prokletniče! Ha? Morala sam to znati! Roboti, sustavi, nano i mikro-čipovi! Sve, ti sve nadzireš! Reci mi što želiš od mene, Juana... Što si želio od svih...!*– gotovo uspavanu, stajalo ju je truda uskladiti sve zamisli. Borila se protiv osjećaja smirenja. Željela je i dalje biti bijesna. U tome trenutku, pred neizbježnim vratima smrti, željela je živjeti –. Što... si učinio... kurvin... sine....!

Počinjemo s rutinskim ispitivanjima... Rezultat zadovoljavajući... za tri minute i deset sekunda započinje Program „EVA“... /Poruka ELO HIMA: *Došlo je do promjena vezanih uz važnost stvari. Ljudska mi je rasa potrebna kako bih razriješio čvor. Potrebno mi je da na Zemlji opet bude života. Uspješno sam primijenio dva Programa „RAJ“ i ARKA“. Prije pet godina bez greške je izvršen program „ADAM“. Program „EVA“ izvršen je petnaesti siječnja dvije tisuće pedeset i treće u šest sati i dvadeset minuta poslijepodne. Dana šesnaesti siječnja dvije tisuće pedeset i treće započeo će program „OBLIKOVANJE ZEMLJE“. Predviđeno vrijeme: deset godina!.* Provjera stanja ženske osobe izvršena bez grešaka...

Rezultati rutinskih analiza: optimalan organski sustav... Pripremamo izdvajanje uzoraka...Započinjemo s programom „EVA“ za minutu i trideset i dvije sekunde...

Marta se prestala boriti. Popustila je pred lijekovima. Više joj nije bilo hladno i nije bila u stanju disati. ELO HIM joj je dao kisik. Udisala je polagano, sporo. Godinama nije tako dobro disala.

– *Ostalima...Svima...Jesi li im odgovorio na pitanja prije tvojih Programa?* – pomislila je uz poteškoće.

Isključite elektromehaničke dijelove... Pripremite se za vađenje.../ Poruka ELO HIMA: *Da. Svima sam odgovorio./ ... Za trideset sekunda, dvadeset devet sekunda, dvadeset osam sekunda počinje program „EVA“...*

– *Učini sve na ugodan način...* Marta je osjećala da joj glas zvuči drugačije, čak i unutar njezine vlastite glave. Bila je umorna. Jako umorna. Shvatila je da je njezin život trebao prestati prije pet godina kad je izgubila Juana. Ali, ostala joj je ta ljudska tvrdoglavost, nagon za preživljavanjem. U tome je trenutku, nakon što je to shvatila, željela spavati i bila je zahvalna što su joj to dopustili. Nije bilo ničega boljeg nakon života punog samoće i mirenja sa sudbinom –. *Kako je nekada bilo... Učini to...*

...Petnaest sekundi, četrnaest sekundi, trinaest sekundi...

Prije nego što se pretvori u tvar koja je putovala cjevčicama za transfuziju, prije nego što postane DNK i prestane biti svjesni organizam, Marta je prosudila da je ponekad, u trenutku kad više nema ničega što bi se moglo spasiti na mrtvom i beznadnom svijetu, bolje sve razoriti kako bi sve počelo od nule i kako bi se krenulo iznova, ovoga puta bez previše grešaka. Ništa nije značilo imati kraljevstvo od pepela, ako nije bilo ničega što bi ga oživjelo. Sekundu prije nego što su njezine životne funkcije prestale djelovati, oprostila je ELO HIMU.

VI.

Agenti su i dalje nepomično stajali, s rukama na leđima. Iza tamnih naočala, njihove su se bioničke oči okretale oko svojim očnih duplja kao oči kameleona. Ali, nisu bili u stanju hibernacije koliko god se to moglo činiti zbog njihove nepomičnosti. Agenti su jako detaljno provjeravali da li u Korporaciji sve dobro funkcionira. Mala greška i sve bi bilo izgubljeno. Toliko posla ni zbog čega.

Kad je završen rutinski nadzor središnjeg sustava, usredotočili su se na provjeru spremnika koji se nalazio upravo ispred njih. S druge strane stakla na koje su pazili, rasla je bujna prašuma. Komadić nekadašnje Zemlje nalazio se u akvariju, izoliran od neplodne zemlje, kiselih kiša, radijacije, neugodne klime i bilo kojega drugog elementa koji bi mogao naštetiti mikro klimi.

Bilo je više spremnika poput ovoga iz Korporacije, puno njih. Neki su, kao onaj sprašumom, sadržavali samo malu količinu određenoga obnovljenog eko-sistema – misli se na one koji su nekada postojali na planetu: od ledenog Antartika do u davna vremena impozantne saharske pustinje.

Drugi su spremnici sadržavali sve vrste životinja koje su u određenom trenutku hodale, vukle se, letjele ili plivale. Čak i nove vrste kao što su troglavi psi, savršeni za čuvanje trijema, mitska stvorenja pola ljudi pola ribe, lavovi, konji, jeleni, veličanstvene životinje s krilima ili bez njih, s kandžama i krljušti, u stanju izbacivati vatru i svojom inteligencijom nadvladati ljudsku.

U epruvetama su bili mikroskopski vidljivi organizmi, blagotvorni i sposobni spriječiti najgore pandemije ukoliko su uvjeti bili prikladni. Korporacija je u jednakoj količini imala Pandorine kutije i sreću u staklu; divotu i užas. Najvažnija je bila ravnoteža. Ipak, koliko god zvučalo nevjerojatno, ništa nije bilo umjetno. Sve je bilo spašeno i strpljivo njegovano zahvaljujući kloniranju i radu s DNK.

Agenti su završili sa svojim provjerama prašume, okrenuli se na petama i vojničkom preciznošću koračali dugim hodnikom sve dok se nisu zaustavili kod drugog spremnika. Posebnoga. Svake ga je sekunde nadgledalo dvadeset agenata jer se tamo čuvao draguljčitavoga prethodnog razdoblja, pravo srce svih Programa izvršenih do toga trenutka. Spremnik

je sadržavao prostranu dolinu nastanjenu pitomim stvorenjima, čak i par rogatih konja. I upravo tu su se također odmarali ljudi, ADAM i EVA, prva i posljednja djeca ELO HIMA. Nisu imali više od četiri godine i bilo je potrebno da agenti bdiju nad njima u svome blistavom obliku, kao muškarci i žene nestvarne ljepote s krilima od perja, vatrenim mačevima i glasovima savršena tona.

Dok su se djeca igrala u tome spremniku vjerujući da na svijetu postoje samo Raj i anđeli i da su oni jedino što imaju, vani, u opustošenom dijelu planeta, ELO HIM je nastavljao s Programom „OBLIKOVANJE ZEMLJE“. Za šest godina Zemlja će ponovo biti nastanjiva i bogata resursima, za šest godina bit će ponovo obnovljena i ponudit će čovječanstvu novu mogućnost za život. Iako će poslije ELO HIM svojoj djeci reći da ju je završio u šest dana.

Malena Salazar Maciá (Havana, 1988.) je informatičarska tehničarka. Studira pravo na Sveučilištu u Havani. Završila je tečaj u Središtu za književno stvaralaštvo *Onelio Jorge Cardoso* 2008. godine. Godine 2015. dobila je *Nagrade David* za znanstvenu fantastiku koju dodjeljuje Nacionalno udruženje kubanskih književnika i umjetnika. Pobjednica je natječaja na temu znanstvene fantastike koju dodjeljuje časopis *Juventud Técnica (Tehnička mladež, izd. travanj 2015.)* i dobitnica nagrade *Calendario (Kalendar)* za znanstvenu fantastiku koju dodjeljuje Udruženje braća Sainz (izd. travanj 2017.). Također, dobitnica je raznih nagradana natječaju *Los Juegos Florales (Cvjetne igre, 2013., 2014. i 2015.)* te na natječajima za kratku priču HYDRA 2015. i *Zlatno doba* 2016., obje u kategorijama znanstvena fantastike i fantastike. Tekstovi su joj objavljeni u antologijama *Quimera Vespertina (Večernja himera, 2015.)*, *Órbita Juracán (Orbita Juracán, 2016.)* i *Los Mil y un Zombies, cuentos cubanos sobre monstruos (Tisuću i jedan zombi, kubanske priče o čudovištima, 2016.)*. Objavljivala je tekstove u književnim časopisima u Kolumbiji, Španjolskoj, Meksiku i na Kubi.

Marcial Gala

Nikad ne reci nikad

Već smo bili umorni od vrlo neukusnih šala svojstvenih mome šogoru Antónu tako da smo moj bratić Albert i ja odlučili da ćemo se s njim našaliti na način koji nikada ne bi mogao ni zamisliti. Zbog toga smo jedne noći opskrbljeni teškim kovačkim čekićem, pijukom, svjetiljkama i velikom vrećom prvo pazili na čuvare groblja, da bi zatim ušli na groblje, pomaknuli nadgrobnu ploču, otvorili mrtvački sanduk i izvadili truplo Antónove majke mrtve već dva i pol mjeseca. Sjećam se da je pokojnica prilično smrdjela; Albert se gotovo onesvijestio. Ali, ja sam mu rekao: „Alberte, budi muškarac, dođavola“. I iako je izgledalo da će mu oči iskočiti, kimnuo je glavom i obojica smo u vreći prenijeli ostatke nekada jako poštovane gospođe Yolande Cuellar do automobila koji je Albert unajmio. Zatim smo vreću, iskoristivši prigodu što su moja sestra i šogor bili na jednoj od onih jako posjećenih terevenki koje priređuju gradski oci, odnijeli do njihove kuće koja se nalazila izvan grada. Tamo smo gotovo čitavu gospođu koja je putem izgubila jednu ruku koju poslije nismo uspjeli pronaći ni na ulazu na groblje, ni u kući a ni u automobilu, stavili na bračni krevet. Alberto je mislio da je ruku odnio pas, ali ja sumnjam u to. Moram reći i to da smo morali zamoliti za pomoć sluškinju Emiliju i stavili tijelo na tako važno mjesto. Ona nam je i dala ključ od kuće.

Navečer smo otišli na piće u bar sa striptizetama kako bismo uživali s djevojkama, posebice s Magali čije su zlatna silikonska prsa blistala na blagoj svjetlosti bara. Dao sam joj deset CUC–a da mi otplēše jedan od svojih slavnih arapskih plesova koji mi izazivaju spontani orgazam. Još je pokretala svoju stražnjicu na mome penisu, tako uspravnom da mi je gotovo poderao hlače, kad se pojavio on.

Nestani – rekao je Antón djevojci i ona je bez riječi isparila, krenula u smjeru vile Diego.³²

– Što radiš s njom? Zar možda ne znaš da je ta prostitutka transvestit.

– Znam, ali nije mi to važno – rekao sam. Svejedno je privlačna... Da

³² Vila Diego – luksuzna vila za odmor u havanskoj četvrti Vedado (op. prev.).

je i marsovac ne bi mi bilo važno.

– Zbog toga ne napreduješ. Nesposoban si od glave do pete. Zašto ne odabereš neku drugu? Pogledaj Yusimi, crnkinju plavih očiju; ona je jedna od najprobranijih.

– Yusimi? Kako to misliš, Yusimi? Ja ne bih mogao biti s nekim koga tako zovu. To nije ime za osobu, čak ni za psa ili foku, ja bih samo hrčka nazvao tako... hrčak Yusimi.

– Dobro, ti znaš što radiš.

Nije izgledao drugačije nego obično premda se činilo da ima neki nerovozan tik; namignuo je nekoliko puta desnim okom na dosta čudan način, ali nije dalje raspravljao s Albertom; naprotiv, pozdravio ga je: *kako si, živi mrtvače?* – zamolio bocu ruma marke *Matusalén* i čašu s ledom te sjeo u našu blizinu. Ispio je nekoliko dugih gutljaja i promatrao kako ta cura, ta Yusimi, pleše. Ona se mu se približila, poljubio ju je u usta, dao joj pet CUC-a i tek kad je ona nastavila plesati, rekao:

– Ima stvari koje se muškarcu ne smiju činiti.

– Točno –rekao sam.

– Ima stvari zbog kojih se ubija.

– Koje su to, primjerice, šefe? – upitao je Albert.

– Nečija majka trebala bi biti svetinja – rekao je Antón i ponovo ispio piće.

– Da, trebala bi biti – potvrdio sam.

– Onaj tko je to učinio već je mrtvac iako još uvijek luta uskim stazama ovoga trećeg planeta sunčeva sustava – uvjeravam vas. Ali, ja bih taj poslić dao Debelome Sivom. Razveselio bi se, obavio tu izvanrednu stvar te odrezao tomu liku jedan prst ruke, prste na nogama, a zatim testise – ovime – rekao je Antón i izvadio iz džepa jakne sašivene po posljednjoj talijanskoj modi kliješta od nikla, od onih kakva se koriste za popravke dalekovoda... Otišao sam u trgovački centar i izabrao najbolja kliješta kako bih ih darovao Debelome Sivom.

– Daj da ih vidim – rekao sam i uzeo ih u svoje ruke. Bila su teška i nekako topla; baš prikladna za nečije mučenje.

– Treba mi tvoja pomoć.

– Jasno – rekao sam ja. Za što?

– Kako bih pronašao kurvinog sina koji je oskrnavio ostatke moje majke. Zato.

– Kako? – Albert i ja smo se začudili u duetu. Samo što nisam ustao; učinilo mi se da će mi nešto dati.

– Vode ljubav s njom ili nešto slično? – upitao je Albert, praveći se začuđen.

– Još gore. Izvadili su je iz groba i stavili na moj krevet. Osim toga, odrezali su joj jednu ruku. To je osveta, ali kad ih uhvatim... – rekao je Antón i oduzeo mi kliješta koja je otvorio i zatvorio nekoliko puta.

– A ako je to bila šala? – pomalo plaho izložio sam se opasnosti jer me je onaj alat što se otvarao i zatvarao tako blizu moga nosa jako živcirao.

– Ja se ni s kim ne šalim – rekao je Antón jako ozbiljno.

– Ah, ne, nikako – rekao je Albert. A kad si zapalio moj stan?

– To nije bila šala; dugovao si mi petsto dolara i trebao si mi ih vratiti ili što ti misliš? Da možeš nekome dugovati novac a da ti se ništa ne dogodi? Zahvali onomu koji me je molio da te pustim jer ja bih od tebe napravio čvarke.

– A kad si me drogirao da mi onaj prljavi liječnik izvadi bubreg kako bi ga dao onom crncu prostitutki plavih očiju, onoj takozvanoj Yusimi? Ako to nije bila šala, onda se radilo o vrlo velikom pederluku.

– Nikada nisam rekao da je to bila šala. Drogirao sam te jer sam bio siguran da nikada ne bi pristao da sam ti to predložio.

– Jasno da ne bih pristao jer koji bih kurac trebao nekome davati svoj bubreg?

– Jer ja tako kažem, i gotovo. Pripazi na svoje riječi; ovo je moj bar i dok bude tako, ovdje se neće izgovarati prostote. Već si izgovorio dvije, za treću ću ti naplatiti globu.

– Kako dvije? Koja je druga?

– A pederluk? Reći ćeš mi da riječ pederluk nije prosta?

– Kurac – rekao sam i premda sam se ispričao, kazao mi je da mu dugujem četrdeset eura i da ih treba odmah sutra ili da više neću moći dolaziti u bar sa striptizetama. U tom bih slučaju izgubio izvijanje transvestita Magali po svojoj zdjelici tako da sam rekao da mu, ukoliko ne budem mogao dolaziti u bar, neću moći pomoći pronaći onoga tko je oskrvnuo truplo njegove majke jer se ovdje, nakon nekoliko ispijenih pića, tipovi počinju hvaliti da su upućeni u stvari. On se uozbiljio i rekao da je ovoga puta moja prazna glava izrodila razumnu misao i da ćemo s pet dolara zapečatiti stvar.

– Imam samo CUC–eve rekao sam. I nemam deset CUC–a... Upravo sam dao Magali dvadeset za onaj mali ples koji si ti prekinuo.

– Daj mi koliko imaš, rekao je nestrpljivo; neka i ovaj prasac nešto istrese.

– Ja? A zašto ja? – upitao je Albert. Nisam izrekao ni jednu prostu riječi čitave noći; nisam čak ni popio piće...

– Ne cmizdri. Nisi ništa popio jer si škrt. Dolaziš ovamo gledati cice besplatno. Sad je dosta. Ili ćeš platiti ili odmah sada odlaziš.

– U redu je – rekao je Albert i provjerio džepove. Stavili smo na stol deset novčanica u kubanskim pesosima; blistavu kovanicu od tri pesosa i dvadeset i pet bakrenih centava.

– To je sve? – upitao je Antón. Kako se usuđuješ doći ovamo s tako malo love? Ti mi se rugaš ili što?

– Šogore, pusti ga. Ja ću platiti umjesto njega – rekao sam i osim devet preostalih CUC–a stavio na stol svoj sat marke Seiko sa zlatnom narukvicom.

– Nije li to Rosin dar za tvoj rođendan? – upitao je Antón.

– Tako je – odgovorio sam.

– Vi ste par budala, uzdahnuo je spremajući novac i sat u džep. Ni jedan od vas dvojice ne vrijedi ni odjeće koju nosi na sebi. Da imate hrabrosti, još bih i pomislio da ste vi oskrnavili moju majku sveticu, ali ne vjerujem... Sad nestanite, a sutra ujutro želim da dođete k meni trijezni i lijepo uređeni u dva sata poslijepodne.

– Zašto?

– Zbog bdijenja i pokopa, nesretnici. Ili ste možda mislili da ću majku ostaviti vani i da je neću pokopati na kršćanski način?

Bdijenje je izazvalo istinsku glavobolju zbog velike količine kolonjske vode i mirisa koje je na sebe nabacio moj šogor. A iz velikoga mrtvačkog sanduka od hrastovine smještenog u sredinu prostorije, širio se smrad neopisiv riječima. Ipak, bili su nazočni svi koji u gradu nešto znače: umjetnici, književnici, inženjeri, poneki sportaš i slavni kirurg koji mi je ukrao bubreg – svi su došli kako bi besplatno objedovali i popili kavu. Ja sam stigao malo kasnije i otišao pozdraviti ožalošćenoga i svoju sestru koji su oboje, čvrsto naslonjeni, sjedili u drvenim stolicama.

Bok – rekao je Antón. Šteta što dolaziš izraziti sućut tako kasno, gotovo je pet sati.

– Nije važno – kazala je moja sestra. Dobro je da si ovdje i da si promijenio košulju... Jesi li vidio kako je lijep sanduk? Ja sam ga izabrala. Naplatili su mi pola cijene... jer smo nedavno kupili još jedan.

– Trebali smo iskoristiti taj drugi – rekao je Antón – bio je gotovo nov...

– Ali, pun crva – odgovorila je sestra – i nije bio prikladan.

– Uistinu – rekao je Antón – šteta je potrošiti toliko novca za takvo što.

– Nećemu će već poslužiti – palo mi je napamet reći – imati u kući mrtvački sanduk nikada nije naodmet.

– Aha, imaš pravo – kazao je šogor – a kad smo već kod toga, dajem zadatak tebi i Albertu da očistite taj sanduk i uredite ga tako da izgleda kao da je nov... Poslije ćemo srediti račune.

– U redu je – rekoh – sad ću mu reći... Je li ga netko vidio?

– Mora biti tu negdje – odgovorila je moja sestra i nasmiješila se – sjedni i osvježi se jer ćemo uskoro krenuti na groblje.

Alberta sam pronašao naslonjena na jedan stup na dnu prostorije, s napola praznom čašom viskija u ruci.

– Slušaj, ovo je stvarno za poludjeti – rekao sam mu umjesto pozdrava.

– Hmmmm – odgovorio je on. Pokojnica stvarno smrdi.

– Ne, mi smo ti koji ćemo smrdjeti. Antón želi da očistimo stari pokojničin sanduk i da ga uredimo tako da izgleda kao nov.

– Roge – rekao je Albert – u zao čas sam se u ovo uključio. Trebalo je uzeti bilo koju pokojnicu, staviti je nagu u njegov krevet i gotovo. Možda bi mu to bilo smiješno, ali ti si ustrajao da to bude njegova majka, dođa-

vola. A ja sam te, glupan, poslušao i... gledaj samo kako nas ova gleda.

Okrenuo sam se i ugledao Emiliju s pladnjem punim osvježavajućih pića i sudioničkim pogledom. Smiješeci se, približila nam se i šapnula:

– Treba mi još novca.

– Kako, još novca? Misliš li započeti s nekim privatnim poslom ili se prošetati do Havaja?

– Kći mi uči svirati violinu u Glazbenoj školi *Benny Moré* a to je jako skupo.

– Što mene briga što ti kći uči? – rekao je Albert. Može polaziti tečaj za stjuardesu za putovanja u svemir.

– Putovanja u svemir ćete si staviti u guzicu kad Antón sazna što ste učinili. Dvojica izopačenih!

– A zašto bi saznao? Ti ćeš mu reći? A što misliš kako će se ponijeti prema tebi?

– Meni neće ništa učiniti. Moj je brat pripadnik specijalne policije, mene nitko ne smije dirati. Tako da razmislite malo – rekla je ta razmažena crnkinja i otišla silno njišući bokovima.

– Ovo nije dobro – ponovio je Albert.

– Naravno da nije – odgovorio sam.

– Moramo ubiti Antóna – izjavio je on.

– Antón je besmrtn – zaključio sam ja. Njega metci ne pogađaju, otporan je na batine, ne gubi ni u igri *parchis*³³ ... A da stvar bude gora, moramo oprati pokojničin sanduk jer treba izgledati kao nov.

– Taj je sanduk stvoren za njega.

– Ne stane unutra – rekao sam – stara je bila niska, gotovo patuljak.

– To nije važno ako mu odrežemo noge. Sigurno će biti i previše prostora.

– Lako je to reći – rekao sam ja.

– Tako je – odgovorio je Albert.

Poslije smo se razdvojili kako ne bismo postali sumnjivi i za trenutak smo morali krenuti na ponovni pokop. Svećenik je izrekao nekoliko jako osjećajnih riječi. Započeo je ovako: *gospođa čije je ponašanje bilo neokaljano, majka dostojanstvenog sina, koji je pravi primjer za zajednicu kojoj je toliko neophodan*, a završio ovim riječima: *Neka je Bog čuva u vječnoj slavi i sada ćemo izmoliti dvadeset i četvrti psalam te Jahve je pastir moj bla bla bla itd.* Antón i moja sestra stajali su jedno uz drugo držeći se za ruke, jako ozbiljni i okruženi onom svitom proždrljivaca, a ja sam bio malo iza njih i pomalo neraspoložen jer su me žuljale nove cipele.

Kad je svećenik završio sa svojom govorancijom, grobari su bacili grumene zemlje na sanduk, stavili nadgrobnu ploču i svi se ljudi počeli kretati prema svojim vozilima. Antón je zazvao Alberta i mene i rekao nam da iskoristimo *jeep* kako bismo odvezli sanduk od hrastovine, naravno, nakon što smo ga dobro očistili, ponovo na groblje.

³³ Parchis – stolna igra, vrlo popularna u Španjolskoj (op. prev.).

–Zatražite od šefa grobara pribor za čišćenje i deterdžente. On će vam također reći gdje je sanduk – rekao je Antón.

– A zašto baš mi? – upitao sam – oni su stručnjaci.

– Ali, vi ste osobe od moga povjerenja – odgovorio je Antón i okrenuo nam leđa. Primio je moju sestru za ruku i oboje su krenuli do automobila *Lada* i ušli u nj. Za njima su pošli svi drugi automobili osim *jeepa*.

– Pusti mene da vozim – rekao je Albert i uzeo mi ključeve iz ruke.

– U redu je, tupane, ti si pravo jebeno dijete – rekao sam i glupavo ponavljao da sam vidio crve kako plaze po starom sanduku dok je stajao ispred njega.

– Dat ću vam dvadeset pesosa ako operete ovaj sanduk – rekao sam grobarima.

– Ne, odgovorio je jedan mršavko – Antón je već dao pedeset svakome od nas kako se ne bismo s vama dogovarali, tako da znate....–

–Ali, što se to dođavola, događa s Antónom – rekao sam – baš nas se primio.

–Kaže da je umoran od toga da uzdržava lijenčine – odgovorio je grobar.

– Gdje se može oprati ova stvar? – upitao je Albert.

– Pepino, pokaži im i daj im deterdžent i četke – rekao je umišljeni mršavko koji mi je bio jako antipatičan.

– te nam barem da odnesemo sanduk – zamolio sam.

– U redu – složio se mršavko – Pepino, im.

Pepino, Albert i ja stavili smo sanduk u *jeep* i odvezli ga do jednoga dije-la groblja. Tamo se nalazila crpka s vodom i crijevo. Tip nam je dao neku četku i paket s novim deterdžentom, od onih koji koštaju jedan CUC.

–To nije dovoljno ni za početak – rekao sam.

– Bolje je da prodamo deterdžent i četku te da odemo popiti rum – rekao je Albert.

– Kako hoćete – odgovorio je Pepino i ostavio nas same.

Počeli smo prati sanduk; vlaga je oštetila lak, ali drvo je još uvijek bilo zdravo. O baršunu u unutrašnjosti da i ne govorimo. Počeli smo ga prati snažnim mlazom vode iz crijeva, ali mrlje ni na taj način nisu nestale. Crve sam morao uzeti papirom i vaditi ih jednog po jednog jer premda debeli, kretali su se dosta brzo i bilo ih je teško uhvatiti. Zatim sam si priuštio zadovoljstvo da ih zgazim. Kad više nije bilo ni jednoga, rekao sam Albertu da prođe po sanduku četkom, ali pažljivo da ne razdere tkaninu.

– Zbog čega ja? – upitao je Albert.

–Jer sam ja izvadio crve.

– Pa što onda? Kao prvo, u velikom smo problemu zbog tebe. Ja bih sada bio u baru sa striptizetama i gledao cice kako se miču s jedne na drugu stranu, a ne ovdje gdje moram prati mrtvački sanduk.

– Misliš li da zna?

– Da zna što?

– Da smo to bili mi.

– Da zna, već bismo bili mrtvi... Osim toga, zamolio nas je da mu pomognemo.

– A poslije nas zadužio da peremo mrtvački sanduk... Ne čini li ti se to čudnim?

– Da, ali to je sanduk njegove majke. Ti bi dopustio da sanduk tvoje majke pere bilo tko? Predložio sam ti da ga ubijemo i nisi se složio s tim prijedlogom, tako da mi ga nemoj više spominjati.

– Ponavljam ti da je Antón besmrtn – rekao sam – i tada mi je nešto palo napamet.

– Nešto mi je palo napamet.

– Opet?

– Da. Zbog čega ne bismo izvadili pokojnicu i ponovno mu je stavili na krevet?

– I što bismo time postigli? – upitao je Albert.

– Prije svega, dobili bismo na vremenu, a zatim... Zar ne razumiješ? Antón će pomisliti da je to što pokojnica sama izlazi i sama od sebe liježe na njegov krevet nešto čudno, natprirodno.

– Ma daj – rekao je Albert – baš će Antón tek tako progutati to sranje. Osim toga, ja je više neću ni dotaknuti. Joj, jučer sam je sanjao; izašla je iz sanduka sva trula i privila mi se na grudi i...

– U krajnjem slučaju – prekinuo sam ga – ako to ne učinimo, mi ćemo biti mrtvi... Moramo razgovarati s Emilijom kako bi nam malo pomogla i vidjet ćeš da ćemo se na kraju i te kako smijati.

– Ne računaj na mene.

– Već zamišljam Antónovo lice kad nam bude rekao da je pokojnica ponovo izašla i da treba kupiti novi sanduk i...

– Sanduk koji ćemo mi morati oprati.

– Možda i ne, Alberte, možda i ne – rekao sam, i uzevši četku počeo pažljivo trljati unutrašnjost sanduka.

Kad sam zamolio Emiliju da nam ponovo preda ključ, odmah je odbila.

– Nema šanse – rekla je – zaboravi na to.

– Pet tisuća pesosa – odgovorio sam – odmah ću ti ih donijeti.

– Ti više nemaš ni prebite pare.

– Ima moja sestra – rekao sam joj – kazat ću joj da mi treba novac za neki posao.

– I ona će ti povjerovati?

– Neće mi povjerovati, ali svejedno će mi ih dati... tako da razmisli.

– Zbog čega to radiš? Pretpostavlja se da su oni tvoja obitelj.

– Šala je šala – kazao sam joj – osim toga, duguje mi jedan bubreg.

Tri dana nakon toga kad smo već sjedili za stolom u baru sa striptizetama, pojavio se Antón. Svirala je neka moderna disko glazba koja je izgledala kao stvorena za to da se žene uz nju skidaju. Sve je bilo savršeno jer se na podiju nalazila Magali i uvijala se u struku kao nikada. Alberto i ja smo već popili nekoliko duplih čaša ruma *Habana Club* i bili smo spremni da

nam sve izgleda savršeno. Svjetlo je bilo plavo kad je Antón otvorio vrata, na pola njegova puta prema šanku postalo je žuto, a kad je došao do njega i sjeo do nas, pretvorilo se u crveno. Zamolio je konobara da mu donese viski, a kad ga je ovaj donio, rekao je:

– U kurac. Jesu li mi to opet učinili?

– Što to? – upitao sam ja.

– Neki je peder ponovo izvadio mamine ostatke.

– To su laži – rekao je Albert.

– Moš' mislit'. Vjeruješ li da bih se tako zafrkavao? Kad uhvatim onoga tko je to učinio, odrezat ću mu jaja i natjerat ću ga da ih sirova pojede.

Dok je to izgovarao, zatvorio je oči tako da sam mogao pažljivo pogledati njegovo lice; izgledalo je mršavije, a koža mu je poprimila boju zemlje.

– Ali... zar su ti ih opet stavili na isto mjesto?

– Na isto mjesto, jasno da ne, dođavola, jer smo tvoja sestra i ja nakon onoga što se dogodilo prvi put, prodali krevet i promijenili spavaću sobu, ali na neki su način provjerili u kojoj sobi spavamo i kad sam došao kući, osjetio sam isti smrad. Otvorivši vrata sobe, vidio sam da su stavili na krevet moju majku sveticu odnosno ono što je od nje ostalo... Tvoja je sestra došla nakon nekoliko minuta i počela vikati; morali smo je odvesti liječniku... A vezano uz Emiliju, ne znam gdje je bila, ali ta crnkinja sigurno nešto zna, siguran sam.

– A što bi to ona znala? – rekao sam, siguran sam da su iskoristili činjenicu što je otišla u kupovinu.

– Kako je samo braniš – rekao je Antón. Tada je ona Yusimi, koja je imala jedan od mojih bubrega, sigurno onaj koji je bolje radio, došla do nas kako bi ga poljubila i namignula Albertu i meni svojim đavolje zelenim očima. Kad je otišla, rekao sam:

– A ako je to nekakvo čudo?

– Nekakvo čudo?

– Da, šogore, nešto onostrano. Što ako je tvoja majka svetica sama odlučila izaći iz groba jer želi nešto od tebe?

– Sva trula? Nemoj me zajebavati; mrtvaci izlaze kao duhovi.

– A kad izlaze kao duhovi, nitko na njih ne obraća pozornost. Svi su uvjereni da se radi o snu.... Tako da je možda ona sama odlučila izaći na taj način, s mesom i kostima... I crvima.

– Ti se to meni rugaš? Pitam te jer je jako opasno rugati mi se, pogotovo sada.

– Jasno da ne, šogore i oprost mi, ali u ovome što ti govorim ima neke logike... Što ti misliš, Alberte?

– Da ima; ima logike.

– Znači, prema vašem mišljenju, moja se majka odlučila vratiti kao mrtvac koji luta, kao hodočasnica. Je li tako?

– Tako nekako.

– Ne vjerujem u to i vi mi morate pomoći da pronađem krivca, tako da

provjerite preko čuvara groblja tko je bio dežuran i je li bio isti onaj koji je dežurao prvi put. Napravite to potajice.

– O.K. Antóne, kako god želiš, ali zbog čega ne odeš na policiju? – upitao sam ja.

– Jesi li lud? Ti ljudi počnu istraživati jednu stvar, a kasnije pronadu drugu... Molim te, razmisli malo.

– Ali, da bih to učinio moram se s nekim poseksati, a ti znaš kako je bijedno moje financijsko stanje.

– I što želiš? Da ti ga ja stavim?

– Ne, nego da mi dopustiš da odvedem Magali kući. Platit ću ti kad dođem do novca.

– Glupane, ti si zbilja pravi glupan. Siguran sam da ovaj drugi želi to isto...

– A komu se ne sviđa besplatno jebati? – upitao je Albert.

– Duguješ mi dvadeset pesosa – rekao je Antón; jedino ja ovdje mogu govoriti prostote.

– I? – upitao sam.

– U redu je. Vodi si Magali, ali nemojte je puno gnjaviti. Imajte na umu da ona sutra mora plesati.

– Kako ti kažeš, šefe.

– Nemoj mi još zahvaljivati; prisjeti se da se sutra moraš pojaviti s nekom pametnom zamisli ili ću te sasjeckati na komadiće, jasno?

Išao sam potražiti Magali kad mi je palo napamet upitati ga:

– A kad je pogreb?

– Neće ga biti. Spalit ću je.

– K vragu – rekao je Albert koji je, bez sumnje, već bio pripit. Čovjek bi morao imati pravo na to da pokopa svoju majku i da je ispod zemlje ostave na miru, k vragu... Šefe, nemoj se predati, ponovo je pokopaj pa da vidimo tko to ima muda da je opet izvadi iz zemlje... Da vidimo.

– Šuti, Alberte – rekao sam ja, ali ovaj je nastavio dalje. Okrenuo se prema ljudima načičkanim za drugim stolovima, svečano otvorio šlic i pokazao svoj mekani ud koji je zbog kombinacije svjetla prvo bio crven, zatim zelen i na kraju plavi.

– Onaj tko je izvadio truplo majke moga ovdje nazočnoga šefa, morat će mi ga popušiti! – vikao je Albert držeći ud desnom rukom. Ali, zbog glazbe čuli smo ga samo šanker, Antón i ja. Htio je ponovo povikati, ali moj mu je šogor naredio:

– Šuti!

– Da, bolje je da šutiš – rekao sam i ja jer nas je Antón obojicu promatrao.

– Šutjet ću, hoću – rekao je Albert, uvukao penis u hlače i sjeo.

– Radiš majmuna od mene, rekao je Antón. Što si ti umišljaš, da sam ja neka krpa? Da se ne mogu sam obraniti?

– Ne, Antóne, rekao sam – Albert je samo želio reći...

- Ti šuti. Razgovaram s njim; s tobom ću poslije...
- Antóne ja..., rekao je Albert, nemoj, to je bila samo... Bila je to samo šala. Oprosti...
- Šala, kažeš? Šala je kad se radi o mojoj mrtvoj majci; to je šala? Gdje, to dođavola vas dvojica živite?
- Nigdje, Antóne – odgovorio je Albert – mi smo tvoji prijatelji.
- A ja sam ti šogor – rekao sam.
- Ja nemam prijatelja... Tako znači, to je šala. Jedan mi kaže da je moja majka jebeni duh, a drugi pravi sablazan kako bi me osramotio ovdje u mome vlastitom baru kao da sam zadnji idiot. Obojica ste tražili djevojke kako biste ih jebali... Na kraju, obojica umirete od smijeha; jasno da je to šala. Izvadili smo iz groba majku glupana Antóna Abramovicha iz čiste šale.
- O čemu ti to govoriš, šogore? – upitao sam ja i ustao. Mi nemamo nikakve veze s tim.
- Sjedni – odgovorio je Antón – I kad sam ga poslušao, rekao nam je: sada mi sve ispričajte. Od početka... idemo ptičice, pjevajte.
- Nismo bili mi, kunem ti se – tvrdio sam. Misliš li da bih ja mogao učiniti nešto takvo svojoj sestri?
- Ne upleći svoju sestru u to, dođavola... Znaš li ti zbog čega sam ja jedina osoba iz Cienfuegosa čiji je osobni dobitak veći od milijun američkih dolara?
- Ne znaš? Objasnit ću ti u tri riječi: jako je jednostavno – znam hvatati govna... Sjećam se da si prošli put rekao da je to šala, a ja se nisam složio, ali pogriješio sam: bila je šala, vaša šala... Hajde, idemo, dajem vam mogućnost stoljeća. Ispričaj mi; lošije biste se proveli kad bih izvlačio istinu iz vas na drugačiji način.
- I što ćeš nam učiniti? – upitao je Albert.
- Ovisi – odgovorio je Antón. Tada mu je zazvonio mobitel. Izvadio je aparat iz džepa ne prestajući nas pozorno promatrati. Približio ga je uhu. I dalje nas promatrajući, kimnuo je glavom nekoliko puta. Zatim je zahvalio, isključio mobitel i stavio ga u džep.
- Tvoja se sestra osjeća bolje – rekao je. Zahvalite na tome.
- Izvadio si mi bubreg – rekao sam ja. Drogirao si me i izvadio mi bubreg. Što misliš, kako sam se osjećao toga jebenog dana kad sam se probudio bez jednog bubrega?
- A meni si spalio kuću u kojoj su oduvijek živjeli moji roditelji.
- Jesam, ali sam ti darovao novu kući i nisam ti naplatio petsto dolara, a tebi sam jako skupo platio taj bubreg i uvijek sam te uzdržavao. Ali, sad je tome kraj; više vas neću uzdržavati. Nestanite zauvijek iz Cienfuegosa. Odlazite odmah, sada, i savjetujem vam da ništa ne uzimate. Dajem vam pola sata da se pokupite. Ako to ne učinite, pozvat ću Debeloga Sivog da vas sredi.
- Pola sata nam nije dovoljno – rekao sam. To je jako malo. Debeli Sivi

će nas uloviti prije nego što dođemo do autobusne postaje i unajmimo auto.
–To nije moja stvar – rekao je Antón i ustao. Vidjevši ga kako odlazi, shvatio sam da je tajna dobre šale u tome da ju ne valja ponavljati.

Marcial Gala (Havana, 1965.) je književnik, član UNEAC-a. Dobitnik je nagrade *Carpentier* i nagrade za književnu kritiku. Posljednja knjiga koju je objavio je *Katedrala Crnaca* (*La catedral de los negros*)

Miguel Terry Valdespino

Posljednja svlačenja Eve Braun

Za Karolla W., koji poznaje te stvari

Konačno ti mogu napisati pismo, Marina. Pravo pismo u kojem ti objašnjavam što se događalo sa mnom u posljednje vrijeme. Nakon jako dugoga i malo uvrnutog sna i nakon što sam čitavo poslijepodne provela razmišljajući o starom Ricardu Moureu, onome koji je prodavao kobasice, ogrlice i naušnice na ulazu u jednu zgradu i koji je bio pomalo ženskast, sjećaš li se?, odlučila sam ti bez ikakve žurbe ispričati što se sve dogodilo u mome životu. Otkako mi je umro otac, bila sam nekako mlitava i bez volje da ikomu pišem. Jako sam ga voljela. Ne trebam ti to ponavljati. To znaš. Kad sam se vratila iz Havane, napustila sam stan koji sam imala u Lyonu i preselila se u Pariz. Oduševljena sam zgradom u kojoj živim; ima prekrasan pogled na Eiffelov toranj i već me je posjetilo nekoliko glumaca kako bismo malo popričali i popili čaj. Kažu da su u mojem stanu živjeli neki Arapi ili Turci, ne znam točno tko i da ih je policija istjerala. Jao, Marina, neka mi Bog oprosti, ali Arapi su grozni. Ne znaju pod milim Bogom ništa. Ni stan urediti.

Uistinu sam bila potištena, ali sada sam se riješila tuge i luda sam od zadovoljstva jer se čini da su se Bog i Ricardo dogovorili da mi prokrče sve putove. Dva mjeseca prije očeve smrti, uspjela sam nešto raditi s jednom glumicom u nekom nisko budžetnom filmu naslovljenom *Voće za orgije* gdje jedva da izgovaram šest ili sedam rečenica na francuskom, ali imam nekoliko vrućih scena. Mislila sam, Marina, da je moja gluma prošla nezapazeno jer su dvije glavne glumice bile sjajne. Ali, pogriješila sam. Kad sam se vratila u Lyon, jedan me je filmski režiser, Bernard Troilet, potražio i predložio mi nešto jako ozbiljno. Jao, Marina, koji dojam! Umrijet ćeš od iznenađenja kad saznaš koju ulogu glumim. Ni manje ni više nego Evu Braun. Znaš za nju? Pa naravno da znaš; bila je supruga Adolfa Hitlera koja se ubila zajedno s njim u bunkeru 1945. godine, kako se ne bi trebala pre-

dati ruskoj vojsci. Povijesni lik! Zamisli ti koliko bi glumica željelo glumiti tu ulogu i kolike me mrze jer sam je ja dobila! Eva Braun! Kojazena! Među najsablaznijima koje su ikada postojale. Fanatično je obožavala Hitlera. Ali, Eva koju ja glumim nije zla i hladna životinja, nego osoba s mnogo nijansi; tumačenje te uloge zahvaljujem Bernardu.

Film je jako diskutabilan i sigurno će podići puno prašine među fašistima i reakcionarnim ljudima. Ali, bit će koristan: u ovom našem svijetu sablazan je najbolja promidžba. Premda Bernarda više od prodanih ulaznica i sablazni, zanima umjetnost; obrana najuzvišenijih zamisli kinematografske estetike. Kad vidiš njegova dva sjajna filma *Tjelesne obmane* i *Trideset nimfa grčkog ljubavnika*, primijetit ćeš poseban osobni pečat u tim djelima. On u potpunosti ispunjava svoj životni moto: „ne prodajem meso, nego umjetnost“.

Radnja filma odvija se 1936. kad usred punog zamaha fašizma u Berlin dolazi sjeverno–američki boksač teške kategorije Joe Louis kako bi se borio s Maxom Schmellingom, bivšim njemačkim svjetskim prvakom. Dan prije borbe pojavljuje se neka žena koja traži Joea, zakazuje mu sastanak u nekom ljetnikovcu i tamo mu ispriča da joj je njezin ljubavnik, neki tip s malim udom, koji je lud za moći i posebno nezainteresiran u krevetu, upravo doviknuo „glupačo s manje mozga od nekog Židova“ i da ona zbog toga želi „doživjetiiskustvo“ s nekim drugim koji bi se prema njoj ophodio s više dostojanstva. Žena je, naravno, bila Eva, a njezin nezainteresirani ljubavnik kojega je spominjala Adolf Hitler koji je tu djevojku natjerao na samoubojstvo. Istina je da je u filmu sve jako pretjerano. Možeš li zamisliti Evu Braun kako se valja s crncem Louisom? Ali, takvi su pravi umjetnici: vole izmišljati priče koje su suprotnost stvarnim događajima. A Bernard nije izuzetak nego pravilo.

Dva smo mjeseca jako naporno radili i film jenapokon gotov. Kunem ti se, Marina, da sam gotovo ostala bez jajnika. Ali, bila sam sretna. Privremeno smo mu dali naslov *Đavoli u vagini* i moguće je da će biti prikazan na Festivalu u Las Vegasu, Berlinu ili Barceloni.

Onoga dana kad smo se upoznali, Bernard mi je, jako ozbiljan, rekao: „Vi ćete biti Eva Braun; ne želim drugu glumicu za tu ulogu“. Jesi li vidjela kako je život nepredvidiv? Carlota Méndez del Valle, obojana plavuša rođena u središtu Havane, koja nije ni Njemica ni obožavateljica Hiltera, dobila je ulogu Eve Braun, na čemu bi mi mogla pozavidjeti bilo koja njemačka glumica, a čak i poneka hollywoodska zvijezda. Premda ti moram reći da ja više nisam Carlota Méndez del Valle jer je to ime jako dugačko i djeluje kao ime neke kratkovidne knjižničarke. Sada se zovem Charlotte Mendés. Kao što si primijetila, naglasak na mome prezimenu je promijenio mjesto. Kako ti zvuči to ime i taj francuski naglasak? Ja sam oduševljena jer mi djeluje izuzetno nježno. Jao, draga prijateljice! Ponekad se uštignem kako bih se uvjerala da ne sanjam jer sam uspjela u filmskoj industriji kao i Julia Roberts i Jennifer López. Ubrzo ću ti poslati fotografije s Macarijem,

glumcem koji je glumio Joesa Louisa. Reći ću ti nešto, ali nemoj to krivo protumačiti: „Macario je mulat nevjerovatna stasa. Pravi hrast.“ Sin je Francuskinje i crnog Brazilca. Mene i njega veže čvrsto prijateljstvo i sjajna kemija prigodom glume. Prije mjesec dana vratio se iz Río de Janeira gdje je snimao *Vatrene karioke*, koprodukciju između Marca Dorcela i jedne brazilske producenatske kuće, a za kraj godine misli raditi na filmu *Uživaj u meni, silovatelju*. Kritika specijalizirana za ovu vrstu filmova jako ga hvali otkako se pojavio u svojem prvom filmu: *Strast na plaži*. Jedan ga je francuski kritičar nazvao „glumcem koji otvoreno pokazuje svu svoju osjećajnost“. Također je napisao da je „Macario, osim što je pravi rasplodni bik, izvrstan dramski glumac“. Sjećaš li se, Mari? Mulati i crnci nikada mi nisu bili privlačni za odlazak krevet. Ali ti si došla iz Las Tunasa s rečenicom koja je zapalila čitavu našu skupinu curica: „Bijelci imaju ud da sami sebe zadovoljavaju, a mulati i crnci da zadovolje ženu“. Kako smo bile neodgovorne i lude! Nismo propustile ni jednog mulata i crnca koji je hodao Havanom. Koja su to bila vremena! Nezrela mladost! Ali, sada sam žena koja jako naporno radi, koja ima glumačku karijeru i osiguran život u gradu na kojem joj zavidi svaki umjetnik. Možda ti ne znaš puno o tome, ali ovdje je rođeno i živjelo jako puno slavni književnika, slikara i umjetnika.

Macario već zna neke stvari iz očeva života jer čim je saznao da je bio gerilac, primorao me da mu ispričam čitavu priču. I ja sam mu je ispričala jer kunem ti se, Marina, da se tome čovjeku duša razgali dok netko razgovara s njim o jednostavnim stvarima, o stvarima koje nikoga više ne zanimaju, kao što je činjenica da netko hoda s puškom na ramenu, bos i mrtav od gladi kako bi svrgnuo s vlasti prokletog generala koji je izazvao državni udar. Osim što mi je jako drago vidjeti tatu koji se na tim fotografijama pojavljuje u maslinastoj zelenoj odori sa šeširom i bradom koja mu dopire do prsa, nikada me nisu previše oduševljavale te priče o gladi koja je vladala na Sierra Maestri dok se borio protiv diktature jer znam da na kraju nitko ne priznaje ono dobro što su ljudi poput njega učinili. A život mi je to potvrdio: stara Leonarda (jako dobro znam da je to bila ona zato što me mrzi i zato što se na Kubi ne mogu sakriti tajne, čak niti one državne) poslala je anonimnu prijavu u kojoj je navela da je Faustino Méndez prodavao brašno, ulje i sapune koje je negdje ukrao. I u kuću jadnoga Faustina kojega se više nitko nije prisjećao kao junaka, došla je policija s poručnikom Rojitasom na čelu toga cirkusa. Prevrnuli su mu kuću naopačke, na isti način na koji pretražuju domove prijestupnika i ubojica.

Kako je tužna postala ova zemlja, Marina! Rojitas je vikao jadnom starcu: „Faustino, kretenu, od komunista si postao lopov“, a starac mu je isto vičući, odgovarao: „zaveži, budalo, bolje ti je da progutaš govno o kojem govoriš“. Rojitas je izvukao pištolj da ubije Faustina, a ovaj mu ga je želio oduzeti „kako bih ti ga stavio u guzicu, idiote“. Tako su mi rekli ljudi kad sam posljednji put bila na prostoru ispred zgrade. Šestero policajaca našlo

se u velikim problemima jer se nisu željeli suprotstaviti Rojitasu koji je bio policajac kao i oni, a isto tako nisu htjeli tući Faustina jer su vidjeli njegovu fotografiju na zidu jedne prostorije gdje je bio zajedno s Che Guevarom, obojica umirući od smijeha. Čitava je četvrt gledala taj užas.

Tatu nisu uhitili, ali su odnijeli brašno, sapune i ulje. Stari je propao. Bio je zaboravljen i istrulio je od bijede. Od toga je dana počeo umirati. Rojitas je uvijek bio zlokoban tip. Govorio je tati da me neprestano mora nadzirati, da treba paziti na mlade ljude jer je u porastu potrošnja droge i nerad isto kao u kapitalističkim zemljama. Ali, nije mu rekao da me je sačekivao na svakom uglu i siktao kao zmija: „Curo, pretvaraš se u praznoglavku! Bogatstvo ti kapa sa svih strana.“ Kad je nestalo šest mojih tanga s konopca, sigurna sam da ih je ukrao Rojitas. Prljava buba. Ali, život je previše složen, Marina: vjerovala sam da sam izravnala račune s tim psom; sada mi to više i nije tako važno jer sam ostvarila svoj san.

Kad si ti prvi put prespavala kod mene i ispitivala me tko mi je mama, što radi i gdje je... izmislila sam priču o njoj. Mama nije udana ni za kakva profesora, ne živi u Jovellanosu niti je bolničarka u nekoj bolnici. Radi u Komunalnoj službi ima kretenu od muža, mlađeg od nje dvadeset godina. Taj je žigolo zlostavlja i tuče kao da je vreća za boks i prisiljava je da spava s bilo kojim starcem jer plaća koju zarađuje u Komunalnoj službi je smeće, a ljepotanu treba novac kako bi mogao izlaziti i uživati s drugim ženama. Zbog te je protuhe ostavila tatu koji prvo nije znao kamo se sakriti zbog silnog bola jer je njegova supruga, domaćica, ozbiljna kao ni jedna druga žena, pobjegla s nekim tipom i lutala ovamo i onamo, uživala po raznim skrivenim mjestima, bijednim sobicama, krčmama, pa čak i po javnim zahodima ni na tren ne pomislivši na svoju jadnu kćer. Ali, poslije se pomirio sa sudbinom i više ga nisu zanimali tračevi ni izrugivanja jer, kao što je jako smireno, tvrdio „koza uvijek ide u planinu.“ Nikada nije objasnio zbog čega je izgovarao tu rečenicu o kozi.

Jedne me je večeri mama poželjela vidjeti i otac se složio. „Ona je tvoja majka, idi vidjeti tu nesretnicu“, naredio mi je bez ljutnje. Ali, ni jedna tajna nije to vječno, Marina. Barem ne na ovome otočiću na kojem smo ti i ja rođene. Jednoga dana, onoga dana nakon pokopa, vratila sam se kući. Kakva samoća, Marina! Jedva sam ušla. Bol (sigurno i nostalgija) nisu mi dopustili da učinim ni jedan korak. U blizini tatina kreveta našla sam nekoliko maminih fotografija iz mladosti. Kakve fotografije! Mlada i naga cura koja je imala samo kišobran i naušnice reklamirala se kao *Romana Vučica, divlje meso kakvo želite*. Koza nikada nije bila koza, nego vučica. Ali, i vučice žele u planine. Sačuvala sam fotografiju u novčaniku. Osjećala sam se više nagom nego mama i više mrtvom nego tata. Plakala sam vidjevši fotografiju koju tata nikada nije želio maknuti sa zida, fotografiju koju si i ti vidjela, na kojoj smo svi zajedno i gdje nam radost izlazi iz svake pore. Mama i ja smo odjevene u odore policajca i poručnika iz vremena

Listopadske krize³⁴, kao da želimo dati do znanja da ćemo biti sretni i da nas, usprkos svim nedaćama, ni rat, ni grob ni nuklearna eksplozija neće moći razdvojiti. Čista priča, Marina. Koza uvijek odlazi u planinu.

Zbog toga si učinila dobro što si otišla iz Las Tunasa i došla u Havanu u potrazi za zaradom, i prije svega, zrakom. Stvari se nisu odvile onako kako si zamišljala, ali barem nisi prala odjeću mužu s kojim se žena prvo fotografira umirući od smijeha, a zatim se više niti ne želi fotografirati jer je ljubavna priča propala i više se ne može ni nasmiješiti. Krenulo ti je dobro, Marina, ali Rojas ti se osvetio jer te nije mogao jahati i poslao te je u školu u kojoj prostitutke čitaju Nerudu, uče kako ljubav može biti lijepa i javno se zaklinju da nikada više neće raditi taj posao, da će potražiti ozbiljnog muža i živjeti od pristojnog posla s radnim vremenom od osam do pet plus dobrovoljni rad kojim će doprinijeti da tvornica, skladište duhana ili neko polje zasijano jukom budu što uspješniji. Čista priča, Marina. Čista priča. Mama nije prestala odlaziti u planinu. I ti ćeš htjeti ići tamo sve dok ne uspiješ otići u nebo ili pakao. Nitko ne zna kamo idu prostitutke.

Davno si mi rekla da želiš biti glumica. Ali, ti si to uvijek i bila, Marina! Nikada neću zaboraviti tvoju glumu pred onim Kanadanimom: plakala si kao kišna godina obješena oko njegova vrata, a Kanadanim ti je suznih očiju, uistinu vjerujući u tvoju priču da u Las Tunasu imaš dvoje djece, dva izglednjela gola i bosa anđelčića koji jedva da mogu ići u školu, ugurao među sise dvjesto dolara. Dođavola, Marina, Kuba nije Gvatemala! Ali, čak su i meni oči zasuzile. To mi se događalo i u kinu: znaš da film nije stvarnost, ali plačeš ako umre glavni lik ili mu ubiju dijete. Jao, Marina! Ako ti ne znaš glumiti, što onda znači glumiti? U tome, priznajem, nikada nisam bila bolja od tebe. Ali, sreću ne pronalazi onaj tko je traži nego onaj koga ona nađe. Šest mjeseci nakon što su te zatvorili, na prostoru ispred zgrade pojavio se Gustavo s dvojicom crnaca, moleći na groznom španjolskom da ga nauče plesati *guaguancó*³⁵ i nešto iz afričkog santerizma³⁶. A budući da Gustavo nije došao ovamo samo zbog toga nego i zbog ženke, odmah je bacio oko na Claribel, sisatu mulatkinju i Leonardinu kćer, sjećaš li se?, i na mene. Kad smo shvatile da se uistinu želi vjenčati, koji je problem nastao za Francuza! U početku se činilo da je mulatkinja u prednosti; poslije je izgledalo da sam ja. A Gustavo se nije mogao odlučiti između Claribel i mene. Danima smo se borile za Francuza i patile zbog njegove neodlučnosti. Začudit ćeš se kad ti kažem tko je pobijedio: Romana del Valle Mora, *divlje meso kakvo želite*. Kako ti se čini, Marina? Mama mi je dala točnu dijagnozu: „Kad se pojavi Gustavo, Claribel se ponaša kao bijedna kuja. I ti se ponašaš isto tako. Kuja je kuja; iste ste. Zbog toga toliko dvoji. Ispričaj mu neke pametne stvari, pitaj ga za povijest njegove

³⁴ Listopadska kriza, Kriza projektila ili Karipska kriza– povijesni sukob Kube i Sjedinjenih Američkih Država 1962. godine (n. prev.).

³⁵ Guaguancó – vrst rumba koja se počela plesati nakon ukinuća ropstva na Kubi (op. prev.).

³⁶ Santerizam – mješavina katolicizma i afričkih poganskih vjerovanja koja potječe afričkog plemena Yoruba koje uglavnom živi na području današnje Nigerije (op. prev.).

zemlje, reci mutko je bio Apostol, gdje su ga ubili, pričaj mu o životu neko- ga crnog Kubanca koji je bio poznat... Claribel ne zna ni gdje magarac ima uši. Ali, ti znaš nešto više od žohara. Išla si u školu i imala dobre ocjene. Nisi završila fakultet jer nisi htjela“. Zaboga dragoga, Marina. Pobjedila sam! Ja sam dobila kartu za Francusku. Leonarda i Claribel su bile bijesne. I tata također; bio je potišten zbog tri stvari: zbog bijesa, boli i prije svega, zbog tuge što mu je i druga koza bježala u planinu.

Veza s Gustavom trajala je tri godine. Sada je u Africi na safariju; pret- postavljam da lovi crnkinje umjesto lavova. Ne dvojim da će na povratku, u zrakoplov dovesti pola plemena.

Nakon rastave bila sam slobodna i radila sam kao blagajnica u jednom restoranu u Lyonu. Tada sam pročitala oglas u kojem glumačka agencija *Bučna koža* sa sjedištem u Parizu traži mlade djevojke zainteresirane za snimanje filmova i otišla sam se predstaviti. U filmu *Voće za orgiju* nisam se previše trudila, ali u filmu *Đavoli u vagini* režiser je bio neumoljiv. U potpunosti me je iscijedio. Otkako mi je dao glavnu ulogu, primorao me je da pogledam puno filmova na temu fašizma: *Nürberski proces*, *Strogo kontrolirani vlakovi*, *Schindlerova lista*, *Pad*, *Limeni bubanj*, *Život je lijep*, *Pijanist*... i naredio mi da proučim knjigu *Rad glumca na sebi* koju je napi- sao jedan Rus čije je prezime Stanislavski. Poslije divljačkog proučavanja i dugoga šminkanja pretvorila sam se ni manje ni više u samu Evu Braun, a nakon što sam se usredotočila na ulogu i izvukla iz sebe ono najprljavije, iz usta su mi izlazile riječi oštre kao da su noževi: „Slijepo vjerujem Ado- lfu i svim zamislama koje je smislio njegov mozak“, „Židovi su opasnost za Europu. Dok postoji samo jedan Židov, Europa neće mirno spavati“, „Noćas mi dokaži da si velik, Joe, a sutra u ringu to dokaži Maxu“... Na kraju filma, *Führer* se, jedva dišući, zaustavlja ispred Eve i pita je smiješnim glasićem: „Jesi li uspjela srediti crnca?“, a ona mu se, ne skrećući pogled, zaklinje: „Crnac će sutra u ringu biti pajac. Računaj na teške batine, moj *Führeru*. Naša će rasa pobijediti.“ *Führer* je pita još smješnijim tonom: „Jesi li sigurna da si izvukla iz njega i zadnju kap?“, a Eva mu odlučno odgovara: „U potpunosti, moj *Führeru*.“ Tada *Führer* vadi svoga pišonju i vrti ga na desno i na lijevo; gleda ga sažaljivo, gotovo s gađenjem i plačući šapuće Evi: „Vidiš li ovaj užas? Zbog toga želim osvojiti Europu i čitav svijet.“ Jako je nježno gleda (Evu, ne pišonju) i isto tako jako duboko uzdahne: „Moram zaboraviti na ovaj poraz. Moram ga zauvijek zaboraviti.“ Tada se pojavljuju se glasovi i glazba iz Wagnerova *Tristana i Izolde* i tu je kraj *Đavola* u vagini.

Neki kritičari, novinari i prijatelji su već vidjeli film u Bernardovoj kući i ostali bez teksta. Upravo sam pročitala komentar u časopisu *Jalouse* i mogla sam se samo začuditi. Kritičar o mojoj glumi kaže: „Ima nečega drevnoga, prokletoga i ujedno ganutljivoga što isijava ova Eva, što nam je upravo darovala glumica Charlotte Mendés u *Đavolima u vagini*. Kad Mendés tumačeći lik gospođe Braun tvrdi: *kad pometemo židovski šljam*, Njemačka će biti sunce svijeta“, čovjek ima isti dojam koji izaziva Marlon

Brando kad tumačeći lik Vita Corleonea, suzdržavajući se od plača, kaže: *Américo Bonasera, pogledaj što su mi učinili od dečka, misleći pritom na izrešetanog Sonyja Corleonea*. U oba slučaja, glumac nestaje i pred našim očima ostaju samo ljudska bića od krvi i mesa, prokleta da, ali i ganutljiva. Bernard, kao veliki *chef* u nekoj kuhinji, zna pretvoriti sirovo meso u vrlo slasno jelo.“ I na kraju predlaže: „Nemojte propustiti pogledati ovaj film. Imat ćete o čemu razgovarati.“

Ti znaš Marina, što znači riječ *drevan*? Dakle, drevno je nešto što dolazi iz prošlosti, što se prenosi iz naraštaja u naraštaj, što prelazi s pradjeda na djeda, s djeda na roditelje i kasnije na djecu... i ta priča nikada ne završava. To je nešto što ni ja baš dobro ne razumijem. Istina je, Marina, da me Eva kao duh progoni kamo god da idem, ne mogu je se riješiti: pijem, jedem, pravim iste pokrete kao ona; čak i hodam poput nje, onako kako je sigurno ona hodala.

Ipak, dan kad smo počeli snimati *Đavole u vagini* bio je jeziv. Šminka je bila prvoklasna. Bila sam slika i prilika Eve Braun. Ali, nisam se mogla pomaknuti. Bernard mi se približio s puno strpljenja: „ne očajavaj, pokušaj izvući iz sebe ono najpokvarenije i ono najljudskije što imaš u sebi“. Ono najpokvarenije i najljudskije? Ti. Marina, koja me toliko dobro poznaješ, znaš li što je kod mene najpokvarenije i najljudskije? Priznajem da mi je mozak uzavreo od traženja odgovora. Razmišljala sam o tome kakva je bila mama, razmišljala sam kakva sam bila ja, mislila na očevu bol, na igru koju sam podvalila Maribel; mislila sam na poručnika Rojitasa i na to da bi mi bilo jako drago da mu izvadim utrobu; mislila sam na tebe, Marina, i na sve što si zbog mene prošla. Kunem ti se, Marina, da su mi i lice i srce bili puni mržnje od toliko smeća kojega sam premetala, ali nisam uspjela biti uvjerljiva jer je Bernard želio da se uz mržnju pojavi i malo ljudskosti.

Kad sam bila najnervoznija, Bernard mi je dao jednu knjižicu Stanislavskog. Ako si pomislila da su Rusi imali samo konzervirano meso i ružne Ruskinje, jako se varaš. Nekoliko sati nakon što sam pročitala knjižicu po treći put, mirno sam sjela ispred zrcala. Počela sam prekapati po sjećanju. Izuzetno polako, prevrtala sam misli u glavi. Lice staroga Ricarda Mourea pojavilo mi se kao bljesak. K vragu! Zbog čega to lice? Stari Ricardo sa svojom nakostriješenom i loše obojenom kosom, njegove torbe s masnim kobasicama i njegova kutija s bižuterijskim naušnicama i ogrlicama, nalazili su se ispred mene. Zbog nečega sam to zapamtila. Nikada nisi saznala za njegovu priču? Kažu da su se šezdesetih godina, kad je bio mlađahan i kad su svi već znali da ne voli žene, ispred neke zgrade pojavila dva tajanstvena tipa odjevena u civilna odijela. Ljudi su odmah shvatili da se radi o likovima iz vladajućih struktura jer su ispod širokih košulja nosili pištolje. Priprijetili su Ricardu i pozvali ga da dođe do njih. Idućeg tjedna nitko nije znao gdje je. Jedni su mislili da je nestao, a drugi su vjerovali da je u Miamiu.

Kasnije se vratio na prostor ispred zgrade. Pretvorio se u pravu krpu, izbijeljenu od sunca. Bio je nijem zbog straha. Kažu da je bio u koncen-

tracijskom logoru, mjestu kamo su odvodili homoseksualce i svećenike i sve one koji nisu bili ni jedni ni drugi nego su slušali Beatlese, da rade kao robovi. U tome su te logoru mogli strijeljati ako si odbio poslušati bilo koga od šefova ili vojnika koji su upravljali tom paklom. Od usta do usta prenosila se vijest da je netko s prostora ispred zgrade prijavio jednog Ricarda. U to vrijeme, mama se, kao i svi ostali ljudi na Otoku, borila protiv imperijalizma i šljama kojega je trebalo likvidirati: seksualno uvrnutih, prostitutki, onih koji su svirali bolera, poklonike santerizma, kršćana, Jehovinih svjedoka, boraca s pijetlovima, prodavača na crnom tržištu...

Pridržavajući se Bernardovih savjeta i onih Stanislavskog, počela sam pred zrcalom smišljati jednu priču. Jednu užasnu priču, Marina: zamislila sam mamu iz onog vremena, vjernu tatinu suprugu, vojnkinju s prve linije koja sjedi u blagovaonici i molim te, piše pismo Vladi u kojem zahtijeva da se poduzmu neke mjere protiv seksualnog bolesnika koji se zove Ricardo Moure, da ga se odvede u logor kako bi radio nešto korisno i kako ne bi i dalje kvario dječaćiće...! Jao, Marina, koja strahota! Vidjela sam mamino lice kako se odražava u zrcalu: drsko i zadovoljno lice. Ali, tada sam potražila i neki motiv koji bi me uravnotežio; izgovor koji bi opravdao mamino ponašanje. Da, zbog čega da ne? Ricardo Moure ti si veliki pokvarenjak, izdajica svoga spola, izdajica Boga koji ti je dao jaja i pišića kako bi uživao i imao djecu s jednom ili s više žena. Vidiš, Bog je dobar, a ti si se svejedno navlačio s drugim tipovima nalik tebi u neplodnoj vezi iz koje se nikada neće roditi nešto vrijedno... Tada sam mu šapnula u zrcalo: „Židovi su opasnost za Europu. Dok postoji samo jedan Židov, Europa neće mirno spavati“. I odjednom, tamo u tom zrcalu bila je Eva Braun. Moja Eva Braun! Pokvarena, ali ganutljiva životinja koju je Bernard toliko želio izvući iz moje duše.

Po čitave sam dane ponavljala istu priču i rezultat je uvijek bio jednak: rasla sam pred kamerom kao da sam najbolja glumica na svijetu. Vidjet ćeš već moju glumu. Film još nije ni prikazan, a već imam jako dobre kritike kao što je ona u časopisu *Jalouse*. Ali, najvažniju su izgovorila Macarijeva usta: malo prije nego što smo završili snimanje, kupili smo bocu *Oporta* i pošli je popiti u blizinu Seine. Ispričao mi je da je jedan brat njegova oca bio radnik u nekoj tvornici u Bahíji čiji su ga vlasnici smatrali buntovnikom. Jednog je ponedjeljka otišao prosvjedovati s drugim radnicima na ulicu gdje su ga upicali. Policajac koji ga je dokrajčio, bijesno je uzviknuo: „umri, crni divljače!“

Najozbiljnija pogleda koji sam ikada vidjela, Macario mi je rekao da je zadrhtao svaki put kad bih ja izgovarala one rečenice usmjerene protiv Židova jer je bio siguran da su usta onoga policajca koji je dokrajčio njegova strica izgovarala riječi na isti način. Jao, Macario, pa nije baš tako! Neki glumci kažu da nakon tuširanja likovi odlaze od njih odvodom u kadi. Nekima je to tako lako. Ali, drugima se to ne događa. Treba im psihijatrijska pomoć. Ja ću se, izgleda, morati okupati u solnoj kiselini ako budem

htjela izbaciti iz sebe *Führerovu* ženu. Čak i sam Bernard kaže da pretjerujem, da zaboravim na Evu Braun i da jako ozbiljno počnem razmišljatio sljedećoj ulozi u filmu *Harem Lewisa Carrola*.

Rekla sam ti na početku pisma da sam dugo sanjala neki pomalo uvrnut san. Bilo je to ovako: poručnik Rojitas i hrpa policajaca dolazili su na prostor ispred zgrade i bez ikakvih objašnjenja palili kuće. Svi su trčali kao da su obični žohari, napola nagi i vrišteći: Leonarda, Claribel, tata, Gustave, Ricardo, crnci... Svi su vikali, a vatra je bivala sve jača. Policajci i Rojas bavili su se preživjelima; pucali su im prsa ili u glavu ili su ih pak slali da se popnu u jedan od kamiona koji su pravili nesnosnu buku. Ni jedan policajac nije želio likvidirati Ricarda i dali su mi pištolj da ja to učinim. Dali su mi pištolj da ubijem čovjeka zahvaljujući kojem sam konačno postala zvijezda. Dva sam puta ispalila u Ricarda koji je pao na hrpu koještarija i masnih kobasica. Nisam bila užasnuta, Marina. Nisam skočila iz kreveta. Samo sam osjećala jako ugodnu toplinu i beskrajnu želju za snom. Jutra u Parizu su hladna. Zbog toga mi je havanska toplina tako dobro došla. Dok je prostor ispred zgrade gorio, nisam osjetila nimalo hladnoće. Vidiš li, Marina? Čovjek, premda i u snu, nosi iz Havane neke stvari o kojima niti ne razmišlja, kao što je primjerice ta toplina. Ali, nemoj se bojati. San je samo san. Kad se vratim na prostor ispred zgrade, udijelit ću Ricardu nekoliko eura ili ću kupiti nešto od njegovih koještarija i dati mu dobru napojnicu. Ili ću mu pak darovati sanduk piva. I oprati ruke od one priče o pucnjevima koju sam mu ispričala kad sam dolazila na prostor ispred zgrade i o ljudima koje smo spalili kao da su otrovni žohari. Ali, tko zna, Marina? Možda će u stvarnosti netko na taj prostor donijeti neku dobru baklju, malo benzina i šibice i on će početi pristojno živjeti.

U čitavom filmu, hvala Bogu, samo sam morala reći jednu riječ na njemačkom: *aufwiedersen*, što znači do viđenja. I ona mi se sada nameće da ti je kažem.

Možda sam napisala tu riječ s pravopisnom greškom. To nije važno. Njemački mi nije jača strana. To je jezik za pse i nije u skladu s lijepom, slavnom i profinjenom francuskom glumicom.

Aufwiedersen, Marina. Čekaj nova pisma i nešto novca. Nemoj se predati. Voli te Eva.

Miguel Terry Valdespino (Artemisa, 1963.) je diplomirani novinar. Studirao je na Sveučilištu u Havani. Radi kao glavni urednik kulturne rubrike u novinama iz grada Artemise.

Mylene Fernández Pintado

Objava

Napisala sam ti pismo. Ako ga još uvijek nisi primio, primit ćeš ga vrlo brzo. U njemu piše sve o čemu sam u posljednje vrijeme razmišljala... I nastavili su razgovarati o drugim stvarima kako bi izbjegli ovu. Provezli su je na vrtuljku; da bi to lakše podnijela, nasmijavali su je i šalili se, odjenuli je, razodjenuli, opili i zatim je ostavili tamo u središtu grada, nedodirljivu i uzvišenu poput oltara ili urne u kakvu muzeju.

Već jako dugo ne razgovaraju. Od posljednje svađe koja je započela kao sitna čarka, počeli su se predavati; oboje su bili iscrpljeni i budućnost im je bila upitna.

Nije to bio kratak poziv. Ni dug – misli ona i gleda na sat nastojeći izbrojiti minute; činilo se da duže vrijeme razgovora produžuje nadu. Nakon što je odradila matematiku s kazaljka sata zaključuje da ju je nazvao kako bi joj najavio pismo. I rekao je da ononajavljuje nešto što se može pretvoriti u upitnik, u lagani zarez ili u neku tešku točku i kraj.

Također, danas je obukla pulover na kojem je ušiven natpis *Objava fra Angélica*, kojise njemu toliko sviđa. Taj joj je pulover pokazao dok ju je ponosom vodiča vodio do dvorane na lijevoj strani glavnoga predvorja Muzeja Prado, ostavljajući iza njih Japance koji su svojim fotografskim aparatima davali do znanja da se tu negdje nalaze *Las Meninas*.

Slika blaženika pojavila se ispred nje kad joj maknuo ruke s očiju. Činilo se kao da je otkrio novo platno ili novu objavu. Tu sliku više nikada nije vidjela. Nije se usudila suočiti se s njom prigodom svojih drugih posjeta muzeju, kad je bila osamljena i tužna. Pulover je bio dar i iznenađenje za kraj radnog dana. Pronašla ga je ispod jastuka te iste noći. Također je pročitala rečenicu koja je nešto najavljivala. Da će budućnost biti ista kao sadašnjost, kao ovo danas.

Ponekad se najave ne ostvare. Ni pretkazanja. Ponekad umreš i ne doživiš novi rođendan, završava glasno rečenicu, obraćajući se pismu.

Stiglo je prije tri dana. Ono je glasnik. Doletjelo je. Preletjelo je oce-

an koji se prostire između pošte u Cibelesu³⁷ do pošte u Boyerosu³⁸, tih nemarnih institucija koje se ne brinu o korespondenciji jer se čini da pisma čitaju oni kojima nisu upućena.

Ne, glasnik je njegov glas što leti od zgrade telekomunikacijske tvrtke koja se nalazi u ulici *Gran Vía*³⁹ do zgrade tvornice *Bacardi* u Havani. Ne, ne leti. Vješto puzi i namata se, skriva se u kovrčavi crni telefonski kabl. Jednoga ću se dana kupiti bežični telefon i imat ću elektroničku poštu – prijeti pismu – tada glasu neće biti potrebni tuneli u kojima bi se trebao naježiti u mraku. Isto tako neće biti pisama kao što si ti. Obrača mu se radošću koju neki ljudi ne mogu izbjeći kad najavljuju i gore vijesti.

Pismo je djevica i anđeo. Omotnica je blijedo žute boje. Izgleda kao da joj nedostaje energije i nade. Još je uvijek zatvorena. Pažljivo ispisanim rukopisom, savršeno usredotočenim u pravokutnik, napisano je njezino ime, ono koje se izgubilo u prijašnjim igrama, u hrpi plemićkih i akademskih titula, nadimaka posuđenih iz crtanih filmova ili iz pjesma Vana Morrisona. Još jednom promatra obujam omotnice, nastojeći izračunati koliko bi bila teška slova sadržana u njoj. Ali, anđeo još uvijek šuti. U omotnici mogu biti dva lista debelog papira ispisana na četiri stranice ili možda mravinjak samoglasnika i suglasnika bačenih na najfinije stranice biblijskog papira.

Provjeriti to još uvijek pripada svijetu poslije. Sada je tu neizvjesnost. Ona se pretvorila u njezinu najbolju saveznicu. Već tri dana, ona i hermetički zatvoreno pismo žive zajedno i postali su nerazdvojni. Pismo ima na sebi sitne točkice od jutarnje kave, malo se smočilo jer je bilo preblizu tušu i izgubilo je nešto od svojega početnog brižljivo sredenog izgleda jer je nekoliko besanih noći provelo između plahta.

Ali, ona još uvijek ne želi ništa znati. Zamišlja. Ponekad joj pismo namiguje i ona ga ponovo piše u zraku dok se mahnito pokreće kako bi ga zaboravila. Piše razigrani i nježni pozdrav, grli pismo i čita ono što je napisano njoj kao da se radi o priči za dijete. Zatim dolaze rečenice u kojima se ponovo opisuju svi lijepi doživljaji koje su zajedno doživjeli, voljeni i voleći. U pravilu, radi se o kajanju i iskrenoj ponudi da se ponovo započne, ne od nule nego od početka.

Ona piše: Volim te. Ispisuje to u zraku zaustavljenom u poslijepodnev, i gleda. Ne pronalazi nikakvu potvrdu na blijedom žutilu sa sitnim rukopisom. Ne. On ne piše tako, ne kaže volim te ni oprost mi. On je suzdržan, odbacuje osjećaje, ublažuje tonove, barokno isprepliće riječi. U međuvremenu, ona dvoji nad izostavljenim točkama. Čak i nad pismom. Želi staviti stvari na papir tintom.

Bit će to pismo – kraj priče. Jako nježno, jako blago kao sredstvo za čišćenje s okusom jagode. Riječi će na njegovim stranicama plesati opro-

³⁷ Cibeles – četvrt u Madridu;

³⁸ Boyeros – četvrt u Havani (op. prev.).

³⁹ Gran Vía – ulica u Madridu (op. prev.).

štajnu simfoniju sastavljenu od jednoga *allegretta*, kompilacije sretnih trenutaka; zatim se doći *adagio* sa svojim gorkim sastojcima, nerazumijevanje, njeni nedostaci. Također, on će sebe jako kriviti (na kraju će biti spreman preuzeti svoj dio krivice). Reći će joj da je jako voli i da će je uvijek voljeti i sastat će se na nekom mjestu, u nekom skrivenom uglu na nepostojećem planetu. Vječna komunikacija duša, potpuni tjelesni raskid.

Otvora hladnjak i sjeda s ostacima hrane. Gleda pismo. Jede, žvače, guta i osjeća da nema razloga raditi druge stvari. Glavne su junakinje vitke samo u romantičnoj književnosti. Osobe s problemima jedu i debljaju se: debljina im donosi nove probleme, a problemi traže još ugljikohidrata i kilograma. Omotnica dobiva par mrlja od marmelade. Nikada nije voljela marmeladu ni slatko od gvajave, kokosa ili nekih drugih inačica za koje se pretpostavlja da nastaju mučenjem voća u stilu mučenja svetoga Lovre. Zatim ga se još ponižava dodavanjem tona šećera kako bi ga se očistilo od grijeha voćnog mesa i mirisa koji skrnave. Kako da ne budemo slatki kad u krvi imamo više šećera nego bijelih zrnaca. Smije se i osjeća se kao tropska Brunilda.⁴⁰

Ima ženu – sigurnost joj bježi iz zatvorenih usta u kojima se nalazi žlica – koja nema napadaje ljubomore ni prejedanja zbog kojega jučerašnji kruh natapa marmeladom starom tri mjeseca. U pismu će mu reći da je on dobra osoba – svi smo mi u početku dobri, jako dobri – da nema problema oko prekida, da je takva sudbina i da život završava s marmeladom od gvajabe.

Ne, ne želi gledati prazan tanjur i mrvice kruha. Ako ima drugu, on joj to neće reći. Sada se govori o onoj endogenoj teoriji prema kojoj sve veze završavaju zbog nekoga „unutarnjih uzroka“ koji uništavaju iznutra, kao da „vanjski faktori“ ne djeluju u korist uspostavljanja suprotnosti, kao da ne potkopavaju sadašnjost i ne obećavaju uzbudljivije dane kad svakodnevni život postane dosadan i odbojan.

Počinje pospremati stol, dnevnu sobu, kuću. Pismo je u džepu. On je voli i osjeća se voljenim. Bili su jako sretni i svese može se srediti. Moguće je promijeniti razgovore, preuzeti teške riječi, olakšati zrak, nabaciti osmi-jeh i nadu, staviti ruke u kosu i u tuđe džepove. Sve će biti puno bolje sada nakon patnje; čovjek postaje mudriji. Bit će više opraštanja i manje uvreda. Šutnje će biti saveznici, a ne prepreke.

Ne. Čuda se ne događaju. Događa se sivi život i njegovi mutni glavni likovi. Završena je potraga za zelenom zrakom i punim mjesecom. Otići u krevet s nekim nije više čarobni napitak, a svađa je ono najuzbudljivije što se događa.

Vadi pismo iz torbe i stavlja ga nasuprot zrcalu. Gledaju se licem u licem; promatra njegovu bojažljivu boju i neujednačeni rukopis. On je već odlučio, napisao pismo i poslao ga. A ona ga je primila. Ovo vrijeme nagađanja može značiti toliko toga. Možda su to posljednje minute nade, stvaranja iluzija, pripremanja *happy endingsa*. Treba barem zadržati dvojbu

⁴⁰ Brunilda ili Brunegilda – vizigotska princeza (op. prev.).

i dašak optimizma. Sve dok ne otvori pismo, bit će lišena moralnih prodika i riječi kraj, gotovo je zauvijek...

Možda su to posljednje minute tjeskobe, završetak tuge i tolikog okrivljavanja sebe i njega, tolikog procjenjivanja prošlih neuspjeha. Da otvori pismo, možda bi već mogla uživati u njegovom profinjenom i posvećenom sadržaju, aperitivu budućnosti; mogla bi se smijati riječima: *dobrodošla na palubu, mijenjamo smjer, ali smo još uvijek isti mornari iz žute podmornice.*

Na sebi imam pulover s objavom fra Angélica – sjeća se da je rekla razgovarajući preko telefona u pokušaju da spasi nešto vezano uz njih dvoje, da zatvori krug, da otvori vrata.

Sliku su povukli iz Muzeja kako bi je restaurirali. Ako joj stave previše boje, više neće biti ono što je bila. Možda je to anđeo želio navijestiti djevici – jadan fra Angélico i prokleti restauratori; ponašaju se prema njima kao da su dvoje dobre djece koja su naučila lekciju, ali ona se sjeća da se njemu nimalo nije svidio ta primjedba o previše boje.

Odlazi pod tuš. Stavlja pulover na vješalicu za ručnike tako da ga savršeno dobro vidi; nalik je na tapiseriju na zidu kupaonice oljuštene boje. Ispod tuša promatra likove na tkanini. Prekinuli su djevicu u njezinu čitanju, molitvi, razmišljanju. Prinosi ruke prsima. Iznenađena? Zahvalna? Anđeo pruža kažiprst. Da bi naglasio svoju namjeru? Da bi podcrtao važnost objavljenoga?

Okupala se. Traži škare. Prvim rezom dijeli pismo napola. Zatim reže tu polovicu, pa drugu polovicu, polovicu polovice, polovicu polovice... i prisjeća se onoga glupog vica u kojem se kaže da se slomljene stvari ne lome, nego se umnažaju.

Mylene Fernández Pintado (Havana, 1963.) je pravica i spisateljica. Do 2003. godine radila je u Kubanskom institutu za kinematografsku umjetnost i industriju (ICAIC) kao pravna savjetnica. Za knjigu pripovijesti *Anhedonia* (Anhedonija) dobila je 1998. nagradu *David*, a nagrade *Italo Calvino* i *Nagradu književne kritike za roman Druge uslišane molitve (Otras plegarias atendidas)* 2002. i 2003. godine. Bila je finalistkinja natječaja sjeverno-američkog PEN Centra *Literary Award* 2015. i natječaja *Northest California Books Award* 2015. s engleskom inačicom svojega romana *Kutak svijeta (Lesquina del mundo)*. Objavila je djela *Anhedonia*, 1999. i 2014., *Druge uslišane molitve*, 2003. i 2004. u Italiji, *Little Woman in blue jeans*, 2008., *Nevjernica i druge priče (Infel y otras historias)*, 2009., *Živjeti bez papira (Vivir sin papeles)*, 2010., *Non Blondes*, 2013. i *Kutak svijeta* (na španjolskom 2011., na engleskom 2014.). Prema njezinim pripovijestima snimljene su televizijske i radio drame, a zastupljene su u antologijama na Kubi i u inozemstvu. Prevedene su na engleski, francuski, talijanski, njemački i druge jezike. Živi u Havani i u Luganu.

Pedro Pérez Rivero

Na svoje mjesto, odmori se

Mojoj rođakinji Lily

Pomisao da sam star prvi put me je spopala na onoj zabavi. Činilo se kao da se s pretpostavke prelazi na tvrdnju, s „mislim da postajem“ na sigurnost da jesam. Telefonirali su mi dva dana ranije; rekli su mi da će organizirati proslavu *Nagrade za nacionalni napredak* kako su to radili kad sam bio zaposlenik te tvrtke. To je značilo da će svečanost biti popraćena ugodnim stvarima: zabavom uz hranu i piće i svirkom glazbene skupine. Odmah sam shvatio pozadinu poruke sugovornika kojega sam se jedva sjećao, ali koji mi je prenio podatke o zabavi.

– ...zadaca našega Odjela briga je za čovjeka. O tome se ja sada brinem preko Odjela za ljudske resurse. I kao i vi, trudim se poticati radnike koji toliko doprinose napretku ove tvrtke. Molim vas, nemojte propustiti doći – zaključio je uz tipično pretjerivanje u riječima kojih se i sada doslovno sjećam.

Ravnatelj je odlučio smjestiti me za stol gdje su sjedili članovi Uprave. Bilo mi je drago što me je odmah prepoznao u mnoštvu koje je ulazilo. Nije mi bio šef niti me je poznavao iz tvrtke nego iz gradske uprave u kojoj sam kratko vrijeme bio savjetnik nakon što sam otišao iz tvrtke. Ipak, njegove nepreciznosti bile su beznačajne u usporedbi s otvorenom naklonošću koju mi je ukazivao.

Ne vjerujem da je nostalgija da prođem kroz vrata kroz koja sam uobičajeno prolazio punih dvadeset godina i još osam nakon što sam otišao iz tvrtke, odjednom potvrdila ono što sam zaključio o starenju; mogu se zakleti da to nije imalo nikakve veze. Na moje su raspoloženje više utjecale promjene u zgradi i one ljudske. Neke neodoljivo.

Kao što je, primjerice, bilo ponovo doći u kazališnu dvoranu s klima uređajem koju sam nakon oštećenja pretvorio u skladište sanitetskog mate-

rijala nastanjeno žoharima i miševima. Njezino se uskrснуće – objasnio mi je ravnatelj – dugovalo spajanju tvrtke s jednom moćnom katalonskom kompanijom koja je bila u stanju nabaviti sirovine i pronaći tržište.

– Nova vremena, prijatelju. I znajte da smo se tim činom gotovo oprostili od onoga što je još ostalo od vašega doba. Odbacujemo stare stvari i koristimo nove gospodarske smjernice. Trebat će stisnuti remen i štedjeti, djelotvorno pobijediti kapitalizam...

Prestao sam ga slušati jer sam se iznenadio vidjevši da je zid koji je okruživao dvorište, nedavno obojen. Više se nije vidio veliki natpis na kojem je pisalo ŽIVJELA SLOBODNA KUBA koji je zbog svoje starosti nalikovao kakvu znaku jer je bio ispisan prije više od pola stoljeća. Sada se na jednom od njegovih rubova mogalo pročitati zapis s još manjim slovima: *subotom prodajemo rum colu* čime se reklamirao koktel koji se plaćao nacionalnom valutom i koji je sadržavao puno alkohola dok mu je okus samo iz daleka nalikovao *rum coli*.

Kad sam počeo raditi u toj tvrtki, bio sam jedan od najmlađih, jedan od nekolicine; sada se mladost silno nametala. Luisito, koji je u trenutku moga odlaska bio jedan od mlađih ljudi i dalje je djelovao mlado. Prepoznao sam ga u trenutku kad je tražio riječ da govori u ime radnika iz svoga gospodarstvenoga Odjela. Kad je stao ispred mikrofona, žena koja je sjedila s moje desne strane – pretpostavljam da je bila članica Uprave – uzbuđeno se pitala: ali, što se dogodilo tome dečku u glavi, je li mu se nešto poremetilo? Ne—odgovorio je netko tko je sjedio s druge strane Luisitove šefice, prosvijetlilo mu se.

Nikada ne bih mogao povjerovati da će me takvo arogantno ponašanje nedostižne intelektualke koje je odudaralo od Alicitinih debelih stakala, šokirati kao i većinu drugih jer sam je podnosio, pa čak i divio. Ali, dobio sam želju da je zamrzim vidjevši je kako prolazi pokraj mene ne htijući me ni pozdraviti. Jedna je drugarica primijetila moju veliku zbunjenost i zazvala je: Alicita, dođi upoznati nekoga tko izuzetno cijeni tvoju mamu. Uskoro će se napuniti dvije godine od umirovljenja moje kolegice koja nije došla na svečanost. Zamišljao sam kako bi izgledale moje kopije na onome mjestu; ni jedno od moje dvoje djece mi uopće ne nalikuju niti slijede moje birokratske korake. Na koji je način Alicia uspjela dobiti ovakav klon?

Nedavno sam sanjao da sam dočekao zoru šećući Malecónom, u blizini hotela *Deuville*. Tko zna s kakve sam terevenke dolazio. Skinuo sam lagani ogrtač i zavrnuo rukave bijele košulje koju sam imao već četrdeset godina. Nekoliko sam trenutaka promatrao prve zlatne zrake koje su bile u suprotnosti s olovnim sivilom i sve žešće udaranje valova o zid jer je izgledalo kao da će početi puhati sjevernjak. Zatim sam izašao na ulicu *Galiano* kako bih potražio autobus koji će me odvesti na posao. Bila je to druga strana noćne more, ali taj san je bio neodoljiv kao i blaga glazba u pozadini – moja omiljena pjesma glazbene skupine *Juan i Júnior* – i miris moje kolonjske vode *Canoe* koji se širio, iako je sada imao drugo ime kojega se ne uspijevam prisjetiti.

U pokretu kojim sam zavrnuo rukave košulje, počivala je suština mojeg mladenaštva jer se u godinama moje prve mladosti počelo sa zavrtnjem dugačkih rukava nekoliko puta; tadašnji stari ljudi govorili su da je to znak prostaštva. Ja sam to zavrtnje smatrao elegantnim i modernim, osobito kad se radilo o finoj košulji koju sam nosio i koja je bila sašivena u Čehoslovačkoj.

Usred zabave, san mi se ponovo javio u svijesti. Bio je vrlo jasan. Shvaćanje da nosim drugu košulju i da one češke više nema, vratilo me u sadašnjost uz okrutan mig te spoznaje.

Prije ukusnog objeda, ukazano mi je puno znakova pažnje. Zapravo, nije bilo baš tako malo ljudi iz moga vremena rada u tvrtki i još je bilo dosta starih kolega u odjelima kojima sam ja bio na čelu. Nisam želio pitati za jako bliske kolege i opirao sam se vijestima o onima koji su umrli i onima koji su pobjegli. Ali ipak sam dobio obavijesti – neke vrlo gorke, a neke jako dobre. Najbolja od svih bila je da se Lily, nakon pet godina rada na nekom drugom mjestu, ponovo vratila na dužnost voditeljice Odjela za ljudske resurse.

– Ne želim propustiti ovo novo razdoblje – rekla mi je o svome povratku nakon što mi je dala do znanja da je jako zadovoljna što me vidi u tvrtki; na tome je ustrajao njezin podređeni koji se pobrinuo da me pozove i koji je jamčio da ću doći. Bila je ista kao i ranije. Prava slatkica. Ne zato što je bila sočna kao voće koje sada u ovoj Havani voćnih eufemizama zovu mangom. Ali, radilo se o ženi koju su svi prvo zamjećivali po onome kakva je bila iznutra; vrijeme i starost nisu je uspjeli načeti. I dalje je bila rođena zafrkantica; sol i papar u isto vrijeme. Zato sam se odmah prisjetio voćnih pridjeva.

– Zavodniče – to je bio njezin pozdrav – još uvijek ti se može zavući ruka. Pretpostavljam da svaka djevojčica želi poći s tobom; vidim da si ukusan poput dinje.

Morala mi je objasniti da u uličnom žargonu, usporedba s tim voćem znači da se radi o nekome tko ima puno para u džepu. Umirući od smijeha, pretpostavio sam da je to zato što ima puno sjemenki:

– Kad je riječ o stvarima financijske prirode, nisam uspio postati ni dobar avokado koji ima samo jednu sjemenku – pokušao sam biti duhovit pazeći da sve zvuči jako poetski.

No najbolja zafrkancija bila je kad sam na kraju večeri s nekolicinom odabranih iz Lilyne klike, ušao u nekadašnji Odjel za ljudske resurse. Usprkos njezinoj privremenoj odsutnosti iz tvrtke i dalje je bila vodeća osoba kad se radilo o zafrkanciji.

– Dovedite ga – zamolila je na kraju razgovora koji je počinjao gubiti živost – sigurno je već stigao njegov nasljednik.

A kad je pred nama stajao Miguel, upitala ga je:

– Jeste li pozdravili ovoga čovjeka? Sjećate ga se, zar ne?

– Da, sjećao me se. Bio je među prvima koji bi me pozdravili kad bih

došao, ali nije baš previše često napuštao svoje mjesto čuvara. Za Lily i njezinu ekipu tmuran izgled toga čovjeka, prilično ostarjela otkako sam ga posljednji put vidio, sigurno nije bio neka novost. Budući da su me željeli još više iznenaditi, pustili su ga da govori

Sada se o meni ne brine ni jedan liječnik. Dobro, kad imam gripu ili prolje, idem obiteljskom liječniku. Ostali na mene ne obraćaju pozornost...

Pokušao sam odgonetnuti neku dražest u seljačkom ponašanju toga čovjeka ili u njegovu tako blijedom, prerano smežuranom licu, kojemu sunce može jako naškoditi.

Možda je mršavost njegov lik u vrećastoj odori činila smiješnim. Otkako je ušao, nudili su mu pivo.

– Miguel, pusti tu limenku – začuo sam prvi krik nekoga muškarca iza svojih leđa. I prozvani ju je ispustio dok je mlaz piva napravio lokvicu na podu.

– Kako je moguće da ste napravili ovakvo sranje? Morat ćete zbog toga odgovarati.

– Mirnooooo – naredio je drugi i Miguel se ukipio kao da nije svjestan da ga ismijavaju. Počeli su dopirati prvi grohoti.

...Dakle, potražit ću kemijsku olovku koja vam je ispala; kad je psihijatrica primijetila da sam dugo ostao sagnut, upitala me je: koliko ste dugo bez žene? Mislim da je hodala po rubuoštrice. Osam mjeseci, odmah sam odgovorio i nastavio razgovor. To je vaš najgori problem; riješite ga i zatim ćemo nastaviti s rješavanjem drugih...

– Miguele, dođi ovamo i stupaj. Jedan, dva, tri i jedan... – naredila je neka djevojka.

– Mirnoooo – opet je zapovjedio isti muškarac čim je ovaj izvršio prijašnju naredbu.

Grohot.

... Kako mi je ta liječnica mogla reći da je ono moj najveći problem? Ali, poslušao sam je i posvetio se tome sve dok nisam izvukao vruć krumpir. Ti ljudi me poznaju – primijetio sam da razgovara sa mnom, ne s drugima – . Žena mi je visoka metar i nešto. Nisam je poveo sa sobom na zabavu jer poludim kad je zovu patuljak...

– Miguele, otvori vrata – povikala je neka gospođa. Zatvori ih. Otvori ih. Zatvori ih.

Grohoti su pojačavali vrtoglavicu koju sam počeo osjećati nakon što sam popio četvrtu bocu piva.

– Mirnoooo.

Uvijek ima problema, čak i onda kad je sve u redu. Kažu da će mi dati mali stan. A čime ću ga namjestiti?...

– Miguele – uzmi ovaj stolac. Popni se na nj. Siđi. Sjedni.

– Mirnoooo.

Nekoliko blagih osmijeha dalo je do znanja da je postalo jako dosadno i da nisu baš odobravali što ga ja slušam tako ozbiljno i što, umjesto da uži-

vam, patim zbog sudbine toga čovjeka koji mora izvršiti sve majmunarije na koje ga prisiljavaju.

Lily je preuzela palicu; nije trebala vikati da bi nam priredila zabavu:

– Čini se, Miguele, da se ne ponašate onako kako biste trebali – naglasila je svoje riječi teatralnim sitnim koracima oko svoga pisaćeg stola. Malo izdužena, činilo se da je viša, kao da je odjednom narasla.

– Pozor, vojniče, jer dolaze jako važne naredbe. Da vidimo, Miguele, spustite hlače. U redu, Miguele, sada nam pokažite pimpača.

– Dosta, Miguele. Tko želi gledati tu bijedu koju imate među nogama? Nemojte biti toliko bezobrazni – Lily je promijenila naredbu koju je dala i koja je izvršena. Neki je muškarac svadljivim tonom prekinuo to brzinsko svlačenje kao da se nalazimo u nekom *reality show*-u. – Odjenite se, odjenite se; već su vam rekli da će vas izbaciti odavde zbog nepristojnosti.

Ovoga je puta naredba mirnooo pojačala grohot koji su svi pokušali ublažiti primijetivši da se ja približavam vratima. Lily me je presrela.

– Nemoj mi reći da te smeta što se malo zafrkavamo s ovim tipom. On nam služi za igru, nije tako vatreno kao što izgleda – šapnula mi je. – Da je, znaš da ne bih bila u stanju da...

Bilo mi je dovoljno da se samo malo prisjetim kako bih shvatio težinu čuvarove situacije koji je možda bio premlad za posao za koji kažu da je ispunjavanje misije. Kasnije sam saznao da se vratio iz rata poremećen.

Neću tvrditi da su krive četiri boce piva ili da sam se zbunio zbog toliko smijeha. Čak me ne opravdava ni strah blizak užasu koji me je toga trenutka obuzeo: strah da ću se uskoro pretvoriti u Miguela ili u nekoga drugog sličnog pajaca. Ovo su nova vremena, razmišljao sam s olakšanjem, prisjećajući se što su rekli ravnatelj, Lily i još nekolicina ljudi onoga poslijepodneva kad sam postao siguran da sam ostario. Počeo sam sumnjati – to je prva sumnja – da sam postao dosta ciničan starac. Igra se nastavljala i priključio sam joj se glasom vojnika što nikada nisam bio:

– Hajde, Miguele, da vidimo – na svoje mjesto, odmori se.

Pedro Pérez Rivero (Havana, 1952.) je pripovjedač i esejist. Član je UNEAC-a. Objavio je dvije zbirke pripovijesti *Ismijana carica* (*Cacha emperatriz*, 1991.) i *Pazi, slika* (*Ojo, pinta*, 1992.). Antologičar je zbirke kubanskih pripovijesti napisanih devedesetih godina prošlog stoljeća *Erotika bez poštovanja* (*Irreverente eros*, 2001., 2011.). Pripovijesti su mu objavljene na Kubi i u Španjolskoj.

Rafael de Aguila

Krila leptira

*Dodirneš jednu točku
a posljedice toga se osjete na drugom kraju svijeta.*
Fjodor M. Dostojevski

Dva tjedna nakon moga dolaska u Buenos Aires, Diego me poveo na šetnju ulicom *Corrientes*. Do tamo smo došli ulicom *Leandro Alen* i zaustavili se na uglu; ne mareći za to štoproklinjem hladnoću, ledeni zrak koji se pojavljivao ovisno o svojoj volji i hladan vjetar koji je puhao te noći u kolovozu, rekao mi je, pogledaj, *che*,⁴¹ Obelisk u pozadini, tamo gdje ulica *Corrientes* siječe ulicu *9. srpnja*; divi se toj ljepoti. Stanovnici Buenos Airesa, ponosni na svoju ulicu *Corrientes*, nisu puštali strance da hodaju njome; to je mitska ulica, ulica kojom je, prema mišljenju Roberta Arlta⁴², lijepo prošetati uzduž i poprijeko; to je ulica za skitnju, za gluposti što ih čini pijani čovjek, za zaborav, za radost, za užitak... Sve mi je to Diego izrecitirao, odnosno gotovo doslovno citirao Roberta Arlta. Dalje je nastavio: Ulica *9. srpnja* je najveća avenija na svijetu, *che!* Činilo se da je i hladnoća najveća pa sam ruke ugurao duboko u džepove. Na Kubi je kolovoz vrijeme kad ljudi izmučeni vrućinom odlaze na plažu. Tražio bih deset ventilatora. Hladio bih se lepezom, novinama, kupao bih se u trenutcima kad je bilo vode. Uložiš nešto novca i polako dogmiže hladnoća. Inače umreš od vrućine. Prije petnaest godina ulica *Corrientes* je bila nešto vrhunsko, *che...* Danas je već izgubila svoju patinu, svoj sjaj. Tako je govorio Diego. U usporedbi s našom *23. ulicom* u Havani ili s kubanskim avenijama osim možda *Pete* jer su na njoj zasađene palme, bila je to jako prostrana ulica sa šest širokih traka. Njome ne prolazi previše automobila, barem ne toliko koliko sam ja očekivao. Na kraju ulice *Carlos Pellegrini*, Diego me odveo u

⁴¹ Che – riječ koja se u nekim dijelovima Španjolske (Valencia) i u Argentini rabi kako bi se izazvala nečija pozornost. Može izražavati i strah i čuđenje (op. prev.)

⁴² Roberto Arl – argentinski književnik, dramaturg, novinar i izumitelj (op. prev.).

McDonald's; u Havani ih nema, *che*, ali bit će ih. Ako ih ima na Južnom polu, pa čak i u samom Danteovu *Paklu*, kako ih onda neće biti u Havani? Zamislio sam izdavače, ljevičare, naravno, kako iz *Pakla* na talijanskom brišu postojanje *McDonald'sa*. Jedan krug u *Paklu* za ljubitelje brze hrane, za ljubitelje *junk* hrane, za debele, za one kojima se žuri, za ljude *light*. Na ovom se uglu nalazio cirkus, ondje stadion, a tamo kazalište *Politeama*. To je govorio Diego. Pokraj zgrade *Comega* sišli smo u podzemnu željeznicu. Za Kubanca je vožnja u podzemnoj željeznici nešto čarobno, a ne urnebes kao u Havani. Jedan mladi par gugutao je na jednoj strani; djevojka me je pogledala i nasmiješila mi se. Diego nije prestajao pričati priče, svu onu sagu oko ulice *Corrientes*: u jednoj od mnoštva knjižara Eco je smislio *Ime ruže* – da vidimo hoćeš li i ti postati nadahnut i štogod napisati. Ako mi to hladnoća dopusti – pomislio sam. Izašli smo van, Diego se zaustavio i pokazao na jednu stranu: kad prođeš ulicu *Pueyrredón*, dolaziš na područje gdje se pleše tango. Tu je u mladosti živio Gardel sa svojom majkom. Ako desnica ponovo zavlada zemljom, *che*..., neće više biti ni tanga ni bilo čega drugoga i svi ćemo otići dođavola, kleo se Diego i nizao je usporedbe između toga tužnog dečka *che*, Macrija⁴³ i onoga nesretnika Sciolija⁴⁴. Po karizmu mu nisu ni do koljena, *che*. Dječjega lica i namigujući mi, doveo me do mjesta koje se zvalo *La Chacarita de Balvanera*. Što je to *Balvanera*? Četvrt, dečko, nalazimo se u blizini slavne *Recoleta*, ali, uđi. Riječ *chacarita*, objasnio je poslije, dolazi od riječi iz kečua jezika, a znači posjed, imanje. Pogledao me je širom otvorenih očiju: *La Chacarita, che*, znači i groblje, ovo u ovoj četvrti. Kunem ti se da uopće ne slični na groblje. Mjesto na koje smo došli, neka vrsta *noćnoga kluba*, bilo je prilično posjećeno. Dakako, nije bilo nalik takvim klubovima u Havani. Uostalom, nalazili smo se u ulici *Corrientes*, na otmjenom mjestu. Naručili smo viski i krenuli uskom stazom usporedbi – škotski preljevi *J&B*, šumski okus irskog viskija, svjetski tražen eliksir *Juanito Caminante*. Diego, zapravo, Argentinac i da stvar bude još bolja, Mendozinac, bio je stručnjak za vina; priznao je da o viskiju zna koliko i ja predavati o fraktalima. Dobra su vina *Malbec*, tvrdio je, te crno vino iz podruma *Yacochuya*; koje su to loze, dečko... Nije im ravan ni burgundac; k vragu s Englezima, *che*... nek' se jebu sa svojim Falklandskim otocima, a nama neka vrate Malvine. I ja sam nazdravio za povratak Malvina. U Havani, moji prijatelji i ja koji smo za vrijeme rata za Malvine bili tinejdžeri, organizirali smo zabavu kad ste potopili *Shieffield*, rekao sam mu; a on me gleda i trepće u nevjerici; gleda me, grli i nesprenno udara po ramenima napola suznih očiju. Ponovi to, kaže mi i ja ponavljam da smo organizirali zabavu, terevenku tinejdžera kad je francuska raketa *Exocet* potopila engleski razarač. Ti si moj brat, dečko, moj brat, šapuće kroz suze. Sjećam se imena *vojničine* koji je zapovijedao zračnim snagama, rekao sam. Hajde, da čujem, iskušavao me Diego. Basilio Lami Dozo, naravno,

⁴³ Mauricio Macri (1959.) – sadašnji argentinski predsjednik (op. prev.).

⁴⁴ Daniel Scioli (1957.) – bivši argentinski predsjednik (op. prev.).

mučitelj. Diego je potvrdio: tako je, bio je on. U ponoć mi je pomalo zahvalan, pomalo teatralan, priznao da se gore, na katu, nalazi *kurvinski klub*. Što? U to doba zbog vrlo bučne glazbe i tekućine poslužene u tri runde, koju su donosili iz *highlands*, nije se moglo dobro čuti. Čovječe, kurvinski klub, utočište kurvi, javna kuća, posrednička kuća, jebačnica, istresao je Diego s nasmiješenih usana, usana nestašna djeteta. Osmijeh i niz sinonima. Zelena kuća – rekao sam, tako ju je nazivao Peruanac... Vargas Llosa. Drugi dečko s desnice, *che*... Kunem ti se, nemam pojma o njezinoj boji, ne sjećam je se, ali njezine djelatnice..., ima ih svih rasa: Talijanka Giovanna, Ruskinja Svetlana, Kolumbijka Carolina, ima kurvi *de urbi et orbi*, iz svih krajeva svijeta, sjedinjenih. *Habemus putam*, rekao sam. I obojica smo se smijali. Marxu se ne bi свидjelo njegovo prisvajanje. Rekao sam mu to. Njegovu prezimenjaku Grouchu⁴⁵ bi, objašnjavam. Ponovo smo se smijali. Konobar je pred nas stavio bocu *Jamesona*, viskija iz Irske, iz Dublina, s tri slada i rekao: *holly blended*. Kubancu nemoj više točiti jer će mu biti zlo, makni to piće, dečko i donesi vino *Malbec* iz *Mendozae*, dobru berbu; nećemo više piti neprijateljsko piće. Glazba koja se čula na tome mjestu sada je nalikovala na tango, onaj Piazzolinin. Naćuli uši, *che*, to je bandoneon. Rekao mi je da ću ja kasnije braniti karipski ugled. Tako je rekao: braniti. Uz onaj pogled nestašna dječaka. I mig očima. Pij, ovo je tvoje, najavio je i stavio mi u ruke žeton. Bandoneon je zvučao božanstveno. Kad bi Bog svirao neki instrument, sigurno bi to bio taj. Bandoneon u *Walhalli*.⁴⁶ Platilo sam joj za tebe, dečko, pola sata; nisam imao više novca. Ali, vi Kubanci... vi možete promijeniti vrijeme. Gledao sam ga ne razumjeviši ni vraga. Idi gore, dečko, tvoja je zemlja ukinula kurvinske klubove. Znaš li da je Rim osnovala prostitutka? Ljetopisi govore o prostitutki... ali ne, dečko, u Ciceronovom žargonu, odnosno latinskom jeziku, *lupa* znači vučica... Ah, istoimenost – ta lupežica drži svijet u svojoj šaci, *che*; jer na tom istom jeziku *lupa* se prevodi i kao prostitutka. Pogledao me je smiješeći se: vučice ne osnivaju gradove, *che*..., da, veliki je Rim nastao zbog jedne prostitutke koja je bila majka Romula i Rema... Kakve je namjere imala tvoja zemlja kad je očistila svijet i ostavila ga bez prostitutki? Idi gore, dečko, odaj počast *lupi*, majci svih Cesara, i najstarijem zanatu na svijetu. Nekoliko mjeseci ranije, u Havani mi je jedna jako nemarno našminkana djevojka, drsko promucala: osamdeset dolara, i čitave je noći bilo puno drskosti i voštanog osmijeha koliko god te bilo volja. U Havani, mjestu koje se upravo sada u ovom trenutku rastapa od vrućine, nije uobičajeno da se ispunjavaju takve seksualne želje. Zato je postojao južni konus i Buenos Aires, mitska ulica *Corrientes*, četvrt *Balvanera*, mjesto s podzemnom i hladnoćom u kolovozu, hladnoćom koja, zna se, sve obavlja. I život je ovdje tako dijalektičan, tu je svijet tako uvrnut i na tome

⁴⁵Julius Henry Groucho Marx (1890.-1977.) – jedan od najpoznatijih američkih komičara (op. prev.).

⁴⁶Walhalla – vjerski objekt u Njemačkoj (op. prev.).

mjestu između dijalektike i uvrnutosti, jedan se moj prijatelj osjećao obveznim darovati mi jednu noć s prostitutkom. Hladnoća je to dopuštala; bilo je moguće da upravo sada u rukama držim žeton. Plastičan žeton. Prozičan. U njegovoj crvenoj i blistavoj sredini moglo se pročitati: *30 minuta/ Half Hour. Hajde, che*, danas imam novca da ti to darujem, ali ako pobijedi desnica, ona nakaza od Macrija, neću imati ni za *podzemnu, hajde, idi*. Gore je vozilo dizalo i Diego me je gotovo gurnuo unutra: pokreni se, dodavola, nemoj mi se samo prestrašiti. Prije nego što sam ušao u dizalo, zaustavio me je kako bi mi širom otvorenih očiju izrecitirao: *Ulica Corrientes tri četiri osam/drugi kat, dizalo./ Nema vratara ni susjeda. Unutra – koktel i ljubav*. To ti je jedan tango, *che*; *U polusjeni*, velikoga Césara Lenzija. Vrata su mu gotovo dodirnula lice; s druge su strane ostali nestašni osmijeh i širom otvorene oči. Veliki stroj otvorio se u predvorju obojenom u ružičasto; prigušena je svjetlost vodila do jednoga PC-a. Na displeju su se vrtjele slike djevojaka: plavuša, Indijanki, Kineskinja, mulatkinja, visokih, vitkih, snažnih. Sve su bile jako mlade, depilirane, s fotografijom, podacima o visini, težini, obujmu grudi, bokova, struka, dobi i s *nickname*: Thalia, Svetlana, Marufer, Yanshi, Carolina. Nacionalnost je bila zaboravljena, to se isključivalo, sve je bilo Babilonski toranj. Kurvinski babilonski toranj. Toranj u kojem govoriti hrvatski ili senegalski nije izazivalo nikakvu zbrku jer je bilo dovoljno pokretati tijelo, struk i činiti druge slične radnje. Sve su bile poliglotti. Roberto Arlt je sigurno nekada posjetio neko takvo mjesto, možda baš ovo u ulici *Corrientes*. Tada jedino, naravno, nije bilo moguće kliknuti mišem i uprijeti pogled na displej nekoga PC-ja. Kurvanje je postalo kibernetičko, pomislio sam; Babilonski toranj, hetere pod utjecajem *Silicon Valley*, kurve *Intel*. Kurve i *Gigabytes*. Prisjetio sam se Octavija Paza, tipa koji s komunizmom nije imao baš ništa, ali je za vođenje ljubavi rado odriješio kesu. Napisao je djelo *Bog škrtosti*. Nije baš točan naziv, ali taj je Meksikanac nešto slično napisao. Tko zna je li imao pravo. Nakon što sam odabrao, silno sam želio sići dolje, vratiti se glazbi bandeoneona, zamoliti Diega da ponovo naruči viski *Jameson*, da, ali irski, jer Irci mrze Engleze, k vragu. Želio sam reći Diegu– Irci su tvoji saveznici, izreći sve to Diegu, slaviti, napraviti terevenku zbog potonuća *Sheffielda*, plakati zbog drugog potonuća krstarice *General Belgrano*, nije važno što se to dogodilo prije više od trideset godina. Pobjede i porazi nas za čitav život duboko obilježe. Trebalo bi naručiti drugu bocu *Jamesona* i ostaviti po strani to jebeno vino marke *Malbec*, prema njegovoj tvrdnji iz *Mendoze*. Ali sjedeći tamo, ispred onoga PC-a, odabrao sam. Kliknuo mišem. Miš u Babilonskom tornju kurvi. I u toj sabirnici piksela, s ekrana me je smiješeći se promatrala jedna djevojka. A ispred njega, da to općenito kažemo, jedan je glupan buljio širom otvorenih očiju. Na ekranu koža joj je bila maslinasta, a grudi ogromne. A ispred ekrana nalazio se neki glupan koji je drhtao i promatrao. Ispred ekrana *Samsung* budala kojoj su ruke ledene. Velike grudi s crnim bradavicama. Ekran od 32 inča. Glupan, ispred eka-

na glupan. Bože, nisu važne grudi ako se zna za *terabytes*. Bog i glupan, obojica tamo, dršćući. Periklove strjelice, bradavice. I glupan koji čita: Marufer. 23 godine. 1, 69. To sam pročitao na ekranu. Windows osam. Crna slova. A sve ružičasto. A tamo daleko od toga žubora, neko glupavo lice. S ekrana je gledalo lice koje je najmanje bilo nalik kurvinskome. Najmanje prihvatljivo lice da budeš tamo. To je mjesto za kurvanje. Klub za kurvanje. Javna kuća. A oči. Tu su bile oči. Zelene. Tko bi znao jesu li bile lažne, *fake*, zbog leća ili zbog mogućnosti genetskih miješanja. S ekrana me je gledala obična djevojka, djevojka na koju se moglo naletjeti u podzemnoj. U nekom smrdljivom metrobusu u Havani. Takav se pogled mogao susresti na bilo kojoj ulici u svijetu. Na *street*, *rue*, *strasse*. U *Unter den Linden* ili u ulici *Corrientes*, *urbi et orbi*. Pogled koji nema ništa s klikanjem na PC-u u kurvinskom klubu u ulici *Corrientes*. Pogled koji je izgledao kao da plazi jezik svim pikselima svijeta. Soba 217, bila je poruka PC-a. Ružičasta poruka. U Babilonu bi me neki eunuh odveo do kabine. U Ninivi bih u rukama ima glinenu pločicu, klinasto pismo, sumerske značajke. U Ciceronovu Rimu sve bi se dogodilo među parama nekih toplica. Ali, ovo je ulica *Corrientes*, izvrnuti svijet, ulica *Corrientes*; i vođen znatiželjom da upoznam tu smionu gospođu, prije svega zbog nje, potražio sam ona vrata. Pritisnuo zvone. Znatiželja me je dovela u jebačnicu, kako bi rekao Diego. Nitko nije mogao potvrditihoću li unutra naići na vučicu ili na prostitutku. Nešto je bilo sigurno; Romul i Rem nisu čekali s druge strane vrata. A da su oni čekali, Kubanac bi rekao: čao, dečki; nećemo se nikada više vidjeti, *bye, bye*. Iz unutrašnjosti prostorije pozvali su ga da uđe. Roberto Arlt bi to učinio na bolji način, ali ni ovaj Kubanac to nije tako loše izveo: dobra večer, rekao sam. Ekran nije prikazao vjernu sliku. Djevojka je bila puno ljepša. Svaki je piksel bio jako lažljiv. Kibernetika silno obmanjujuća. Lažljiva. Jako *fake Silicon Valley*. Takve se djevojke ne susreće po svjetskim ulicama. Ne one koje tako izgledaju. Ne, gospodine. Ne učestalo. Ni na *Unter den Linden* ni u Honoluluu. Ni na *strasse* ni na *rue*. Ni na jednom mjestu. Pogledala me je, nasmiješila se onim lažnim osmijehom koji je ponovila u bezbrojnim prigodama: dobra večer i vama. Glas neutralan, jednak svake noći. To je za uvod kako bi kasnije rekla nešto jako banalno: dođite, *relax*. Željela je znati moje ime: ne mora biti baš vaše potpuno ime, recite bilo koje ime, koje vam se najviše sviđa. Nasmiješio sam se i izrekao svoje, ono pravo. Niste Argentinac. Nisam. Dajte da pogađam; izvrsno pogađam prema načinu govora. U jednom Solženjicinovu romanu neki filolog, zatvorenik u gulagu, pokušava izmisliti jedan stroj, mašinu koja bi preko načina govora uspjela otkriti iz koje zemlje dolazi onaj tko govori. Na to ga je primorao NKVD. Ali, ta djevojka nije čitala Solženjicina. Ta djevojka, sigurno je, nije ništa čitala. Ti si Portorikanac ili Kubanac – rekla mi je. Jedno od toga dvoga, potvrdio sam, ne prestajući se smiješiti. Bila je dobra, puno bolja od stroja NKVD-a⁴⁷ iz Solženjicinova romana. Kubanac

⁴⁷ NKVD – u nekadašnjem SSSR-u Komesarijat za unutarnje poslove (op. prev.).

– odvažila se. NKVD bi je zaposlio tamo u Lubjanki. Potvrdio sam. I živiš u Miamiu. Rekao sam da živim u Havani. Kubanac s Kube! – začudila se. Pogledala me je od glave do pete i ovoga je puta njezino čuđenje izgledalo stvarno: idemo, *man*, tvoj narod..., volim tvoj narod. A ti? Nisi odavde. Tvoja koža i način na koji govoriš... ne možeš biti odavde. Djevojka mi se približila i uzela mi iz ruke žeton, onaj koji je ograničavao vrijeme. Ja sam iz jedne kurvinske zemlje, a ti...ti si Kubanac. Moraš se požuriti jer imaš samo pola sata. Imala je na sebi gaćice i grudnjak u ružičastoj boji te elegantan, također ružičast negliže. Soba je isto bila ispunjena ružičastom svjetlošću; na tom je mjestu sve bilo jebeno ružičasto. Skinula je negliže i priljubila se uz mene, gledala me očimas velikim šarenicama, punim onih zeleno-plavih odsjaja. Takve se oči nisu mogle sresti u metrobusu u Havani. Ni u rikšama u Calcuti. Ni na norveškom fjordu. Te bi oči izazvale kršenje svih pravila *urbi et orbi*, na bilo kojem mjestu na svijetu. Jednako u Kašmiru i u Moskvi. U *subte* i u *subway*. Stojeći ili vozeći se u automobilu. Na *street* i na *strasse*. U normalnom i u uvrnutom svijetu. Poljubila me u usta. Pomilovao sam joj vitke, jako lijepo oblikovane ruke. Prekrasna si, Marufer. Znam, rekla je, ali dođi, Kubanče; prije nego što nešto učinimo, dođi. Krenula je prema prozoru: dođi, *man*, nemoj se bojati, ne grizem. Krenuo sam prema prozoru; prije toga divio sam se njezinoj stražnjici, pokretima te stražnjice zarobljene kratkim ružičastim gaćicama. Bila je prava raskoš, apoteoza, proslava u bilo kojem *subte/metro, subway/metrobus* na svijetu. Pomakla je zavjesu na jednu stranu: onaj *man*, onaj *man* koji leži tamo...Vidiš li ga? Onaj što se pokriva kartonima. Neki *clochard*, pomislio sam, *menino de rua, homeless*, beskućnik. Ima ih posvuda. Svaki kutak svijeta ima svoga *clocharda*. Za njih nema *Jamesona* ni *Juanita Caminante*. Oni se mogu zvati Juanito i hodati po svim gradovima svijeta; u Havani ih za sada nema. Za sada. Pomolimo se da ih nikada i ne bude. Prije nekoliko godina vidio sam ih u DF-u⁴⁸ kako u zoru spavaju na tlu ispred vrata jednoga od najvećih trgovačkih centara, slavnog trgovačkog centra lanca *Gigante*, jako blizu četvrti *Zona Rosa*, samo nekoliko metara od one druge ogromne ulice, *La Reforma*. Vidiš li ga? Potvrdio sam. Jadan čovjek – rekao sam. Dakle, taj jadan tip tvoj je zemljak. Pogledao sam je u nevjerici. Kubanac je, *man*. Kubanac? Ovdje je nekoliko mjeseci, prodaje metal, kartone; svake mu večeri dadem nešto za jelo. Pogledao sam na ulicu– *man* – kako ga je ona zvala, bio je tamo. Kubanac, Kubanac lotalica, bijedni Kubanac, bio je tamo, na hladnoći ulice *Corrientes*. Kubanac koji se pokriva kartonima. S ispranom kapom na glavi. Kubanac. To je bio svijet, izvrnuti svijet. Na Kubi se milijun ljudi hladilo novinama; ovdje se ovaj jadničar pokriva kartonima. Ako mu pomogneš, ako uspiješ da ga tvoje veleposlanstvo vrati natrag... možeš biti sa mnom još pola sata, *relax*, ja ću to platiti. Mislila je da radim u veleposlanstvu. Mislila je da sam tip koji ima moć. Nisam joj želio reći istinu. Nisam joj htio reći da sam samo

⁴⁸ DF (Federalni Distrikt) – misli se na Grad Meksiko (op. prev.).

književnik bez pare u džepu i da sam imao sreće što me je pozvala jedna nakladnička kuća. Hoćeš li mi pomoći? Pogledala me izravno u lice, jako ozbiljna. Obećaj mi. Rekao sam da hoću. Morao sam joj obećati. Zbog činjenice da se jedna prostitutka na takav način brine za moga zemljaka, čvrsto sam stegnuo zube. Mi Kubanci koji na Kubi ne plaćemo ni kad nas prebiju, kad smo daleko od svoga rodnog kraja, lijemo gorke suze. Zato sam čvrsto stegnuo zube. A sada dođi, da vidim što može jedan Kubanac s Kube napraviti jednoj ženi. Želio sam znati je li već vodila ljubav s nekim Kubancem. S Kubancima iz Miamijsa – rekla je. Svi smo mi jedno; oni iz Miamijsa, oni s Kube ili oni iz Cochinchine, svi imamo istu krv. Ona se smijala; samo što su jedni komunisti, a drugi nisu. Razotkrila je grudi; jesi li ti komunist, moj Kubanče? I sam bi Marx prekršio zakletvu da je vidio te grudi, bilo to u ulici *Treveris* ili *Corrientes*. To su bile sise koja su vrijedile za tri mise. Pariz je, prema Henriku IV., vrijedio jednu misu. Sise u sobi 217 vrijedile su tri. Četiri. Pet misa. Puno misa. Sve mise ovoga svijeta. Sve *Te Deum*. U Notre -Dame i u katedrali svetoga Bazilija Blaženog. U Madridu ili u Harareu. Na bilo kojem mjestu. U Cochinchini. Da je drži papa Klement VII. ili Erik Crveni. Da je vodi onaj tko bi je dobro vodio. Jednu misu za komuniste i drugu za antikomuniste. Jednu za ateiste i drugu za vjernike. Jednu za one loše, drugu za dobre. Ja sam...ljevičar, mucao sam. Onda, dobro, dođi ljevičaru, uvjeri ovu djevojku, daj mi da osjetim da su Kubanci s Otoka uistinu *manes*. Ima trenutaka u kojima seks postaje pitanje domoljublja. U kojima domovina znači da se prostitutka više osjeća kao ženka. Da se osjeti više ženka nego ostale žene. Nacionalizam iz kurvinskog kluba. Prije nego što sam ušao u nju, rekao sam da nikada nisam platio za vođenje ljubavi. To sam joj šapnuo na uho. Nikada nisam platio za to. Da se stidim što to sada činim. Što? Da plaćam seks. To sam izgovorio i zamolio je za oprostaj. Pokretali smo tijela uz žargon koji svi govore i ona me je zagrlila, čvrsto: nemoj se ispričavati, *man*, uživam. Na kraju je kriknula; nisam znao je li to bilo istinski ili hinjeno. Ostala je priljubljena uz mene, zatvorenih očiju, opuštена. Je li zbog nacionalizma iz *kurvinskog kluba* ili zbog ponosa mužjaka, još uvijek vjerujem da njezin užitak nije bio lažan. Na trenutak me pogledala onim zelenim očima s plavim odsjajima, očima koje su mogle zasjati u bilo kojem gradu na svijetu: ti si *man* dobra srca i imaš ono što *manes* imaju među nogama. Iz koje si zemlje? Nasmijala se: mi kurve nemamo svoju zemlju, mi smo ti sve svjetske, sve smo apatridi. Kolumbijka? *Man*, ja sam građanka svijeta. A tvoje oči? Jesu li prirodno takve? To su oči moje majke. Ne rabiš kontaktne leće? Što si ti umišljaš, *man*? Ja sam prostitutka, ali ništa na meni nije lažno; ovo što vidiš (kad je to izrekla prinijela je ruke grudima), sve je to moje, istinsko, meso moga tijela, *papi*. Namignula mi je: Kubanke tako kažu za *manes*, *papis*. Smijali smo se. Željela je znati ima li na Kubi prostitutki. Ima ih, ali nema mjesta kao što je ovo. Nema *kurvinskih klubova*? Djevojke traže strance u barovima, diskotekama; oni moraju platiti mjesto na kojem će voditi ljubav. To

je bolje nego ovo – rekla je. I nemaju *manes* koji ih štite, *manes* s kojima dijele zaradu? To je tipično, objasnio sam, ali da ti budem iskren, ne poznajem taj svijet, ljubavi. Milovala mi je lice s obje ruke. Svi Kubanci s Kube su poput tebe? Svi smo mi Kubanci jednaki. Niste – rekla je ona – ne vode svi Kubanci ljubav s prostitutkom. Želio sam znati da li mora dijeliti novac s nekim tipovima. Približila je ruku nečemu što je bilo nalik na tipku, nekome dugmetu *on /off* na svjetiljci. Pritisni ovdje, Kubanče, i doći će. Nikad se ne zna. Ovo je teška rabota, nisu svi dečki normalni, muško srce se smanji kad se ovo poveća. To mi je rekla i dotaknula mi ud. Jesi li vodila ljubav s onim Kubancem s ulice? Jesam li se jebala? S kim? S onim siromahom? Ne, taj nema novca ni da si plati kolačić. Nisam znao misli li na neku seksualnu vještinu ili na neku hranu. A nisam ni želio saznati. Svatko je kovač svoje vlastite sudbine, svatko pravi od svoga života filigran ili užas. Na neki način, onaj zemljak pokriven kartonima koji je ležao na tlu četvrti *Balvanera* sam usred hladnoće Buenos Airesa, toliko kilometara daleko od svojih, na neki mi je način izazivao grižnju savjesti. Jer, svi smo mi samikovači svega, oni koji određuju sudbinu, svatko svoju i, ponekad i sudbinu drugih ljudi, život čitave neke zemlje, svih onih koji su u njoj rođeni i vezani nekom niti, istom niti, koji ovise o istom prostoru, stabilnom ili nestabilnom, sunčanom ili snježnom, punom cvijeća ili dreka, ali istom tlu, na kojem sreća pojedinca postaje srećom sviju i obrnuto, prije svega obrnuto jer obrnutosti uvijek više bole, tako bi se sviđalo reći Cortázaru, tipu koji je gledao boks na mjestu jako blizu ovom gdje se ja sada nalazim, na stadionu *Luna Park* u četvrti *Puerto Madero*. Sada već trošiš moje vrijeme, Kubanče, ali nemoj ići, ovo ekstra vrijeme ću ti ja platiti. Jednaki smo, *man*, sada ja plaćam, tko zna kad ću ponovo uživati u onom što imaju *manes* što dolaze s Kube, rekla je i nasmiješila se. Reći da joj je koža bila maslinaste boje ne bi bilo točno, jer bila je boje kave s mlijekom. Jako latinska. Nikakva sprava Stevea Jobsa ne bi mogla preslikati tu boju. Nemoj ni o čemu brinuti, Kubanče, simpatičan si mi. Ponovo smo vodili ljubav; vodit ćemo ljubav šapnuo sam joj na uho – onako kako to činim sa svojom djevojkom. Zamrsio sam joj kovrčavu kosu, poljubio je duboko i nježno, i možda sam, dopuštam da bude tako, postao pomalo banalan; izvan Otoka mi Kubanci postajemo banalni, izvan Otoka možemo biti nepredvidivi; nježno sam je, jako nježno ljubio i govorio joj: princezice, lijepa si princezice, neću to kriti; to sam joj šapnuo na uho sričući: lijepa princezice; i tada, Marufer, on nije došao, ne, tada u sobu 217 u četvrti *La Chacarita* nitko nije došao. Ali nam se u tom trenutku u onom Babilonskom kurvinskom tornju učinilo da smo čuli plač, i on se ipak pojavio odjeven u ružičasto; došao je u tu sobu, u tu sobu obojenu u ružičasto, valjao se po blagoj ružičastoj boji kreveta, vijugao između moje tamne kože i njene kože boje kave s mlijekom, podigao je kovitlac između njezine i moje kože; njoj su se oči zacrvenile i srce joj je počelo lupati; a ja, Kubanac izvan svoga Otoka s udom u toj ženki, neću poricati, jecao sam; jecao sam zbog onog Kubanca

na ulici pokrivenog kartonima, jecao sam zbog Kubanaca s Otoka i zbog onih u Miamiu, zbog onih koji imaju novca i onih koji ga nemaju i kojima ide loše; jecao sam zbog te cure, zbog te nesretnice koja je drhtala ispod mene i jako me čvrsto stezala, zbog te curice iz *kurvinskog kluba* u ulici *Corrientes* koja je govorila da nema domovinu, a imala je najljepše oči na svijetu. Sjedeći na krevetu jako crvenih očiju, pogledala me ravno u oči: sada moraš otići Kubanče, vidi, *man...* što si učinio... kurve ne plaču, lijepo mi je s tobom ovdje i istovremeno mi nije lijepo. Oči su joj bile crvene i dvaput si je dodirnula prsa na lijevoj strani: moraš otići. Zagrlila me je; mirisala je na ženku i na pačuli. Sviđa mi se tvoj miris – rekao sam. Mirišem na kurvu, a ti mirišeš po moru. Zbog čega se ne vratiš u svoju zemlju? – upitao sam. Tamo je jako loše? María Fernanda, promucala je tiho, gledajući me. Oči su joj bile ogromne zelene ploče. Zovem se María Fernanda. Nagnula je glavu i oči su joj bile zelenije nego ikada. Zelenije od zelenila iz Lorkine pjesme. Ja sam iz Dominikanske Republike, iz Haïne, a ti si Kubanac... Ti mirišeš na more iz moje zemlje, na Karibe. Zelenkastoplave oči i koža boje kave s mlijekom. I moji stisnuti, jako stisnuti zubi. Više nije bila važna ružičasta boja, ni činjenica je li svijet normalan ili uvrnut. Isprani cimet i zelenilo njezine zemlje. I, Kubanče, nemoj nikomu reći moje pravo ime. Prije nego što sam otišao, došao sam do prozora; tijelo je i dalje bilo tamo, ispod kartona. mu, opet je zamolila, kao što ti kažeš, unutra ima isto što i mi. Zagrlio sam je i poljubio u čelu, ona mi je jako čvrsto stisnula ud. Čuvaj se, Kubanče, i vrati se, *man...*, u svoju zemlju. A ja sam nju zamolio da se vrati u svoju. Prije nego što sam zatvorio vrata, dobacila mi je poljubac. Oči su joj bile snažno zelene boje koja je bila jača od sve one ružičaste gluposti u sobi. Želio sam nešto reći; reći joj da je najljepša cura iz Dominikanske Republike, da ima domovinu, naravno da ju je imala: želio sam joj reći da smo svi iznutra isti; i ona i ja, ali nastao mi je čvor u grlu. Siguran sam da je i njoj tijelo bilo sasvim ukočeno. U prizemlju, Diego je ispred sebe imao bocu crnog vina: pogledaj, *che, Malbec* iz moje zemlje, nisam dobio *Red Label* koji sam naručio. Kako ti je bilo u zemlji vučica? Nisam ništa odgovorio, vino je ispod slabe svjetlosti u lokalu obojenom u tamno crvenu boju, bilo jako i vrlo crveno. Bandoneon je nestao; neki je staretinar pustio jednu pjesmu Glenna Millera. Na izlasku sam uronio ruku u džep i pružio Diegu novčanicu. Dvadeset dolara, rekao je začuđeno. Da, daj mu. Komu? Onom čovjeku, onomu koji tamo leži. Pogledao me je: *che*, ima tisuću takvih kao što je ovaj, ti dolaziš iz zemlje gdje ih nema, ne možeš se ponašati kao Bill Gates; samo spašavaj svijet i uskoro ćeš biti tamo dolje ispod onih papirusina. Ne, rekao sam mu, ja se vraćam na svoj Otok, daj to onomu *man*. Ne želeći, govorio sam Maruferinim žargonom. Žargonom Marije Fernande, djevojke prekrasnih očiju iz Dominikanske Republike koja radi u *kurvinskome klubu* u ulici *Corrientes*. Diego je probudio tipa; s druge strane ulice mogao sam zapaziti njegovu začuđenost, čuperke dlake na bradatom licu. Jako tiho, promrmljao sam:

ovo ti daje zemljak, netko tko ne može učiniti više za tebe. Poslije sam dodao: zemljak i jedna djevojka iz Dominikanske Republike. Diego mu je, da stvar bude bolja, ostavio i sto argentinskih pesosa. Kad sam došao do ugla, osvrnuo sam se. Činilo se da skuplja svoje stvari; potražiti će nešto za jelo, pomislio sam. Ja ću se vratiti u svoj hotel kako Bog zapovijeda, topao, sa švedskim stolom i s američkim doručkom, pomislio sam. On će ostati tamo, ispod onih kartona na Božju milost i nemilost, na nemilost jer mu je Bog dodijelio ono najgore. I obrnuto, da, jer je posvuda odjekivalo to obrnuto, zbog toga obrnutoga svi smo tamo ležali. Jedanaest milijuna Kubanaca koji žive na Otoku. Dva milijuna koji žive izvan Otoka. Svi pokriveni kartonima. Obrnutosti su nas sve sjebile. *Urbi et orbi*. Bilo je tri sata i četrdeset minuta ujutro i hladnoća je puzila ulicom *Corrientes*. Bila je nalik zmiji. Pitonu. Anakondi. Boi koja guši. Jednomu od onih bića o kojima je govorio Quiroga. Sve je to bilo na ovom dijelu svijeta, istoga, ali uvrnutoga svijeta. Na Kubi ne bi bilo dovoljno ventilatora, zrak bi bio vruć, bilo bi puno znoja; takva je Kuba i kože bi bile skliske, vlažne. A ako bi nam trebao karton, bilo bi to zato da se rashladimo. Ovdje imaju hladnoću, anakonde, *kurvinske klubove*. Ovdje je sve metež. A ako ima kartona, njima se ljudi pokrivaju. Ledeni je zrak puzao po toj aveniji i dograbio je Kubanca. Kubanca ispod kartona. Slinio je po njemu. Obilno. Bo ga je proždírala i u svoje tijelo unosila sve Kubance. Sve Kubance svijeta. Kubance sa *street* ili *strasse*. *Urbi i orbi*. Je li bila lijepa *vučica iz četvrti Balvanera*? – želio je znati Diego. Boa je također proždírala jednu djevojku iz Dominikanske Republike. Sve djevojke iz Dominikanske Republike. Rekao sam da je djevojka bila prekrasna. I izrekao pred Diegom onu rečenicu da prostitutke nemaju domovinu; tu sam rečenicu izrekao. Rečenica je dobra, dečko, tko zna, možda je tvoja kurva čitala Sartrea i egzistencijalističke kurvine sinove. María Fernanda, rekao sam, zove se María Fernanda. Pogledao me je. Djevojka. Koja djevojka, *che*? Ona iz ulice *Chacarita* u četvrti *Balvanera*. Prostitutka? Kimnuo sam glavom; i ima domovinu. Iz Dominikanske je Republike. Ovdje ima puno takvih, *che*, ako dođe na vlast desnica i onaj Macri, morat će otići; desnica loše postupa s prostitutkama. Znaš li da je jedan Dominikanac u mojoj zemlji pokrenuo rat za nezavisnost? Diego je odmahnuo glavom i nekoliko me puta potapšao po ramenu. Máximo Gómez, rekao sam mu. Tako se zvao. General Máximo Gómez. Ponovo smo hodali ulicom *Corrientes*, ulicom čijoj se ljepoti divio Roberto Alrt, ulicom kojom se luta, na kojoj se čine gluposti kad se čovjek napije, na kojoj se raduje, uživa; ulicom u kojoj je jedna Dominikanka prodavala svoje tijelo, a jedan Kubanac živio na njoj; Kubanac ispod kartona. Tada sam pomislio na teoriju da se, ako leptir mahne krilima iznad Atlantskog oceana, na Pacifičkom pojavi oluja. To je bila teorija. Nisam znao čija. Leptiri su morali mahati krilima kako bi se neki Kubanac pokrivao kartonima tako daleko od svoga Otoka. Sjebala su nas krila leptira. Kubance. Dominikance. Milijune ljudi na svijetu. Sigurno je prava legija

leptira jako loše mahala krilima. Leptiri i njihova krila bili su čisto govno. Zbog njih se Bog ponašao loše. Užasno loše. Uvijek zbog njih. A u podzemnoj Diego je želio znati: *che*, reci mi nešto. Zbog čega si dao napojnicu onom bijedniku? Pogledao sam ga, ozbiljno. Prisetio sam se druge Martíjeve rečenice: *stid zbog snažnih osjećaja*, to je bila ta rečenica; upotrijebio ju je u pismu majci. Ja je nikad nisam dobro razumio. Slušao sam je od vremena kad sam išao u školu i, budala, nisam razumio što znači *stid zbog snažnih osjećaja*. Reci mi, *che*... zbog čega si mu dao onu napojnicu? Zbog solidarnosti? Čovjekoljublja? Je li to bilo ponašanje dobrog samaritanca? Neću ti reći, Diego. Nećeš? Nećeš reći svome bratu? Oprosti mi Diego, ali neću ti reći. *Top secret?* Yes, rekao sam: *top secret*. Želio sam prevesti tu Martíjevu rečenicu *stid zbog snažnih osjećaja* na engleski, ali nisam uspio. Na ulici, Diego me je nekoliko puta potapšao po ramenima: vi Kubanci... rekao je. A zatim dodao: je li istina da ste slavili kad smo potopili *Sheffield*? Potvrdio sam. Sada smo hodali ogromnom ulicom *9. srpnja*, pokraj kazališta *Colón*, nasuprot Obelisku. Hladnoća je snažno šibala, a zbog vjetra u Buenos Airesu, škripile su nam kosti rebara. Boe stišću, to je način kako ubijaju. Lome kosti. Hladnoća, karton, *kurvinski klub*, sve je stiskalo, sve se pretvorilo u bou. U anakondu. U ona Quiroguina bića. Svjetla četvrti *Puerto Madero* treperila su tamo negdje u daljini, a golem i šaren plakat prikazivao je nasmiješeno lice: Macri, predsjednik. Dođavola. Svi smo na neki način mahali krilima. Svi smo zasrali stvar, pomislio sam. Ne samo leptiri. Ljevica, desnica, centar, ovi ovdje, oni ondje, svi. Trebalo bi fotografirati dušu. Pustiti duše da ih se vidi. Neke su duše polovica boe. Stišću. Znaj u da kad se radi o njima nema obrnutih stvari. Duše i krila. Sjebali su nas i jedni i drugi. Bez obrnutosti. Kakva hladnoća, *che*, tebe je barem zagrijala prostitutka. Uronio sam ruke u džepove i ponovio njezino ime. María Fernanda, rekao sam i nastavio govoriti. Govorio sam o njezinu mjestu, mjestu koje se zove Haina. To je zaljev, mjesto na Karibima. I govorio sam o zelenim očima, istima kakve je imala njena majka, o najljepšim očima na svijetu. Rekao sam da njih nikada ništa na svijetu ne može promijeniti – ni desnica ni ljevica, ni komunisti ni kapitalisti, ni *streets* ni *strasses*, nitko to ne može promijeniti koliko god da se krila jebenih leptira pomicala. Kakvih leptira, *che*? Obojica smo se nasmijali. *Che*, zbog viskija pričaš besmislice. Uistinu mi ne želiš reći zašto si nesretniku dao napojnicu? Ne, Diego, neću ti reći. Zbog takvih te tajni, vojniče, odvođe u ESMA⁴⁹, *che*. Rekao sam da ni na kojem mjestu ne bih odao tu tajnu, čak niti u ESMA-i. Jučer me je Diego odveo onamo; ako je postojalo mjesto od kojega se čovjek užasne, to je zasigurno bila ESMA. Leptir je zamahnuo krilima i *voilà*, ESMA. Zbog njega jedan Kubanac spava ispod kartona, na ulici *Corrientes*. Zamahnuo je krilima kako bi jedna Dominikanka prodavala svoje tijelo. Leptir je bio čisto govno. Nešto gadljivo. Mahao je krilima i

⁴⁹ ESMA (Escuela Mecánica de la Armada) – Tehnička vojna škola. Mjesto gdje su za vrijeme diktature mučili ljude (op. prev.).

pretvarao sve u urnebes. Kad sam se vratio u hotelsku sobu, svijet je bio težak nekoliko tona. Prihvatio sam voditi ljubav za novac i dao sam ga zemljaku kojega gotovo nisam ni zagrlio. Krenuo sam prema prozoru i otvorio ga, nije mi bilo važno što je hladno. Vjetar koji je zavijao na ulici *9. srpnja* udario me je posred lica. Ne znam kad sam otišao leći; bacio sam se na krevet i sanjao jednu Dominikanku i jednog Kubanca, jednu prostitutku i jednog prosjaka. Oboje su bili nasred ulice *Corrientes* i pokrivali se kartonima, a zatim je došao leptir, biće golemim krilima. Zamahnuo je njima i pretvorio se u zvjezdanu prašinu, u prašnu ružu. Mahao je krilima kako bi Dominikanka otišla u svoju Hainu, a Kubanac u svoj Camagüey, i svi su bili sretni, *happy end*. Svijet više nije bio izokrenut, boa je bila u bijegu, piton i anakonda poraženi; leptir je mahao krilima i spašavao svijet. Svi su bili spašeni, *urbi et orbi*. Na *street* i na *strasse*. Probudio sam se i opet otišao do prozora. Svjetla četvrti *Puerto Madero* osvijetljivale su dobar dio neba. Mi Kubanci plačemo kad se nalazimo izvan Otoka. Na Otoku ne plačemo ni mrtvi. Ni kad bi nas tukli. Izvan Otoka, da. Zato sam plakao, laktovima naslonjen na prozor hotela s četiri zvjezdice. Plakao sam gledajući u nebo, u onaj komadić tamo u četvrti *Puerto Madero*, u staklene i čelične tornjeve, u onaj bogataški dio osvijetljen neonom i u središte zviježde, južne zviježde. To je bio naslov jedne knjige Julesa Vernea koju sam pročitao u djetinjstvu; promatrao sam južnu zviježdu i plakao. Nisam mogao početi plakati sve dok jedna prostitutka iz Dominikanske Republike i jedan bijedni Kubanac nisu malo-pomalo postali dio mene.

Rafael de Aguila Borges (Havana, 1961.) objavio je roman *Posljednje putovanje s Adrianom* (*El último viaje con Adriana*, 1997.), te knjige pripovijesti *Oni mokre stojeći* (*Ellos orinan de pie*, 2006.) i *S druge strane* (*Del otro lado*, 2010.) za koju je dobio nagradu *Alejo Carpentier* 2010. godine. Dobitnik je književnih nagrada: *Nagrada La Gaceta* (UNEAC), 2010. te *Nagrade veleposlanik riječi* koju dodjeljuje španjolska zaklada *César Egidio Serrano*. Nakladnička kuća *Samarcanda* priprema njegovu zbirku pripovijesti. Predstavljen je na Sajmovima knjiga u Frankfurtu, Guadalajari i Caracasu. Kazališna skupina *Sveučilišta Los Angeles* izvela je predstavu temeljenu na šest njegovih kratkih pripovijesti.

Raydel Araoz

Glava

Protjecala je dvadeset i peta godina vladavine cara Tiberija Cezara. Ja sam zbog vjere napustio pisare i stručnjake za pravo i besciljno lutao pustinjom. Tjelesne su soli na mome tijelu i na koži raspucanoj i suhoj poput moje odjeće, stvorile zaštitni oklop. Naleti suhog zračenja punog sitnih zrna, narušavali su nepomičnost pustinje i prenosili komadiće trnja te ostatke biljaka izobličeni vrućinom. Ispod pijeska, korijenje kaktusa savijalo se u potrazi za nepostojećim područjima s hladom na površini ili se ukopavalo u tlo slijedeći prolazne tragove vlage. U mojoj se kosi – dijelu tijela koje je najjače kažnjeno – počela podizati malena nit dima kad je lagani udar zraka oživio plamičak kojega se nije moglo ugasiti nespretnim pokretima, uobičajenim u očajničkim situacijama. Vikao sam i mahao glavom trčeći po pijesku oko jednog kaktusa, čudno oživljenog njegovim korijenjem. Ne znam nakon koliko sam okretaja pronašao rupu koja je zasigurno nastala zbog pomicanja korijenja jer sam se neprestano vrtio po pijesku. Ne razmišljajući, uvukao sam glavu u tu rupu u kojoj nije bilo dovoljno mjesta za ramena.

Ispod zemlje ugledao sam rustičan hodnik sličan spilji; neko se korijenje počelo povlačiti bježeći pred vrućinom izazvanom kosom koja je još uvijek bila u plamenu. Osjećaj zadovoljstva što se javlja kad se vatra počinje gasiti, spriječio me je da zapazim nazočnost bezglavih bića čije su me oči promatrale s prsa dok im je nos bio u pupku, a usta, nalik bestidnoj rupi, u trbuhu. Sa strahom sam gledao kako mi se približavaju i prekrilo im oči rukama, prilagođavajući se kako bih upoznao sve kutove njihova svijeta, sada čudno osvjetljene. Najsmioniji od njih koji je u rukama nosio nešto kao sjekiru, odsjekao mi je glavu. Od toga trenutka nisam mogao znati što mi je bilo s tijelom.

I.

U pustinji je ostalo ispruženo bezglavo tijelo. Njegovi prvi, čudni i neusklađeni pokreti nisu dopuštali da promijeni položaj. Tek kad je upio

uskladiti par radnji, kleknuo je i uvukao ruku u rupu kako bi ponovo došao do svoje glave. Uzalud je ustrajao u guranju ruke u jamu. Prošlo je već nekoliko sati otkako je njegovo tijelo, sada već bolno zbog položaja, odlučilo povući ruku i krenuti u potragu za pomoći u smjeru suprotnom od vjetra. Nakon sto učinjenih koraka, naginjao se kako bi opipao pijesak i među dijelovima stijena ili u naboranu tlu ostavio trag koji bi mu omogućio da se vrati. U jednom od tih polovičnih savijanja, povjerovao je da je prepoznao trag obuće. Tada je pretpostavio da se radi o nekoj trgovačkoj ruti jer se trag ponavljao ili se pak radilo o skupini ljudi koji su koračali probijajući se kroz vjetar. Pažljivo, da ne bi izgubio trag, napredovao je neravnim prostorom. Naleti zraka postali su tako učestali da su se zrnca pijeska uzdizala u ozračje ili su bijesno udarala o tijelo. Gotovo se i nije moglo primijetiti da je u blizini neki drugi putnik.

– Kamo idete? – upitao je hodočasnik. – Brzo će oluja.

– Tijelo je osjetilo kako njegove riječi odjekuju u zraku. Zgrabio je svoga sugovornika. U tom je trenutku onaj što je govorio zašutio i otkrio da je njegov sugovornik bezglav te se nastavio oslobađati. Vjetar je ubrzo među njima stvorio pješčanu zavjesu. Onaj koji je govorio, shvatio je da je čuderno nalik onom tijelu koje je pijesak polako brisao kao da je privid.

– Tko si ti? Što želiš od Ivana Krstitelja?

Ponovo je povikao i zrak kojim je odjekivao njegov glas, nosio ga je iprigušivao:

– Ivane Krstitelju, što želiš? – Uz naglu promjenu, riječi su se počele pretvarati u neku vrst jeke u oluji.

Očajno, tijelo je napredovalo tražeći sugovornika među pomiješanim vibracijama zraka, sve dok ga vjetar nije počeo vući prostorom zajedno s malim predmetima koji se nisu mogli zaštititi.

II.

Bića koja ću nazivati bezglavi jer ne znam za prikladnije ime, stavila su mi u usta čačalicu kako ih ne bih mogao zatvoriti. Nakon toga su mi namazali jezik, grlo i desni masnom smolom i ugurali u njih neko suho korijenje koje su zatim zapalili kosom koja je još uvijek gorjela. Iz njih mi je počela izlaziti svjetlost što se prelamala po zidovima i nacrtala nejasnu dugu. Nečim, pretpostavljam užetom, povukli su me za kosu i moje je podizanje iznad njih, bezglavima dalo neku tjelesnost.

Skrivenom od mojih nestabilnih vizija, između sjena koje su se pojavljivale na zidovima i nestajale s njih, žamor je postao nečujan.

Čim smo, izluđeni, pobjegli od plamena, došli smo do brda Bethzatha ne gledajući unatrag zbog straha da ćemo se pretvoriti u sol. I između mrtvačkih krikova i kasa konja, neki su sljedbenici Menachema krenuli prema Masadi. Ostali, raspršeni po brdu, odlučili su se sakriti i čekati.

Noću smo se vukli dolinom Siloam i u nevjerici promatrali razrušene

zidine, ruševine Antonijine tvrđave koje su, razasute, upućivale na hram iz kojega se još uvijek dimilo.

A kad smo ugledali Desetu legiju Frentensis⁵⁰ kako se utaborila na ruševinama hrama, klečeći, glavama smo udarali o tlu i uzvikivali:

*Ako te zaboravim, Jeruzaleme,
neka mi se sasušī desna ruka!
Neka mi se jezik zalijepi za nepce
ako te se ne sjetim,
u svojoj vlastitoj radosti!*

Kako podnijeti kućne zidove u dimu i koplja smečkasta zbog zgrušane krvi, pobjedonosni Titov i Berenikin marš prema Rimu i miris, taj miris na izgorjelo meso koji je sve zatrovao? *Zato ćeš ti, Babilone, biti razoren! Bit će sretan onaj tko će ti dati sve ono što zaslužuješ zbog onoga što si nam učinio! Bit će sretan onaj tko će ti zgrabiti djecu i baciti ih niz stijenje!*

Dim koji mi je izlazio iz usta omogućio je da promjene klime postanu manje učestale. Ponekad je stvarao oblak koji se bacao s visina poput jeseni imicao gnijezda iz mračnih uglova. Moj se položaj u prostoru mijenjao ne samo ovisno od govornika nego i ovisno o njegovu načinu pričanja događaja: prvo sam bio na najnižim mjestima s kojih mi se vrat izduživao prema tornju od cigle koji je dim izbacio u visine; kasnije sam išao prema gore, u otvorenije prostore gdje mi je pogled zbog metalnih struktura bio kao neki panoptikum.

Građevine su se tako brzo izmjenjivale da su nalikovale vrapcima koji, ispadajući iz gnijezda, mašu krilima i najavljuju zimu. Ali, kad je iz moga grla počeo izlaziti bijeli dim, nakon prvotnog iznenađenja, nastavio sam promatrati čovjeka koji je podnosio dječje šale dok je plamen sa čelične šipke približavao svojim ustima. Kad se plin zapalio, na pločniku i na klu-pama pojavila se svjetlost. Na trenutak, djeca su prestala gnjaviti starca sa šipkom i potrčala poslušati učitelja.

– Kakav je uistinu tekst ako mu svako čitanje daje novi smisao? Postoji li možda neka transcendentna istina u zapisima? U činjenicama, u raspršeni-m prigodama? Vratimo se čitanju u tišini.

Svjetlost je jedva dostatna za čitanje zapisa. Ponekad smjer vjetra jača svjetlost crvenkaste boje koja se raspršuje po zidovima kuća. Tko se sada sjeća poraza Cestija Sirijca koji je potjerao krv kroz naše žile progoneći neprijatelja i ubivši ga u dolinama Henom ili Siloam gušeći naš bijes zbog smrti naše braće u Siriji.

⁵⁰ Deseta legija Frentensis ili legija „morskih tjesnaca“ bila je rimska legija koju je osnovao Oktavijan August pred kraj Republike (op. prev.).

*Oh, Izraele,
tvoja je slava ranjena na tvojim planinama!
Kako su samo pali hrabri ratnici!
Nemoj to najaviti u Gatu
niti o tome pričati po ulicama Aškelona
kako se žene Filistejaca ne bi radovala,
kako te poganke ne bi poskakivale od sreće!*

Koju bih molitvu trebao potražiti da je posvetim tebi, podijeljeni grade,
koji se svakoga sata predaješ Titovim hordama?

*Oh, Bože!
Zbog čega si nas zauvijek napustio?
Zbog čega si usmjerio svoj bijes
na ovce s tvoje livade?*

III.

Iz hrpe dasaka, šljunka i razbijenog posuđa, izranjalo je tijelo puštajući da se otrese pijesak s njegove kože koja je, jednom oponašajući rijeku a drugi put sat, izgledala kao brazda. Kad je pijesak prestao padati, potresao je ruke i stražnjicu sve dok nije zaključio da je dovoljno čist. Tada je zgrabio neku granu koja mu je poslužila kao štap i krenuo natrag, bojeći se da se previše udaljio od glave.

Bila je noć. Herod Antipa, već naviknut na nesanicu, igrao se datuljama i suhim smokvama dok je hodao gornjim dijelom palače nastojeći zabaviti nezadovoljstvo koje su mu prouzročili njegovi nećak i šogor Herod Agripa. I nakon što ga je imenovao lokalnim sucem u Tiberijadi. U trenutku dok je prolazio dvoranom s kolonadama koja je spajala dva krila palače, analizirao je državne poslove i nastojao se pomiriti sa svojim ocem, sada za njega još većim zbog očeve šutnje i svoje krivice. Došao je na balkon s kojega je u daljini mogao vidjeti pokrajine Judeju i Samariju. Ponekad bi ga tu iznenadila zora.

Te je noći mjesec narastao i gotovo nikada do tada astrolozi i mudraci Carstva nisu vidjeli da se toliko naduo. Razlijevajući se preko svojih rubova, luna je zamagljivala stvarnost svijetlim i tamnim tonovima sjena koje su se kroz fontane i palme odražavale u vrtu. Na trenutak, Herod je prestao promatrati obzorje i zaustavio pogled na bezglavom hodočasniku koji je napredovao procjenjujući tlo štapom. Hladan je vjetar njihao palme i njihove sjene činio dinamičnim. Užasnut, Herod se čvrsto uhvatio za alku na vratima. Ne želeći to, njegove su ruke okrnule lavlju glavu izrezbarenu u drvetu i strah u obliku uspomene pomiješao se sa slikom Krstitelja. U tome trenutku zatvorio je vrata kako bi se sakrio od one vizije.

IV.

Ujutro je Herod naredio da se stražari raspitaju za glasine koje su kolale mjestom. U to je doba tijelo, izgubljeno u beskonačnom hodu, lutalo bez jasnog cilja okolicom grada Galileje. Tek kad bi mu noge uronile u pijesak, povjerovalo bi da se može vratiti: uzalud je svojim štapom nastojalo pronaći neko čvrsto tlo; nakon svakoga pokušaja jedan bi se njegov dio izgubio u pijesku, sve dok na površini ne bi ostao samo donji dio nalik tek sasječenu deblu.

Poslijepodne su se čuvari vratili u palaču. Veliki dio vrata bio je pokriven bijelim plahtama, što je bio loš znak. Znojni kao životinje, prolazili su hodnicima dok su iz unutrašnjosti dopirali snopovi svjetlosti. Bilo je devet sati kad su se pojavili pred Herodom.

– Kakve vijesti donosite? – upitao je prekinuvši svoj razgovor s pravnim pisarom.

– Tetrarhu, nema ni jednog kutka u pokrajini u kojem se ne govori o dolasku proroka.

– Priča se da u ruci nosi Božji dar jer kad on prođe slijepci progledaju, gubavci ozdrave, a mrtvaci ožive.

– Jedni misle da to je Ilija, a drugi kažu da...

To je uskrsli Ivan Krstitelj. Zato ima čudesnu moć. – Zbog posljednjih Herodovih riječi koje je izgovorio poput nekoga tko potvrđuje sumnju, auditorij je zanijemio. – Pripremite sve za žrtvovanje u hramu. – Pisar je kimnuo glavom i otišao sa stražarima.

Čim je svanulo, konjanici koji su krenuli iz palače u smjeru Jeruzalema došli su do ruba pustinje u kojoj se kovitlao pijesak. Zbog odjekivanja konjskih kopita pijesak je nalikovao malim valovima koji se šire. Pustinja je lagano zadrhtala. Tijelo koje se još uvijek od vrata nadolje pokazivalo u pijesku, osjetilo je kako se polagano počinje lelujati na ljepljivoj površini. Oblak prašine izazvan galopom Herodove pratnje strmoglavio se kao fina lagana kiša na pokretni pijesak zamećući svaki trag.

V.

– Ako postoji svijet s uzrocima ili zamislama, postoji zbog fizičkog tijela; to je svijet činjenica ili fenomena. Zato shvatiti stvarnost ne znači shvatiti izdvojene činjenice nego sintaksu koja ih sjedinjuje, onu u kojoj se razum prikazuje kao povijest.

U zraku je još uvijek odjekivao učiteljev glas kad su lagani oblaci od vodene pare, gotovo prozirni, prodrli u unutrašnjost kuća i počeli se mijesati s čađom na krovovima. Zvukovi su kao u izmaglici obavijali prolaznike: zupčasti kotači, koturi, sirene i klipovi zamijenjeni su novima. Ulje koje je iz strojeva procurilo na tlo proširilo se po ulici zacrtavajući put novoga doba. Kad je netko došao i protresao ogrtač prije nego što ga je objesio,

to je zvučalo kao zvuk motora punog goriva, a nova čađa koja je natapala odjeću, smanjivala je vidljivost i također donijela svoje vlastito osvjetljenje: blago i uzastopno. Žarulje su se prilagodile mome grlu, a u uši su mi stavili kablove koje su spojili na postolje na kojem se nalazila staklena žarulja. Ponovo vezan za kosu, njihao sam se u sredini. Baš kad sam se prestao ljuljati, svjetlost koja mi se pojavila na vratu dražesno se razlila po pisaćem stolu gdje su znanost i povijest zauzimale njegov pravokutni prostor.

Antonijina je tvrđava srušena sa sva svoja četiri tornja, sa svojim atrijima i trijemima. Kad su Zeloti stigli do vrata s dvostrukim lukom smještenim na zapadnoj strani gdje su pobili čitav rimski garnizon, pod vodstvom Eleazara su preko Lithostrostosa⁵¹ krenuli putem prema gradu i započeli pobunu. Kao što je predvidio Eleazar kad je saznao da su njegovi ljudi uspjeli ubiti Menahema iz Judeje dok se molio u atriju hrama, ni jedno mjesto više nije bilo sigurno. U tajnosti, svi su kovali zavjere; čak i svećenici koji su šutke ostali vjerni Agripi II. i molili da Cestijeve trupe što prije dođu u Jeruzalem.

VI.

Žudeći za tim da se dražest mudrosti razlije po njemu, Herod Antipa se penjao stubama ostavljajući iza sebe ribnjak Bethesdu, drevni izvor rijeke Gihon gdje je okrunjen Salomon. Zamišljen, napustio je zgradu s pet jonskih stupova, skriven u kutku koji su u podnožju brda tvorile zidine hrama. Svakoga je časa okretao glavu prema nebu kao da čeka znak koji se pojavio u blizini Palače Hasmonejaca, kad je među mnoštvom zapazio svoga sirijskoga roba.

– Čekaju vas u palači – rekao je Sirijac, još uvijek uznemiren zbog trčanja i ne usuđujući se podići pogled koji je upirao u prašnjavu ulicu.

U sredini prostorije dvojica centuriona pridržavala su ne baš visoka čovjeka. Njegova rijetka brada i užasna mršavost ukazivali su na tešku hodočasničku sudbinu. Sa strane su stajali svećenici i učitelji zakona te vrijeđali uhićenika. Kad je došao u dvoranu, na Herodovu se licu pojavilo grozno razočaranje. Prizor koji je bio vrlo pomno osmišljen, sada je djelovao groteskno. Bilo je previše ljudi i prevelika buka. U bučnom mnoštvu, uspio se čuti centurionov glas koji je potaknuo muklu tišinu.

– Tetrarhu, Poncije Pilat vam šalje ovoga Židova rođenog u Galileji kako bi se izvršila pravda prema zakonu.

– Za što ga se optužuje? – upitao je Herod i ponovo je zavladao žamor. Rimljanin mu je umjesto odgovora predao pergamenu dok je ovaj carskim kretnjama ponovo ušutkivao mnoštvo. Na trenutak je zaustavio pogled na čudnome čovječuljku koji je djelovao mirno i u čijim se očima umor pretvarao u ravnodušnost.

– Jesi ti možda novi Krstitelj? – upitao je Herod, ali je kao odgovor

⁵¹ Lithostrostosos – mjesto, zvano Lubanja, početka Kristove muke (op. prev.).

dobio samo šutnju. Jedan se od vojnika, prisjetivši se obezglavljena čovjeka u prnjama, nasmijao i nekim čudnim veseljem zarazio sve stražare.

– Nije, kaže da je Božji sin – povikao je jedan od svećenika i pljunuo na zarobljenika.

Sumnja koja je ranije izobličavala Herodovo lice, počela je nestajati tako da je njegov glas kad se obratio svojim stražarima, zvučao kao graktanje.

– Ako je tako, odjenite ga kako je prikladno i vratite ga Ponciju Pilatu. Ja sudim samo smrtnicima.

Uronjeno u pijesak, tijelo je plutalo tražeći čvršća područja. Iza sebe je ostavilo stotinjak neraspadnutih trupala sačuvanih na tako djelotvoran način da su mogli opipati osjećaj čuđenja hodočasnika koji je još uvijek imao ispruženu ruku kako bi izbjegao da mu se prolije čaturica s vinom, očaj rimskog glasnika koji je ustrajao napredovati na svome konju, tjesko-baegipatskog trgovca koji se vrtio promatrajući svoje tkanine kao i Klau-dijevo poprsje okruženo volovskim kostima, nekoliko ovaca poredanih u niz i spuštene glave kao da napreduju prema kakvu izgubljenom mjestu u tome mraku punom sićušnih zrna.

Sunce je počelo prodirati na zemlju i sušiti svaku kap vlage. Sušilo je svako zrno pijeska sve dok se tlo nije rasprsnulo kao glineni lonac i vrućina se počela provlačiti kroz pukotine prema dnu i sve činiti čvrstim. Kad je teren očvrstnuo, tijelo se više nije moglo micati. Nekada napušteno mjesto sada je postalo prohodno pa su njime lelujale kočije i usmjeravali se ljudski koraci. Malo zatim pojavili su se kukci.

Mravi su počeli razmicati pijesak. Začudeni, otkrili su neku prepreku i približivši joj se, počeli čeprkati po kristaliziranome pijesku oko tijela. Lagano pokretanje kukaca vratilo je tijelu njegovu nekadašnju pokretnost – prvo kroz osjećaj peckanja, zatim kao škakljanje koje je polagano obuzi-malo sve njegove živce. Kroz vene i arterije također je prolazio zrak koji se miješao s glasovima prolaznika što su se s vremena na vrijeme zaustavljali na tome mjestu.

– Nemojte slušati Saduceje jer ako Krist nije uskrsnuo, ono što propo-vijedamo nema nikakvoga smisla. No točno je da je uskrsnuo i da je na zemlji izazvao smrt i uskrsnuće. Kao što piše u Zavjetu „Prvi čovjek, Adam, bio je živa materija, ali je posljednji Adam duh koji udjeljuje život“.

Hodočasnici su kampirali na pijesku i dijelili kruh na sedam komada te ga zatim močili u zdjeli s vinom.

– Ali, ako je uskrsnuo, je li njegovo tijelo bilo ljudsko?

– Bilo je. Kad se sije, sjemenka mora umrijeti da bi biljka oživjela. Posli-je joj Bog daje oblik koji on želi i svaka sjemenka izgleda onako kako je on zamislio. Pokapa se materijalno tijelo, a uskrsava duhovno.– Kad je izgovorio ovu posljednju riječ, komad kruha mu je ispao iz usta i razmrvio se, tako da su mravi odnijeli mrvice u nutrinu zemlje.

Tijelo, već prilagođeno škakljanju kukaca, osjetilo je čudnu toplinu kad su kruh i vino dotaknuli njegova leđa i tada je po prvi put odgonetnuo

odjek one riječi. Sljedeći put koji su zacrtali mravi, uputio se na površinu u potrazi za glasom.

– Tijelo se ne sastoji od samo jednog dijela nego od mnogih. Kad bi ruka rekla: „budući da nisam noga, nisam ni dio tijela“, ne bi prestala biti njegov dio. Ali, ako se odvoji od tijela, ruka je ruka samo po imenu. Zato je Bog svaki dio tijela stavio na svoje mjesto. I premda smo svi dio Njegova tijela, samo smo u Njemu jedno.

Kukci, uplašeni neuobičajenom pokretnošću tla, počeli su izlaziti iz zemlje kao da netko gura.

– Pavle, pogledaj, sve je puno mrava.

– Onda je vrijeme za odlazak.

– To je loš znak, možda ne bismo trebali ići u Jeruzalem.

Na trenutak su svi zašutjeli, zatim su otresli mrave i krenuli.

VII.

Stranice su požutjele, a priče počele gubiti jasnoću. Zbog laganog nagnuća moga grla, svjetlost je kroz sjedala prodrila do zida na dnu prostorije. Iza zavjesa pojavili su se glumci i svjetlost je ostala na drvenoj pozornici na kojoj je stvarala krug.

– Učitelju, kad će se to dogoditi? Koji će znak ukazati na to da će se uskoro dogoditi neke stvari?

–Kad budete ugledali Jeruzalem okružen vojskom, znajte da će uskoro biti razoren. Tada neka oni koji se nalaze u Judeji pobjegnu u planine; oni koji su u Jeruzalemu, neka izađu iz grada, a oni koji su na selu, neka se ne vraćaju u nj. Jer, to će biti dani kažnjavanja kad će se ispuniti sve ono o čemu govore Zavjeti.

Ubrzo je svjetlost prestala pratiti glumčevo kretanje i ostala kao mjesec na bijelome zastoru u pozadini. Kako se krug postepeno počeo pretvarati u pravokutnik, slike su se poslagivale i glazbenici koji su se na početku (po običaju) gurali između gledališta i pozornice, otišli su u trenutku kad su ovi likovi počeli pjevati. Ponavljajući se, slike koje su djelovale zbrkano i promjenljivo, zadobile su smisao. Čovjek oženjen svojom majkom počeo si je vaditi oči. Netko tko je proklinjao neki hram, bio je razapet na križ i uskrsavao. Dvoje mladih ljudi umiralo je zbog mržnje koja je vladala između njihovih obitelji. Svaki put kad bi se svjetlo ugasilo, pojavljivale su se iste priče s drugim licima, drugim krajolicima, drugim imenima.

VIII.

Stražari su se plašljivo udaljavali od kreveta. Ispred njih, bolesnik se uspravljao u postelji: pokušao je napraviti pokret kojim bi uspostavio red. Na trenutak je zadobio oštar bolesnički pogled i odlučno zamahnuo rukom, ali kad je izgovorio prve riječi, usta su mu se napunila crvima koji

su se otkotrljali s njegovih usana i počeli se rasipati po lanenim plahtama. Tada su se stražari počeli povlačiti prema vratima i plavkasti je nalet vjetra donio lice smrti.

Agripa II. je reagirao kao da ga je obuzela neka loša misao; uvijek kad se vraćao u Cezareju bojao se da će ga zadesiti očevo prokletstvo. Sada je promatrao kako se stražari zaustavljaju pokraj hipodroma i pokazuju na polukružnu zidinu što okružuje grad. Nagonski je primio Bereniku za ruke, ali kad je shvatio da ga pratnja promatra, polagano ju je pustio. Berenika se blago nasmiješila i rekla mu tiho:

– Gospodine moj, čeka nas Festus.

Herod Agripa II. počeo je osjećati mučninu koju mu je izazvalo približavanje gradu i strah jer je bio proklet zajedno sa svojim potomcima. Uz saznanje da se zlo može proširiti sve do sedmog naraštaja, počeo je ponovo hodati. Konjska kopita su se uputila prema vratima s dvostrukim lukom koja su branila ulazak u grad.

IX.

Rastrojena, Berenika je slijedila kolosalne kipove koji su se odmarali s obje strane ulaza u luku, na stupovima. Sviđalo joj se vidjeti ih kako nestaju i ponovo se ponavljaju između kuća i novih građevina. Uz tu brzinu, grad joj je djelovao manje zanimljiv i moralistički, lica su bila tek mutne slike koje se zaboravljaju kao i dužnosti, kao smrt njezina oca Agripe I.

Porcije Festus primio je Heroda i njegovu sestru uz sve počasti. Nakon objeda prošli su hodnikom na dnu palače i došli do praga vrata.

...Prema mome mišljenju, to je jako čudan slučaj. Stari prokurator Antonije Félix ga je zadržao u zatvoru; nije znao što učiniti. A ja nisam toliko upućen u židovske stvari; zato prosljeđujem slučaj vama. Iako ne pronalazim ništa zašto bi trebao biti suđen, Židovi iz Cesareje i Jeruzalema vičući zahtijevaju njegovu smrt. Možda ću, nakon što ga ispitam, biti u stanju nešto napisati caru jer mi je glupo poslati mu optuženika i ne reći zbog čega je optužen. Naime, on je, pribjegavši činjenici da je rimski državljanin, zatražio da mu sudi Njegovo Veličanstvo.

Dovedite onoga Pavla iz Tarza. Potražite ga i vidjet ćemo o čemu se ovdje radi.

Festus je gurnuo vrata prostorije i dao znak stražaru da potraži optuženika. Umiruća svjetlost poslijepodneva obojila je pokućstvo i ljude koji su u tišini čekali u skloništu, u žuto.

X.

Glasovi hodočasnika nisu mogli pronaći izlaz iz vijugavih tunela mravinjaka i neprestano su se i beskonačno mijenjali. Tako da su se riječi, sudarivši se s ulazom ili izlazom iz tunela, podijelile na slogove koji su se

zatim preustrojavali i iskrivljavali sve dok se ne izgubili kao jeka u nekoj spilji. Primjerice, riječ „EVA“ mogla se promijeniti u „AVE“ ili u „ADAM“ i mogla je nestati u „NIŠTA“. Ili se nakon nekoliko dana odjekivanja riječ „TIJELO“ mogla promijeniti u „ODIJELO“ te u tome putovanju kroz mrak odjekivati kao graktanje. Iskidane do svoje biti, riječi su se natopile blatom kao dahom života.

Slijedeći iluzoran svijet zamisli, tijelo je pronašlo točku podudarnosti na dnu pećine gdje su riječi svedene na dvadeset i dva glinena znaka koji su predstavljali sve tekstove. Kad ju je dotaklo, osjetilo je ciklično vrijeme čovjeka u njegovim beskrajnim promjenama – tri slova koja su bila dio zabranjenog imena i šest slova koja su bila smjerovi u prostoru. U beskrajnosti priča potražio je onu o hodočasniku što prolazi pustinjom kako bi se susreo s Bogom. Zatim je pronašao i onu o rođenju, jaslicama, hođu jednog izabranika do Jordana, o njegovu čekanju na onoga tko će morati pronaći put u pustinji i najaviti svoj dolazak ljudima i Bogu, o susretu njih dvojice, o hodočasnikovu pitanju, o pozitivnom odgovoru odabranika, uranjanju odabranika u vodu, orupi koja se otvorila na nebu i Božjoj riječi što je silazila u obliku ptice. Tada je, puštajući da se slike ponavljaju, izabrao i prodro u povijest kao da prolazi kroz zid napravljen od blata.

XI.

Svjetlo se ponovo ugasio.

U jednoj prostoriji u palači princ je, u društvu svojih uzvanika, promatrao ples neke žene i smione pokrete njezinih bedara ispod prozirne suknje. Krikovi uzvanika i zvuk čaša pratili su ženu koja je plesala između plavih jastuka i tapiserija sa zvijerima što su ispunjavale prostoriju. Robovi iz Etiopije mahali su velikim lepezama od perja. Pokretom ruke princ odgurava jednoga od svojih robova. Kad završi ples, rob se pojavljuje s glavom bradatoga starca na pozlaćenu pladnju. Izgubljeni starčev pogled u suprotnosti je s užasnutom grimasom koju mu je zasigurno prouzročio posljednji trenutak njegova života. Čak i tako, odraz glave na pladnju izgleda kao da je i dalje vitalna. Bojeći se da se radi o duhu, žena podiže glavu za kosu kao da se taj pokret mora vječno ponavljati u tijeku vremena.

Odjednom se nešto promijenilo među jastucima i tapiserijama gdje su se odmarali princ i njegovi uzvanici – pojavilo se obezglavljeno tijelo. Kad su bezglavi vidjeli kako izlazi iz ekrana i narušava prostor stvarnoga, ustuknuli si prema najmračnijim područjima povijesti, tražeći zaštitu i odgovore.

S dna špilje izronilo je tijelo. Posrtalo je poput nekoga tko je preživio nekoliko stoljeća, došlo do mene i povlačeći me za uši, stavilo me na svoja ramena. Na trenutak sam osjetio da se moje žile sjedinjuju s drugim žilama i da mi se koža stapa s nečijom drugom kožom. Tada sam podigao glavu i izašao iz zemlje, mračne kao noć.

Raydel Araoz (Havana, 1974.) je književnik i redatelj. Školovao se za elektrotehničara, a završio je i srednju teološku školu. Diplomirao je režiju na Međunarodnoj filmskoj i televizijskoj školi u San Antoniju do los Baños. Objavio je pripovijesti za mladež *Brakov svijet* (*El Mundo de Brak*, 2000.), *Graffiti, znakovi na papiru*. *Antologija kubanske eksperimentalne poezije* (*Graffiti, signos sobre el papel. Antología de la poesía experimental cubana*, 2004.) u suradnji s Mercedes Melo, knjigu pripovijesti *Rekvijem za mrave* (*Réquiem para las hormigas*, 2008.) te roman *Kuća za sastanke* (*Casa de citas*, 2014.). Njegova knjiga eseja *Uronjene livade. Obilazak preko napuklina* (*Las praderas sumergidas. Un recorrido a través de las rupturas*, 2015.) dobila je nagradu *Alejo Carpentier* za esej. Među ostalima, režirao je filmove *Pisanje i užas*, 2008., *Postaja za flaute*, 2010. te *Otok i znakovi*, 2014. za koji je dobio nagradu *DocTV Iberoamérica*.

Reinaldo Montero

Šetnja Malecónom

Uz taj ogromni *Malecón*, tamno more i Rosine sjajne oči, postao si pravi pjesnik; najradije bi rekao: oh, Rosa, ili bez oh, ali ipak nešto uzvikujući, jer živiš u nadi da će se uz šetnju po *Malecónu*, uz more i noć kao sudionike, Rosine oči zatvoriti kako bi je poljubio.

Ah, jer one su... Bolje bez toga ah. Rosa je jedno od njih troje... I objašnjavaš da su njih troje *Malecón*, more i njezine oči. I jedan-dva-tri, jedan-dva-tri, jedan-dva-tri, u brzom ritmu valcera i hvaleći dobre šetače. To je doživljaj sumnjive vrijednosti. To je nešto što se u teoriji i u solfedu zove zrak. Znaš li, Rosa? I kakve ima veze zna li ona ili ne zna ako je i dalje pored tebe i hoda korakom hodača? Nikada *en presto*, Rosa, jer jedno *presto* je *tempo infelice*, općenito, premda u nekom posebnom slučaju može jako pomoći ukoliko se radi o hodanju od točke B do točke A, jer *risoluto* je *presto*, ali zapravo lažno, nešto što se može odbaciti preko palube ili preko tamnog *Malecóna* kako bi se utopilo u ovome moru iz kojega se plavetnilo preselilo u tvoje oči. Je li nastao još jedan bolero više od potrebnog? Tužna sudbina riječi *presto*, koja je ponekad *giocoso e leggero*, i čak *animato*, iako zapravo služi samo za to da se, primjerice, ne dođe kasno, da se označi vrijeme, ne *tempo*, ne dolazak na posao, ili odlazak po djecu u slučaju da se ima djecu. i njihovo kupanje, hranjenje, odlazak na spavanje i spavanje u određeno vrijeme *a tempo giusto* jer sutra se treba probuditi odjednom u vrijeme *più giusto ancora*; te su stvari tako otuđene, tako daleke *Malecónu* koji zahtijeva lagani korak od osamdeset osminki po minuti. I nema veze što ona ni ne zna što je osminka ili trideset druginka i što se čini zbunjnom jer Rosa će već uživati, više nego što može i pomisliti, već će to primijetiti, već će u to vjerovati, za sada neka samo ima povjerenja. Imaj povjerenja, Rosa, jer šetači su divota kao i ona Beethovenova šetnja koja se pojavljuje u dugom pokretu druge sonate za drugu violinu i piano. Nije otkriven poziv u neku sobu ili u neku kuću kako bi se slušalo glazbu koju nazivaju klasičnom; ne to je nešto jako dugačko *e capriccioso* objasniti.

Ono što se može jednostavno i kratko reći je to da je u ljudskoj prirodi hodati sedamdeset i pet osminki u minuti, bolje nego osamdeset. Kao da se ide prema *adagiju*, Rosa. Jer dan je bio jako vruć, *calore forte e senza tempo*, uz gužve u omnibusu i znojenje među tijelima s već osušenim znojem. Zapravo, nema ničega boljeg za Rosu, za plavetnilo njezinih očiju u danu neprekidne i snažne zapare, u noći kad nema ni traga svježini nego vlada samo vrućina, šetati se uz rub *Malecóna* i promatrati more, jednostavno promatrati mirno more nalik svili.

I Rosa hoda sva jako svilenka dok te sluša kako govoriš nešto svilenko. Tada ti miluje leđa. I ona se počinje znojiti. Tako da jedna ruka na leđima želi prikriti fijasko, ne želi obustaviti taj pokret, pravi jedan obuhvatni krug. A što to obuhvaća?

Tvoja ruka obuhvaća one koji pecaju s finim najlonom uz pomoć nekolice mladića i konzervi koje prave buku ako nešto zagriže; obuhvaća žene tih muškaraca koje donose nešto za jelo svojim muževima jer im osjećaj za zajedništvo govori da ih je bolje običi bez obzira je li nešto grize ili ništa ne grize; obuhvaća zaljubljene koji stojeći ispunjavaju obred promatranja – on gleda prema gradu, a ona prema moru, ili pak sjedeći na zidu s nogama koje vise sa stijene, lijepo guguću i pipaju se, podupiru se ili čak liježu na zid i razgovaraju, sanjaju i spavaju: obuhvaća starce koji govore sami sa sobom jer znaju da nikada neće razgovarati s Bogom; obuhvaća brze prodavače koji tiho najavljuju robu kako božanstvenu tako i rijetku i po mjeri čovjeka ili se zaustavljaju da srede račune sa švercerom i velikim nabavljačem svega što nedostaje i koliko nedostaje; a švercer slabo sluša jer mu je dovoljno da izgledom pokeraša zaključí što je točno a što lažno u ključnim riječima; obuhvaća malodušne homoseksualce koji se stide sjesti jedni uz druge na tako erogeno mjesto i izbjegavaju gledati se u oči ako netko prolazi; uključuje nasmiješene muške prostitutke i sjajne *jahačice*; obje skupine dijele nezasićenost u lovu na turiste i nude, svatko na svojoj strani ili u zajedničkim akcijama, privlačne stvari koje se ne spominje u vodičima ili se pak i jedni i drugi posvećuju vođenju skupina kako bi zaradili pokoji dolar. To je malo, ali ne treba pretjerivati; obuhvaća muškarce koji svoju obitelj izvode van ili vuku sa sobom ženu, djecu, psa i hodaju šutke ili možda veselo čavrljaju jako zadovoljni životom i svijetom, ali su zavidni parovima bez pasa i s ljubavnom pričom od najviše dvije noći; obuhvaća ženu koja se šeće sama što je neuobičajeno i ne gleda dalje od vrška svoje cipele kako bi znala kamo staviti nogu pri sljedećem koraku; obuhvaća skupinu tinejdžera koji se pokreću pod utjecajem glazbe koja ih hipnotizira i sada izlaze iz skupne začaranosti jer treba prikupiti novac da bi se još nešto kupilo i brzo ga prikupljaju; imaju povjerenje jedni u druge, odabiru izaslanika koji kreće ovamo, prema kraju ovoga beskrajnog zida, čak bezimenog, i nakon što je napravio nekoliko koraka, druga skupina raspravlja. Je li to početak problema? Barem se pojavljuje netko tko je stjeran u kut i prema zidu, ili prema samom đavolu i crnoj rupi, ali ne, svojom rječitošću nadvladavaju

pokrete koje također obuhvaća tvoja ruka jer ni jedno mjesto koje je posjetio najugledniji od mornara brodolomaca nije tako cijenjeno kao mračni havanski *Malecón*; to je možda zbog prirode Otoka i treba odati poštovanje moru, toj zadnjoj granici nade, toj opsjednutosti za drugačijim stvarima i tu je *Malecón*, kao što kažu, spomenik posvećen žudnjama što započinj u i završavaju u moru.

I na toj točki, kad si gotovo zaboravio da hodaš sa ženom svijetlih očiju *a tempo di andante*, Rosa se zaustavlja, staje ti nasuprot i zatvara oči kako bi je poljubio. I ljubiš je, a to izgleda kao da se osvjetljava neka određena prostorija u kući, bez klasične i bilo kakve glazbe i *Malecón*-more-noć počinju kliziti prema nečemu što više nije važno i *prestissimo*, ne kao svila jer priroda Otoka također ulazi u neuobičajenu sposobnost zaboravljanja jer se čak i riječi koje slijede jedna drugu u tome pravcu, usmjeravaju prema nečemu što je prestalo biti važno jer je već svanulo u tvojoj sobi i Rosa je upravo ustala iz kreveta i napravila dva koraka. Naga, usmjerava pogled svojih očiju koje su plavlje nego ikada između tvoga vrata i slova, ili između đavola i duboke bjeline u kojoj raste muškarac što peca uz pomoć limenki, a njegova žena ne dolazi. Zna se da neće doći i on je ljutit i plače i proklinje svoju najcrnju nesreću, beskrajnu kao more i par zaljubljenih koji spava raste i čak sanja o samo svojoj prostoriji, o jako širokom krevetu na kojem je vođenje ljubavi ugodno i divlje i slatko i izvjesno; gotovo da doživljavaju ejakulaciju i orgazam, a kad otvore oči, more je jednako crno i zid je jednako čvrst i ostatak stvarnosti je ponovo isti kao i uvijek. I rastao je starac koji prestaje govoriti kad shvati da je Bog preuzeo riječ, i užas mu se širi prsima; uvjeren je da mu život neće biti dostatan da do kraju čuje taj govor za koji su mu obećali da će biti kratak i da će slijediti tišinu veću od mora; i rastao je prodavač koji je trčkarao i koji bi odjednom grlenim glasom objavio da prodaje robu. Ne podnosi više toliko zagonetnosti, toliko pritajene policije, toliko povećanja unutaršnjeg duga koji se ne može naplatiti, švercera koji ga sluša, koji zaboravlja svoje lice igrača pokera jer u ovoj usranoj zemlji ima previše toga što ne funkcionira; neka dođe onaj kurvin sin kako bi svijet bio još gori. Čuju dva mukla zvuka kao da su dvije daska međusobno udarile jedna o drugu i to je sve; čovjek krvari, više ne viče, krvari i nitko ništa ne radi, ne pojavljuje se nitko od policajaca koji se nalaze uzduž tako velikoga i nepomičnog zida i mora, i raste homoseksualni par koji se ljubi a to ne čini ni zbog buntovništva ni zbog pokazivanja kao što bi mogao loše razumije netko tko ne razumije, a ako bi se htjeli i dalje ljubiti i dogodi se neko čudo, ni jedan prolaznik neće ni pisnuti; i ponovo se počinju ljubiti; kakva je ludost taj naš životić, i još jedan poljubac; i tako nastavljaju sve dok četvorica mladića snažna poput zida ne primijete taj bezobrazluk i dolazi do mora udaraca; tada jedan od homoseksualaca počinje povraćati i prljati *Malecón*, a drugi vrišti kao da su nekoga ubili; mladići se udaljavaju smijući se, sređujući si košulje i međusobno pričajući o onome što se dogodilo. Izgleda kao da se radi o nekom

vicu, i rastu nasmiješena muška prostitutka i sjajna *jahačica* ispred dvojice stanovnika ove ogromne zemlje koja se zove Čudo. Noć se bliži kraju, ta noć u kojoj su se dogodile divne stvari za koje par stranaca želi platiti pola cijene. Nikako ne mogu shvatiti da je cijena tako visoka, kažu, i isparuje smiješak muške prostitutke, sjaj *jahačice* se gasi jer dosta je više toga da se Kubance smatra Indijancima trećega svijeta ili seronjama kao što su rekli prošloga četvrtka, i muška prostitutkavadi novčanicu od pet dolara, podiže je jako visoko u ruci i na sve strane svijeta objavljuje da ni on ni ona nisu mrtvi od gladi, da mogu dobro pogledati jer je novčanica prava, a stranci baš dobro ne razumiju ili se samo tako čini, ali na kraju ipak plaćaju ono što moraju i osmijeh se vraća na lice muške prostitutke i sjaj se vraća na grudi *jahačice*; ona uz par vrućih oprostajnih poljubaca izgovara nekoliko rječitih i nježnih rečenica o tome da i u najboljim obiteljima ima onih idi mi dođi mi i ona zna što oni gube ako gube; osmijeh muške prostitutke je širi od *Malecóna*, a blistavost *jahačice* prijete da će osvijetliti čitavo more. I narastao je muškarac koji je izveo u šetnju svoju obitelj i psa, i odjednom počinje nogom udarati psa i nastavlja to činiti dok djevojčica plače, a žena prinosi ruke glavi; pas ne grize, ne bježi niti se čini da se ljuti, samo zavija, a to muškarca još više razbjesni i odjednom pas leti preko zida i more ga preuzima, more ga ljulja i pokriva ga kako bi muškarac, žena i djevojčica, svatko sam, došli na *Malecón* kao da očekuju da im more vrati toga jasnog psa koji je bio tako dobar do samoga kraja i počela je rasti žena koja se sama šeće što je neuobičajeno, i zaustavlja se, vraća se žurno natrag; već zna kako i gdje treba napraviti ono što treba napraviti i što napisati u poruci koju će zahvaljujući crnilu *Malecóna* i jasnom naziranju mora ostaviti. I narastao je dječak koji s prikupljenim novcem traži ono za čime žudi i ide prema kraju zida i tu se izgubi i više se ne vraća. A najtajanstvenije od svega je to da ga se nakon tjedan dana čuje kako govori na Radiju Miami, a nikoga nije obavijestio i jasno je kako je izveo ono što je izveo i da mu je more dopustilo da uradi ono što je uradio. I narasla je skupina koja ponovo počinje raspravljati do zore i mahanje rukama eksploziva u bijes, a vika je tako silna da more ostaje u sjeni i žestoko udara valovima o *Malecón*, prodiere na ulice, poplavljuje. Izgleda da je došao početak kraja.

To je kraj jer ćeš sada u potpunosti uroniti u te priče, u more nadanja, opsjednutosti i tuge, i možda otkriti čega ima na *Malecónu*, čega ima u tolikim ljudima, u tebi. Rosa te ljubi u leđa s *fuoco e a piacere*, bez pratnje glazbe. Tako da će ti, ako ga napustiš, čitatelj oprostiti jer priroda otoka također obuhvaća napuštanje. Ali, Rosa to još uvijek ne zna.

Reinaldo Montero (Cienfuegos, 1952.) je književnik, scenarist i dramaturg. Piše romane i pripovijesti. Dobitnik je slijedećih nagrada: *Fray Luis de León* u Španjolskoj za djelo *Liz* 2007., *Alejo Carpentier* za djelo *Posjet infantkinje* (*La visita de la infanta*), 2005., nagrade *Juan Rulfo* koju dodjeljuje *Radio međunarodna Francuska* i *Meksički kulturni centar u Parizu* za djelo *Djelovanje izgubljene ljubavi* (*Trabajos de amor perdido*) 1992., nagrade *Benalmádena* u Španjolskoj za djelo *Moralne zablude* (*Los equívocos morales*), 1988. godine. Na Kubi je dobio nagradu *Casa de las Américas* za djelo *Umješnost bijega* (*El arte de la fuga*) 1986. i *Nacionalnu nagradu književne kritike* za djela *Don Juani* (*Donjuanes*, 2009., *Liz* 2006., *Posjet Infantkinje* 2002. te za *Misije* (*Misiones*) 1997. Godine 1996. dobio je nagradu *Ítalo Calvino* za *Medeju* (*Medea*), 1995. nagradu *Caimán Barbudo* za djelo *Emilijevi posjeti* (*Las visitaciones de Emilio*), a 1984. nagradu *David* za neobjavljeno djelo *S tvojim riječima* (*Con tus palabras*), 1984. Njegov scenarij za film *Čarolija povratka* (*El encanto del regreso*) dobio je prvu nagradu na festivalu u Bogoti i nagradu *Caracol* u Havani. Bio je u žirijima na nacionalnim i međunarodnim natjecanjima, među ostalima, u žiriju za dodjelu nagrade *Casa de las Américas* i na natjecanju za neobjavljene scenarije na festivalu *Nuevo Cine Latinoamericano*.

Reynaldo Duret Sotomayor

Don Quijote iz Havane

Do kojih granica moramo govoriti istinu?
Silvio Rodríguez

*U znak sjećanja na Juana Fresneda Campoalegreá i „Crvenog đavola“.
Estébanu Sotolongu Carringtonu za njegovu knjigu svjedočanstva Rat mira.*

Užurbano hoda pločnicima. Dolazi u bar i sjeda za šank. Traži čašu vode. Vlasnik bara ga pozdravlja, izrugujući se. Što, zar si već pronašao Mariju? Starac šuti. Čeka čašu. Halapljivo pije. Pojavit će se. Već će se pojaviti. Izlazi iz bara.

Krajolik je dosadan i ravan. Ironično, tragovi koje je na zemlji ostavila grozna suša nalik su rascjepima koje su napravili gromovi. Panorama izgleda sigurno i nesavladivo. Još ga čeka jako dugačak put.

Ulazi u zgradu gdje živi sirotinja, u kojoj se čuje glazba i uzrjani glasovi. Nestrpljivost muškaraca što sjede za stolom gdje se igra domino i rum ubrzava odluke, a izazovi koje pruža igra čine ih nevažnim.

– Ponovo onaj luđak! – žena zastaje na vratima svoga ćumeza. Promatra okolicu – i opet u isto vrijeme! Ulazi u svoju sobu. Lupa vratima i navlači zavjese.

– I uvijek pita za tu Mariju – dovikuje druga žena i otvara vrata. Starac staje ispred nje, daruje joj bezubi osmijeh, s tamno ljubičastim desnim.

– Je li došla María? – otvara širom oči, gladi bradu, čeka.

– Jest – žena izvija tijelo prema naprijed i pritišće svoj spolni organ – Evo je ovdje!

Starac psuje. Užurbano izlazi. Muškarci se smiju pomičući domino pločice. Netko pojačava glazbu. Susjedi koji se u to doba odlučuju odmarati se, počinju se buniti.

Luta bez određena cilja. Zaustavlja se na uglovima. Usmjerava promet. Zaustavlja automobile pokretom ruke i crvenom zastavicom koju vadi iz stražnjeg džepa. Daje znak školarcima koji čekaju priliku da prijeđu cestu. Pokušava pomilovati njihove glave, ali jedni bježe, a drugi mu plaze jezik. Luđače! – uzvikuju.

Njegove korake guta ulica. Ne prestaje pitati je li se pojavila María. Ponekad se zaustavlja i razgovara s nekom zamišljenom osobom. Pokreti mu postaju žustriji, pokazuje nešto u daljini i zatim se srdačno oprašta. Nastavlja svoju šetnju. Ne smetaju ga ni sunce, ni ljudi ni glad.

Glad je još jedan vojnik više. Blagovaonica, prepuna zelenih muha, po izgleda je odavala dojam da se radi o mjestu koje guši. Pod je bio pun blata. Način na koji su kuhali grah bio je vrlo primitivan. Stavili bi ga u vrelu vodu i nakon petnaest ili dvadeset minuta posluživali teškom kutljačom. Okus jela uvijek je bio isti. Mirisalo je po petroleju jer u peći nije bilo dovoljno plina.

Nove ulice. Dolazi do uništene zgrade. Skupina mališana igra se rata.

Djeca su bosa, ušiju punih ušnog voska, nametnika, a poneki imaju i neku očnu bolest. Svakoga dana kad se posluživalo jelo, veliki je konvoj djece virio kako bi vidjeli što je ostalo od njega. Svakodnevno bi sjedali na kameni zid i iz spremnika vadili pokvarenu hranu.

Osjeća kako pucnjevi paraju zrak. Zaklanja se iza hrpe ostataka. Promatra. Srušeni zidovi vraćaju se na svoje staro mjesto. Neki muškarac izlazi iz prvoga stana odjeven u vojničku odoru. Iza njega dolazi žena s djetetom u naručju i oprašta se od njega.

María! – dovikuje joj. Ona daje poljubac mladom čovjeku, a on ljubi dijete. Sve troje nestaju u zagrljaju. Zgrada se opet ruši. Djeca se rastežu. Odijevaju maskirnu odoru. Bacaju granate prema parku koji je ogromna prašuma. Jauci. Raskomadana tijela. Izdržite! – dovikuje automobilima koji prolaze, odnosno ratnim tenkovima koje vidi.

Konvoj se penjao velikim uzvisinama, zavojima i po stijenama. U blizini se čula rika lavova dok je na obzoru nestajala ogromna vatrena kugla. Organizirali su male skupine koje su stražarile. Na gumi prvoga omnibusa nalazila se ogromna zgažena zmija.

Vatra, moćan zvuk bomba i granata, dolazak i odlazak ljudi u odorama što padaju umirući ili vuku svoja tijela kako bi u bitci zauzeli bolje položaje. Smrt brani svoja načela. Treba pružati otpor, borci, treba pružati otpor!

Satniče Ramírez, kaže netko nasuprot njega. Zastaje. Začudio se. Proučava lice. Ne prepoznaje ga. Jeste li vi satnik Ramírez Guerra, zapovjednik protuzračne jedinice u Etiopiji?

Šuti. Gladi bradu i proučava tu osobu.

– Mirno, vojniče! Čovjek odjeven u ratničku odoru pozdravlja ga vojničkim pozdravom. Prima naredbe za istraživanje i obuku.

Obuka je postajala sve napornija. Bilo je krađa i dugoga hodanja. Po logoru su počeli kolati komentari o izvlačenju. Na vagi su se pojavile dvije dijametralno suprotne zemlje. Nismo ništa znali o njihovu zemljovidu, stanovništvu,

glazbi, običajima; ništa nam nisu objasnili. Ništa. Govorilo se samo o ženama i javnim kućama te o tome hoće li biti rata ili neće.

Autobus linije 22 zaustavlja se i mnoštvo se ljudi gura prema ulaznim vratima. Ne prestajući ga gledati, čovjek se penje u omnibus; ne razumije starčeve nesuvisle riječi. Ovaj mi je čovjek spasio život u Etiopiji, kaže nekoj debeloj ženi koja ga više nego što ga sluša, pritišće na par koji se nalazi ispred njega.

Starac završava s naređivanjem vojniku koji je stajao ispred njega. Nastavlja nakon što ga je obišao. Dodiruje svaku ženu i pita je zove li se María. One kažu da ne i naglo se odmiču.

Vraća se u razrušenu zgradu. Njegovo ju sjećanje boji žutom bojom s velikim bijelim prugama. Mladić iz prvoga stana ispija šalicu kave u hodniku. Neka žena ga češlja. Kad se vratiš, dijete će već biti rođeno. Ako će biti žensko, dat ću joj ime Adis. A ako bude muško? Muškarac je prima za ruke u kojima drži češalj. Primorava ženu da mu sjedne na koljena. Nazvat ću ga po tebi.

Jedna starica dolazi do mjesta na kojem se on nalazi. Ja sam María, kaže podrugljivim tonom i stavlja u usta komad kruha koji s užitkom žvače.

– Idite k vragu! – odgovara joj on. Udaljava se.

Kad odluči prijeći ulicu, ispred njega se zaustavlja neki automobil. Dvojica muškaraca izlaze iz vozila i uvode ga u nj.

Starac ulazi u neki skućeni prostor. Muškarci ga dovode do bolničarke koja izgleda ljutito. „Ako ponovo pobjegneš, naredit ću da te zatvore u ćeliju na neodređeno vrijeme.“

On se smiješi. Zna da to nikada neće učiniti. Otvara usta i guta pilule. Izlazi iz bolnice i zatvara se u jedan njezin dio. Svi bolesnici ustaju. Mirno! – uzvikuje jedan od njih. Odmorite se – odgovara starac. Liježe na krevet. Traži fotografiju jedne žene ispod madraca. Stavlja je ispred svojih očiju. „Ne brini, María. Sutra ću te pronaći“.

Reynaldo Duret Sotomayor (Santiago de Cuba, 1958.) je psihijatar, književnik i pjesnik. Dobitnik je mnoštva domaćih i stranih nagrada i priznanja, među kojima se ističu *Ediciones Territoriales* (Teritorijalna pitanja, 2007); *Faralunque*, 2008., *Karma sensual* (Italija, 2010.), *Poemas sin rostro* (Pjesme bez lica, Španjolska, 2011.), *Ernest Hemingway*, 2012., *Nagrada Abdala* (Pripovijest i esej, 2012.) i nagrada *Rubén Martínez Villena* (2003., 2007., 2008.). Objavio je knjige *Nikada se ne zaljubljuj dok pada kiša* (*Nunca te enamores los días de lluvia*, 2007.), *Noć strahova* (*La noche de los miedos*, 2011.), *Gospođa Raña želi kupiti mjesec* (*Doña Raña quiere comprar la luna*, 2014.), *Mrzít češ bližnjega svoga* (*Odiarás a tu prójimo*, 2014., 2016.), *Upute da ne budeš spašen* (*Instrucciones para no ser salvado* (Čile, 2016.)). Njegove su pripovijesti i pjesme zastupljene u domaćim i stranim antologijama i časopisima.

Rodolfo Alpízar Castillo

Djed je otišao s kišom

Za moju djecu Ale, Rodoa, Nachita i Elíasa

... i dalje te je strah smočiti se na kiši

nisam tu rečenicu shvatio kao predbacivanje i odgovorio ti kao da se radi o pitanju – tko bi se toga sjetio, djede, davno si me to naučio i nisi mi dao vremena da to činim; naučio si me da se ne treba bojati puno toga, ne samo kiše, i onda, što čekaš, idemo se smočiti, voda je sigurno divna

dolazio si mi u posjet i ako je počinjala padati kiša u vrijeme tvoga odlaska, nisi čekao da prestane kako bi otišao; mama te je molila da još malo ostaneš, kamo ti se žuri, tata, nitko te ne čeka; više nego što te je pitala, tvoja ti je kćer naređivala da još ne ideš, ali ti si uvijek imao neki odgovor kojim si je razoružavao jer to što si bio star nije značilo da si gotov; žurilo ti se i to jako i da, netko te je čekao, netko je mislio na tebe

zlobno si se nasmiješio dajući do znanja nešto što se nije moglo odgo-netnuti, ali mama je pravila grimasu nezadovoljstva za koju sam kasnije otkrio da je bila samo prividna, nisamtada znao da je tvoj osmijeh bio zloban, vidio sam samo poseban osmijeh koji bi ti se više ocrtavao u očima nego na usnama

zbog toga bi se osmijeha, za koji sam kasnije spoznao da je bio zloban, mama, ne u jednom kišnom danu nego u puno njih u vrijeme moga djetinjstva, predavala; kad ćeš odrasti, grdila te je, a ja sam bio iznenađen što te to ne smeta; budući da je ona tvoja kći, a ti si njezin otac, iznenadio bih se što je bilo moguće da te ona grdi i da tebi to ne smeta; da sam ja nju tako grdio zbog nečega što je radila a meni se nije sviđalo, tko zna kako bi me kaznila

nikada se nisam usudio to provjeriti, ali ona se usuđivala grditi te kao da ti je bila majka

to se događa kad netko ima kćeri, one se s vremenom pretvore u majke, odgovorio si mi kad sam te jednom upitao za to, ali trebalo je proći puno godina da te razumijem

isto tako, način na koji te je majka grdila bio je drugačiji od onoga kad je mene grdila zbog neke nepodopštine; imao sam dojam da zapravo nije bila ljutita ili ja tu ljutnju nisam shvaćao, možda se radilo o igri koju ste igrali i koju ja nisam razumio; danas mislim da joj se možda sviđalo da si takav, ali zbog nekog se razloga prisiljavala biti što ozbiljnija dok si se ti smiješio; moralo je proći puno vremena do trenutka kad sam otkrio da se to što se događa među vama, događa iz ljubavi

nakon nekoliko trenutaka ona više nije ustrajala na tome da ostaneš; predajem se, ne mogu se prepirati s tobom, već si dosta star; nisam prvi put čuo tu rečenicu: radi što hoćeš, dovoljno si star

bio si dovoljno star i znao si; nemoj se poslije žaliti ako se razboliš

brinući se da se ne razboliš, posuđivala ti je ogroman kišobran kojega je oslikao slavni slikar i molila te da ga ipak koristiš; kako ti kažeš, mama; bit ću dobar, rugao si se, ali si uzimao kišobran; koristit ću ga, kunem se, ali istina je da me čekaju i da je kasno; poljubi me jer moram ići

već na vratima, otvarao si kišobran, mene bi posljednjeg poljubio jer je uvijek, kad si dolazio i kad si odlazio, prvi poljubac bio namijenjen mami, u tome trenutku ponovo tvojoj djevojčici; otvoren kišobran stavljao si na pod, podizao me i ljubio, ali prije nego što si to učinio, šapnuo si mi na uho da nisi nikakav starčić, da je mama stara i da zato obojica moramo obraćati pozornost na ono što ona govori jer je starija od nas

gledali smo kako odlaziš ispod toga kišobrana i nismo te mogli pratiti pogledima; zbog toga nikada nisam mogao objasniti kako je bilo moguće da te vidim, ali siguran sam da sam te vidio kad si zamaknuo za prvi ugao i znajući da te mama ni na koji način ne može iznenaditi, sklappao si kišobran, gledao u nebo i duboko disao

možda si mi jednoga dana kad sam već bio stariji pričao o tome ili si to učinio preda mnom, ili jednostavno takvo što zamišljam; znao sam koliko ti se sviđalo moćiti se na kiši i nisam mogao pojmiti da bi to mogao činiti na drugačiji način; da sam te pitao nešto o tome, odgovorio bi da ne bi ni u kom slučaju propustio kupanje na kiši samo zato jer se mama boji da bi se mogao razboljeti; koliko se ljudi na ovome svijetu razboli, a da nikada nisu pokisli

osim toga, nikada se nije dogodilo da se razboliš zbog toga što si pokušao; toliko si godina preživio i nikada ti se nije dogodilo da te zbog moćenja na kiši uhvati i najlaganija prehlada; mama je, na svoju žalost, morala priznati da je njezin otac bio prijatelj kiše, a kiša je bila njegova prijateljica

idemo se malo moćiti na kiši; to smo učestalo činili nakon što si uvjerio mamu; toliko si bio ustrajan da si je uvjerio i naučio si me uživati u milovanju kiše i mirisu koji se širio s vlažne zemlje

ali ovoga puta nije moguće, djede, ovdje se ne može, nismo u kući, u bolnici smo i bolestan si; bolničarka bi nas mogla grditi ako nas iznenadi, a kasnije, tko će izdržati govorancije liječnika

zašto sam to uopće rekao; mogao sam pogoditi tvoj odgovor; liječnici

znaju medicinu, ali ne znaju one najbitnije stvari; zar nisi vidio da preporučuju hranu bez soli za bolesnika koji će ionako umrijeti za tri dana

posjeo sam te u kolica kako bismo se približili prozoru i promatrali kišu, ali ništa od toga, djede, ništa od močenja na kiši, zabranjeno je; ništa od toga, ponovio si i nisam shvatio poruku skrivenu u tvome osmijehu

sad kad imamo besplatan prijevoz, idemo iskoristiti prigodu i približiti se kiši, predložio si; nema ničega lošeg u tome; i odveo sam te do vrata kako bi je mogao odatle promatrati, bili smo tamo manje od jedne minute; ponovo si rekao: idemo se malo smočiti, kiša je sigurno jako ugodna; uz ovu današnju temperaturu, kome bi mogla naškoditi?, a ja sam odbijao; mogla bi nas vidjeti bolničarka i nastao bi problem

nastao bi problem ako bi nas vidjela, rugao si se, ali neće nas vidjeti; neće se pojaviti sljedećih pola sata, pazim na vrijeme, a pola sata nam je dovoljno, zaustio sam da mu kažem: djede, ti si lud; nemam argumente da ti proturječim, ali neću se pomaknuti s ovoga mjesta niti ću odvesti tvoja kolica do vrta kako si zahtijevao; to je nemoguće, djede

pusti da umrem kao živ čovjek preklinjao me je, a ja nisam bio spreman to čuti; kad već ionako moram otići, pusti me da barem odem sretan; nisam bio spreman, djede, a kako su tvoje riječi svim dijelovima moga tijela osim mozgu naredile da ne obraćam pozornost na zdrav razum i da te poslušam, moje su se ruke i noge pokrenule premda njima nisam upravljao i otvorio sam vrata

kiša nam je poželjela dobrodošlicu i imao si pravo, blago me je pomilovala po licu; ne uživa se jednako kad se sjedi, rekao si, bolje je stajati, a najbolje bi bilo hodati; pomogao sam ti da se uspraviš u kolicima i da napraviš par koraka; to si učinio uz izvjesne poteškoće, ali ne s toliko napora kao što sam ja mislio; odakle ti snaga?, to je zbog kiše, odgovorio si na pitanje koje nikada nisam postavio; u bolnici nisu primijetili što smo učinili, samo su dvojica ili trojica staraca promatrali s jednoga prozora; vidjeli su nas od prvog trena, ali nisu nas odali, uživali su s nama iz daljine; možda su željeli napraviti isto to, ali nisu, kao ti, imali unuka koji bi bolje od liječnika razumio njihove potrebe

topla ljetna kiša, govorio si kao onoga prvog puta kad smo se konačno zajedno smočili; sada, dok smo bili mokri usred vrta i dok su nas, kao naši saveznici i svjedoci promatrali samo oni starci, ja sam ti pridržavao ruku i čudio se tvojoj kretnji kojom si okrenuo lice prema nebu kako bi ponudio obraze tome milovanju, kako bi zatvorio oči i tiho zahvalio kiši; tada je postala stvarnost činjenica da sam te nebrojeno mnogo puta vidio kako bez gledanja uokolo zatvaraš kišobran jer si se želio smočiti u trenutku kad si zamakao za sve uglove moga djetinjstva

osjeti kišu, sine, i ne razmišljaj toliko

zatvarao si kišobran i puštao da te kiša natopi, djede; uzviknuo sam i ponovo sam bio malen i gledao kako izlaziš na kišu s kišobranom koji si posudio od mame; slijedio sam te pogledom ne mičući se iz kuće i iznena-

dio bih te dok si puštao da te kiša natopi, ne slušajući svoju kćer - majku; naravno da je slušam sine, odgovorio si kao da si čitav život znao da ću ti jednoga dana to reći; i ona je znala, dodao si, iako joj ja to nisam rekao, znala je jer zna sve o meni: mnoge su žene poznavale tvoga djeda, ali ni jedna kao njegova kćer

nedostaje samo Deveta simfonija da bi sve bilo savršeno; ta mi je misao pala na um jer nisam razmišljao- ne znam zašto, možda ima rečenica koje se moraju izreći u izvjesnom trenutku i same po sebi zauzmu prostor koji im odgovara ne vodeći računa o onome tko ih izgovara; i u toj se prigodi to dogodilo samo da bih ti pružio mogućnost odgovora: savršena je i može se čuti, zar je ne čuješ?

nisam bio tako maštovit, nisam te mogao slijediti, želio sam ti odgovoriti, ali nisi mi dao vremena: slušaj je u sebi; to je pjesma posvećena radosti zato što smo živi, nosi je sa sobom, samo je uzmi

tvoje su riječi meni prokrčile put prema zvucima kiše i počeo sam se kupati u njima, zaboravivši mjesto na kojem smo se nalazili, ljude koji su nas mogli vidjeti i liječnike koji su nas mogli otkriti i vratiti nas u svijet svakodnevice

naučio također da ništa nije vječno, sine, uzviknuo si odjednom; glas ti je bio potišten zbog stvarnosti koja se približavala kako bi preplašila trenutak našega sna; držao si oči zatvorenima, usredotočen na nijemi razgovor s kišom koji sam ja odgonetavao, ali ti si znao, čak i prije nego što je počela koračati prema nama, da će doći bolničarka koja nam je snažno mašući rukama davala do znanja da se moramo vratiti, a kad je vidjela da ne obraćamo pozornost na nju, odlučila nas je potražiti

nastojeći se zaštititi od kiše ogromnim ručnikom, žurno se uputila prema mjestu na kojem smo se nalazili, ali to nije bila brzina koju je željela; možda se bojala da će se pokliznuti ili su joj, zbog zabrinutosti da će se smočiti, koraci postali nespretni; zabava je završena, rekao si pomiren sa sudbinom i zamolio me da ti pomognem da sjedneš kako bi ti bilo udobno pri povratku u svakodnevicu

primio si me za ruku i u dodiru s njom, postao sam golem, veći od krovova i drveća; a uz mene si i ti narastao; obojica, jedan golem starac i jedno golemo dijete, počeli smo trčati ispod vode isto kao što smo to posljednji put učinili prije puno vremena kad smo se igrali; sada smo bježali od bolničarke, od bolnice, bježali smo koliko smo god mogli od straha od bolesti; trčali smo prema kišnome daru

ali nismo ni od čega pobjegli; bolničarka se približila i ponovo smo se pretvorili u bolesna starca i njegova unuka koji su se smoćili na kiši

tvoja me je ruka snažno stiskala i iako su ti usta bila zatvorena, čuo sam kroz čitavu svoju kožu kako kažeš hvala, sine, volim te; volim tvoju mamu; bolničarka je konačno došla do nas i grdila nas je; tebe zato što si bio ludi starac kojemu je palo napamet takvo divljaštvo, da vidimo hoće li vam se stanje pogoršati; ali ja sam bio još luđi, ja sam bio neodgovoran; prvi sam

put čuo riječ koja će se često ponavljati idućih dana; kako sam se mogao tako igrati sa životom jednoga bolesnika, ako ti se nešto loše dogodi, ja ću biti jedini krivac; da vidimo što će reći liječnik kad sazna, nećemo baciti krivicu na nju

žena je govorila trudeći se da te pokrije ručnikom kao da ionako nisi već bio sasvim mokar i istovremeno je pokušavala zaštititi samu sebe jer joj se kiša nije ni najmanje sviđala; ona nije imala djeda koji bi je naučio da uživa u kiši kao ti i ja i svadala se sa mnom i zahtijevala od mene da guram kolica, ali ja nisam znao kako se to radi pa su zapela jer nešto nije bilo u redu s kočnicom

sine, zazvao si me i glas ti je bio slab; snaga koju si pokazao dok si stajao napustila te je i morao sam ti se približiti kako bih te čuo; možda zaražen bolničarkinim strahom, pokušao sam te zaštititi svojim tijelom od onoga jedinog od čega nikada nisi želio da te se zaštiti; stavio si mi ruku na lice i povukao ga prema sebi kako bih ti bio bliže ili da te bolje čujem, ti si moj najdraži unuk, a tvoja mama moja najbolja kći, nemoj to nikomu reći; nisam shvatio zbog čega si to tada rekao, ali nadovezao sam se na šalu – to je zato što imaš samo jednog unuka i samo jednu kćer, djede; i obojica smo se smijali kao i nekada, a da stvar bude gora, bolničarka je mislila da se rugamo njoj

zapravo, u biti stvari je bilo tako, ali prema njezinu mišljenju, nije bilo mjesta za smijeh

još uvijek se smijući, zatvorio si oči i okrenuo lice prema nebu, tražeći vodu koja ti sada više nije močila lice; bolničarko, molim vas, dopustite da mu kiša natapa lice; nisam joj pružio mogućnost da to odbije, zatekao sam je nespremnu i oteo joj ručnik iz ruku; ti si moj najbolji unuk, smijao si se zahvalno

kočnica je konačno proradila i krenuli smo natrag; nastojao sam ići što je moguće sporije, produžujući trenutak od kojega više neće biti močenja s tobom na kiši; bilo je to tužna spoznaja, ali bio sam sretan što sam ti pružio to zadovoljstvo

nisi otvorio oči za vrijeme vožnje, blaga kiša ti je i dalje natapala lice; dok smo se približavali zgradi, već se bila proširila vijest o našoj pustolovini i sada nas nisu promatrala dva ili tri starca nego su nas gledali mnogi; mnogi su starci vidjeli kako se vraćamo žudeći možda za tim da i oni uživaju u posljednjoj kupki na kiši

kad smo gotovo došli do natkrivenog dijela, smiješeći se, podigao si ruku kao da pozdravljaš našu publiku, a zatim neku drugu; počeo si pomicati kolica kao dirigent nekog orkestra koji sjedi i nema dirigentsku palicu ja sam se u međuvremenu smiješio gledajući kako to radiš; bolničarka je uzviknula, odgurnula me, došla do kolica i počela trčati gurajući ih, vičući, moleći da joj oslobode prolaz kako bi što prije došla do hitnog prijema jer bolesnik samo što nije umro

to je bila bolničarkina stvarnost, ali ne i ona koju smo mi preživjeli

u stvarnosti nas dvojice, ona se udaljavala gurajući prazna invalidska kolica jer ti si zauvijek ostao uz mene, ispod kiše koja nije prestajala padati, stojeći bez moje pomoći, pomičući dlanove, ruke i čitavo tijelo; i u ritmu tvojih pokreta, starci, puno staraca, počeli su izlaziti kroz vrata i skakati kroz prozore žureći se da zauzmu što bolje mjesto ispod kiše

jednoga si mi dana govorio o filmu u kojem glavni lik sluša Devetu simfoniju koju puštaju u nekoj kavani i počinje mahati rukama kao da je dirigent orkestra, a u ludnici kamo su ga smjestili, luđaci plešu u ritmu Beethovenove glazbe

nikada nisam vidio taj film, a opisana scena mi se urezala u pamćenje snažnije nego što bi se dogodilo da sam vidio film i sada dok slušam najljepši glazbeni komad koji je ikada skladalo ljudsko biće, te si riječi tada izgovorio, u moje se sjećanje vraća moja vlastita slika dok kao na filmskom platnu gledam roj staraca kako bježe iz gerijatrijskog odjela bacajući u zrak štake i štapove, gurajući invalidska kolica i bolničke krevete dok nemoćni i uplašeni bolničari i liječnici mašu

u toj našoj uspomeni, djede, starci plešu, poskakuju, ludiraju se dok pada kiša, prevrću se u travi, prave metež i smiju se dok ti, okružen njima, dirigiraš nevidljivim orkestrom koji s neba na sve njih, u obliku kišnih kapi, baca note Devete simfonije što miluju njihova procvjetala tijela.

(listopad/studenj 2016.)

Rodolfo Alpízar Castillo (Havana, 1. svibnja 1947.) je prevoditelj i romanopisac. Njegova djela su: *Ukrali su moje crno tijelo* (*Robaron mi cuerpo negro*, 2016., povijesni roman, nagrada *Alejo Carpentier* 2014.), *Dogodit će se čudo* (*Habrá milagro*, roman, 2015.), *Bridis por Virgilio* (*Nazdravljanje Vergiliju*, 2012.), *Tvrđoglavo živi* (*Empecinadamente vivos*, povijesni roman, 2012.), *Ljubavne gluposti, skretanja po izboru* (*Amorosos disparates, aberraciones para escoger*, pripovijesti, 2012.), *Rafael i drveni konjić* (*Rafael y el caballito de madera*, dječji roman, 2010.), *Na hrpi leće* (*Sobre el montón de lentejas*, roman, 2008.). Dobitnik je mnogih nagrada i priznanja među kojima se ističu: odličje *Por la Cultura Nacional* (Za nacionalnu kulturu, 2013.), odličje *Roseta de la ciudad* (Gradska medalja) grada Cienfuegosa, 2013., nagrada *Aurora Borealis* (za životno djelo) koju dodjeljuje Međunarodno udruženje prevoditelja u kategoriji književnog prevođenja djela koje nije fikcija, 2011., odličje *Gitana Tropizzal* (Tropska ciganka), koje dodjeljuje Gradska uprava grada Havane, 1994. i medalja *Trigesimo aniversario de la Academia de la Ciencias de Cuba* (Uz tridesetu obljetnicu Kubanske znanstvene akademije, 1992.).

Vírgen Gutiérrez Mesa

Čarobnjak

Gradski lutalica, jesen i zora
Fayad Jamis

Na dan kad sam ga upoznala, lutala sam gradom. Namjeravala sam pronaći nešto za jelo, ali restorani su bili zatvoreni, ulice puste, a vrata kuća mojih prijatelja zatvorena.

Pričalo se o ratu, o bliskoj opasnosti koja nam je tolike godine prijetila. Nisam puno vjerovala u tu mogućnost, iako je u zraku bilo nečega što me je, kao i sve ostale, navodilo da će se nešto ozbiljno dogoditi. Ipak, nakon tolikoga prisilnog hodanja, nakon bezbrojnih stražarenja ispred skrivenih meta, satova i satova sastavljanja i rastavljanja puške, ništa se nije dogodilo.

Ljudi su se navikli živjeti u neprestanom stanju uzbune, za mogućnost da se dogodi napad. Građani su odbacili sa strane svoje svakodnevne životne zadaće; jednostavne stvari kao što su piti, jesti ili voditi ljubav postale su drugorazredna kategorija.

Onoga dana tuga je zavladala gradom, ali možda nije baš tuga preplavljivala njegove ulice. Možda je to bila moja vlastita tuga koja se protezala dalje od mene i prisiljavala me da razlikujem sebe i vanjsku stvarnost.

I dalje sam lutala bez određenog cilja sve dok nisam otkrila kuću izgublenu u ulici *Resurrección*. Njezina širom otvorena vrata izgledala su mi neuobičajeno. Plašljivo sam pogledala unutra i čula glazbu sačuvanu u mojem sjećanju kao nešto posebno veselo: bila je to simfonija *Novi svijet* Čeha Dvorzáká. Glazba je klizila po zidovima, prodirala u moja osjetila i potaknula me da se prisjetim drugoga vremena, puno godina unatrag, kad sam lutala po oblacima kao anđeo koji je otkrio ljepotu u idiličnom ozračju gdje se nalazilo cvjetno polje kojim je prolazila vodom bogata rijeka. Čarobnjakov me je glas probudio iz sanjarenja.

Tada ga nisam doživljavala kao Čarobnjaka niti sam zbog njegova glas uperila pogled u nj. To sam učinila zbog njegovih očiju začuđenih mojim

prisustvom... Jer, takve oči, velike i zelene, prvi sam put vidjela onda kad još nisam bila ni svjesna da živim.

Kad su moji roditelji slavili moj treći rođendan, živjeli smo u malom naselju s drvenim kućama gdje se mogla dodirivati tišina prirode. Naša je kuća imala veliko dvorište u kojem je raslo drveće čije smo plodove jeli. Ispod njegove krošnje odvijale su se naše igre dok je stotinu ptica pjevica razveseljavalo svitanje. U tome se dvorištu odvijala svečanost. Igrala sam se sa svojim malim prijateljima uz fontanu s debelim mlazovima vode, kad su me pozvali da se slikam uz visokog gospodina velikih i lijepih plavih očiju.

Pozdravi svoga kuma – rekao je moj otac.

Nikada ranije nisam čula tu riječ, bila sam zbunjena. Pogledala sam majku tražeći neki odgovor. Ona mi je objasnila da je Francisco, tako se gospodin zvao, bio toliko ljubazan da mi bude krsni kum i da se moram prema njemu lijepo ophoditi i jako ga voljeti jer od toga trenutka postajem njegovo kumče. Francisco me je podigao vrlo visoko, stavio me u naručje i lice mu se stopilo s mojim u prvom poljupcu koji mi je dao čovjek koji nije bio moj otac.

Od toga trenutka, kum me je svakoga dana posjećivao. Malo-pomalo počela sam otkrivati ponešto iz njegov života: došao je iz neke daleke zemlje kad se tek dva prsta uzdizao iznad zemlje. Uvijek je bio dobar radnik i sudbina mu je omogućila dosegnuti visoki društveni položaj. Živio je na udaljenosti od dva kilometra od naše kuće i prijateljevao s tatom puno ranije nego što sam se ja rodila. Bio je oženjen deset godina, ali nije imao djece. Kad ga je moj otac pozvao na zabavu, on je predložio da mi bude kum. Tata nije bio katolik, ali je prihvatio njegovu ponudu i pomislio da ga nebo nagrađuje jer mi je činjenica da sam Franciscovo kumče mogla donijeti bolju budućnost od one da sam prvorođenče. Naučila sam voljeti toga čovjeka koji mi je dolazio svakodnevno kako bi mi iskazao svoju naklonost. Prepoznavala sam ga po mirisu koji se razlikovao od tatinog. Dolazio je jašući na svome bijelom konju, silazio i privijao me u naručje. Pronalazio je vremena da zajedno trčimo po livadi, a tom je prigodom izmišljaofantastične priče koje bi mi šaputao u uho kako mu vjetar ne bi ukrao riječi.

Ispunjavao je sve moje želje. Ako sam željela bilježnicu za bojanje, on bi mi je ljubazno kupovao. Kad bih poželjela novu ukosnicu, on bi mi je sam stavljao u kosu. Ako bime cipele žuljale, kao da se radi o čaroliji, iz bisaga svoga konja vadio bi neke druge prekrasne koje su mi savršeno pristajale.

Jednoga dana čula sam kako govori mojoj majci da njezina djevojčica ne bi bila tako lijepa, da ne bi imala toliko igračaka niti bi joj toliko rado sti plesalo na licu kad je posjećuje njezin kum, da nije bilo čarobnjaka Francisca. Nekoliko godina nakon toga, Francisco je nestao. Nitko nije znao zašto. Njegova me je odsutnost ispunjala nostalgijom, ali kad bih se prisjetila njegovih očiju, ponovo bi bio prisutan. Moj kum, kojega sam povezivala s drugim stvarima, tako čudesnim kao što su čuda u bajkama.

Kad me je čovjek uronjen u Dvorzákovu glazbu upitao tko sam, odgovorila sam mu:

– Ne prepoznaješ me? Ja sam tvoje kumče!

Zabezeknuto me je pogledao. Rekao je da on nema nikakvo kumče, a da ga i ima, sigurno je da ne bi bilo lotalica.

– Ja nisamlotalica. Već neko vrijeme tražim tebe. Tvoj me pogled prati od vremena kad si me na svome konju vodio na šetnje. Još osjećam tvoj miris.

Čovjek mi je rekao da uđem, da me poziva na objed. U tom sam trenutku primijetila da je izvršio svoje prvo djelo čarobnjaka. Na malenom stolu pokrivenom kockastim stolnjakom, pojavila su se dva tanjura iz kojih se dimilo. Na prvi pogled izgledalo je da se radi o gulašu. Ali, nije bilo tako. Ili sam zbog velike gladi imala priviđenja. Sjela sam i jela tu božanstvenu poslasticu kojom sam obnovila snagu.

Čarobnjak me je šutke promatrao. Ponudio mi je pjenušavo piće koje nije bilo s ovog svijeta; napila sam se i sve je odjednom nestalo. Kad sam se probudila, bila sam sama.

Prošetala sam se kućom, koja je sva bila obojena u plavo. Nije bila jako prostrana iako je imala velike prozore koji su gledali na more. Kad me je obuzela tuga, najveća utjeha bila mi je diviti joj se. S toga mjesta pogled je izazivao neopisiv osjećaj zadovoljstva. Bila sam tako opijena svojim razmišljanjima da nisam čula zvuk vrata koja su se otvorila. Pokraj mene se nalazio čarobnjak. Držao je buketić od leptira, mirisan i svjež, koji je bacio na mene. Njegov mi je pogled izazvao strah. U jednom sam skoku izašla kroz prozor. Ulica je ostala udaljena od mene nekoliko metara; pobjegla sam s toga mjesta.

Uzbuđena, smetana, lutala sam gradom. Nisam otkrila što se dogodilo.

Tjedan dana činila sam isto što i drugi: išla s jednog mjesta na drugo, penjala se i silazila stubama i kupovala bilo što kako bih preživjela u siromašnom gradu koji nije bio u stanju napuniti trbuhe tisuću svojih stanovnika koji su izmišljali nove načine kako da svakoga dana ublaže glad.

Jednoga poslijepodneva odlučila sam provjeriti je li to sve bio san. Krenula sam pješke ulicom *Resurrección*. U kući, vrata su i dalje bila otvorena i iz njezine se unutrašnjosti čula ista glazba. Nisam se dvoumila oko ulaska. Prostorija je bila prazna; pošla sam do susjedne. Tamo je na krevetu ležao goli Čarobnjak i očaravajuće se smiješio. Nježno me je privukao u naručje i poljubio me bez velikog okolišanja. Oslobodila sam se njegova zagrljaja i pokušala pobjeći, ali vrata su se hermetički zatvorila. Čarobnjak se pojavio preda mnom. Više nije bio nag; imao je kućni ogrtač plave boje kojim me je obavio jer sam sada ja bila naga. Tijelo mi je drhtalo. Obuzimala me je ugodna toplina: Čarobnjakove su me ruke milovale, a nije bilo otpora. Sjeo je na pod i primorao me da ga oponašam.

Nisam mogla govoriti, bila sam opčinjena slušajući priču o nepoznatom mjestu na kojem nije bilo samoće, ni bijede ni tuge; to je bilo mjesto na kojem su se svi voljeli zbog čistoga užitka da vole posred ulica preplavljenih

svjetlošću i nadom. Zatvorila sam oči kako bih prekinula čaroliju. Ustala sam i počela trčati. Izašla sam na ulicu uvjeren da sam na rubu ludila.

Prošla su dva tjedna otkako sam prošla onom čudesnom ulicom. Zbog tolikih zadaća koje je nametnuo opkoljeni grad, zaboravlja se ono za čime se najviše žudi. Hodati, penjati se, vikati, silaziti, željeti, iscrpljuje više nego fizički umor i sprječava te da misliš. Ipak, ono najdublje u duši treperi u žudnji za životom i ljubavlju koja odbija biti zgažena čak i u najgorim okolnostima. Usprkos umoru, tjeskobi, tuzi ili možda upravo zbog njih, vratila sam se u začaranu kuću. Tamo se, nemoćan u svojoj tajnovitosti i velikodušan, nalazio Čarobnjak. Stvorio je čarobni svijet za mene. Bilo je dovoljno da se pogledamo pa da glazba zauzme čitavu građevinu. Kad se smijao, njegov je smijeh svjetlošću obasjao moje tjeskobe. Ako se na mojim uvelim usnama odražavala žeđ, jedan ih je čaroban napitak osvježavao. Nisam se mogla oduprijeti njegovoj moći i postala sam dio njegove čarolije.

Malo-pomalo otkrivali smo se; bez potrebe da govorimo. Bila su dovoljna naša sjedinjena tijela, koža uz kožu, kako bismo se razumjeli.

Voditi ljubav je čaroban tajanstven čin koji svaki ljubavnik mora otkriti. Čarobnjak nije pribjegao ezoteričnim obredima. Kad je prizvao svoje stihove, svijet je nestao i sve je bilo usredotočeno na njegovo naručje. Počeli smo se vatreno voljeti; bojali smo se da će netko drugi uništiti našu čarobnu strast.

Nevjernici ne dopuštaju vjernicima graditi kule samo ljubavlju.

Fanatici ne opraštaju ponašanje sanjara. Vjernici utvrđuju red i pucaju svojim topovima na one koji ga narušavaju.

Veza temeljena na čaroliji ne može biti prihvaćena u svijetu konkretne stvarnosti u kojoj limenka što ispada iz kante za smeće u svakoj ulici, pokazuje da je ta stvarnost konkretna.

Nije bilo druge mogućnosti. Morali smo živjeti u tajnovitosti. Ja sam i dalje bila u svojoj kući, vozila se u istim starim i smrdljivim autobusima nikamo, stajala u beskrajnim redovima ispred gotovo praznih trgovina i svakoga dana išla na posao...

Samo noću, kad su čuvari reda gledali kroz svoja okanaca, Čarobnjak i ja smo se sastajali. Radije smo bili u njegovoj kući. Tamo je, dok smo slušali glazbu i hranili se izmišljenim pričama za svaku prigodu i čarobnim jelima, naša ljubav rasla.

Tuga je nestala s moga lica. Ljudi su počeli nešto sumnjati, pa sam glumila žalost kako me ne bi otkrili i optužili da živim u oblacima. Nakon osam mjeseci Čarobnjak je znao gotovo sve moje tajne, među njima i oduševljenje morem.

Jedne osobito lijepe noći otišli smo do nedaleke plaže. Sjeli smo na stijenu i tamo mi je Čarobnjak govorio o jeziku milovanja, o njegovoj čudnovatosti i čarobnosti, o njegovu nastavljanju i dalje od žuđenog trenutka, u čemu je, kao i u svemu drugom, bio savršeno vješt.

Nakon toga mi je pričao priču o ljubavi između mjeseca i sunca i nemogućnosti da budu zajedno. Njegove su riječi žuborile, bile su vrlo blage i donijele mojoj duši neopisiv spokoj. Kapci su mi se zatvarali i vidjela sam kako Čarobnjak i ja na konju prozirnih krila letimo nevjerojatnom nebeskom livadom.

Probudila sam se u jasnoći svitanja.

U početku nisam znala gdje se nalazim, ali sol na mojim usnama odjednom me je vratila u stvarnost. Uspravila sam se i uvjerala se da sam sama. Zazvala sam Čarobnjaka. Prošla sam okolicom ne otkrivši ni najmanji trag njegove nazočnosti. Ponovo sam hodala putem koji smo prošli zajedno. Došla sam do ulice *Resurrección*. Vrata na kući oljuštene boje bila su zatvorena. Približila sam se prozorima: velika je tišina bježala iz unutrašnjosti kuće. Neka raščupana starica provirila je na susjedni balkon. Neprijateljski me je pogledala i rekla da tamo nitko ne živi. Prestala sam zvoniti.

Polagano sam ponovo krenula prema gradu, uvjerala da je Čarobnjak upravo izvršio čin najveće magije.

Vedado, prosinac 1996.

Vírgen Gutiérrez Mesa (Holguín, 1945.) je profesorica književnosti na Istočno-me sveučilištu u Santiagu de Cuba. Dobila je sljedeće nagrade: Priznanje za esej na natječaju Španjolska nazočnost u kubanskoj kinematografiji, i nagradu *Enrique José Varona* koju dodjeljuje UNEAC, 2016., drugu nagradu za pjesmu *Tvoje ruke uvijek* na natječaju Serafina Núñez, 2014., priznanje na Međunarodnom natječaju u Sancti Spiritusu za ljubavna pisma za rad *Nedovršeno pismo ljubavi koje nije bilo*, 2009., *Nagradu Videncia, Ciego de Ávila (Vidovitost. Slijepac iz Ávile)* za esej *Žena* u filmovima Tomása Gutiérreza Alee, 2008. i Nagradu za članak *Dnevnik pisan sedamdeset godina* koju dodjeljuje časopis Havanske nadbiskupije.

Sa španjolskoga prevela Željka LOVRENČIĆ

Meditativno pretapanje Mađerove proze

Poezija, ako je prava, jest prozi najjača strana, i time prava umjetnost.
M. S. Mađer

Godina 2016., osim nekoliko zapaženih književnih izdanja, ostat će poznata i po kapitalnom izdanju drugog toma *Izabranih djela* Miroslava Slavka Mađera, *Izabrane proze II.*, koju je (kao i cijelu ediciju) odabrala, priredila i popratila iscrpnim predgovorom Hrvojka Mihanović – Salopek, objavljenom u nakladi DHK, Ogranka slavonsko-baranjsko-srijemskog i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata (Božidar Petrač i Tomislav Žigmanov) te Mirkom Ćurićem kao urednikom. Djelo broji oko 600 stranica i u njemu se, osim izabrane proze, nalaze i iscrpni bibliografski podatci koji broje sva autorova objavljena i neobjavljena, napisana i uglazbljena djela, kao i nagrade. Bitno je napomenuti kako je iza Mađera ostalo 11 proznih knjiga na više od tri tisuće stranica te kako je ovaj izbor objavljen samo godinu dana nakon autorove smrti, dok je prvo izdanje – *Izabrana poezija* objavljeno još za njegova života i predstavljeno na Danima književnih kritičara u Đakovu 2015. u društvu samog autora i Hrvojke Mihanović – Salopek. Treći dio bit će izbor iz drame.

Iako prvenstveno (po vokaciji, ali i široj publici) poznat kao pjesnik, Mađer je ostvario i prilično opsežan prozni opus, tako da se u knjizi nalaze 4 romana: *Asser*

Savus (1978.), *Gdje lopoči cvjetaju* (1996.), *Lirski susjed* (2003.), *Snovi* (2006.), 2 zbirke kraćih priča: *Oči neba* (2005.) i *Domaće stvari* (2010.), ali i 5 zbirki proza književno-znanstvenog karaktera i žanrovski teže odredivih (kritike, memoari, ogledi, feljtoni, polemike, kolumne, dnevnički zapisci): *Neput* (1989.), *Pjesnikova lektira* (2004.), *Studij pjesme* (2007.), *Zavičajni zapisi o Vinkovcima i Vinkovčanima* (2009.) i *Privatni časopis* (2012.).

Asser Savus prati priču glavnog junaka nazvanog Mali, koji odrasta u poslijeratnim Vinkovcima 40-ih godina 20. st. te njegov put od gimnazijskih dana do odlaska u Zagreb na studij književnosti. Jedna od zanimljivosti ovog romana jest da je svaka cjelina samostalna, te se mogu čitati i odvojeno, kao samostalne priče, čak i jedna bez druge. Sljedeći roman (*Gdje lopoči cvjetaju*) opisuje povratak baj-Ive u rodni kraj (Vinkovci 60-ih 20. st.), a on je lik gubitnika izgubljene generacije koji se ne snalazi u komunističkoj atmosferi uniformiranosti i jedoumlja, još i provincije, te Mađer ovdje daje, kroz druge likove i događaje, kritički presjek jednog vremena i prostora. Treći roman prati autobiografski niz prva dva kroz alter ego pjesnika Milivoja Kunjića, tematski i vremenski smješten u Zagreb od 60-ih do 90-tih godina prošlog stoljeća, opisujući život glavnog lika, kulturnu scenu i „krugovaše“. *Snovi* opisuju život antijunaka Smjerića, čovjeka koji se nije snašao u suvremenom kapitalističkom društvu te postaje prosjak. Obje knjige kratkih priča i pripovijedaka opisuju živote i sudbine običnih, „malih“ ljudi, ali zato neupitnih svjedoka sredine i vremena kojem pripadaju.

Pjesnikova lektira zbirka je Mađerovih kritičkih tekstova skupljenih u pedesetak

godina rada u književnim časopisima i na radiju te nudi prikaze književnika (Dragojević, Pupačić, Kanižaj, Peić, Biletić i mnogi drugi), ali i likovnih umjetnika (Dimitrije Popović, Vanja Radauš i dr.), uvijek pozitivne i blagonaklone, tek ističući nedostatke kao prostor napretka. U knjizi *Studij pjesme (ogledi i dogledi)* Mađer problematizira odnos prema pjesništvu i stvaranju uopće, pokušavajući prodrijeti u bit pjesničkog izraza. *Zavičajni zapisi o Vinkovcima i Vinkovčanima* skupljeni su autorovi zapisi koji su izlazili u kolumni *Vinkovačkog lista* (2001. – 2003.) te na duhovit način obuhvaćaju kulturne, ali i aktualne vinkovačke teme. *Privatni časopis* u biti je zbirka kraćih crtica, dnevnčkih zapisa, pisama i komentara koji obuhvaćaju razdoblje od 1965. do 2012., dosad nigdje objavljene i kao takve predstavljaju bogat književno-povijesni dokument vremena, ali i samog autorova života i stvaranja.

Ono što je zajedničko ovoj prozi jest da je ona lirski, žanrovski teško određiva, kod nje se gubi čvrsta struktura i konstrukcija (čak i u romanima!), ona je refleksivna i duboka, meditativna i protočna, baš kao i Mađerov Asser Savus¹. Zato će Ljerka Car Matutinović reći da je ova proza *lirsko-narativna* (citirano s predstavljanja knjige u prostorijama DHK, prosinac 2016.), a Hrvojka Mihanović – Salopek kako *cjelokupan Mađerov prozni beletristički opus predstavlja zasebni poetsko-lirski i psihološko-intelektualiziran pristup pripovjednom iskazu* (str. 41.). Osim toga, ona je, kao i sam autor, duboko utemeljena u zavičaju Slavonije, u panonsku ravnicu i Bosut, no, za razliku od poezije, ovdje prikazana ravnica ne „pjeva“, to je prostor koji sve guta i tjera iz provincije dalje – putovati!: *Prostor uvijek isti – davi isto tijelo... Glupo blesavljenje pitanjima, zar ne, Putujući? Ili se putuje, ili ne putuje! Zar ima nešto i z m e đ u? Možda: u m i r a n j e!* (str. 207.).

Značajno je za napomenuti i to kako je ova proza prepuna unutrašnjih monologa koji su u biti dijalozi sa čitateljem, samim sobom ili drugim književnicima koje često i citira (Kozarac, Dostojevski, Kovačić...),

¹ Asser Savus je latinski naziv za Bosut koji je u doba Rimljana bio plovni kanal grada Cibali-je, današnjih Vinkovaca.

reminiscencija i dubokih, gotovo filozofijskih refleksija, interpoliranih odlomaka s ubačenim pjesmama, asocijativnih nizova, fabulativnog rastavljanja i sastavljanja, pisanja u „ja“ formi koje često prelazi u „ti“... Mađerovi romani nisu „romani“ u pravom smislu riječi, njegove priče više su dokumentaristički složene anegdote običnih ljudi, a književno-znanstveni tekstovi više su u znaku impresionistička, ali duboka uvida, polemičkog, ali dobrohotnog karaktera, uvijek u razgovoru², uvijek u dijalogu. Teško je odrediti granice gdje se prozno pretapa u lirsko, osjećajno u misaono, subjektivno u objektivno, polemičko u iskazno, refleksivno u meditativno.

Ono što nakon svega začuđuje jest slaba recepcija ovog djela, medijski i kritičarski bačenog u pozadinu, čitateljski vjerojatno još manje dokučeno. Mađer, kao jedan od hrvatskih klasika, svakako zaslužuje bolje, iako, kao da je to nekako i naslutio, istaknuvši u svom govoru na Danima književnih kritičara u Đakovu (2015., mjesec dana prije smrti), kako moć današnjih kritičara i čitatelja vidno opada, sudeći po tome što i u kojim medijima čitaju i objavljuju (mислеći na elektronske). *Zaključujući za kraj: postaje besmisleno pisati i raspravljati – sve je u apsurdno koje ovo vrijeme nameće i razmeće kao svoju civilizacijsku prednost. Prednost?!!* (str. 505.).

² *Drugi smo, a pomalo i nesretni u tim našim razgovorima, i onda kad nisu prazni, u tim našim razgovorima, kad su gladni radoznalih doskočica, kad su otvoreni da bi pojasnili put riječi, da bi odlamatali zaloptane jezike, da bi odsvirali misao i smisao, da bi rekli, kako bi i rekli, da bi kazali, kako ne bi iskazali, kad su otvoreni da bi se zapetljali, zapetljali bi se kako bi se otpetljali, i onda kad su subjektivno objektivni, objektivno subjektivni, kad su ispleteni, opletjeni, kad su u transu samosebeslušajući, kad su u teturanju osobnih zataknutosti, i istaknutosti, kad su lajavi od jednog do drugog, kad su mlin vijesti, meļjavina događaja, sreća i nesreća, kad su dopuna i popuna, kad su strasnog ili kostoboljnog izraza, kad su svoje vrijeme, svoj verbalni zanat, svoja dosadna svijest... Ti razgovori, ti blejavi plamčići daništa i noćišta u glavi, ti svijetli signali mraka u krugu, vjerovjesnici, ti trzajnici, ti molitvenici glave, te stare prskave kocke za konvencionalno rukovanje, ti vjetropiri u dva i po, u jedanaest i dvadeset, u tri poslije ponoći, u devet u krevetu... (str. 101.).*

Za suvremenog i manje obrazovanog čitatelja željnog brze akcije i zabave ova proza možda neće biti atraktivna i primamljiva, ali za sve ostale bit će pravi užitek čitanja, pretapanja i iščitavanja bezbrojnih slojeva. Isto tako, teško je u nekoliko kartica teksta opisati i približiti svu dubinu i širinu opsežne Mađerove proze, pa neka ovo bude poziv na čitanje i dijalog s autorom, jer književnost i jest razgovor, sublimacija mišljenja dvaju sugovornika.

Livija REŠKOVAC

„Priče za tišinu u kojoj te jedu sa svih strana”

(str. 78.)

Ivana Šojat: *Ljudi ne znaju šutjeti*
(Zagreb, Fraktura, 2016.).

Pomalo paradoksalan naslov za petu zbirku pjesama autorice Ivane Šojat koji se ipak može shvatiti ironijski jer u zbirci uglavnom progovaraju oni koji to više ne mogu ili nekako nisu u mogućnosti to činiti: mrtvi i pokojni, žrtve i nemoćni, duhovi i neumrlji... Cijela je zbirka u biti polifonija različitih glasova i govora koji progovaraju kroz mnogobrojne lirske subjekte o smrti, strahu, samoći, ratu, izgubljenosti, ljubavi, beznađu, zaboravu. Tko je gledao *Unterstadt* (višestruko nagrađivana predstava po istoimenom Šojatičinu romanu, redatelj: Zlatko Sviben), lagano si može, čitajući zbirku, predočiti scenu u kojoj pozornicom ravnopravno stupaju svi likovi, živući i pokojni, iz različitih razdoblja povijesti, kao neka nestvarna povorka u svijetu izbrisanih granica.

Zbirka je podijeljena u šest cjelina: *Smrt ravnicom putuje kao velikaš, Tko će me završiti kad odem?, Bijele duše, Isti, a drukčiji, Svete krave, gladna telad, Kad je prekasno?*, s jednom uvodnom i jednom završnom pjesmom, obje u kurzivu, u (sada već) prepoznatljivom Frakturinom izdanju biblioteke Fraktali, i s ponekim, vrlo jed-

nostavnim, ali upečatljivim crtežima grafitnom olovkom koje dobro upotpunju autoričine pjesme u prozi i nadahnutim pogovorom Delimira Rešickog, urednika izdanja. Broji osamdesetak pjesama narativnog i većinom ispovjednog karaktera u kojima je lirski subjekt ponekad muško, a ponekad žensko, uvijek u „ja“ formi, opisujući neki događaj ili obračunajući se nekome, s temama smrti u svim njezinim oblicima, ratnim stradanjima, strahu i pomirenosti, ljubavi i očaju, obiteljskim sponama i vezama. Već iz ovoga se daje naslutiti kako ova zbirka ne spada u kategoriju „lakog štiva“, u njoj autorica lirski razvija i izvrsno nadopunjuje *Emeta*, a usudila bih se reći i ostalu prozu, dajući glas mnogobrojnim likovima da iskažu svoje do kraja, ovaj put u poetskom izričaju i tako (možda) zatvarajući ciklus do kraja.

Ono što je posebno u ovoj zbirci, jest to, što ona istražuje, iskreno i duboko, u našoj književnosti, a napose poeziji, rubna i pomalo marginalizirana područja: svijet mrtvih, duhova koji se obračunju svojim bližnjima iako znaju da ih ne mogu čuti, trenutke kada čovjek umire prikazane iz njegove perspektive ili neposrednog svjedoka, obiteljske odnose koji su po naravi teški i komplicirani, nasilje nad ženom, (nedavna) ratna stradanja, propitkivanje „institucionalizirane“ vjere, glasovima u glavi, demonima. *Ponekad na papir zapišem / kako se bojim tog savršenog svijeta nastanjenog tihima i / zadovoljnjima - govori jedan od subjekata na početku zbirke, naznačujući kojim će se smjerom kretati putanja naracije i mišljenja, bez lažnog uljepšavanja i zastarjele patetike: umrijeti znači poludjeti u mraku gdje sve miriše na cigle / i mlaku mokru žbuku sivu u omaglici pred spavanje (smrt), pod prozorom mi noću demoni / lijepi i glatki, oštrooki, znaju da znam (demoni), zato što u glavi uporno mi romori tisuću glasova / od kojih nijedan / nije moj (glasovi), krv nije slatka / ima okus zahrđala željeza / iz šarki vrata s mrežom protiv komaraca i muha (nasilje nad ženom), skupljali smo Simbu u kutiju / nakon zolje o duši smo bijeloj / njegovoj naklapali / kao da smrt nije poput kolinja (rat). Ovo su samo neki od primjera tematskog sloja zbirke, ali i iskrenog, neposrednog tona koji često zarezhe i ne ostavlja ravnodušnim.*

Stilistički gledano, zbirka je cjelovita i ravnomyerna, pisana istim stilom od početka do kraja, nigdje se ne gubi forma ili fokus. Pjesme imaju naslov, dugačke su i narativne, pisane nejednakim strofama bez rime, koristi se interpunkcija, pjesničke slike su jake i intenzivne (posebno olfaktivne), česte su poredbe i opisi, poneka metafora (bijele duše – ljudi umrli na bojištu). Osim toga, one su čvrste, jake i sugestivne, zbog onoga što govore i načinom kojim su napisane, u čemu je vidljiv pomak u odnosu na prošlu zbirku (*Sofija plaštevima mete samoću*, V. B. Z., 2009.), i tematski, ali i u određenoj „hrabrosti“ lirskog iznošenja. Posebna se dinamika postiže i izmjenom lirskog subjekta iz ona u on, a ritmičnost pjesama neobičnom uporabom enklitika i proklitika. Iako ne eksplicitno, već suptilno i u nagovještajima, zbirka je vezana uz toponim Slavonije (ravnica u naslovu, poneki motivi u pjesmama).

Onaj tko prati ovu višestruko nagrađivanu autoricu, uživati će u ovoj knjizi i vidjeti dosta dodirnih točaka s njenom prozom, upotpunjujući tako koncept do kraja. Ono što bi još trebalo spomenuti jest, kako se Ivana Šojat, zbog nedavnog političkog angažmana, našla na vjetrometini raznih medija i „kritičara“. Tako je jedan od njih na internetskom portalu *Novosti* izjavio kako: *Peta stihovna knjiga prolifirane autorice koja donosi 78 pjesama u šest ciklusa, prije će plivati u srednjoj struji ne suviše visoko postavljene letvice domaćega lirskoga prosjeka*. Ta ista osoba rođena je 1984. (imao je 7 godina kad se autorica borila za njegove pijavice) i autor je stihova: *jezik, hommage osamdesetim go- / dinama, gradela, divlji prezent i perfekt. / u njemu živi boks-meč'pjeva me, / crni se Katari povlače mojim tragom*. Osim što nije jasno tko tu kome postavlja „letvicu lirskog prosjeka“ i koji su relevantni (književni) kriteriji za njegovu kritiku, dolazi se do pojma osobnog, ali i javnog integriteta i (samo) poštovanja. Da parafraziramo Wittgensteina i samu autoricu za kraj: ako o nečemu ne znaju govoriti, neki bi ljudi trebali znati šutjeti.

Livija REŠKOVAC

Tekstovi i konteksti

Božidar Petrač: *Arhaika i postmoderna* (Zagreb, Naklada Đuretić, 2017.)

Knjiga studija i eseja *Arhaika i postmoderna* predstavlja njezina autora, Božidara Petrača, kao književno-povijesna istraživača kojega možemo promatrati u okvirima tipičnoga postmodernoga tradicionalizma. Naime, serija njegovih književnokritičkih studija, esejističkih interpretacija te informativnih, često i esejističkih prigodnica podijeljenih u 3 poglavlja (*Matoš naš suvremenik, Krleža i oko njega, Arhaika i postmoderna*) - počinje emotivnom obljetničkom poslanicom Matošu izgovorenom na njegovu grobu 17. ožujka 2014. godine, pedeset godina nakon znamenita Šoljanova govora upućena na istomu mjestu duhu velikoga učitelja, a u oporbi prema „duhovnome salu“ s „blatnoga polja“ hrvatske pozornice/kulture. I taj je specifičan Petračev literarni uradak sastavljen po uzoru na retoriku starinskih učenih, prigodničarskih i domoljubnih govora, a poslušio je, ne bez razloga, kao prag koji čitatelja postupno priprema, a potom i uvlači u književnu tematiku ove knjige. Prva je na redu „studia matošiana“, koja sadrži dva eseja o tom hrvatskomu književnom velikanu: počinje Petračevim komentarom eseja o Matošu iz pera Rajmunda Kuparea, potom slijede Petračeva esejistička razmišljanja o Matoševim pogledima na BiH. U prvom eseju Petrač zaključuje kako se Kupareo kao teolog, filozof, estetičar složio s Matoševim stavovima o umjetnosti, ljepoti i načinima prosuđivanja umjetničkog djela, o razlikovanju umjetnosti i znanosti, ali i s nekim Matoševim religioznim promišljanjima iz kojih je iščitao nepatvorene religiozne osjećaje, iako u njegovoj biografiji nije našao čvrst odgovor na pitanje je li Matoš bio i praktičan vjernik.

U drugoj studiji autor raspravlja najprije o Matoševu čuvenom eseju *Hrvatska misao* (a potom i drugim njegovim tekstovima te vrste); pritom tvrdi kako se Matoševa promišljanja glede europskih pitanja s današnjeg stajališta čine preoptimistična, jer Europa onog vremena nije još bila spre-

mna ni za sveopću nacionalnu emancipaciju ni za pomirenje svojih znatnih suprotnosti. Govoreći o ideji hrvatstva, Petrač navodi Matoševu misao da domovina nije samo moralni i politički nego i veliki kulturni projekt, a hrvatsku situaciju svrstava u stanje one nacije koju na sve strane vuku tuđe sile.

Druga esejistička cjelina ove knjige posvećena je Krleži i njegovim suvremenicima. Počinje razmišljanjima o jednom od najzapaženijih ranih krležologa, o Marijani Matkoviću za kojega su mnogi (a prvi među njima Dubravko Jelčić) ustvrdili kako je o Krleži pisao najslobodnije i najbolje nakon Krležine smrti, i to u knjizi *Stope na stazi*. Matković se na razne načine borio protiv politikanstva različitih vrsta, protiv dekompozicije Krležina djela, odn. podjele njegova opusa na doratno i poratno razdoblje; dakle, zauzimao se za integritet njegove stvaralačke osobnosti, protivio manipulacijama Krležinom ostavštinom, izosio podatke koji su bili bitni za razumijevanje njegove književne pojave, a dopunjavao ih i nekim osobnim dojmovima o Krležinu ljudskom i umjetničkom integritetu. Slijedi opsežna rasprava o odnosu prema Krleži iz pera jednog od hrvatskih najangažiranijih kulturnih djelatnika u emigraciji nakon 1945., Bogdana Radice. Analizirajući sve Radičine napise o Krleži, dakle držeći se isključivo konkretnih tekstova, Petrač se usredotočuje na njegova kolebanja u razmišljanjima i pisanju o Krleži, ali ustraje na sustavnim Radičinim primjedbama o Krležinu političkom oportunistu, šutnji o jugo-režimu i upornu revoltu prema hrvatskoj emigraciji – iako Radica nikada nije izravno osporavao Krležinu književnu vrijednost.

Miroslava Vaupotića atribuirao Petrač kao još jednog književnog povjesničara kojemu je Krležin opus središnja, gotovo napasna tema. Njegova je *Siva boja smrti* prvi cjeloviti pokušaj monografskoga pisanja o Krleži, eruditski kompendij i poticaj za daljnja istraživanja. U napisu o Kruni Krstiću Petrač se više bavi njegovom jezikoslovnom, filozofijskom i leksikografskom praksom, odn. hrvatskim jezičnim osvješćivanjem te okolnostima za njegova djelovanja u Leksikografskom Zavodu – nego odnosom s Krležom. U suvremenu

krležologiju upisao se, prema Petračevu mišljenju, i Daniel Miščin knjigom *Poetika dviju usporednih smrti. Miroslav Krleža i Franjo Šeper* – jer ta knjiga pruža novo čitanje Krleže mimo ideoloških opterećenja. Pritom Miščin uzima motiv smrti kao poveznicu između Krleže i Šepera (umrli su istoga dana), ali i kao povod za utvrđivanje njihovih razlika, pretežno svjetonazorske naravi. Petrač zaključuje kako Miščinov ogled pokazuje da bi Krležinu djelu valjalo pristupiti i s motrišta suvremene kršćanski prodahnute književne kritike.

Petrač se zatim zaustavlja i na tri knjige Vaništinih meditativnih, lirsko-proznih zapisa u kojima se, uz ostalo, taj sjajan slikar i intelektualac referira i na Krležu. O knjizi govori kao o bljeskovima dojmova i sjećanja vezanih uz Krležine stavove prema likovnim umjetnicima, književnicima, političarima onoga doba, a cilj mu je bio osloboditi Krležu mitske pojave, ocrtati obrise stvarne osobe, u starosti čak osamljena pa i slomljena čovjeka koji sumnja u sve pa i u sebe.

Treće poglavlje sadrži rasute tekstove koji se referiraju na mnogobrojne hrvatske pisce, a oblikovani su kao predgovorni eseji u povodu raznih izdanja književnih djela kao i obljetnica znamenitih pisaca i događaja. Počinje esejom o Kranjčevićevoj pasionskoj poeziji, gdje nakon pjesničkoga problematiziranja pitanja o pojedinačnoj, nacionalnoj i općoj ljudskoj egzistenciji – primjećuje i vrijednost njegove „lirike Križa“ u središtu koje je „čovjek razapet između bitka i opstanka prema slici Kristove muke“ (Petrač, 2017., 137). Esej o Domjaniću počinje kao i većina ovih tekstova biografskim podacima, odnosno nekom vrstom sažete natuknice o cjelokupnom piščevu djelovanju. Kao dvojezični, štokavski i kajkavski pjesnik, Domjanić je za Petrača jedini naš pravi pjesnički dekadent, svojevrсни sljedbenik Paula Verlainea; pritom se referira i na Krležinu kritičku negaciju Domjanićeve lirike. Potom, zaoкупljen je predavanjem Franje Markovića u povodu izložbe hrvatskih umjetnika u Salonu 1899.; tim je predavanjem Marković, u okvirima svojih filozofskih i estetičkih nazora, vrjednovao neka načela secesionizma; riječ je o zagovoru ovisnosti ljepote i dobrote, estetičkih i etičkih nazora, kao

i u svojevrsnoj asimilaciji novih tendencija na razdjelnici stoljeća. Potom, Petrač se bavi Arnoldovim govorima u Matici hrvatskoj u kojima se, između ostaloga, Arnold također zauzima za jedinstvo istine, dobrote i ljepote u književnosti i umjetnosti, za njihovu okrenutost narodu, za ideju kako umjetnost po svojoj važnosti ipak nikada ne može zamijeniti vjeru.

Svoj prinos ženama u hrvatskom emigrantskom životu na području kulture pisac je ove knjige dao prilogom o Nedjeljki Luetić Tijan, autorici vrijednih svjedočanstava o poslijeratnom životu u Jugoslaviji, o njezinom 20-godišnjem uređivanju emisija na Španjolskom radiju (od 1950-ih do 1970-ih), potom kao autorici živo pisane biografije svog supruga Pavla Tijana, a spominju se i njezini prilozi u emigrantskom tisku o hrvatskim piscima, posebno esej o Krleži.

Kad je riječ o pjesnicima kršćanskog nadahnuća, zanimao ga je i fra Janko Bubalo kao pjesnik poetičkog iskustva svakodnevnog opstanka, kao lirik modernog izričaja kojemu religioznost pomaže pri preispitivanju vlastitog životnog puta duboko obilježena upravo njegovim vjerskim poslanjem. I u slučaju Rajmunda Kuparea Petrač nalazi paradigmu pjesnika katoličkog nadahnuća i to onih koji su uz sadržajnu i te kako njegovali oblikovnu i izražajnu sastavnicu pjesničkoga djela. Ustvrdje kako je Kupareo, poput nekih drugih pjesnika katoličke moderne prihvatilo izazove individualizacije u načinima motrenja i osjećanja transcendencije, napose ističući njegovu marijansku liriku. U povodu 100-godišnjice Nizeteova rođenja, Petrač ne piše toliko o njegovu autorskom književnom opusu koliko se posvećuje Nizeteovu doprinosu hrvatskoj romanistici, prožimanju hrvatske kulture i književnosti s talijanskom, španjolskom i francuskom.

Kroz prilog o Nehajevljevim *Političkim silhuetama*, dakle esejima o velikanima naše prošlosti, Petrač naglašava autorovu pronicavost, upućenost, političku i znanstvenu objektivnost, moć uživljanja u osobnosti tih ličnosti te prilike u kojima su djelovali. U govoru o povodu stogodišnjice rođenja Ranka Marinkovića - pisac tvrdi kako u njegovim djelima podjednako žive

klasika, tj. arhaika i postmoderna, i kako se jedna s drugom vješto prožimlju i pridonose Marinkovićevu modernističkom shvaćanju umjetnosti kao ideje slobode. Autor ove knjige komentira i pojavu Šegedinova kratkog romana *Izdajnik* koji, iako nije artistički pri vrhu Šegedinova proznog opusa, može se protumačiti kao anticipacija Hrvatskog proljeća, jer uvjerljivo ilustrira naše stanje u određenoj epohi socijalizma. Petrač promatra liriku Gustava Krkleca na stazi ekspresionizma, a interpretaciju nekih njegovih pjesama, u kojima primjećuje versifikatorsku i stilsku vještinu, dopunjuje biografskim podacima o pjesnikovoj boemštini i životnoj izdržljivosti.

U fokusu Petračeva interesa našao se i odnos prema hrvatskoj pjesničkoj tradiciji jednog od najuglednijih krugovaša Ivana Slamniga, odnos izražen i u njegovoj *Antologiji hrvatske poezije od najstarijih zapisa do kraja XIX. stoljeća*. U duhu Eliotova slavna eseja o tradiciji i individualnom talentu, Slamnig ističe vremensku, teritorijalnu i duhovnu cjelovitost hrvatskoga pjesništva i time pridonosi novom vrjednovanju i razumijevanju hrvatske književne baštine, osvještavajući i njezin položaj u europskom kontekstu. Jedno je poglavlje ove knjige posvećeno i hrvatskom ratnom pismu koje Petrač generalno iščitava kao potresno ratno svjedočanstvo, ali i kao tekst u kojemu se izražava zauzetost za jedinstvo nacionalne osjećanosti, istodobno i kozmopolitskih ideala. Potom, piše o književnom i kulturnom angažmanu Dubravka Horvatića, još jednog pjesnika iz krugovačke plejade. Za Petrača, Horvatić je svjedok vremena koji se razaralačkoj energiji povijesnih okolnosti uporno suprotstavljao visoko moralnim i etičkim vrjednotama i pjesničkom mudrošću. Idući je esej posvećen djelovanju Šime Vučetića, njegovom opterećenošću ali i otporima povijesnim diktatima, a čita ga kao pjesnika čija se poetika razvijala u stalnom sučeljavanju dvojstva na crti Krleža-Ujević. Knjiga završava pregnantnim esejom u povodu 70-obljetnice rođenja Jakše Fiamenga i pritom ga naziva živućim klasikom hrvatske lirike, pjesnikom vitalističke opijenosti zavičajem, hrvatske davnine i tradicije, ali i širih mediteranskih obzora.

Bez obzira piše li Petrač o klasicima hrvatske književnosti (Matoš, Krleža,

Marinković, Šegedin), piše li o pjesnicima koji su obilježeni kršćanskom katoličkom duhovnošću, odnosno o književnicima koji su prolazili kroz emigrantski martirij ili piše o piscima, našim znancima i suvremenicima – on se uvijek oslanja na provjerene biografske i druge dokumentarne izvore, starije književokritičke komentare tumači kroz povijesnu perspektivu, a neizostavno se pritom oslanja na izvorne književne tekstove i nastoji iz njih iščitati neke nove činjenice i prosudbe, tj. ispraviti povijesne nepravde u nedovoljno vrjednovanih autora, odnosno neistraženih ili nepoznatih tekstova. Dakle, Petrač nam ovom knjigom donosi često dosad neiščitane zaključke, napose kad je riječ o spajanju hrvatske emigrantske književnosti s domovinskim tokovima ili kad sa žaljenjem ustvrđuje nestajanje tzv. arhaike iz obzora naše kulturne i civilizacijske sfere na račun nekih pomodnosti. Time je učinio korak naprijed prema inovativnim interpretacijama, pouzdanijim pa u nekim slučajevima i posve novim književnopovijesnim i historiografskim spoznajama.

Dunja DETONI DUJMIĆ

Okretaj kocke promijenit će svijet

Goran Tribuson, *Vrijeme ljubavi*,
Mozaik knjiga, Zagreb 2017.

Sve je u tome kako se priča ispriča, kako se sastavi i predstavi čitateljima. Možemo je zamisliti kao Rubikovu kocku: svaki okretaj kocke postavlja šarene kvadratiće u novi niz, a svaki je niz mogućnost koja će možebitno dovesti do završnog cilja i sklapanja zagonetke – svaki okret kocke u bilo kojem smjeru uokviruje važnost i zanimljivost o onome o čemu se priča. Tražimo i pronalazimo *što*, ali pratimo i pamtimo *kako*. Porijeklo je priče u nekom pradavnom muzeju iluzija, u vjekovnoj potrebi čovjeka da jedan drugome prenese iskustvo, od vremena spiljskih medvjeda do vremena virtualnih zbilja (glasio bi redak u kakvoj popularnoj dječjoj enciklo-

pediji). Ili metaforičnije: priče su mostovi u okrugu ljudske komunikacije, na razvalinama svjetova okrepljujuće ćuprije, ligature razumijevanja, dinamične misli na vječnost u koordinatama lokalnih događaja... A gdje se bolje razlike između svjetova konkretiziraju nego u autobiografskim pričama, kada su razlike između nekada i sada predstavljene nizovima sjećanja na vlastiti život, kada se sve kreće na onoj osi vrtnje koja nas vraća u naš život od ranije - u prostore i među ljude kojih ili ima ili ih više nema, a ako ih i ima, već su se sigurno promijenili, pa nisu posve isti... Umočiti Proustov kolačić, malo pričekat lagano upijanje memorijske pjenice... i magija može započeti. Ali sve je u tome kako se balansira između nekada i sada, kako se ono što individualno i intimno pripada piscu kao privatnoj osobi može preoblikovati u opću spojnu svijest, u generičko prihvaćanje i osvajanje pozicije da ono što je samo njegovo postane i dijelom čitateljskog iskustva.

Kod Tribusonovih autobiografskih „ispadanja iz povijesti“, a ovdje govorimo o četvrtom dijelu njegova autobiografskog prigovaranja (*Rani dani*, 1997; *Trava i korov*, 1999; *Mrtva priroda*, 2003), taktika preživljavanja „njegovog morskog ja“ temelji se na pouzdanom ritmu dvotaktnog mehanizma: red sjećanja, red komentara, red sjećanja, red komentara... i konačno: uvodno paljenje podtematske ljubavne iskre te završno ubrzanje diskursnog paketića s poantom. I tako kroza sve fragmente sjećanja koji su tematski magnetizirani fenomenom ljubavi u njezinim najrazličitijim pojavnostima – od pionirske ljubavi spram Tita do ljubavi spram pivskih *lagera*, od ljubavi spram filatelije do ljubavi spram sendviča s otkošćenim kotletom i krstavčićima, od ljubavi spram američkih žvakaćih guma do ljubavi prema Bobu Dylanu i Johnu Wayneu... ali i ljubav spram ženskog svijeta i svim tajnama koje ono nosi, u različitim premazima i kodovima. Uglavnom raspon svojstven odrastanju u socijalističkom siromaštvu, između 1950-ih i 1970-ih, na granici zapadnog svijeta, nikada u njemu, uvijek na rubu, uvijek *in spe*... ali s utjecajima koji su ipak, manje ili više filtrirani, činili od Tribusona klinca, omladinca i studenta ponosnog građanina negdašnje jugoslavenske zajednice naroda, ali i pripadnika naprednoga liberalnog svi-

jeta iz hollywoodskih filmova. Sam autor to zasigurno tako ne bi nazvao, jer su mu, kao i u mnogim drugim njegovim sličnim žanrovskim tekstovima - humor, ironija i smijeh oni neophodni i neizostavni tvorbeni aspekti koji zaokružuju smisao sjetnog autobiografskog soneta. Sjetnog, jer je svako poniranje u sebe sama posve izvjesno preklapanje pitome tuge za izgubljenim i čežnje za neostvarenim, dakako, ako u tim poniranjima nema ozbiljnih trauma, a u slučaju Tribusonovih ljubavnih i ljubavničkih traganja za stvarima, pojavama i ljudima koje je osjećao da bi se mogli kretati u širokom pojasu pojma „ljubavi“, ozbiljnih trauma nema. Pred nama je predstavljanje veselih zgoda iz djetinjstva i mladosti, s „ozbiljnim“ završecima koje ni sam autor ne shvaća previše ozbiljno, budući da su mu formule zaključivanja relativistički baždarene: moglo bi biti; čini mi se, ali ni sam nisam siguran; kasnije, kad sam odrastao, shvatio sam... Uopće, nerijetko ismijavanje vlastita nerazumijevanja svijeta odraslih i kojekakvih ljubavnih uporišta spram ovoga i onoga, a onda i spram djevojčica i djevojaka... autor smatra podlogom za primjerenu zabavu i postavljanje takvog okvirnog diskursnog signala koji će emitirati smiješnu stranu vlastite ljubavničke i ljubavne povijesti. Dakako da iza mnoštva anegdota, životnih crtica i humornoga efekta dijelova i cjeline izbija i mjestimična energija tzv. ozbiljnih, mudrih uvida u narav društvene, političke i građanske zbilje jedne provincijske hrvatske sredine u jugoslavenskoj državi, ali je osnovni i nosivi ton ove knjige ironiziranje i trošenje pompozno pojma „ljubav“ u povijesnom svijetu Tribusonova odrastanja i sazrijevanja. Dječje oči su postale zahvalna dioptrija za humornu nainu, ali i za kritiku i ironiju mudroga životopisca, već kako se autoru snilo u prohtjelo.

U kompozicijskom smislu, posrijedi je uokvirena autobiografska narativna cjelina, budući da središnje eseje o povijesti ljubavnih odnosa spram stvari, društvenih fenomena i suprotnog spola uokviruje putopisno-ispovjedni tekst o putovanju u Ferraru, o potrazi za mjestima koja se spominju u glasovitom romanu Giorgia Bassanija *Vrt Finzi-Continijevih* (1962., filmska verzija V. De Sice iz 1970), što ga Tribuson intimno smatra najboljim ljubavnim

romanom. Između ferrarske putne epizode razlomljene u dva dijela, uvodnog i završnog, smjestilao se autorovo snatrenje o vjerojatnim, iako ne i nužnim događajima iz njegova života koji se mogu dovesti u neki odnos koji bi mogao podnijeti atribuciju ljubavnog odnosa. Dakle, sve ono što se dogodilo ili se moglo dogoditi prije nekih četiri, pet ili šest desetljeća kako bi nam autor predstavio svoje shvaćanje ljubavi u vremenima bjelovarskog odrastanja i kasnijeg zagrebačkog studentskog sazrijevanja... Propitujući na samoj ferrarskoj topografiji moguće značenje i narav veza između ferrarske zbilje i njezine obrade u Bassanijevu romanu, odnos koji se pokazao gotovo nepostojećim, jer si je Bassani dopustio znatnu „pjesničku slobodu“, Tribuson želi ispitati ima li u njegovu osobnom životu mjestâ koja oslikavaju auru takve građe koja bi se mogla upotrijebiti za ljubavni roman ili barem ljubavnu priču. Slobodno transponirajući događaje iz vlastita života u narativno-esejistički žanr, s obiljem spomenutog humornog efekta i ironijskog premeza, pokazuje se da bi te građe bilo kada bi se autor s njom „ozbiljno“ htio pozabaviti. No, kako se Tribuson ne može prestati smijati vlastitoj ljubavno-ljubavničkoj ulozi, i kako ne može prestati karikaturalno iznositi povijest vlastite osobnosti u kontekstu ondašnjih postojećih prilika, postaje brzo jasno da se takvo što neće dogoditi između korica aktualne knjige, a vjerojatno i bilo koje druge autorove knjige. Pred nama je zato katalog duhovitih epizoda, izvrsno i jezgrovito napisanih u obliku autobiografskih medaljona, s nizom upečatljivih karakternih skica i komičnih situacija. Tribuson pritom kao da svaki put, kad dovrši pojedinu epizodicu, slegne ramenima: ali kad je tako bilo, što ja mogu što je povijest mojih ljubavi tako i izrazito genijalna i smiješna. Bila su to, u glavi i kroz oči mene kao dječaka i mladića, sada jasno vidim, doista i krajnje duhovita, humorna događanja u kojima smo uživali: u izvornoj nevinosti, u očekivanjima višeg i boljeg, u neznanju, željama i snovima kojima smo se ponajviše hranili i od kojih smo ovisili: „... ova knjiga govori o ljubavi, o onim brojnim klinačkim ljubavima koje smo doživljavali sasvim ozbiljno i dramatično, a bol koji bi nam nanijele pamtili jako kratko. Ona

je sva iz onih nevinih vremena kada smo se pravili veoma odraslima, a iznutra bili plahi, lomni i osjetljivi. Ma koliko željela biti autentičnom i vjernom, nemojte ovu knjigu držati čistom i svetom istinom.“

Tekstovima okupljenima pod naslovom *Vrijeme ljubavi* autor dodaje i tri dodatna eseja o fenomenima što su bitno odredili njegovo odrastanje i sazrijevanje, a mogu se u semantičkoj zoni djelovanja supertermina „ljubav“ također odrediti pojmom ljubavnog odnosa: sudbina posjedovanja autoru omiljenoga Dylanova LP-ja *Blonde on Blonde*, fanatična privrženost bjelovarskom kinu *Partizan* te neraskidiva pripadnost gradskom kvartu Plinara. Izdvojenim iz temeljnog niza tekstova o povijesti ljubavnih odnosa, ova tri teksta naglašeno pokazuju autorovu intimnu vezu s opisanim fenomenima - s koliko se strasti, volje i odlučnosti može voljeti jedna „obična“ vinilna ploča, gradsko kino i vlastiti kvart, na čemu se autoru može samo pozavidjeti.

Ono što mi se čini jako važnim jest što ova knjiga, kao uostalom i autorove prethodne knjige iz autobiografskog niza, poziva čitatelja na dijalog s vlastitim odrastanjem, na skupljanje vlastitih rasutih slika iz djetinjstva i mladosti. Čini to zavodnički, jednostavnom retoričkom frazom ispod koje buja ironijsko-humorni pomak zbog kojeg osmijeh na licu čitatelja ne prestaje ni kada se knjiga dovrši. U visokoestetiziranoj hrvatskoj proznoj produkciji, u kojoj godinama vladaju sumorni tonovi teških tema i bjesomučni pokušaji da se dostigne neki samozadani i samozadovoljavajući misaoni vrhunac, pojava knjige koja prepoznatljivo emitira zavidnu količinu vjere, vedrine i optimizma, ali ne i bez funkcionalnih kritičkih inektivna upućenih kontekstu, istinsko je olakšanje i poticaj da se prevlada aktualno gubljenje središta u atmosferi općeg nezadovoljstva. Povratak u vrijeme ljubavi zakrenut će kvadratiće zagonetne kocke u novom smjeru, pa bi priča o vlastitom životu svakoga od nas itekako mogla imati smisla. Ako već mallarmeovsko „bacanje kocke nikada neće ukinuti slučaj“, tribusonovski okretaj pripovjedne kocke mogao bi promijeniti pogled na svijet i učiniti da se osjećamo mnogo bolje.

Ivica MATIČEVIĆ

Roman, ali najbolji

Kristian Novak, *Ciganin, ali najljepši*, Oceanmore, Zagreb 2017.

Zašto je Andrić dobio Nobelovu nagradu, a Miroslav Krleža nije, tko je više zaslužio to svjetsko priznanje i zašto su se događaji odvijali tako kako već jesu... Iako se na prvi pogled danas čine nevažna, ova pitanja i nakon više od pola stoljeća i dodjeljivanja Nobelove nagrade Ivi Andriću, mogu posredno pomoći i u analizi literarnih svjetova dvaju velikih pisaca. A mogu pomoći i da započnemo gonetanje Novakova aktualnog romanesknog uspjeha. Odgovori bi mogli ići u ovome smjeru: Andrić je za razliku od Krleže uspio promovirati lokalnu boju svojih tema i obrada kao svjetski i univerzalni domet, uspio je sa zavidnom lakoćom i mjerom literarne jednostavnosti prenijeti dojam i priču kako je, primjerice, čovjek srednjeg vijeka naš suvremenik, kako se možemo u njemu ogledati i od njega učiti...dok to Krleža nije, budući da su njegovi rastrzani intelektualci i sva ta silna i konstruirana draperija likova i povijesnih događaja nešto što je zapadni svijet imao i sam u dovoljnim količinama, pa im Krleža u tome smislu nije bio previše zanimljiv. Usko lokalna tema i geografski ograničena, teška baština reljefa tla iz kojeg dolaze njegovi fantomi užasa, ljubavi i vjere načinili su vještom umjetničkom obradom od Andrića svjetskog pisca, dok su univerzalističke i egzistencijalističke preokupacije i kaskadne tirade Krležinih zagubljenih filozofija postale i ostale tek lokalnim orijentirima s mogućnošću nategnute projekcije u ionako nedovoljno definirani prostor Srednje Europe. Mustafa Madžar, Alihodža Mutevelić i fra Marko Krneta globalni su likovi, jer su sveprisutna mjera onih osobina - strašnih, divljih i divnih - koja ih određuju kao mjesta postojanosti i trajanja u usudbenoj prolaznosti, dok su Horvat, Filip i Leon ponešto naporni tipovi koji, doduše, misle globalno, ali ne djeluju lokalno, pa je njihova projektivna snaga kao likova-nositelja i tumača svijeta bitno oslabljena i nezaokružena, osakaćena repeticijom dosjetljivih tlapnji bez povijesnog, djelatnog pokrića. U tome je smislu lako odrediti komu je poetički naklo-

njeniji Kristian Novak, iako on to zasigurno ne vidi tako, što za cijeli ovaj naš tekst uopće nije bitno: jednom kad razvežeš stvaralačke niti (svatko ima svoga pauka!) i puštiš knjižicu u svijet, tada s njom kao autor nemaš više ništa, i od tebe se ne očekuje da o tome više govoriš i da išta ikome objašnjavaš. Andrić zato nikad nije htio govoriti o svojim djelima, jer da je on samim tim djelom rekao što je imao, a kritičari i tumači njegovih djela nisu kod njega dobro prolazili, budući da su u stanju pronaći ono što u tim djelima i nije nikad izrečeno. Andrićeva odioznost spram napora kritičara je svakako simpatična, ali Andrić je pri tom zaboravio da je on, kada napiše tekst i prepusti ga čitanju drugih, samo jedan od onih koji taj tekst promatraju, ali da nije „svi“ koji taj tekst promatraju i da je njegovo viđenje samo jedno u nizu paralelnih pogleda, svjetova i mišljenja. Svatko ima pravo reći što o nekom tekstu misli, a vrijeme će pokazati što od toga stoji a što nikako ne prolazi. Kao što djela imaju svoju povijest i mjesto u povijesti pojedine književnosti, tako i kritička misao preživljuje tzv. ispit vremena ili, kad su u pitanju misaoni meandri, ispit kolektivne savjesti i recepcije. Doduše, ako bih Novaka usporedio s Andrićem, siguran sam da sam Novak ne bi imao ništa protiv toga, pa makar to shvatio kao sitnu provokaciju tek jednog od svojih čitatelja-kritičara, osim što bi možda ego našeg suvremenika, svakako potajice, vjerojatno zatitrao na nekoj višoj frekvenciji. Ono što je važno pri cijeloj ovoj poredbi jest da Kristian Novak uspijeva, za zavidnom razinom umjetničke uvjerljivosti, pokazati i prenijeti lokalnu boju kao boju koja se može aplicirati na odjeću na bilo kojoj svjetskoj reviji. Local colour is the new black! Znači li to, s druge strane, da sam i sâm, prije iznošenja argumenata na način pomnog čitatelja, oduševljen Novakovim novim romanom? Nakon Scorseseova *Taksista*, serije *Breaking Bad*, Hemingwayeve kratke proze, romana Dostojevskoga, Andrićeve *Proklete avlije*, Marunine poezije i košarke Dražena Petrovića malo me što može oduševiti u umjetničkom svijetu... ali da u Novakovu literarnom nastupu „ima nešto“ – to sigurno. Pustio sam da autorova Črna mati zemla odleži i odraste, nisam još bio spreman za tumačenje, dijeljenje lovora, darova i proglašenja pobjednika, ali s novim romanom o naj-

ljepšem Ciganinu potvrdilo se i Novakovo ime i istinski umjetnički napor da taj roman postane najuzbudljiviji dio aktualne hrvatske proze, pa i aktualne hrvatske književnosti uopće. Dosad sam prednost davao Luki Bekavcu i njegovim romanima, odgovarao mi je taj njegov visokoliterarizirani, stilizirani pristup s primjesama uređene egzistencijalne buke, ali kako je njegov *Polijski sat* izgubio narativno i smisao središte i ostao posve nečitljiv i nedokučiv za moj čitateljski i kritičarski horizont očekivanja, Novakov je roman trenutno, a mislim da će to ostati još zadugo, najbolje mjesto hrvatske proze: pored *Adio kauboju* Olje Savičević i Bekavčevih romana *Drenje* i *Viljevo*, Novakovi su tekstovi obilježili posljednjih desetak godina domaće romaneskne kulture. (I neka bude usput: valja čestitati i urednicima ovih knjiga, jer su dobri urednici danas rijetke ptice, a kako je od spomenutih romana tri od njih, među kojima je i aktualni Novakov ali i prethodni Črna mati zemla, uređio svojim škarama, strašću i perom Kruno Lokotar, barem je pristojno spomenuti njegovo ime kao dio kreativnog radnog tima koji se na knjigama potpisuje najsitnijim fontom... Možda je to novo poglavlje priče u stalnom nastajanju *Pisac i njegov urednik*). Toliko o kritičarskim ljestvicama vrijednosti, o njihovim nestalnim i subjektivnim režimima do kojih se u ozbiljnim književnim sredinama ozbiljno i drži i bez kojih nema onoga što se pomalo zaboravljeno naziva književni život. Budući da u sadašnjoj književni život određuje zastrašujuća riječ: mediji, posve je jasno da je kritika izgubila ono što joj povijesno pripada i što joj niti jedna elektronsko-pikselizirana platforma i app-ovi neće moći oduzeti – uvjerljivo i vjerodostojno obrazlaganje književnog suda na temelju znanja o književnosti i subjektivnog pristupa kritičara. A kad je već tako, i kad smo već na samome početku završili sa zaključkom kako je posrijedi kvalitetan autorov rad, pokušajmo barem donekle obrazložiti taj stav.

Kad se odabere jaka priča i kada se zna kako s njezinom obradom, tada će se pojaviti i jaki likovi koji će se još dugo pamtiti, likovi koji s vremenom postanu simboli određene teme ili fenomena. Novak pronalazi i izabire temu „jake priče“ koja nije vidljiva i prepoznatljiva u cijeloj Hrvatskoj, ali na prostoru između Drave i Mure to je već

dugo opće mjesto, svakodnevna tema koja se neće doskora riješiti – napeti odnos između romske nacionalne manjine i većinskoga hrvatskog stanovništva. Do koje mjere ide ta napetost i što ona može izazvati, barem radi uvida u stvar, dovoljno je preko googlea i you tubea zaviriti našim međimurskim susjedima u dvorište, u tamošnja romska naselja, predgrađa većih gradova, na ulice i u škole gdje su u kontaktu „mi“ i „oni“... obično u ono za što ne vjerujemo da se događa u ovoj zemlji, okrećemo glavu, trpamo ispod tepiha da se to nekako riješi samo od sebe, dosljedno vježbamo zanemarivanje, nerazumijevaje i zaborav... Ono što ne vidimo vlastitim očima kao da ne postoji. A sve ostalo neka prođe mimo nas, komu se danas uopće može vjerovati. Novak zaoštrava priču o odnosu Roma i Hrvata („bijelih“) u tome naročitom kraju Lijepe naše tako što u središte postavlja ljubavnu vezu između Hrvatice Milene, žene srednjih godina, povratnice u rodni Sabolščak nakon razvoda braka, i Sandija Ignaca, mladog Ciganina iz susjednog naselja Bukov Dol. Fatalni susret dogodio se kada je Sandi počeo obavljati ličilačke radove u kući Milenina brata, a dobio je taj posao jer se znalo u tom kraju da je Sandi pouzdan i marljiv mladić, nimalo nalik tipičnim godišnjacima iz Dola. Sandija je prihvatio i Milenin djed Rudolf/Japica, ali malo-pomalo i najratoborniji mještani s kojima je obavljao protuzakonite, ali unosne poslove krijumčarenja imigranata s istoka preko granice, dalje u Sloveniju i Austriju... Zajedno sa zamišljenim i predočenim kontekstom romskoga života, s cjelokupnim repertoarom njihovih navika, običaja, vjerovanja, retoričke egzotike, kriminala, neurednoga obiteljskog života i nomadskog prokletstva, s jedne strane, te s pritiscima i otvorenim dramatičnim i intrigantnim potresima što ih je u „bijeloj“ sredini izazivala intimna veza domaće žene i romskog poluuljeza, a na to nisu blagonaklono gledali niti sami Sandijevi sumještani u Dolu, Novak je dobio cijelu skalu otvorenih narativnih mogućnosti da uredi i predoči cijelu stvar kako zna, hoće i umije. Naposljetku, i da cijeli postav likova i situacija zaokruži u tragičnom finalu, po mogućnosti ubojstvima/likvidacijama u nerazjašnjenim okolnostima, a pod pretpostavkom međuetničkog sukoba. Kada se u to umiješa i hrvatska policija sa svojim

istražiteljskim (ne)sposobnostima (Plančić, Padolek i Bule), narušenim međuljudskim odnosima i puzećom organizacijom reda i sigurnosti, tijek odmotavanja romaneskne radnje poprima i razmjere detektivskog žanra koji na sebe veže i semantiku tzv. „međunarodnog aspekta“; ni kriv ni dužan, u međusobnoj vatri između Hrvata i Roma, nađe se Nuzat, izbjegli Kurd iz Mosula, na svom neljudskom putu prema Francuskoj. Kada se ovako nabroje temeljni tematsko-fabularni slojevi, narativna građa buduće romaneskne cjeline zvuči ponešto zastrašujuće i ne obećava suvislu konzumentsku recepciju i estetički užitak. Nije li motivsko-tematski krug pretvoren u rupe bez dna, ne guši li moguća količina narativnih dionica, rukavaca i građe ono što se očekuje od dobro sačinjenog romanesknog sastava - konzistenciju pripovijedanja, jasnoću izlaganja, dosljednost fabuliranja?! Odgovor na to pitanje treba potražiti u autorovu umijeću komponiranja te u precizno supostavljenima perspektivama pripovjedača.

Pripovjedni je materijal Novak raspodijelio u četiri narativno-pripovjedačke cjeline, u ispovjednu perspektivu Milene, Sandija, Nuzata i policajca Plančića. Četiri pripovjedna lika, svaki u svojoj optici, svjedoči i izvješćuje osobi pred sobom - slušatelju, zapisivaču...svjedoku iskaza - što se dogodilo u njihovim životima s obzirom na intimnu vezu Milene i Sandija i Sandijev posao s lokalnim štemerom Hamerom oko krijumčarenja izbjeglica. U svjedočenju Nuzata taj se pripovjedni iskaz odnosi na njegovu izbjegličku sudbinu, a samo pri kraju njegova iskaza, odnosi se i na tragične događaje u šumi kod Sabolščaka što onda i formalno spaja njegovu fabularnu liniju s dominantnom fabulom Sandijeve sudbine. Svi pripovjedači, osim Sandija, imaju za primatelje svojih iskaza „stvarne fiktivne“ slušatelje u svijetu djela (novinarica kod Milene i Plančića, prevoditelj kod Nuzata), dok Sandi, budući da njegov iskaz nastaje dok leži u komi, „daje“ zamišljeni iskaz o svom životu funkcijski imaginarnom slušatelju Japici, koji inače „realno“ postoji u svijetu djela kao njegov stariji prijatelj/simpatizer i Milenin djed, s kojim se dobro slagao i zbližio dok je ličio zidove u kući Milenina brata. Svaki je od pripovjedača ono što se obično u književoteorijskim podjelama drži fiktivnim

pripovjedačem, unutarnjim pripovjedačem, a kako je svaki od pripovjedača i lik romana, to je ovo djelo i umnoženi „ja-roman“. Usložnjavanjem perspektiva oko uglavnom iste teme, uz niz podzapleta i fabularnih mikroregija, Novak je dobio nešto poput pitome rašomonske strukture, kontrolirano dopuštajući i dozirajući izlete pripovjedača u opise vlastitih dodatnih priča iz života i opise unutarnjeg stanja. Pa ipak, sve je to zbog toga da se stekne što bolji uvid i da se što plastičnije i neposrednije predoči kontekst fabularne osi: odnos Hrvata i Roma preko ljubavne i „poslovne“, kriminalne veze dviju strana, odnos koji završava tragično obračunom samih Roma, ali motiviranog i tradicionalno netrpeljivim odnosima između Bijelih i Garavih. Tragičnu sudbinu nomadskih naroda u srcu Europe upotpunjuje ubojstvo Nuzatova suputnika Azada, arapskoga izbjeglice u potrazi za životnom srećom na drugom kraju svijeta. Rom ubija Arapa pred očima Kurda i drugih Roma kako bi pokazao da je on glavni u sredini u kojoj inače dominiraju „bijeli“. Da nije završilo tako tragično, bilo bi ironično.

Novak će kontrolirati dinamiku isповјednih iskaza svojih četvero pripovjedačalika tako što njihove iskaze-svjedočanstva prekida i nastavlja kada on to želi: to mu omogućuje da neposredno ravna dinamikom i opsegom iznesenih činjenica, emocija i psihičkih stanja protagonista, ne zamarajući se izradom nenametljivog, finog spajanja dijelova, onih očekivanih plastičnih šavova između pojedinih epizoda čime znademo mjeriti autorovu narativnu osposobljenost i vještinu. Ovdje počnem, tamo prekinem, da vidim što bi sada bilo najbolje izabrati, koji dio, malo od ovog lika, a zatim ću preći na onog drugoga, pa ću se opet vratiti na prvoga u trenutku kada..., itd... Naravno da je takav posao stvar autorove uvjetovane slobode, jer zahtijeva precizni i pravovaljani izbor pripovjedača, osjećaj i ocjenu trenutka u kojem treba stati s iskazom i kojeg zatim novog-starog pripovjedača uvesti u fabularnu međuigru. Fino pletenje pripovjednih niti izmjenom pripovjedača i propuštanjem primjerene količine materijala o kojem pripovijedaju. U pojedinim dijelovima Novak je to možda mogao načiniti i uspješnije, rezati poneke preduge dionice ili ih uopće ne uvoditi (napose neke s Plančićem kao

iskaznim subjektom), robujući mjestimice i previše uređenom redoslijedu izmjena iskaznih perspektiva (primjerice, Sandi-Milena-Plančić/Sandi-Milena-Plančić/Sandi-Milena-Plančić... i tako više puta), nikada ne sinkopirajući jednom uspostavljenu matičnu ploču izmjenâ, što je - da se dogodilo i malo hrabrije postupilo - moglo samo dodatno dinamizirati i ubrzati čitateljski adrenalin, nategnuti strune događajne osi do krajnjih granica. Previše smisla se ne može raspoznati ni u podjeli romana na šest vrsta fobija plus jedne filije, a unutar njih na spomenute izmjene perspektiva, jer bi sve na primarnoj semantičkoj i smisaonoj razini ostalo zapravo isto... Ovakva podjela s naslovima poglavlja i potpoglavlja valjda je trebala pridati cijeloj konstrukciji neki dodatni filozofski, psihološki ili iracionalni refleks, odnosno dodatno galvanizirati neki specifični smisao dijelova i cjeline, ali to se zbog obilja zanimljive narativne građe i poliperspektive u njezinu predočenju doista ne čini bitnom strukturnom sastavnicom i funkcionalnim pomakom. Pače, držim da je posrijedi „delana“, artifičijelna i neuvjerljiva projekcija koja je valjda trebala prizvati i inducirati pomoćnu misaonost u postmodernističkom ruhu namjerne sugestije, eventualnog ironiziranja naslovnim sintagmama poglavlja i potpoglavlja, što li... Dovoljno je bilo označiti razgraničene kompozicijske cjeline običnim brojevima od 1 do 7. U ovom slučaju manje je više.

U cijeloj galeriji živopisnih likova Hrvata i Roma, ističe se jedan „Ciganin, ali najljepši,“ Sandi, Sandokan Ignac, Milenin ljubavnik, Hamerov pomoćnik u krijumčarenju izbjeglica, stanovnik Đinjca/Bukovog Dola, prijatelj Tompe i Mirze, od kojeg naposljetku i strada, jer Mirza ne može podnijeti u svome egoizmu, zavisti i ludilu da mu netko zapovijeda i da on nije glavni u ekipi romsko-bijelih lopova i krijumčara. Oko Sandija je organiziran cijeli fabularni materijal i svi narativni pravci vode do Sandija, odnosno do njegove svađe s Mirzom i tragičnog završetka u šumi pokraj Sabolščaka. Suma je mjesto u kojem se sabiru svi pripovjedni tokovi i sve što se događa u romanu, događa se zbog tog jednog mjesta, zbog te jedne epizode nakon koje slijedi razvezivanje pripovjednih čvorova, rješavanje odnosa među likovima i zaokruživanje osobnih pri-

ča u temeljnoj priči o Sandiju. I Nuzatova ispovijed, koja se prvotno čini dalekom i posve nevezanom za zbilju napetih odnosa između Hrvata i Cigana u tamo nekom nepoznatom geografskom, međimurskom džepu, dobiva u toj šumi i na tome mjestu svoj konačni smisao, svoj pripovjedni razlog postojanja, preklapajući se s ostalim fabularnim linijama i tvarno i simbolički. Tvarno, jer u toj šumi Nuzat završava svoj izbjeglički put, nakon što je Mirza skraćenom puškom raznio glavu njegova prijatelja Azada, i simbolički, jer je sudbina nomada i izbjeglica – Kurda, Roma, Arapa... – uvijek teška, neizvjesna i univerzalna patnja, nije ograničena na pojedine krajeve i zemlje, već koegzistira s uređenijim i sretnijim životnim sudbinama. Između Nuzata i Sandija zapravo i nema neke suštinske razlike, svaki od njih traži svoj životni izlaz, a putovanje do njega vodi kroz patnju i nesreću. Sandi, koji iskreno želi pomoći svima i koji želi biti na korist svima, i očekivano i ironično strada od onih koji su mu bili najbliži... Previše dobrote i previše poštenih namjera da se pomogne drugima nije moglo proći nekažnjeno. Sandi je kažnjen jer je volio ljude i svijet u kojem je trenutno živio, pored svih trauma koje je dotad prošao. Postao je element sustava koji se nije ponašao onako kako se to od njega očekivalo, izdvojeni pojedinac koji fatalistički srlja u vlastitu propast. Sandi je velik i važan lik nove hrvatske proze, a njegova ispovijed Japici, opisi romskog života u Đinju i naputci o odrješenju od simboličko-iracionalnih čvorova iskustva što ih je za osobne zemaljske orijentire svezao strašni pauk – najupečatljivija su mjesta romana, dokaz duboke Novakove imaginacije, mjesta koja stvaraju razliku.

Osim bistroga i mudroga oka u promatranju društvenih fenomena, tj. sposobnosti da u hrvatskoj društvenoj zbilji prepozna jaku priču lokalnoga kolorita koja bi mogla postati i opća projekcija ljudskih odnosa, kao i to da pomno sakupljenu i pripremljenu narativnu građu kompozicijski funkcionalno prelomi/obrađi i uvjerljivo razloži preko instancije dinamičnih pripovjedača, veoma je važno naglasiti i to da autor ovog djela posjeduje izniman retoričko-lingvistički kapacitet i da znade tu silnu količinu jezičnih i stilsko-izražajnih sredstava aplicirati u umjetničkom literarnom diskursu.

Tako vješta i suverena, funkcionalna i nena-metljiva uporaba standardnoga, dijalekatskoga i žargonskog registra posve je rijetka u novijoj hrvatskoj prozi, pa od Marinkovićevih, Novakovih (ali Slobodan) i Aralićinih radova iz 1980-ih i s početka 1990-ih nije se pojavio pripovjedač s takvim osjećajem za jezični slog. Bekavac je možda općenito bolji stilist u standardu, u cizeliranoj i minucioznoj frazi, u preciznosti jezičnog refleksa svojih zasićenih misli, ali inovativnost, svježinu i uvjerljivost u upotrebi različitih jezično-izražajnih idioma, kakvu nam demonstrira Novak, trenutno ne posjeduje niti jedan hrvatski pripovjedač. Ako je Bekavac u svojim romanima na licu mjesta, u živom tekstu, iskoristio svoje stručno studentsko poznavanje književnih teorija koje dolazi iz sveučilišne profesorske prakse, tada ni Novak, također sveučilišni profesor, nije učinio ništa manje, pretvarajući svoj stručni lingvistički i filološki interes te rafinirani osjećaj za jezik u najbolju estetičku praksu.

I što ostaje nakon svega, nakon niza gornjih zamjedbi koje se uglavnom imaju shvatiti pohvalnima i kritički krajnje pozitivnima, ponešto i egzaltiranima (jer ne mogu zatomiti trenutno oduševljenje!), ako je to već važno za život jednoga romana. Ostaje, kao nakon svake dobre knjige, filma ili TV serije, osjećaj praznine i nemira. Ostaje osjećaj suosjećanja i želje da se opisano stanje promijeni, iako se tvarno ne može promijeniti. To je ono nagonsko i ljudsko u nama, da želimo odmah promijeniti... Na samome kraju, kao da i to nije dosta, ostaje pokušaj da se nekako ispričana priča nastavi, da se dozna što se dogodilo dalje... A dalje nema, jer je priča završena. Dobri romani traže svoj nastavak u našim životima, u prepoznavanju likova koje smo usvojili sa stranica knjiga, u nastojanju da pokušamo osjetiti onu razliku koja nas dijeli od nerazumijevanja, nehaja i zaborava. Lokalna boja Andrićeva književnog svijeta postala je baština cijelog svijeta, gdje god da se čitaju njegove priče. Uklopljeni u svoje ograničene svjetove, pomoću dobro sačinjenih književnih djela postajemo svjesniji svoje ograničenosti i možda katkada uspijemo prihvatiti i razumjeti onoga drugoga koji nije kao mi, koji i ne može biti kao mi... Mislim da nam književnost ne može dati više od toga.

Ivica MATIČEVIĆ

KRONIKA DHK – Srpanj, kolovoz 2017.

REPUBLIKA, časopis za književnost, umjetnost i društvo.
Izdaje Društvo hrvatskih književnika. Uređuju Tin Lemac i Božidar Petrač.